

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI
SOSYAL HİZMET BİLİM DALI

BOŞANMA SÜRECİNİN ÖĞRENCİ ÜZERİNDEKİ
ETKİLERİNİN OKUL SOSYAL HİZMETİ TEMELİNDE
DEĞERLENDİRİLMESİ

DOKTORA TEZİ

Yücel KORKMAZ

İstanbul
Nisan-2022

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI
SOSYAL HİZMET BİLİM DALI

BOŞANMA SÜRECİNİN ÖĞRENCİ ÜZERİNDEKİ
ETKİLERİNİN OKUL SOSYAL HİZMETİ TEMELİNDE
DEĞERLENDİRİLMESİ

DOKTORA TEZİ

Yücel KORKMAZ

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Emel YURTSEVER

İstanbul
Nisan-2022

TEZ ONAYI

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Sosyal Hizmet Bilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman Doç. Dr. Emel YURTSEVER (İmza)

Üye Prof. Dr. Ergün YILDIRIM (İmza)

Üye Prof. Dr. İsmail BARIŞ (İmza)

Üye Doç. Dr. Taner ARTAN (İmza)

Üye Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KARATAŞ (İmza)

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

İmza

Prof. Dr. Metin TOPRAK
Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Doktora tezi olarak hazırladığım “**Sosyal Hizmet Perspektifinden Boşanmanın Öğrenci Tutumlarına Etkisinin İncelenmesi**” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

Yücel KORKMAZ

ÖN SÖZ

Tez konusu belirlemede ve araştırma sürecinde çalışmalarımı daha sağlıklı yürütebilmem için bana yol gösteren ve her konuda destek olan ilk tez danışmanım Prof. Dr. Kadir CANATAN'a teşekkür ederim. Tezimin en başından beri çalışmalarına devamlı destek olan, görüşleri ile tezimi geliştiren, son dokunuşları ile zenginleştiren tez izleme üyesi ve ikinci tez danışmanım Doç. Dr. Emel YURTSEVER'e tezime katkıları ile farkındalık oluşturan tez izleme üyesi Prof. Dr. Ergün YILDIRIM'a teşekkür ederim.

Çalışmamı yapabilmem için bana gerekli izinleri veren İstanbul Milli Eğitim Müdürlüğüne, okullarında araştırma yapmam için izin veren müdürlere, çalışmamda bana yardımcı olan rehber öğretmenlere, çalışmaya katılan fedakâr annelere ve onların çocuklarına çok teşekkür ederim.

Çalışmamın son aşamalarında MAXQDA program konusunda bana destek veren Dr. Öğr. Üyesi Zeynep KURNAZ'a çalışmamın son dokunuşları ile katkı yapan Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KARATAŞ'a, araştırma boyunca bana destek olan Muhammed Reşit Yüce'ye, Enes Erdoğan'a ve adını yazamadığım birçok kişiye teşekkür ederim

Doktoranın tüm süreçlerinde bana destek olan kıymetli eşim ve biricik kızıma sonsuz teşekkür ederim.

Yücel KORKMAZ

İstanbul-2022

ÖZET
BOŞANMA SÜRECİNİN ÖĞRENCİ ÜZERİNDEKİ
ETKİLERİNİN OKUL SOSYAL HİZMETİ TEMELİNDE
DEĞERLENDİRİLMESİ

Yücel KORKMAZ

Doktora, Sosyal Hizmet

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Emel YURTSEVER

Nisan, 2022 - 176+XIII

Toplumun en küçük birimi olarak ailede meydana gelen değişiklikler ve çözümler aile üyelerinden başlayarak tüm toplumu etkilemektedir. İşlevsel olmayan ve boşanma ile sonuçlanan aile birliklerinde ise kırılganlıkları ve özel korunmaya olan gereksinimleri nedeni ile en fazla etkilenen aile üyeleri çocuklar olmaktadır. Ergenlik döneminin gelişimsel özellikleri nedeni ile, boşanma sürecinin sağlıklı bir süreç olarak gerçekleşmesi halinde, ergenlik dönemindeki çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerinin de psikolojik, sosyal ve akademik alanlarda sorunlara yol açması beklenen sonuçlardır. Bu nedenle bu çalışmada, boşanma sürecinin öğrenciler üzerindeki etkilerinin, öğrenciler ve annelerinin öznel deneyimleri bağlamında incelenerek, okul sosyal hizmeti temelinde değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Araştırmada, öğrenciler ve annelerinin boşanma sürecine ilişkin özgün deneyimlerinin ortaya çıkarılması amaçlandığı için nitel araştırma yöntemlerinden çoklu durum deseni kullanılmıştır. Araştırma verileri mülakat tekniği ile toplanmış ve verilerin analizinde içerik analizi ile betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Araştırmada boşanmanın öğrenci üzerindeki psikolojik, sosyal ve akademik etkileri boşanma öncesi, boşanma sırası ve boşanma sonrası olmak üzere üç ana tema altında analiz edilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu, İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı devlet okullarında öğrenim gören orta ve alt gelir durumundaki 10 öğrenci ve bu öğrencilerin anneleri oluşturmaktadır. Çalışma yapılacak okulların belirlenmesinde İl Milli Eğitim Müdürlüğünden, öğrencilerin belirlenmesinde ise okul rehber öğretmenlerinden bilgi alınmıştır. Araştırmanın öne çıkan sonuçlarına

göre, ebeveynlerin –bu araştırmada annenin- akrabaları ile ilişkilerinin yakın ve olumlu olması çocukların da geniş aile desteği almasını sağlamaktadır. Bu durum çocuklar açısından boşanma sürecinin daha az olumsuz etkilenerak yaşanmasını sağlayabilmektedir. Ancak annenin kök ailesi ve geniş ailesi ile yakın ve destekleyici ilişkilerinin bulunmaması durumunda çocuklar da yalnız kalmakta ve sosyal çevreleri de kısıtlanmaktadır. Boşanmanın, araştırmanın çalışma grubundaki öğrenciler için akademik durumlarına etkisinin kısa zamanlı olumsuz etkiler olduğu görünmekte ise de, anne ve çocuğun yaşadığı sosyal ve ekonomik sorunların etkisinin uzun zamanda görülebileceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Boşanma Süreci, Sosyal Hizmet, Ekolojik Sistem Perspektifi, Okul Sosyal Hizmeti

ABSTRACT
INVESTIGATION OF THE EFFECTS OF DIVORCE ON
STUDENT ATTITUDES FROM SCHOOL SOCIAL WORK
PERSPECTIV

Yücel KORKMAZ

PhD, Social Work

Thesis Advisor: Doç. Dr. Emel YURTSEVER

April, 2022- 176+XIII

“As the smallest unit of society, changes and dissolutions in the family affect the whole society, starting with family members. In dysfunctional family unions that result in divorce, children are the most affected family members due to their fragility and need for special protection. Due to the developmental characteristics of the adolescence period, if the divorce process occurs as an unhealthy process, the negative effects on children in the adolescence period are expected to cause problems in the psychological, social and academic fields. For this reason, in this study, it is aimed to evaluate the effects of the divorce process on students in the context of subjective experiences of students and their mothers, on the basis of school social work.

In the research, multiple case design, one of the qualitative research methods, was used as it was aimed to reveal the specific experiences of the students and their mothers regarding the divorce process. Research data were collected by interview technique and content analysis and descriptive analysis techniques were used in the analysis of the data. In the study, the psychological, social and academic effects of divorce on students were analyzed under three main themes: before, during and after divorce. The study group of the research consists of 10 middle and low income students who study in public schools affiliated to the Istanbul Provincial Directorate of National Education and their mothers. Information was obtained from the Provincial Directorate of National Education in the determination of the schools to be studied, and from the school guidance teachers in the determination of the

students. According to the prominent results of the research, the close and positive relations of the parents -the mother in this study- with their relatives ensure that the children also receive extended family support. This situation can ensure that the divorce process is less negatively affected for children. However, in the absence of close and supportive relationships with the mother's root family and extended family, the children are left alone and their social circles are limited. Although the effect of divorce on the academic status of the students in the study group seems to have short-term negative effects, it is thought that the effect of the social and economic problems experienced by the mother and child can be seen in the long term.”

Keywords: Divorce Process, Social Work, Ecological System Perspective, School Social Work

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI	i
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ	ii
ÖN SÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ	xii
KISALTMALAR	xiii

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ	1
1.1. Tezin Konusu	2
1.2. Tezin Amacı	2
1.3. Tezin Problemi	3
1.4. Tezin Önemi ve Özgün Değeri	5
1.5. Sınırlılıklar	6

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE	7
2.1. Aile Kavramı	7
2.2. Evlilik Kavramı	13
2.3. Boşanma Kavramı	14
2.3.1. Psikolojik ve Toplumsal Yönden Boşanma	15
2.3.2. Hukuki Yönden Boşanma	16
2.3.3. Ekonomik Yönden Boşanma	17
2.3.4. Boşanma ve Çocuk	18
2.3.5. Boşanma ve Yeniden Başlangıç	19
2.3.6. Dünyada Boşanma	20
2.3.7. Türkiye’de Boşanma	21

2.4. Boşanmanın Öğrencilere Etkisi.....	23
2.4.1. Öğrencinin Ergenlik Dönemi ve Aile ilişkisi	23
2.4.2. Boşanmanın Öğrencinin Psikolojik Durumuna Etkileri	28
2.4.3. Boşanmanın Öğrencinin Sosyal Çevresiyle İlişkilerine Etkisi.....	33
2.4.4. Boşanmanın Öğrencinin Akademik Durumuna Etkileri.....	37
2.5. Boşanma Sürecinde Ekolojik Sistem Perspektifinden Okul Sosyal Hizmetinin Önemi.....	41
2.5.1. Sosyal Hizmet Mesleğinin Bir Uygulama Alanı Olarak Okul Sosyal Hizmeti.....	41
2.5.2. Öğrencilerin Aileden Kaynaklı Sorunlarının Çözümünde Okul Sosyal Hizmetinin Önemi.....	45
2.5.3. Okul Ortamlarında Sosyal Hizmet Uygulamasında Ekolojik Sistem Perspektifi ve Önemi	49

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM.....	55
3.1. Araştırma Modeli	55
3.2. Katılımcıların Belirlenmesi ve Çalışma Grubu.....	56
3.3. Veri Toplama Aracı.....	56
3.4. Verilerin Analizi ve Yorumlanması	57
3.5. Güvenirlilik ve Geçerlik.....	59

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR.....	60
4.1. Katılımcı Öğrenci ve Anne Profilleri.....	60
4.2. Boşanma Olgusu ve Süreçleri	63
4.2.1. Boşanma Öncesi Öğrencinin Psikolojik Durumu.....	66
4.2.2. Boşanma Öncesi Öğrencinin Sosyal Çevresiyle İlişki Durumu	75
4.2.3. Boşanma Öncesi Öğrencinin Akademik Durumu	81
4.2.4. Boşanma Sırasında Öğrencinin Psikolojik Durumu	89
4.2.5. Boşanma Sırasında Öğrencinin Sosyal Çevresiyle İlişki Durumu	96
4.2.6. Boşanma Sırasında Öğrencinin Akademik Durumu.....	104
4.2.7. Boşanma Sonrası Öğrencinin Psikolojik Durumu	110
4.2.8. Boşanma Sonrası Öğrencinin Sosyal Çevresiyle İlişki Durumu	118
4.2.9. Boşanma Sonrası Öğrencinin Akademik Durumu.....	128

4.3. Nitel Verilerin Karşılaştırmalı Analizi.....	137
---	-----

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ, DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER.....	142
--	------------

5.1. Sonuç ve Değerlendirme	142
-----------------------------------	-----

5.2. Öneriler	151
---------------------	-----

KAYNAKÇA	154
-----------------------	------------

EKLER.....	173
-------------------	------------

ÖZGEÇMİŞ.....	176
----------------------	------------

TABLolar LİSTESİ

Tablo 2. 1: Türkiye’de TÜİK verilerine göre evlenme ve boşanma oranları (2001-2019).....	22
Tablo 4. 1: Katılımcı Öğrenci Bilgileri.....	61
Tablo 4. 2: Katılımcı Anne Bilgileri	62
Tablo 4. 3: Genel Kod Haritası	64
Tablo 4. 4: Boşanma Süreçlerinde Öğrencinin Psikolojik Durumu.....	137
Tablo 4. 5: Boşanma Süreçlerinde Öğrencinin Sosyal Çevresiyle İlişki Durumu..	139
Tablo 4. 6: Boşanma Süreçlerinde Öğrencinin Akademik Durumu	140

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2. 1:Ekolojik Okul Sosyal Hizmeti	52
Şekil 3. 1: Araştırmada İzlenen Yol.....	58
Şekil 4. 1: Boşanma Süreçleri ve Etki Alanları	63
Şekil 4. 2: Boşanma Öncesi Genel Kod Haritası	66
Şekil 4. 3: Boşanma Öncesi Öğrencinin Psikolojik Durumu.....	67
Şekil 4. 4: Boşanma Öncesi Öğrencinin Sosyal Çevresiyle İlişki Durumu	75
Şekil 4. 5: Boşanma Öncesi Öğrencinin Akademik Durumu	82
Şekil 4. 6: Boşanma Öncesi Durumlar Arası İlişki	87
Şekil 4. 7: Boşanma Sırası Genel Kod Haritası	88
Şekil 4. 8: Boşanma Sırasında Öğrencinin Psikolojik Durumu	89
Şekil 4. 9: Boşanma Sırasında Öğrencinin Sosyal Çevresiyle İlişki Durumu	97
Şekil 4. 10: Boşanma Sırasında Öğrencinin Akademik Durumu.....	104
Şekil 4. 11: Boşanma Sırasında Durumlar Arası İlişki	109
Şekil 4. 12: Boşanma Sonrası Genel Kod Haritası	110
Şekil 4. 13: Boşanma Sonrası Öğrencinin Psikolojik Durumu	111
Şekil 4. 14: Boşanma Sonrası Öğrencinin Sosyal Çevresiyle İlişki Durumu	119
Şekil 4. 15: Boşanma Sonrası Öğrencinin Akademik Durumu.....	128
Şekil 4. 16: Boşanma Sonrası Durumlar Arası İlişki	135
Şekil 5. 1: Ekolojik perspektiften Öğrenci, Aile, Okul ilişkisi ve Okul Sosyal Hizmet Uygulamasının Önemini Gösteren İlişki Sarmalı.....	149

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
Akt.	: Aktaran
Çev.	: Çeviren
OSH	: Okul Sosyal Hizmeti
SH	: Sosyal Hizmet
TMK	: Türk Medeni Kanunu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Günümüz toplumlarında kentleşme olgusu insanlık tarihinin en köklü kurumu olan aileyi temelden etkilemiştir. Kentleşme, aile ve evlilik rollerinde değişikliğe neden olarak evlenme, aile, boşanma gibi kavramların yeniden tanımlanmasına yol açmıştır. Bu durum geleneksel, geniş, büyük ve güçlü aile yapısının yok olmasına; yerine ise dar, küçük, daha kırılabilir çekirdek veya tek ebeveynli aile yapısının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Günümüz kent toplumlarında yaygın olan çekirdek aile yapısının en önemli sorunlarından biri olan boşanma, tek boyutlu değil aksine mikro ve makro boyutu olan geniş bir olgudur. Özellikle son yıllarda artarak devam eden boşanmaların bir yandan toplumda evlilik kurumunun işleyişinde ortaya çıkan durumu gösterirken diğer yandan da boşanmanın sonucu olarak mikro ve makro boyutta psikolojik, sosyolojik ve ekonomik problemler ortaya çıkarmaktadır.

Boşanma olgusu, aile bireylerinin psikolojik, sosyolojik ve ekonomik problemler yaşamasına neden olurken çocuklar ise bu problemlere ek olarak psikososyal ve akademik problemler yaşamaktadırlar. Buradan hareketle araştırma “literatür analizi” ve “nitel araştırma” şeklinde iki temel üzerine inşa edilerek boşanma olgusunun ve etkilerinin geniş bir perspektiften aktarılması hedeflenmiştir.

Araştırmanın literatür kısmında takip edilen yol aşağıdaki gibi planlanmıştır: Araştırmada öncelikle ulusal ve uluslararası çalışmalar incelenerek araştırmanın temeli sağlam bir zemine oturtulmuştur. Bu bağlamda yapılan literatür taraması ise üç aşamadan oluşmaktadır. Birinci aşamada evlilik, aile ve boşanma kavramları ele alınmıştır. İkinci aşamada boşanma olgusunun öğrenci üzerindeki psikolojik, sosyal, ve akademik etkileri ile ilgili literatür analizi incelenmiştir. Üçüncü aşamada ise ekolojik perspektiften okul sosyal hizmeti kavramı ile öğrenci, aile ve okul arasındaki ilişki irdelenmiştir.

Araştırmanın nitel kısmında ise genel çerçeve üç aşamada planlanmıştır. Bu doğrultuda, “boşanma öncesi”, “boşanma sırası” ve “boşanma sonrası” üç aşamalı

sürecin her aşamasında öğrencinin, psikolojik durumuna, sosyal çevresiyle ilişki durumuna ve akademik durumuna etkileri öğrenciler ve annelerinin algılarına göre analiz edilerek okul sosyal hizmeti temelinde değerlendirilmiştir.

1.1. Tezin Konusu

Kent toplumlarında giderek artan boşanma olgusu aile bireylerini birçok yönden olumlu/olumsuz etkilemektedir. Özellikle boşanma sonrası anne, baba ve çocukların yaşamında ortaya çıkan maddi ve manevi değişim aile bireylerini psikolojik, sosyolojik ve ekonomik yönden etkilerken çocukları ise psikososyal ve akademik yönden etkilemektedir. Buradan hareketle bu tezin ana konusu boşanmanın lisede okuyan öğrenciler üzerindeki psikolojik, sosyal ve akademik durumuna etkilerinin “boşanma öncesi”, “boşanma sırası” ve “boşanma sonrası” aşamalarının okul sosyal hizmeti temelinde incelenmesi oluşturmaktadır.

1.2. Tezin Amacı

Aile, iletişimin, sosyalleşmenin, bireysel ve toplumsal kuralların çocuklara öğretildiği ilk kurumdur. Bu kurumun sağlıklı işleyişe sahip olması aile bireylerinin ruh ve beden sağlıkları ile doğrudan ilişkilidir. Ancak günümüz toplumlarında aile kurumunun iç ve dış nedenlerden dolayı zarar görmesi aile bireylerini maddi ve manevi olarak etkilemektedir. Ayrıca bu durumun artarak devam etmesi aile işleyişinin bozularak dağılmasına ve hatta evliliklerin boşanma ile sonuçlanmasına neden olmaktadır.

Evlilik kadar doğal bir olgu olan boşanma olgusunun tüm süreçlerinin sağlıklı bir şekilde yönetilmesi aile üyelerinin psikolojik, sosyal ve ekonomik durumları açısından önemlidir. Ancak boşanma süreçlerinin sağlıksız yönetilmesi aile üyelerinin maddi ve manevi olarak yıpranmasına neden olmaktadır. Ayrıca boşanma süreçlerinin sağlıksız yönetilmesi çocuklarda kısa ve uzun dönemli psikolojik ve sosyal hasarlara neden olmakla birlikte çocukların eğitim ve mesleki geleceğine de olumlu/olumsuz etki etmektedir.

Yukarıdaki açıklamalar doğrultusunda bu tezin ana amacı, boşanma sürecinin öğrenciler üzerindeki etkilerinin öğrenci ve annenin algılarına göre incelenerek, okul sosyal hizmeti temelinde değerlendirilmesidir.

Tezin alt amacı ise boşanma sürecinin öğrenci üzerindeki etkilerini boşanma öncesi, boşanma sırası ve boşanma sonrası olmak üzere üç aşamada incelenerek öğrenci, aile ve okul ekolojik sisteminde ilişki ve koordinasyon açısından okul sosyal hizmet uygulamasının önemine vurgu yapılmasıdır.

1.3. Tezin Problemi

Geleneksel toplumlardaki geniş aile yapısının yerini günümüz toplumlarında çekirdek veya tek ebeveynli aile yapıları almıştır. Geleneksel toplumlardaki geniş aile yapısında anne ve baba rolleri daha belirgin iken günümüz toplumlarındaki çekirdek aile yapısında bu rollerin birbirine yakın olduğu görülmektedir. Anne ve baba rollerinin birbirine yakın olması bazen rollerin karışmasına ve aile sorunlarının çıkmasına neden olmaktadır. Bu sorunların artarak devam etmesi durumunda ise özellikle günümüz toplumlarında çekirdek ailenin en önemli sorunlarından biri olan boşanma olayı gerçekleşmektedir.

Literatürdeki birçok araştırma verilerine göre son yıllarda dünya genelinde boşanma oranları artarak devam etmektedir. Türkiye’deki araştırma verilerine göre de boşanma oranlarının her geçen yıl arttığı belirtilmektedir. Örneğin 2001 yılında boşanma oranı 1.41 ve 2011 yılında 1.62 iken 2018 yılında bu oran 1.75 olmuştur (TÜİK). Türkiye’deki boşanma oranlarının artarak devam etmesi toplumumuzda köklü bir geleneğe sahip olan aile yapısını tartışmasız etkilemektedir. Ayrıca bu veriler bağlamında aile işleyişindeki bozulma aile yapısını ve aile bireylerini etkilerken boşanma olgusunun artarak devam etmesi toplum yapısına da olumsuz yansımaktadır.

Boşanma sonrası aile yapısı dağılmış olmaktadır. Bu durum aile üyelerinin yaşam düzenlerini, çevrelerini ve ekonomik durumlarını etkilemektedir. Ayrıca değişen düzenlerini, yeni bir düzene koymak her aile bireyi için zorlu bir süreç demektir. Kahraman’ın (2016) “Boşanma Sonrasında Genç-Ebeveyn İlişkilerinin Sürdürülmesi ve Öğrencinin Akademik Başarısına Etkisi” başlıklı çalışmasında boşanma olgusunun anne ve baba açısından psikolojik, sosyolojik ve ekonomik problemler

ortaya çıkardığı ilaveten çocuklar açısından ise psikososyal ve akademik problemler ortaya çıktığı ifade edilmektedir.

Boşanma süreci ve sonrasında her aile üyesi birçok problem ile karşılaşırken özellikle çocuklar ise psikolojik problemler yaşamaktadırlar. Bu bağlamda Kara (2019) “Boşanmış Aile Çocuklarının Psikolojisi ve Toplum Kazandırmanın Önemi” başlıklı çalışmasında boşanma sonrası çocukların öfke, kızgınlık, üzüntü, korku, yalnızlık ve benzeri psikolojik sorunlar yaşadıklarını belirtmektedir. Buradan hareketle bu araştırmada ise boşanmanın tüm süreçlerinde çocuğun psikolojik durumu nasıl etkilendiği çocuk ve anne ile yapılan derinlemesine mülakatlar ile farklı açılardan ele alınarak incelenmektedir.

Boşanma süreçlerinde çocukların, aile ve akrabalara karşı tutum ve davranışları değişirken okul çevresi ve arkadaş çevresi de boşanmaya bağlı olarak değişmektedir. Sönmez’in (2001: 125) yaptığı araştırma ile Bilici’nin (2018: 266) yaptığı araştırma sonuçları da bu durumu desteklemektedir. Çünkü ailenin dağılması ile birlikte aile yapısı ve ailenin sosyal çevresi değişmektedir. Bu bağlamda boşanma öncesi, boşanma süreci ve boşanma sonrası öğrencinin aile, akraba ve arkadaş çevresi ile ilişkisinin nasıl etkilendiği öğrenci ve anne ile yapılan mülakatlar ile ele alınmaktadır.

Boşanma süreci aile bireyleri üzerinde psikolojik, sosyolojik ve ekonomik sorunlara neden olurken çocuklar üzerinde bunlara ek olarak iletişim, sosyalleşme ve akademik sorunlara neden olmaktadır. Şentürk (2006: 143-144) ve Aslıhan’ın (1998: 57-58) yaptığı araştırmaya göre anne ve babası ile birlikte olan öğrencilerin başarı durumu, anne ve babası boşanmış öğrencilere göre daha yüksektir. Buradan hareketle Yıldırım’ında (2016: 38-39) ifade ettiği gibi aile yapısı ve eşler arasındaki ilişkinin niteliği öğrencinin akademik durumuna olumlu/olumsuz etki etmektedir. Ayrıca öğrenci, boşanma süreçlerinde yaşadığı sıkıntılardan dolayı okul ve derslerine yeteri kadar motive olamadığı için akademik durumu olumsuz etkilenmektedir. Buradan hareketle boşanma olgusunun her sürecinde öğrencinin akademik durumu ele alınarak öğrenci ve anne ile yapılan mülakatlarla boşanmanın öğrencinin akademik durumuna etkileri irdelenmektedir.

Tezin ana sorusu, “Boşanma sürecinin öğrenci üzerindeki etkileri, öğrenciler ve annelerinin algılarına göre nasıldır?” şeklindedir.

Tezde, ana soruya bağlı olarak üç alt soruya cevap aranacaktır. Bu sorular Şu Őekildedir:

1. Boşanma öncesi, boşanma sırası ve boşanma sonrası aşamalarında öğrencinin psikolojik durumu nasıl etkilenmiştir?
2. Boşanma, öncesi, sırası ve sonrası aŐmalarında öğrencinin, aile, akraba ve arkadaş çevresiyle ilişki durumu nasıl etkilenmiştir?
3. Boşanma, öncesi, sırası ve sonrası aşamalarında öğrencinin akademik durumu nasıl etkilenmiştir?

1.4. Tezin Önemi ve Özgün Değeri

Bu çalışmaya özgün değer katan ve onu bu alanda önemli kılan husus, boşanma olgusunu, boşanma öncesi, boşanma sırası ve boşanma sonrası olmak üzere üç aşamada ele alınmasıdır. Ayrıca her aşamada boşanmanın, öğrencinin psikolojik durumuna, sosyal çevresiyle ilişki durumuna ve akademik durumuna etkileri okul sosyal hizmeti temelinde incelenmesidir.

Boşanma olgusu son yıllarda artarak devam etmesi bir aile ve toplumsal soruna işaret eden çok boyutlu bir olgudur (Yanar, 2019). Buradan hareketle boşanma olgusu makro boyutta toplumu, mezzo boyutta aileyi ve mikro boyutta ise bireyi maddi ve manevi olarak etkilemesi bu araştırma açısından önemlidir. Ayrıca boşanmanın çocukların psikolojik, sosyal ve akademik durumlarına olumlu/olumsuz etki ederek değişikliğine neden olması bu konunun seçilmesi ve araŐtırılması açısından önemlidir.

Literatürde Yanar (2019) ve Kahraman (2016) yaptığı çalışmalar göstermektedir ki boşanma olgusunun çocuklara etkileri genellikle tek durum veya boşanma sonrası durum olarak incelenmektedir. Ancak bu çalışmada boşanma öncesi, süreci ve sonrası olmak üzere üç farklı süreçte öğrencinin psikolojik durumuna, sosyal çevreyle ilişki durumuna ve akademik durumuna etkileri farklı bakış açılarıyla ele alınması bakımından yapılan ilk araştırma olacağı ifade edilebilir.

Okul sosyal hizmet perspektifinden boşanma olgusunun lise öğrencileri üzerindeki etkilerine yönelik yapılan nitel araştırmaların kısıtlı olduğu ve bu alanda yapılan bazı araştırmaların ise nicel yöntemle yapıldığı görölmektedir. Örneğin Arslan'ın (2018) "Boşanmanın Lise Öğrencileri Üzerindeki Etkisinin Okul Sosyal Hizmeti Bakış

Açısıyla İncelenmesi” başlıklı tez çalışması nicel yöntem ile yapılmıştır. Ancak her boşanma kendine özgü durumu olduğu için her birey için sonuçları ve etki alanı farklılık gösterecektir. Bundan dolayı boşanma olgusunun öğrenciye etkilerini sağlıklı bir şekilde incelenebilmesi için detaya inilmelidir. Bu da ancak nitel araştırma yöntemi ile mümkündür.

1.5. Sınırlılıklar

Boşanma olgusu, kişisel ve sosyal bir konu olduğu için çalışma yapılırken özellikle aile üyelerinin mahrem bilgilerini paylaşmalarından dolayı araştırmada gizlilik ve etik ilkelere riayet edilmesi önemle vurgulanmaktadır. Araştırma konusunun mahremiyet ve hassasiyetinden dolayı araştırmada birçok sınırlılıkla karşılaşmıştır. Aşağıda bu sınırlılıklar ifade edilmektedir.

1. Araştırma İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı 2020-2021 Eğitim ve Öğretim Dönemi’nde farklı ortaöğretim devlet okullarında öğrenim gören ve bu araştırmaya katılmaya gönüllü olan anne ve babası boşanmış 10 öğrenci ve bu öğrencilerin annelerinin katılımı ile sınırlıdır.
2. Bu araştırma İstanbul’da 15-18 yaş aralığında olan ortaöğretim öğrencileri ile sınırlıdır.
3. İstanbul’daki rehber öğretmenleri olan ortaöğretim okulları ile sınırlıdır.
4. Araştırmanın diğer bir sınırlılığı ise öğrencinin babası, kardeşi, arkadaşı, büyükannesi veya büyükbabası, okul idarecileri ve öğretmenlerin, imkan ve zamanın kısıtlamasından dolayı araştırmaya dahil edilememesidir.
5. Yüz yüze yapılması planlanan görüşmelerin bazılarının covid-19 nedeniyle uzaktan yapılması sınırlılık oluşturmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde birinci başlık altında aile, evlilik ve boşanma kavramları ile boşanmanın farklı yönlerden analiz edilmesine yer verilmektedir. İkinci başlık altında ise boşanmanın öğrencinin psikolojik, sosyal ve akademik durumuna etkileri üzerinde yapılan araştırmalar analiz edilmektedir. Son başlık altında ise ekolojik sistem perspektifinden öğrencilerin aile kaynaklı sorunların çözümünde okul sosyal hizmet uygulamasının önemine vurgu yapılmaktadır.

2.1. Aile Kavramı

Toplumun temel taşı olan aile, ilk insandan günümüze kadar tüm tarihsel süreçlerde en ilkel toplumdaki en modern toplumlara kadar varlığını korumuştur. Bu tarihsel süreçte zaman ve mekân farkına göre değişim, dönüşüm geçirmiş olsa da aile, her toplumda farklı biçimleri ile mevcut olan bir yapıdır. Bu yönüyle aile evrensel bir yapı olduğu gibi pek çok işlevi yerine getirmesi bakımından da toplumun önemli bir yapısıdır (Aktaş Ç., 2018: 29; Gökce, 2017: 61).

Tüm toplumlarda farklı biçimleri olmakla birlikte aile, kan bağı veya evlat edinme yolu ile birbirine bağlanmış aynı mekânda yaşayıp aynı geliri paylaşan devamlı ilişki, iletişim ve etkileşim içinde olan üst düzey sosyal ilişkilerin olduğu insanlar birlikteliği olarak tanımlanabilir (Ağdemir, 1991: 11). Ayrıca toplumun en temel kurumu olan aileyi, anne baba ve çocuklardan meydana gelen sosyal bir yapı olarak (Kaya, 1997: 193), aile ve akrabalık ilişkisi ile birbirine bağlanan, anne ve babanın çocuklarına bakma sorumluluğunu üstlendiği insanlar topluluğu olarak (Giddens, 2000: 246) ve kan, evlilik veya evlat edinme ilişkisi ile birbirine bağlanan aynı evi paylaşan bireylerin oluşturduğu bir kurum olarak farklı şekillerde tanımlanmaktadır (Bozkurt, 2005).

Dünyada kabul gören, *İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi*'nde toplumun temel ve doğal unsuru olarak görülen aile, aynı zamanda toplumun temel çekirdeğini oluşturmasından dolayı toplumlar ve devletler tarafından korunan evrensel bir

yapıdır (Ünal A. , 2016: 18). İnsanlığın köklü ve evrensel kurumu olan ailenin evrensel tek bir tanımının yapılması güçtür. Bunun iki nedeni vardır. Birincisi, aile yapısının dünyada farklı şekil ve özelliklere sahip olmasından dolayı tek bir topluma bakarak aile tanımı yapmanın doğru ve kapsayıcı olmayacağıdır. İkincisi ise tarihsel süreç içerisinde aile ilişkileri, aile yapısı, aile işlevleri, aile hakkındaki düşüncelerin değişim geçirmesi, ailenin evrensel bir tanımının yapılmasının zorluğudur (Canatan ve Yıldırım, 2013: 59-60).

Araştırmacılar tarafından ailenin birçok farklı tanımı yapılmakla birlikte, tüm tanımlar ailenin; insanlığın en kadim, en temel yapı taşı ve toplumların ilk kurumu olduğu noktasında birleşmektedir (Şirin, 2013: 20; Canatan ve Yıldırım, 2013: 21). Bu bağlamda aile kurumu aşağıdaki gibi dört temel ilke özetlenebilir (Battal, 2008: 3-4).

1. Aile içinde bulunan kişiler arasında bir bağlılık bulunmalıdır. Aile bireylerinin kan bağı veya evlilik sözleşmesi ile aralarında sıkı bir ilişki ve bağlılık vardır.
2. Aile bireyleri uymak zorunda olduğu ortak kurallar ile sosyal uyum içinde aynı mekânda yaşayıp aynı mekânı paylaşmaktadırlar.
3. Aile, bireylerin ihtiyaçlarının karşılandığı yerdir. Aile, içinde yaşayan bireylerin fizyolojik, psikolojik, sosyal, ekonomik, güvenlik, cinsellik ve sağlık gibi insani ihtiyaçların karşılandığı yerdir.
4. Aile üreme fonksiyonu ile toplumun en önemli güvencesidir. Çünkü aile üreme fonksiyonunu yerine getirerek bireylerin yetişmesi ve insanlığın devamını sağlamaktadır. Bireylerin yetişmesi ve topluma uyumlu bir şekilde katılması ailenin en önemli ilkelerinden biridir.

Toplum sisteminin alt ögesi olan aile, sistemin öğelerinden oluşmuş doğal bir işleyiş yapısı vardır. Bu sistem içerisinde her ögenin farklı rol ve görevler ile birbirlerine bağlandığı çok fonksiyonlu bir yapısı vardır. Sistem bir bütündür ve alt sistemler ile işlevsel çalışma disiplini vardır. Örneğin çocuk büyüme, iş bölümü ve çalışma gibi birçok fonksiyon aile sistemi tarafından gerçekleştirilir (Erürker, 2007: 12) . Bu nedenle toplum sisteminin iyi çalışması, toplumu meydana getiren aile sisteminin iyi çalışmasına bağlıdır. Ayrıca aile sisteminin sağlıklı bir şekilde çalışıp görevlerini yerine getirmesi toplumun sağlıklı işleyişine işaret ederek ailenin önemine vurgu yapılmaktadır (Kaya, 1997: 193-194) .

Kaya'ya göre ailenin görevleri aşağıdaki gibi sıralanabilir.

1. Aile, nüfusu artırarak toplumun devamlılığını sağlar.
2. Aile, toplumun kültür, gelenek ve göreneklerini yeni nesillere aktarmayı sağlar.
3. Aile, toplumun sağlık, güvenlik ve ekonomik görevlerini yerine getirmeyi sağlar.
4. Aile, aile bireylerinin gelişmesi, yetişmesi ve eğitimi için fizyolojik, psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlar.
5. Aile, çocuğun sosyal ve kişilik gelişimine destek olarak kendisine ve topluma faydalı bir kişi olmasını sağlar.

Birey, aile kurumu içinde doğar, büyür ve ölür. Tüm bu süreçlerde bireyin ruhsal ve fiziksel olarak sağlıklı bir şekilde gelişebilmesi için ihtiyaçları bu kurum tarafından karşılanır. Toplumun temel çekirdeğı olan ailenin temeli ve sağlığı onun içinde yetişen bireyleri doğrudan etkilemektedir (Karakuş, 2003: 1). Ayrıca ailenin sağlıklı olması bireylerin ve toplumun sağlıklı olmasının ön koşuludur. Sağlıklı bir aile sağlıklı bir topluma işaret eder. Bundan dolayı birey, aile kurumunun oluşumunu sağlarken, aile de toplum varlığının sürdürülebilirliğini sağlayan temel bir kurumdur (Ünal V., 2013: 589).

Aile, bireysel ve toplumsal olarak birçok işlevi yerine getiren bir kurumdur. Aile, toplumun gelenek, görenek ve kültürel birikimlerini kuşaktan kuşağı aktaran, ayrıca biyolojik, psikolojik, sosyolojik ve ekonomik özellikleri bulunan toplumun çok yönlü temel birimidir (Sayın, 1990: 1).

Aile, toplumsal normların, genel ahlak kurallarının, toplum kültürünün, eğitiminin ve değerlerinin öğretildeğı ilk kurumdur. Bu kurum toplumun mayası ve özüdür. Maya ve özün sağlıklı ve işlevsel olması sağlıklı topluma işaret etmektedir (Aslan, 2002: 32). Bundan dolayı birey, maddi ve manevi desteğı, eğitim ve kişiliğı, yaşadığı toplumun değer ve kültürünü aile kurumundan almaktadır. Sağlıklı ve işlevsel bir aile kurumunda büyüyen birey, sosyal ve toplumsal yapıya etki etmekle birlikte topluma katılım kalitesi bakımında da önemlidir (Çelik, 2016: 67).

Tarihsel süreç içerisinde aile, bireylerinin en iyi zaman geçirdiğı mekândır. Aile ortamında bireylerinin maddi ve manevi destek bulduğı, huzur, güvenlik ve mutluluk bulduğı, ayrıca iletişim ve sosyalleşmesine katkı sunduğı önemli bir

yapıdır (Baş ve Cengiz , 2018: 6). Huzurlu ve iyi bir aile ortamı çocuğun gelişimi, eğitimi sosyalleşmesi maddi ve manevi ihtiyaçlarının karşılanarak topluma uyumlu hale gelmesi açısından aile kurumu önemli bir yere sahiptir (Akdoğan A. , 2002: 28). Aile, bireylerin fizyolojik ihtiyaçlarının karşılanmasına ek olarak sevgi, güven ve aidiyet hissiyatlarının da karşılandığı ve bireyin toplumsal hayata hazırlandığı en küçük birimdir. Sağlıklı bireylerin yetişmesi ailenin sağlıklı işlev görmesine bağlıdır (Yıldız, 2017: 19) Bundan dolayı aile, öncelikle ailesine, çevresine ve topluma yararlı; kendi ayakları üzerinde duran ve sorumluluk sahibi bireyler yetiştiren kutsal bir kurum olarak ifade edilmektedir (Tüzün, 2004).

Aile çocuğun maddi ve manevi olarak bütün ihtiyaçlarının karşılandığı canlı ve cansız bütün nesnelere tanıyıp deneyimlediği ilk yerdir. Çocuğun fizyolojik ve ruhsal bütün ihtiyaçlarının karşılandığı aile ortamında çocuk daha sağlıklı, sevgi dolu, iletişim becerileri gelişmiş ve toplumsal uyumu daha iyi bir birey olur (Şentürk Ü., 2012: 106). Her ailenin kendine has yapısı içerisinde doğan birey o ailenin yapısına uyum sağlar. Aile yapısının özellikleri, iletişimi, davranışları ve sosyal yapısı bireyi doğrudan etkiler (Öngider, 2013). Aile, mikro boyutta bireylerin fizyolojik, psikolojik, sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarını karşılarken makro boyutta ise insan neslinin devamını ve toplumsal düzeni sağlayan temel bir kurumdur (Fiyakalı, 2008: 11). Bundan dolayı sağlıklı ailenin oluşabilmesi sağlıklı bireylere bağlıdır. Sağlıklı toplumun oluşabilmesi de sağlıklı ailenin oluşumuna bağlıdır. Aile ve toplum birbirini çift yönlü etkileyen yapılardır. Ailedeki sıkıntılar toplumu etkilerken toplumdaki sıkıntılar ise aile yapısını etkilemektedir (Öngören, 2017: 83).

Toplumun temel ve en küçük kurumu olan aile, toplumun ihtiyaç ve talepleri doğrultusunda değişim ve dönüşüm geçirerek aile içi ilişkilerden aile yapısına kadar birçok fonksiyon ve rollerinde değişime uğramıştır (Bayer, 2013). Aile, tarihsel süreç içerisinde; örgütsel yapısı, değerleri, üye sayısı, üretim şekli, ekonomik ve topluma katılım biçimi gibi farklı boyutlarda köklü değişimler yaşamıştır. Ayrıca ailenin değişimi toplumun değişiminden bağımsız değildir. Toplumların kır-kent yerleşim biçimi, savaş ve göç durumları, inanç ve gelenekleri, üretim ve ekonomik durumları aileyi etkilemektedir. Toplumsal dinamikler farklılaştıkça aile de ona göre biçimlenmektedir (Yıldırım E., 2013: 121). Aile ve toplum birbirini etkileyen ve paralel bir şekilde değişime uğrayan yapılardır. Ailenin yapısı, işlevleri ve rollerinin

değişmesi aile bireyleri üzerinde ve özellikle çocuklar üzerinde etkili olmaktadır (Aslan, 2002: 25).

Toplumların sanayileşmesi, kentleşmesi ve modernleşmesinin bir sonucu olarak insanların ekonomik gelirlerinin ve bireysel taleplerinin artması ile aile yapısında önemli değişimler meydana gelmiştir. Toplumun değişiminden aile kurumu ve evlilik anlayışı da etkilenmiştir. Evlilik anlayışının, evlilik standartlarının değişmesi ile birlikte doğumun daha fazla talep edilmesi aile yapısını ve aile içi ilişkileri de yeniden şekillendirmiştir (Ünal A. , 2016: 68).

Tüm dünyada aile kurumu değişim geçirdiği gibi Türkiye’de de aile kurumu değişim geçirmektedir. Değişimde başat rol oynayan ekonomik gelişmeler ve sosyal yaşamdaki değişimler olmakla birlikte ailenin değişimi dört başlık altında sıralanabilir (Battal, 2008: 208).

1. Ailenin kurulmasında, evlenecek kişilerin kararları etkili olmaktadır. Eskiye göre eş seçiminde evlenecek kişiler daha çok söz sahibi olmaktadır.
2. Büyük ve geniş aile yapısı yerini, kentleşmeye bağlı olarak daha küçük çekirdek ailelere bırakmaktadır.
3. Toplumdaki kültür ve ahlak anlayışının değişmesi aile bireylerinin birbirlerine karşı olan ilişkilerine olumsuz yansımaktadır.
4. Ekonomik ve sosyal yönlerden güçlenen kadınlar ailedeki erkek egemen yapısına ve geleneksel rolüne karşı daha güçlü bir şekilde karşı çıkmaktadırlar.

Geleneksel aileler, endüstrileşme, kentleşme ve teknolojinin gelişmesi, kırdan kente hızlı göç yaşanması büyük oranda geleneksel ailenin kültürü, bireyler arasındaki ilişkileri ve sosyolojik yapısı köklü değişiklikler yaşamıştır. Bundan dolayı yeni aile yaşam biçimleri ortaya çıkmıştır. Geleneksel geniş aile, çekirdek, tek ebeveynli ve diğer aile tiplerine bölünmesi ile birlikte birçok sosyal riskler ortaya çıkmıştır (Opçin, 2018: 1).

Aile tipleri toplumlarda farklı biçimlerde olduğu gibi aynı toplumda farklı aile tipi sınıflamaları da mevcuttur. Türkiye’deki aile tipleri dört temel başlık altında sıralanabilir (Kuru, 2018: 8).

1. Geniş aile tipi: Karı, koca ve onların evlenmiş ve evlenmemiş çocukları, gelinleri ve torunlarının oluşturduğu aile tipidir.

2. Çekirdek aile tipi: Kent toplumunda yaygın olan karı, koca ve onların çocuklarından oluşan küçük aile tipidir.
3. Küçük ataerkil aile tipi: Karı, koca evlenmemiş çocukları ile karı ya da kocanın dul anne ya da dul baba ile bu kişilerin bekar çocuklarından oluşan aile tipidir.
4. Parçalanmış veya eksik aile tipi: Ayrılık, boşanma ve ölüm nedenleri ile eşlerden birinin olmadığı aile tipidir.

Geleneksel geniş aileler kırsal alanda yaşayan akrabalık ilişkileri güçlü olan geçimini daha çok tarımdan sağlayan geleneksel aile hayat anlayışına sahip aile tipidir (Gökce, 2017: 56). Gelenek, görenek ve din geleneksel geniş aile hayatında yoğun bir şekilde varlığını hissettirir. Aile içi ilişkilerden, evlenecek kişi seçimine, karı koca ilişkilerinden çocuklara isim verilmesine kadar geniş aile hayatında büyüklerin söz ve kararları etkili olmaktadır (Ünal V. , 2013: 589).

Çekirdek aile sanayi devrimiyle modern toplumlarda ortaya çıkan anne - baba ve çocuklardan oluşan bir aile tipidir. Endüstrinin gelişmesi ve ekonomik koşulların zamanla değişmesi sonucunda sanayi toplumlarında geniş aileye mensup genç erkek ve kadınların kentlerde fabrika ya da farklı iş yerlerinde yoğun çalışma hayatına katılmaları ile bireyselliğin artması ve ekonomik özgürlüklerin kazanılması sonucu aileden koparak kendi ailelerini kurmaları çekirdek ailenin temelini oluşturmuştur (Ağdemir, 1991: 11; Karadağ, 2015: 3). Bu bağlamda çekirdek aile, sınırlı aile bireylerinden oluşan akrabalık ilişkileri geniş aile kadar güçlü olmayan daha çok kentsel alanda yaşayan, sanayi, ticaret ve hizmet alanlarından çalışan aile tipidir (Gökce, 2017: 56).

Türkiye’de 1950 yılından itibaren sanayileşmenin etkisiyle iç göç artmış ve kırsaldan kentlere yoğun bir göç olmuştur (Yıldız, 2017: 19). Bundan dolayı kent toplumlarında toplumsal ve kültürel değişimler ile kadının çalışma hayatında rol alması aileyi doğrudan etkilemiştir. Bu etkileşimin sonucunda geniş ve güçlü aile yapısının yerini küçük ve kırılğan çekirdek aile yapısı almıştır (Meriç, 2007: 23-24). Geniş aile yapısı ekonomik, sosyal, kültürel değişim ve dönüşüm geçirmesiyle birlikte aile bireylerinin rol ve sorumlulukları da değişmiştir. Bu durum geniş aile yapısının çekirdek aileye veya parçalanmış aileye dönüşmesine neden olmuştur (Öztürk, 2006: 1).

Türkiye’de 2006 yılında yapılan aile yapısı araştırma verilerine göre ülke genelinde hanelerin %73’ü çekirdek ailelerden, %15’i geniş ailelerden, %13’ü ise dağılmış ailelerden oluşmaktadır. Ayrıca çekirdek aile oranı kentlerde yüksek iken geniş aile oranı ise kırsalda yüksek çıkmıştır (Turgut, 2014: 210).

Sonuç olarak tarihin en eski kurumu olarak geçmişten günümüze kadar gelen aile, üye sayısı, evlilik tarzı, norm ve değerleri ile kır ve kent boyutunda önemli değişikliklere uğramış olmakla birlikte toplumun biyolojik ve kültürel olarak yeniden üretiminin yapıldığı temel bir yapıdır. Bu yapı her toplumda farklı şekil ve biçimlerde gelişim ve dönüşüm geçirmiş olmakla birlikte Türk aile yapısı ile Batı aile yapısı karşılaştırıldığında Türk aile yapısı kısmen bozulmuş olsa da Batı aile yapısına göre iyi durumdadır (Gökce, 2017: 61; Alkan E. Ö., 2018: 218).

2.2. Evlilik Kavramı

Toplumsal farklılaşmalara rağmen aile kurumunun akdi evlilik ile başlamaktadır. Evlilik, evrensel ve sosyal bir sistem olarak gelenek, görenek, sosyal değerler ve kanunların öngördüğü şekilde kadın ve erkeğin hayatlarını birleştirmek için yaptıkları sosyal bir sözleşmedir (Ersanlı, 2005: 195). Evlilik, toplum tarafından onaylanan ve kabul edilen iki yetişkin insanın cinsel birlikteliği olarak da tanımlanırken, iki insanın maddi ve manevi olarak hayatlarını birleştirdikleri mutlu, huzurlu ve her şeyle birlikte mücadele edilen ortak bir yapı olarak ifade edilmektedir (Giddens, 2000: 148; Baş ve Cengiz , 2018: 10).

Tüm toplumlarda tarih boyunca farklı biçim ve tarzlarda evlilik faaliyetlerine rastlanmaktadır. Her toplumun kendi kültür ve değerlerine göre nasıl ve ne şekilde bir evlilik yapılacağı belirtilmektedir. Evliliğin kimlerle yapılabileceği, kaç kişi ile evlenebileceği, kiminle evlenemeyeceği, evliliğin aşama ve süreçleri nasıl olacağı kültürel formlarla belirlenmektedir (Canatan ve Yıldırım, 2013: 65).

Evlilik, ailenin temelini ve kurumsal yapısını oluştururken aynı zamanda bireylere yuva ve sosyal statü kazandıran sosyal bir olgudur (Kır ve Bülbül, 2012: 100). Evlilik ve aile olgusu birbiri ile ilişkili ve bir bütün olarak görülmelidir. Doğru ve uyumlu bir evlilik oluşumu aynı zamanda sağlıklı bir aile kurumunun temelini oluşturmaktadır. Temeli sağlam olan aile kurumunda bireylerin kişisel gelişimi,

iletişimi, sosyal gelişimleri ve topluma uyum gelişimleri daha sağlıklı olmaktadır (Karadağ, 2015).

Tarihsel süreçte 4000 yıllık geçmişi olan evlilik kurumu, toplum ve kültürlerin zamanla değişip biçimlendiği gibi evlilik kurumu da değişim ve dönüşüm geçirerek tüm toplumlarda varlığını koruyan bir kurumdur (Türkarlan, 2007: 100). Değişik toplum ve kültürlerde farklı şekil ve biçimlerde evlenmeler olsa da insanın doğumu kadar eski olan evliliğin temel amacı tüm toplumlarda aynıdır (Şahbaz, 1994: 22).

2.3. Boşanma Kavramı

Her toplumun kendine göre aile kurma formlarının ilk şartı evlilik olduğu gibi hiçbir toplum tarafından arzu edilmeyen boşanma olgusu da aile kurumunun bir gerçeğidir. Özellikle günümüz toplumlarında geçmişe oranla boşanma oranları daha yaygın ve gittikçe artan bir realitedir (Sezal, 1996: 76).

Boşanma olgusu hukuk yönünden evlilik sözleşmesinin sona ermesi olarak tanımlanırken ruhsal bakımdan ise aile üyelerinin bölünmesi veya tamamen dağılması ile sonuçlanan karmaşık bir olgu olarak tanımlanmaktadır (Yörükoğlu, 2000: 264). Ayrıca boşanma aile bireyleri için psikolojik acı veren bir süreç olarak ifade edilirken evli çiftlerin mahkeme kararı ile yasal olarak ayrı yaşamaya başlaması şeklinde de ifade edilmektedir (Duyan G. Ç., 2011: 15).

Modern toplumlarda insanların çalışma hayatına yoğun katılmaları sonucunda ekonomik kazanç elde ederek refah seviyelerini arttırmaları bireysel yaşam ve kişisel doyumları ön plana çıkararak evlenme oranlarının düşmesini ve boşanma oranlarının artmasını tetiklemiştir. Geleneksel toplumlarda aile, paylaşma ve dayanışmanın merkezi iken modern toplumlarda bireysel haz ve bireysel yaşam biçimlerinin merkezi olmuştur (Aydın ve Baran, 2010: 123-124).

Boşanma olgusu, tek bir kişiyi değil birden çok kişiyi, çevreyi ve en çok çocukları etkileyen bir realitedir. Bundan dolayı birçok uzmanın üzerinde durduğu ve önemseddiği konu, anne ve babanın boşanma kararını doğru zamanda doğru yerde ve doğru kişilerle birlikte çocuğa bildirilmesidir. Ayrıca boşanma süreci ve sonrasında çocuğa olumsuz etkilerinin azaltılması için tarafların çatışma, çocuk üzerinden intikam alma ve çocuğa karşı tutarsız davranışlardan kaçınılması çocuğun ruh sağlığı

açısından önemli olduğu ifade edilmektedir (Geniş, Toker ve Şakiroğlu, 2019: 196-197).

Boşanma olgusu tek boyutlu bir süreç değil birçok boyutu olan bir süreçtir. Bu boyutlar; duygusal boşanma, hukuki boşanma, ekonomik boşanma, ebeveyn olarak boşanma ve son olarak sosyal boşanma şeklinde ifade edilebilir (Korkut, 2003: 104). Buradan hareketle ayrılan eşler yeni hayat kurmaya çalışırken psikolojik, ekonomik ve sosyal boyutta zorluklar ile karşılaşır. Eşler maddi ve manevi zorluklar nedeniyle bazı durumlarda çocuklarına bakmakta zorlanır. Özellikle boşanma sonrası çocuk ailesini, kardeşlerini, evini, okulunu, arkadaşlarını, alışık olduğu çevresini ve ekonomik düzeyini kaybeder. Bu durum çocuğun yaş ve cinsiyetine göre farklı düzeylerde psikososyal açıdan etkilemektedir (Saçan, 2010: 37-38). Bundan dolayı boşanma olgusu çok boyutlu ve kompleks bir konu olarak sadece aile boyutunu etkilemez ayrıca toplumu, psikolojik, sosyolojik ve ekonomik açılardan etkilemektedir (Doğan Ş. , 2016: 992).

2.3.1. Psikolojik ve Toplumsal Yönden Boşanma

Boşanma olgusunun bireyler üzerindeki psikolojik etkileri bireylerin aile ve iş hayatına olumsuz yansımaktadır. Bu durum aile ve iş hayatında strese neden olurken aile bireylerinin düzenleri altüst etmektedir. Ayrıca boşanma olgusu bireyin, öfke, sinir, içe kapanma, suçluluk, uykusuzluk, gibi olumsuz psikolojik durumlar yaşamasına neden olurken özellikle kadınlar ve çocuklar bu durumdan daha çok etkilenmektedir (Uzun, 2013: 20-21).

Boşanma olgusu, psikolojik ve toplumsal sebepleri olan sosyal, kültürel, maddi, manevi ve hukuki sonuçlar doğuran yasal bir sosyolojik olgudur (Tathoğlu & Demirel, 2016: 59). Bu olgu eşlerin ayrılması olarak tek boyutlu ve basit bir olay olarak görülemez. Çünkü boşanma aile bireylerinin tamamını maddi ve manevi olarak etkilediği gibi eşlerin aile ve akraba çevresini de etkilemektedir. Ayrıca boşanmış aile çocuklarının gelecekte kuracakları aileyi de etkileyeceği için geniş çaplı toplumsal bir olgu olarak görülmelidir (Keskin, 2007).

Boşanma olgusu sonrasında kişilerin toplumsal uyum, aile ilişkileri, sosyal ve arkadaş çevre ilişkileri değişikliğinden dolayı zorluklar yaşamaktadır. Ayrıca boşanmış kişileri çevre ve toplum tarafından kabullenmekte zorluklar olduğu gibi

boşanmış kişileri hoşgörü ile karşılayanlar da olmaktadır (Kaslow, 1980: 740). Bundan dolayı boşanma olgusu toplumsal bir sorun olarak görülmelidir. Çünkü ailenin çözülmesi ve birliğinin dağılması topluma kazandırılacak sağlıklı ve uyumlu bireylerin yetiştirilememesi demektir. Bu durum ailenin üreme fonksiyonu ve sağlıklı bireylerin yetişmesini olumsuz etkileyerek topluma, kısa ve uzun vadede olumsuz etki etmektedir (Günen, 2017: 92).

2.3.2. Hukuki Yönden Boşanma

Türk Medeni Kanunu'na göre evlilik birliğinin temelden sarsılması genel boşanma sebebi olarak görülmektedir. TMK'ya göre evlilik birliğini temelden sarsan olgular ise maddi olgular, manevi olgular ve ekonomik olgular olarak sıralanabilir. Maddi olgular; hastalık, kumar, alkol ve cinsel ilişki sorunlarıdır. Evlilik birliğini temelden sarsan manevi olgular; sevgisizlik, ilgisizlik, sadakatsizlik, saygı, şeref ve haysiyete zarar verici davranışlardır. Ekonomik olgular ise; eşin çalışmaması, aşırı tutumluluk, aşırı borçlanma ve eve haciz getirme durumlarında evlilik temelden sarsılmış olur (Korkmaz, 2014: 152-154). Evlilik birliğinin temelden sarsılması nedeniyle Medeni Kanun 166/I'de genel boşanma durumları olduğu belirtilmektedir. Eşlerin ortak hayatı sürdüremez hale gelmeleri ve evlilik birliğinin temelinden sarsılmış olmasından dolayı eşlerden birinin başvurusu ile boşanma davası açılır (Korkmaz, 2014: 151).

Boşanma, ailenin bölünmesine veya tamamen dağılmasına neden olan ve tüm aile bireylerini psikolojik ve toplumsal birçok açıdan etkileyen karmaşık bir olgu olmakla birlikte hukuken evlilik sözleşmesinin bitmesidir (Öngören, 2017: 73). Boşanma olgusu hukuk bakımından evlilik sözleşmesinin sona ermesi olarak tanımlanırken ruhsal bakımdan da ailenin dağılması, bölünmesi ve bozulması olarak tanımlanmaktadır (Türkarlan, 2007: 100). Ayrıca Türk Medeni Kanunu'na göre bireyler açısından hukuki ve kişisel sonuçları olan boşanma olgusu sadece eşlerin hayatında birtakım değişiklikler doğurmamaktadır aynı zamanda çocuklar açısından yeni hak ve sorumluluklar meydana getiren geniş çaplı bir olgudur (Koçoğlu, 2018: 194).

2.3.3. Ekonomik Yönden Boşanma

Sanayi devrimiyle ekonomik ve teknolojik gelişmelerin hızla yayılması toplumların, ailelerin ve bireylerin yaşam tarzlarını ve kültürel yaşamlarını değiştirmeye ve dönüştürmeye başlamıştır. Bu değişim insanların bireyselleşme isteğini ön plana çıkararak toplumun temel taşı olan aile kurumunun dağılmasına neden olarak boşanma gibi sosyal sorunun tüm toplumlarda ortaya çıkarmıştır (Kökçen Eryavuz ve Üçdoğruk Birecikli, 2018: 1227-1230).

Endüstriyel dönem öncesi eşlerin, geçim ve birlikte çocuk yetiştirme başlıca işlevleri iken endüstriyel dönem ile birlikte kadının iş yaşamına girmesi ailedeki ilişkiler sistemini değişikliğe uğratmıştır. Kadınların iş yaşamındaki sayıları arttıkça erkekler ile rekabet etme gücü kazanarak aldıkları ücret ile bireysel yaşamlarını sürdürebilecekleri ekonomik özgürlüğe sahip olmuşlardır. Ayrıca iş olanakları ve kanuni kolaylıklar kadının kocası karşısında güçlenmesine neden olurken boşanma oranlarının artmasında etkili olmuştur (Turğut, 2015: 18). Bundan dolayı ekonomik ve sosyal güvencesi olan kadınlar boşanma kararını daha kolay alıp boşanma sonrası mücadele etmektedir. Fakat herhangi bir ekonomik geliri ve sosyal güvencesi olmayan, bu anlamda eşine bağlı kadınların her şeye rağmen evliliklerini sürdürmek zorunda oldukları görülmektedir. Ayrıca boşanma süreci ve sonrası aşamada ekonomik faktörün ne kadar önemli olduğu da anlaşılmaktadır (Uçan, 2007: 44).

Boşanma ile birlikte aile kurumunun dağılması sonucunda dağılan aile bireyleri yeni bir hayat kurmak için ekonomik sıkıntılar ile mücadele etmektedirler (Güneşlioğlu, 2009: 129). Ayrıca ailenin dağılması ile birlikte ailenin ekonomik standartlarının düşmesi ve yoksulluk sınırı altında yaşamaları çocukları ekonomik olarak daha fazla etkilemektedir (Amato ve Keith, 1991: 27). Bundan dolayı boşanma sonrası tek ebeveynli aileler ekonomik yükümlülükleri arttığı için hem çalışıp hem de çocukları ile yeteri kadar ilgilenemediklerinden çocuklar bu durumdan olumsuz etkilenir (Üreyen, 2019: 97). Ayrıca yaşanacak ekonomik sıkıntı düzeyleri ile ebeveynlerin sahip oldukları çocuk sayısı arasında paralel ilişkiden dolayı çocuk sayısı arttıkça masrafların artacağı bundan dolayı da ekonomik sıkıntının artacağı belirtilmektedir (Aktaş Ö., 2011: 110).

Boşanma olgusu, özellikle boşanmanın ilk evresinde bireyleri ekonomik yönden daha fazla olumsuz etkilemektedir. Boşanma, bireyin, aile ve iş yaşamında ekonomik

sıkıntılara neden olurken onların düzenlerini de sarsmaktadır. Ayrıca yapılan araştırmaya göre ekonomik sıkıntı anneleri ve çocukları daha fazla etkilerken çocukların sosyal hayatlarına da olumsuz etki etmektedir (Uzun, 2013: 20-21; Opçin, 2018: 65).

2.3.4. Boşanma ve Çocuk

Evlenirken eşler paylaşma, dostluk ve dayanışma beklentileri içerisinde yuva kurarlar fakat bu beklentiler olmayınca eşler boşanmaya gidebilir. Boşanma olayında genelde zararlı çıkacak kadın olarak belirtilse de bu durumdan etkilenen en çok çocuklardır. Ancak her ne olursa olun çocuklar için evliliğin zorla sürdürülmesi sağlıklı ve doğru bir karar olmadığı da belirtilmektedir (Turğut, 2015: 224-227). Huzursuz bir evlilik ortamında çocuğun ruh sağlığı da düşünülmelidir. Bundan dolayı boşanma bazı durumlarda çocuk için daha olumlu bir sonuç doğurabilir (Sönmez, 2001: 28).

Boşanma evresinde olan çiftlerin aile ortamında huzursuzluk, şiddetli geçimsizlik, uyumsuzluk olmasına rağmen ailesel, toplumsal baskı ve dışlanmaya maruz kalmak istemediklerinden dolayı boşanmayı erteledikleri görülmektedir. Fakat boşanma sonrası huzursuz aile ortamından tek ebeveynli aile ortamına geçen kişilerin daha huzurlu ve başarılı olduğu belirtilmektedir (Opçin, 2018: 67-68). Bu doğrultuda şiddetli geçimsizlik ve çatışma ortamındaki evliliğin devam ettirilmesi yerine bazen boşanmanın daha iyi bir çözüm yolu olduğu belirtilmiştir (Tüzün, 2004).

Anne ve babanın boşanma kararı aldıkları süreçten, boşanma sonrası sürece kadar çocuk açısından çok hassas ve dikkatli yürütülmesi gereken bir süreçtir. Yapılan araştırma verilerine göre boşanmanın ilk bilgisini çocuklar daha çok annelerinden öğrendiği ve boşanma sürecinin çocuklar üzerindeki etkisi cinsiyete göre farklılık gösterdiği ifade edilmiştir. Ayrıca boşanma süreci ve sonrasında anne ya da baba ile daha az görüştükleri için mutsuz olan çocukların mutluluk tanımını aile üzerinden yaparken, tam aileye sahip çocuklar ise okul üzerinden yaptıkları saptanmıştır (Aral ve Sağlam, 2012: 85). Yapılan başka bir araştırma sonucuna göre ise anne çocuk ilişkisi önemli olduğu gibi baba çocuk ilişkisi de önemlidir. Bundan dolayı çocuklarda görülen psikolojik sorunların kaynağının sadece boşanma değil boşanma

süreci ve sonrasında anne ve babanın tutumları olduğu belirtilmiştir (Akdoğan S. D., 2012: 74).

Yapılan araştırma sonucuna göre, ailesi boşanmış öğrencilerin, yılmazlık ve koruyucu özelliklerinin ailesi boşanmamış öğrencilere göre daha düşük olduğu ayrıca ailesi boşanmış çocukların, ailesi boşanmamış çocuklara göre bazı özelliklerinin eksik olduğu ifade edilmiştir (Özcan B., 2005: 96). Bundan dolayı boşanma çocukları olumsuz etkilerken boşanmadan sonra anne ve babanın çocukları ile kaliteli bir ilişki kurmaları bu zorlu, endişeli, kaygılı ve belirsiz sürecin çocuklar açısından daha kolay atlatılmasını sağlar (Öngider, 2013: 157; Öztürk, 2006: 48-49).

2.3.5. Boşanma ve Yeniden Başlangıç

Aile, bireylerin ilk sosyalleşme, ilk düşünce, ilk davranışları ve toplumsal kabulü kazandıkları en temel topluluktur. Boşanma ise bu sosyalleşme ve toplumsallaşma sürecini doğrudan etkileyerek aile yapısının, çevresinin yeniden yapılanması ve değişim sürecidir. Boşanma alışılmış düzenin geride bırakıldığı aile bireylerinin yeniden yeni bir düzen kurmaya çalıştıkları zorlu ve sıkıntılı bir süreçtir (Arslan, 2018: 1).

Boşanma, evlilik gibi doğal ve sosyal bir davranıştır. Bu davranış bireylerin hayatında önemli değişikliklere neden olmaktadır (Aktaş Ç., 2018: 30). Evli çiftlerin birbirlerini daha fazla yıpratma ve çatışmaya neden olmamak için alınan boşanma kararı bir yok oluş bitiş olarak görülmemeli aksine yeniden bir başlangıç olarak görülmelidir (Korkut, 2003: 109).

Boşanma sonrası toparlanıp yeni bir düzen kurmak bir süreçtir bu süreç boyunca yalnız hissetme, suçluluk psikolojisi, endişe, inkâr, öfke, yas tutma, reddedilmiş, güven ve özgüven eksikliği gibi olumsuz duygular ortaya çıkmaktadır. Fakat boşanma sonrası uyanış ve geçiş sürecinde arkadaşlık ilişkilerini geliştirme, güven ve sevgi oluşturmak, gelecek planları yapmak, sosyal ilişkilerini geliştirerek farkındalık ve özgürlük alanları oluşturmak gibi olumlu yanları da vardır (Özbek, 2019: 21). Ayrıca literatüre bakıldığında birçok araştırma boşanma olgusunu dağılan aile bireylerinin sonu değil aksine yeni bir hayat ve yeni bir düzen kurmanın ve yapılanma sürecinin başlangıcı olarak kabul etmektedir (Tatlıoğlu ve Demirel, 2016: 68).

2.3.6. Dünyada Boşanma

Boşanma olgusu daha önce hiçbir şekilde kabul edilmeyen ve ahlaki düşüklük veya başarısızlık olarak kabul edilirken boşanma oranlarının artması ile boşanma anlamına bakış da değişip daha kabul edilir bir hale gelmiştir. Bir asır önce ABD’de boşanma olgusu hiç yokken son zamanlarda artarak bir milyon boşanma sayısına ulaşıldığında boşanmaya yüklenen olumsuz algı ve tanımlar da değişerek kişisel değişme ve yeni hayatın başlangıcı olarak tanımlanmaya başlanmıştır (Kasapoğlu, 2012: 7).

Batı ülkelerinde son 75 yılda boşanma oranlarının hızlı bir biçimde arttığı görülmektedir. Ayrıca Amerika Birleşik Devletleri’nde boşanma oranları en yüksek seviyeye 1980 yılında ulaşarak Batılı ülkeler içinde en çok boşanma olgusunun olduğu ülke konumundadır (Taşkın, 2017: 15). Boşanma ABD’de daha çok düşük eğitimli insanlar arasında yaygın bir olgudur. İnsanlarda oluşan günlük stresler boşanmada bir tetikleyici unsur olmaktadır. Boşanma kısa ve uzun vadeli riskleri olsa da her insanın boşanmaya uyum sağlaması farklı düzeyde olmaktadır (Amato ve James, 2010: 9-10).

Boşanma ile ilgili yapılan araştırmaların tarihçesine baktığımızda ilk çalışmaların daha çok ve kapsamlı olarak Amerika Birleşik Devletleri’nde yapıldığı görülmektedir. ABD’de 1960’lı yıllarda boşanma oralarının artması ile birlikte boşanma olgusu üzerine çalışmaların arttığı görülmektedir. Ayrıca 1970’li ve 1980’li yıllarda boşanma olgusunun nedenleri üzerinde çalışmalar yapıldığı belirtilirken, 1990’lı yıllarda ise boşanmanın çocuklar üzerindeki etkilerinin incelendiği çalışmalar dikkat çekici boyuttadır (Öngider, 2013: 141).

Avrupa birliği ülkelerinde son yıllarda evlenme oranları düşerken boşanma oranları artmaktadır. 1965 yılından itibaren Avrupa Birliği ülkelerinde kaba evlenme hızı yaklaşık yüzde elli oranında düşmüştür. 1965-2013 yılları arasındaki evlenme oranları 7,8 den 4,1’e gerilemiştir. 1965-2013 yılları arasında kaba boşanma hızı 0,8’den 1,9’a çıkmıştır. Bu veriler bağlamında yaklaşık olarak boşanma oranları iki katına çıkmıştır. Ayrıca 2013 yılında Avrupa Birliği ülkelerinde 2,1 milyon evlilik gerçekleşirken 943 bin boşanma gerçekleşmiştir. Sayılardan anlaşıldığı gibi evlenme oranı 4,1 iken boşanma 1,9 olarak gerçekleşmiştir. Bu durum yıllar için boşanma

oranlarındaki artışı gösterirken evlenme oranlarındaki düşüşü de net bir biçimde ortaya koymaktadır (Arslan, 2018: 2).

Avrupa ülkelerinde (1960-2014) yıllarında boşanma verilerine genel olarak bakıldığı zaman geçmişten günümüze doğru hızlı bir artış olduğu görülmektedir. Bu yıllar içerisinde en fazla boşanma verisi %3,4 ile Danimarka'dır. Danimarka'dan sonra sırası ile %3,3 ile Litvanya, %3,1 ile Letonya ve %2,7 ile İsveç gelmektedir (Taşkın, 2017: 16). Avrupa toplumlarında boşanma oranlarının artmasından dolayı bu alanda yapılan araştırma sayısı da artmaktadır. Ayrıca birçok Avrupa ülkesinde boşanmanın yaygın olması ve maliyetli bir olgu olmasından dolayı evlilikler azalmaktadır. Bunun yerine evlilik öncesi birliktelikler artmaktadır (Amato ve James, 2010: 9-10).

2.3.7. Türkiye'de Boşanma

Türkiye'de de son yıllarda önemli sorunlardan biri olan boşanma olgusunun artarak devam etmesi toplumsal yapıyı etkilediği gibi aile içi ilişkileri ve özellikle çocukların yaşamını dikkat çekici boyutlarda etkilemiştir. Boşanma sürecinden sonra anne ve baba daha çok psikolojik, sosyolojik, kültürel ve ekonomik sorunlar yaşarken çocuklar ise bu sorunlara ilaveten psikososyal ve akademik sorunlar yaşamaktadırlar (Kahraman, 2016). Tuğrul tarafından yapılan araştırmaya katılanların %54,2 si boşanmanın bir sorun olduğunu belirtirken %63,4 gelecekte de önemli bir sorun olacağını ve katılımcıların %80 ise gelecekte Türkiye'de boşanma oranlarının artacağını ifade etmektedir (Tuğut, 2015: 226). Ayrıca boşanmanın en önemli nedeninin ise Türkiye İstatistik Kurumunun 2011 evlenme ve boşanma istatistik verilerine göre %96,7 oranında geçimsizlik sorunu olduğu belirtilmiştir (TÜİK, 2012). Aile ortamındaki geçimsizliğin en büyük sebebi ise iletişim eksikliğidir. Aile ortamında sağlıklı ve güçlü iletişim ile sorunlar çözülebilirken iletişim eksikliği birçok sıkıntının ortaya çıkmasına sebep olmakta hatta boşanma ile sonuçlanmaktadır (Tarhan, 2014: 128).

Türkiye'nin son otuz yıllık boşanma istatistik oranı ile önceki tarihler karşılaştırıldığında görece artış olduğu görülmektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarından bugüne kadar birey, aile ve toplum yaşamındaki ekonomik ve sosyal gelişmeler ile birlikte boşanma oranlarının da arttığı ifade edilebilir. Ancak bazı dönemlerde ekonomik ve sosyal sorunlara bağlı olarak da boşanma ve evlenme oranlarında artma

veya azalma olmaktadır. Örneğin 2001, 2005 ve 2008 ekonomik krizleri evlilik oranlarında düşüşe neden olurken boşanma oranlarında ani artışlara neden olduğu görülmektedir (Çiçekli, 2019: 230-231).

Türkiye’de boşanma oranları her geçen yıl değişiklik ve artış göstermekle birlikte sosyal, ekonomik ve kültürel yapılara göre de farklılıklar göstermektedir. Doğudan batıya doğru boşanma oranları artarken aynı zamanda buna paralel olarak sosyal yaşam ve ekonomik yaşam düzeyleri de artmaktadır. Bu artış ve değişiklikler bölge durumuna göre farklılıklar göstermektedir. Sanayisi gelişmiş kentsel bölgelerde boşanma olayı daha çok yaşanırken kırsal alanlarda boşanma olayının daha düşük olduğu istatistiksel verilerle ortaya koyulmuştur. Ayrıca Türkiye’de 2000 yılı boşanma istatistik verilerine göre Şırnak’ta 19 boşanma olayı gerçekleşirken Ankara’da 2217, İzmir’de 4406 İstanbul’da ise 6546 boşanma olayı gerçekleşmiştir. Bu verilerden de anlaşılacağı gibi ekonomisi ve sanayisi gelişmiş kentsel bölgelerde boşanma oranları fazla iken kırsal ve ekonomik yönden gelişmemiş bölgelerde boşanma oranlarının daha az olduğu anlaşılmaktadır (Yıldırım N., 2004: 66; Çiçekli, 2019: 231).

Türkiye’de 2001 ve 2019 yıllarında nüfus, evlenme sayısı, kaba evlenme hızı, boşanma sayısı ve kaba boşanma hızı yıllara göre aşağıda (Tablo 2.1.) verilmektedir. Bu verilerden de anlaşılacağı gibi genel anlamda Türkiye’nin nüfus oranı artarken evlenme oranları azalmakta ancak boşanma oranlarının ise arttığı görülmektedir.

Tablo 2. 1: Türkiye’de TÜİK verilerine göre evlenme ve boşanma oranları (2001-2019)

Yıl	Nüfus	Evlenme	Kaba	Boşanma	Kaba
2001	65 603 160	544 322	8.35	91 994	1.41
2002	66 401 855	510 155	7.73	95 323	1.44
2003	67 187 252	565 468	8.47	92 637	1.39
2004	68 010 217	615 357	9.10	91 022	1.35
2005	68 860 542	641 241	9.37	95 895	1.40
2006	69 729 968	636 121	9.18	93 489	1.35
2007	70 586 256	638 311	9.10	94 219	1.34
2008	71 517 100	641 973	9.04	99 663	1.40

Tablo 2. 2: Türkiye’de TÜİK verilerine göre evlenme ve boşanma oranları (2001-2019) (Devamı)

Yıl	Nüfus	Evlenme	Kaba	Bosanma	Kaba
2009	72 561 312	591 742	8.21	114 162	1.58
2010	73 722 988	582 715	7.97	118 568	1.62
2011	74 724 269	592 775	7.99	120 117	1.62
2012	75 627 384	603 751	8.03	123 325	1.64
2013	76 667 864	600 138	7.88	125 305	1.65
2014	77 695 904	599 704	7.77	130 913	1.70
2015	78 741 053	602 982	7.71	131 830	1.69
2016	79 814 871	594 493	7.50	126 164	1.59
2017	80 810 525	569 459	7.09	128 411	1.6
2018	82 003 882	554 389	6.81	143 573	1.76
2019	83 154 997	541 424	6.56	155 047	1.88

Kaynak: TÜİK, Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, (2001-2019)

Türkiye’de boşanma oranları artarak devam etmesi ve evlenme oranlarının azalması Türk toplumunda köklü bir geleneğe sahip olan aile yapısını tartışmasız etkilemektedir. Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre 2001 yılında kaba boşanma oranı 1,41 iken kaba evlenme oranı 8,35’dir. 2010 yılında ise kaba boşanma oranı 1,62 iken kaba evlenme oranı 7,97’dir. 2019 yılında ise kaba boşanma oranı 1,88 iken kaba evlenme oranı 6,56 olmuştur (TÜİK). Bu veriler bağlamında evlilik oranının azalması ailenin kurulması ve işleyişine olumsuz olarak yansımaktadır. Bu verilere göre aile kuran kişi oranı azalmakta ve mevcut aileler ise boşanma ile dağılmaktadır. Ayrıca dağılan aile yapısı, bireysel ve toplumsal sorunlara neden olurken aile bireylerinin psikolojik, sosyolojik ve ekonomik problemler yaşamasına da neden olmaktadır.

2.4. Boşanmanın Öğrencilere Etkisi

2.4.1. Öğrencinin Ergenlik Dönemi ve Aile ilişkisi

Ergenlik, Latince kökenli “adolescere” sözcüğünden türetilen büyüme ve olgunlaşma anlamına gelen “adolescence” demektir. Ergenlik, çocukluktan yetişkinliğe geçiş arasındaki dönem olarak tanımlanmaktadır (Yazgan, vd., 2007: 231). Ergenlik dönemi, fiziksel ve duygusal süreçlerden geçerek cinsel ve psikososyal olgunlaşma

ile devam edip bireyin kişisel ve sosyal kimliğinin oluşması ile sona eren bir dönemdir. Bu dönem, biyolojik, psikolojik ve sosyal gelişimler ile bir bütün olarak görülmelidir (Derman, 2008: 19).

Ergenlik dönemi insan yaşamının en önemli gelişimsel dönemlerinden biridir. Bu dönemde gençler gelişme ve olgunlaşma içindedirler. Gençlerin biyolojik, psikolojik ve sosyal boyutları birbirini karşılıklı etkilediği ve insan davranışları ile doğrudan ilişkili olduğu bir dönemdir. Ayrıca etkileşim içinde değişim, büyüme ve adaptasyon dönemi olarak görülmektedir (Zastrow ve Kirst-Ashman, 2017: 395-397).

Ergenlik dönemi tek boyutlu değil çok boyutlu bir olgudur. Birey, bu dönemde çocukluktan yetişkinliğe geçerken fiziksel, zihinsel, duygusal ve toplumsal olarak birçok boyutta dönüşüm geçirmektedir (Yazgan, vd., 2007: 231). Bu dönem bireyin biyo-psiko-sosyal ve kültürel değişimleri bir arada ve hızlı bir şekilde yaşadığı süreç olarak da kabul edilmektedir. Bu nedenle ergenlik döneminin bireyi anlama ve tanıma açısından karmaşık ve zorlu bir dönem olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca birey bu dönemde çok boyutlu bir etkileşim ve değişim sürecine adaptasyon sağlamaya çalışırken aile ile kurduğu ilişki biçimi ve niteliği bu dönemin sağlıklı bir şekilde geçirilmesi ve ileriki yaşamı açısından önemlidir (Zastrow ve Kirst-Ashman, 2017: 395-396; Çalış, 2019: 1-2).

Ergenlik döneminde özgür ve sağlıklı bir aile ortamında sevgi ve güven içinde büyüyen çocuklar bu dönemi daha sağlıklı ve uyum içinde geçirmektedirler. Bundan dolayı anne ve babanın çocuklarının ilgi ve yetenekleri doğrultusunda onlara destek olmaları çocukların ergenlik dönemini daha sağlıklı geçirmelerini sağlamaktadır (Yavuzer, 2005: 276-277). Ergenlik döneminde çocuklar anne ve babalarının modellğine ve desteklerine daha fazla ihtiyaç duyarlar. Bu dönemde çocuklar sosyal çevre ile sağlıklı iletişim ve ilişki kurabilmesi kendini iyi ifade edebilmesi ailenin tutumu ile doğru orantılıdır (Korap, 2013: 139).

Aile ortamında hem anne hem de baba ile birlikte büyüyen çocuklar, güven, paylaşma, duygusal destek, rehberlik, uzlaşma, sosyal destek ve denetim gibi özelliklerinin gelişmesinde anne ve babanın iletişimi, tutum ve davranış biçimleri etkili olmaktadır. Ayrıca çocuğun eğitilmesi ve özelliklerinin geliştirilmesi toplumsal uyumunu da kolaylaştırmaktadır. Fakat anne ya da babanın ayrı olması çocukların bu bilgi, birikim ve destekten mahrum kalması onların kişisel ve sosyal gelişimlerini

olumsuz etkileyebileceği gibi toplum yapısına da olumsuz etki ederek toplumsal sorunlara neden olabilir (Yıldırım E., 2013: 25; Korap, 2013: 139).

Anne ve baba artan çatışmalarından dolayı boşanma kararı alırlar. Bu durum çocuğun yaşamını derinden sarstığı gibi çocukta terk edilmiş duygusuna neden olmaktadır. Ayrıca bu durum çocuğun akademik ve sosyal yaşamına olumsuz etki etmektedir. Okul idaresi, öğretmenleri, çalışan personel ve arkadaşları ile sorunlar yaşamaktadır. Bundan dolayı çocuk hem derslerinde başarısız hem de terk edilmiş duygusu içinde hayata bakışı hiçbir zaman eskisi gibi olmamaktadır (Karakuş, 2003: 2-3).

Boşanma ile mevcut aile yapısının bozulmasından yukarıda da bahsedildiği gibi en çok çocuklar etkilenmektedir. Aile ortamının dağılması çocukların fiziksel ve psikolojik gelişimlerine olumsuz olarak yansımaktadır. Ancak bu olumsuzluklar her çocukta farklı şekillerde görülürken özellikle ergenlik dönemindeki çocuklarda üzüntü, asilik, kavgacılık, içki kullanma, evden kaçma, okulda huzursuzluk ve akademik başarısızlık olarak görülmektedir (Türkarıslan, 2007: 100-107).

Boşanma ile aile yapısının dağılması sonucunda hassas bir dönemden geçen ergenlerde psikososyal problemler ve akademik problemler görülebilmektedir. Boşanma ergenin bireysel gelişiminin arkadaş ve aile çevresini ile kurduğu ilişkileri olumsuz etkilemekle birlikte ergenin eğitim hayatına da olumsuz olarak yansır. Ayrıca anne ve babanın ayrılması veya sürekli çatışma içinde olmaları, okul ve yaşadığı mekânın değişmesi arkadaş çevresinin değişmesi ekonomik ve gelecek kaygısı gibi nedenler ergenlerin stres durumunu arttırmaktadır (Meriç, 2007: 193-194).

Boşanma olgusunun çocuklar üzerindeki etkilerine yönelik geniş çaplı farklı örneklem grupları üzerinde yapılan araştırma verilerine göre genel anlamda boşanmanın çocuklar üzerindeki etkileri altı başlık altında sıralanmaktadır (Emery, 2013: 44-68).

1. Boşanma sonrası çocuklarda gözlemlenen en güçlü “Dışsallaştırma Sorunları”, söz dinlememe, saldırganlık, agresiflik, otokontrol yoksunluğu, anti sosyallik, daha fazla suç işleme davranışı vb. sorun ve davranışlar tutarlı ve güçlü biçimde gözlemlenmektedir.

2. Boşanma sonrası çocuklarda ikinci sorun “içselleştirme sorunları”, depresyon sorunları, kaygı bozuklukları, düşük öz-saygı ve benlik kavramında olası hasarlar olarak ifade edilmektedir.

3. Boşanma sonrası çocuklarda “sosyal yeterlilik” sorunu boşanmış, aile çocuklarının yeni duruma adapte olması şeklinde ifade edilmektedir. Çocukların boşanma sonrasında sosyal anlamda becerileri artarak kişisel özgüvenleri ve sorumluluk hisleri artabileceği gibi bunun tam tersi de olabilir.

4. Boşanmanın uzun süreli etkilerinden “yetişkinlik boyunca psikolojik işlevsellik sorunları” ergenliğin son yılları ve yetişkinlik döneminde depresyon ve psikolojik uyum sorunlarından dolayı suç işleme, okulu bırakma, evlilik dışı gebelik, erken evlenme ve erken boşanma gibi birçok sorunun nedeni ebeveyn boşanması olarak görülmektedir.

5. Boşanmanın aile bireyleri üzerindeki uzun dönem etkileri “yakın ilişkiler” evlilik ve boşanmada nesiller arası sorunlar olarak ifade edilmektedir. Ebeveynleri boşanmış bireylerin yetişkinlik döneminde ilişkilerinde birçok sorun yaşadığı ve evliliklerinde en ufak kırılmalarda boşanma eğilimlerinin diğer evli bireylere göre daha yüksek olduğu birçok araştırma ile bulgulanmıştır.

6. Boşanma sonrası çocukların yaşadığı en önemli olumsuzluklardan biri de “akademik yeterlilik” sorunudur. Bu durum çocukların okul durumuna ve okul performansına olumsuz olarak yansımaktadır. Ebeveyn boşanmamış çocukların, ebeveyn boşanmış çocuklara göre daha fazla okul yılı tamamladığı ifade edilmektedir. Ayrıca boşanmanın olumsuz etkilerinden dolayı çocuğun eğitimsel performansının olumsuz etkilendiği de belirtilmiştir.

Boşanmış aile çocukları, boşanmamış aile çocuklarına göre daha fazla kişisel, sosyal ve akademik olumsuzluklar yaşamaktadırlar. Boşanma sonrası çocuklar sıkıntılı bir süreçten geçmektedir. Bu sürecin kız ve erkek çocuklar üzerindeki etkileri farklılık göstermektedir. Örneğin kızlarda daha çok içe yönelim türü davranışlar görülürken erkek çocuklarda daha çok dışa yönelim davranışlar görülmektedir (Şirvanlı, 1998: 15; Özen, 1998: 15). Ayrıca boşanma olgusu her çocukta yaşa ve cinsiyete göre farklılık göstermekle birlikte etki alanı ve uyum düzeyi farklı olmaktadır. Yapılan bir çalışmaya göre boşanma olgusunun çocuklarda aşağıdaki gibi etkileri vardır (Kahraman, 2016: 136-145).

1. Boşanma sonrası çocuklar terk edilmiş hissiyatı, hayata ve kişilere karşı güven sorunu ve sevdiği aile üyelerini kaybetme duygusu yaşamaktadır.
2. Boşanma sonrası çocuklar davranış bozuklukları ve kötü alışkanlıklar edinmektedir.
3. Boşanmadan dolayı ekonomik sıkıntılar, çocukların sosyal hayatını olumsuz etkilemektedir.
4. Anne ya da babanın yeniden evlenmesi, üvey anne veya üvey babaya uyum süreçleri çocuklar açısından zor geçmektedir.
5. Genç ebeveynlerin boşanmasından dolayı çocukları ile iletişimleri eskisi gibi olmamaktadır. Çocuklar anne ve baba ile ilişkilerinde problemler yaşamaktadır.
6. Boşanma nedeni ile çocuğun, çevresi, okul ve arkadaşlarının değişmesi özellikle ergenlik dönemindeki çocukların kabullenemediğinden dolayı sosyal çevre ile uyum problemleri yaşamaktadır.
7. Boşanma sonrası çocuğun yaşadığı bütün bu sıkıntı ve olumsuzluklar çocuğun okul devamını ve akademik başarısını olumsuz etkilemektedir.

Boşanma olgusu birçok araştırmada da ifade edildiği gibi hiç kuşkusuz en çok çocukları etkilemektedir. Boşanma süreci ve sonrasında çocuklar birçok yönden olumsuz etkilenmektedir (Tüzün, 2004). Ancak boşanma olgusunun çocuklar üzerindeki etkileri bazı durumlara göre değişiklik ve azalma göstermektedir. Karakuş'un yaptığı araştırma verilerine göre bu değişkenlikler, anne ve babanın çocuğa karşı tutumları, eğitim ve meslek durumları, birbirleri aleyhinde/lehinde konuşmaları çocukları doğrudan etkilemektedir. Diğer değişkenler ise çocuğun, cinsiyeti, doğum sırası, yaşı, kardeşlerinin ayrı yaşaması, boşanma zamanı, ihtiyaçlarının karşılanması veya karşılanmaması, boşanma haberini ne zaman ve kimin söylediği etki etmektedir (Karakuş, 2003: 69-73).

Aile kurumunun boşanma ile sonuçlanmasında çocuğun, psikolojik, sosyolojik ve sosyalleşme gibi sorunlar yaşaması boşanmanın nicelik ve nitelik yönünden birçok etmene bağlıdır. Çocuğun yaşı, cinsiyeti, ailesel sorunlar ve boşanma nedenleri gibi birçok faktör etkilidir. Bu bağlamda boşanmanın aile ve çocukları nasıl etkilediği konusunda genelleme yapmak olanaksızdır. Çünkü her boşanma olgusu kendine özgü, karmaşık ve çok yönlü bir olaydır (Akyüz E., 1978: 3). Yapılan birçok araştırmada çocukların etkilenme veya etkilenmeme durumunda çelişkili sonuçlar

olsa da bunun kaynağı her boşanma olgusunun kendine has özellikleri olmasındandır. Ailenin ekonomik durumdan anne ve babanın eğitim düzeyine kadar birçok faktör boşanma olgusunda önemli etkenlerdir. Ancak Boşanma olgusu ailenin dağılmasına neden olduğundan dolayı genelde literatürde olumsuz bir durum olarak çocuklara yansıdığı belirtilmiştir (Dursun, 2015: 26).

2.4.2. Boşanmanın Öğrencinin Psikolojik Durumuna Etkileri

Aile ortamında anne ve babanın olumlu/olumsuz iletişim ve davranışları birincil dereceden çocuk üzerinde etkili olmaktadır. Aile ortamındaki huzursuzluklar, geçimsizlikler ve problemler iletişimler çocuğa olumsuz olarak yansımaktadır (Çelikoğlu, 1997: 1). Ayrıca aile ortamında anne ve babanın tartışmaları, geçimsizlikleri, kavga etmeleri, birbirlerine şiddet uygulamaları ve boşanma gibi durumlarda çocuğun psikolojik durumu olumsuz etkilemektedir (Karaarslan, 2010: 16). Fakat aile ortamında, aile üyeleri arasındaki iletişim ve ilişkinin sağlıklı olduğu durumda çocuk kendini iyi hissettiği ve bu durum da onun davranışlarına ve psikolojisine olumlu yansıdığı belirtilmektedir (Çiftçi Arıdağ ve Ünsal Seydooğulları, 2019: 1040).

Aile, çocuğun psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarını karşılayarak sosyalleşmesine ve kişilik gelişimine yardımcı olmaktadır. Ayrıca çocuğun anne ve baba ile olumlu ve sağlıklı ilişki kurması çocuğun kendini ve yeteneklerini geliştirir. Fakat olumsuz ilişki durumunda engellerle karşılaşacağı için çocuk kendini yeteri kadar geliştiremeyebilir (Kaya, 1997: 193-196).

Aile ortamının çocukların kişilik ve davranışları üzerinde etkisi büyüktür. Anne ve babası tarafından desteklenen, kabul gören, sevgi ve anlayış ortamında büyüyen çocukların kişilik gelişimi ve davranışları olumlu bir şekilde gelişmektedir. Fakat anne ve baba tarafından azarlanan, dışlanan, kabul görmeyen, sevgi ve anlayışlı aile ortamından uzak çocuklarda ise kişilik ve davranışlarına olumsuz yansımaktadır (Duman, 2000: 10).

Boşanma süreci çocuklarda üzüntü, yetersizlik, yaşam zevkini, sevincini ve umudunu kaybetme, travmatik duygulara maruz kalarak psikolojik bir yıkım yaşadığı gözlemlenmiştir. Bu durum çocuk tarafından kaos olarak nitelendirilip kişisel gelişimine maddi ve manevi etki ederek ruh sağlığını olumsuz etkilediği ifade

edilmektedir (Bilici, 2018: 266). Ayrıca yapılan diğer bir araştırma sonucuna göre de anne ve babası 18 yaşından önce boşanmış kişilerde depresyon, sapma, paranoya, şizofreni sosyallikten uzak ve içe kapanık düzeyleri anne ve babası boşanmamış kişilere göre daha yüksek bulunmuştur (Tezcan, 2017) .

Boşanmış aile çocukları üzerinde yapılan araştırma sonucuna göre genelde iki zıt davranış şeklinden biri görülmektedir. Bir kısım çocuklar ailenin parçalanması sonrası içine kapanıp dış dünya ile iletişimi kesip depresif ve sosyallikten uzak bir şekilde yaşarken diğer bir kısım çocuklar ise aşırı dışa yönelimli davranışlar sergilemektedirler. Ayrıca dışa yönelimli çocuklarda görülen davranışlar; arkadaş ve çevresini umursamaz, hırçın, şımarık ve aşırı hareketli olup etrafına rahatsızlık vermektedirler (Üreyen, 2019: 98).

Anne ve babası boşanmış çocuklarda, boşanma sonrası; yalnızlık, sıkılma, utanma, korku, terk edilmişlik, reddedilmişlik, üzüntü, öfke, ebeveynlere kızgınlık, çaresizlik, uyku ve yeme bozukluğu, okul başarısızlığı ve dışlanma gibi birçok karmaşık problemlerle karşı karşıya kaldıkları belirtilmektedir (Kara, 2019: 234; Uşaklı, 2013: 204). Bundan dolayı boşanma olgusu çocukların sosyal uyum ve psikolojik uyum düzeylerini olumsuz etkilediğinden çocukların fizyolojik, psikolojik, sosyal ve davranış durumuna olumsuz yansıdığı yapılan birçok araştırma sonucu da desteklemektedir (Büyüksahin, 2009: 47).

Boşanma sonucu, çocuğun fiziksel, ruhsal ve zihinsel açıdan sağlıklı bir kişilik kazanıp yetişkin haline gelmesi ve toplumsal hayata hazır olması ailenin dağılmasından dolayı sekteye uğramaktadır. Boşanmadan kısa ve uzun vadede en çok zarar gören kuşkusuz çocuklar olmaktadır. Çocukların boşanma sürecinde birçok sıkıntı yaşadığı gibi ileriki yaşamlarında aile ve evlilik ilişkilerinin de olumsuz etkilendiği belirtilmektedir (Özsoy, 2014: 87-91). Yapılan araştırmaya göre anne ve babası boşanmış çocuklar üzerinde on yıl süreli izleme çalışmasında çocukların ileriki yaşamlarına etkisi incelendiğinde %45'nin uyum problemi yaşamadığı belirtilirken %41'inde uyum sorunu olduğu saptanmış ve %14'de ise çeşitli alanlarda işlev bozuklukları olduğu saptanmıştır (Wallerstein ve Johnston, 1990). Ayrıca boşanmış aileye sahip bireyler yetişkinlik döneminde evlendiği zaman problemler yaşamaktadırlar. Hatta anne ve babası boşanmış yetişkinlerde, anne ve baba boşanmamış yetişkinlere göre boşanma olgusu daha çok gerçekleşmektedir (Öngider, 2013: 157).

Boşanma olgusu ergenlerin yaşamdan doyum alma oranını düşürürken stres ve depresyon oranlarını artırmaktadır. 11-17 yaş aralığında 76 anne ve babası boşanmış ergen ile 91 anne ve babası boşanmamış ergenlerin psikolojik durumlarının incelendiği araştırma verileri bu durumu desteklemektedir. Ayrıca yapılan diğer bir araştırmaya göre anne ve babası boşanmış ergenlerin anne ve babası boşanmamış ergenlere göre yaşamdan daha düşük oranda doyum aldıkları bulgulanmıştır. Anne ve babası boşanmış ergenlerin anne ve babası boşanmamış ergenlere göre anksiyete, depresyon ve stres oranları daha yüksek olduğu görülmüştür (Richardson ve McCabe, 2001: 467-484). Yapılan başka bir araştırmada ise boşanmış, aileye sahip ergenlerin yaşam doyum düzeyleri ile sosyal destek düzeyleri boşanmamış aileye sahip ergenlere göre daha düşük düzeyde bulgulanmıştır. Bundan dolayı anne ve babası boşanmış aileye sahip ergenlerin yalnızlık düzeyleri yüksek, yaşam doyumları düşük olduğu için akademik başarılarının da düşüktür (Akyol, 2013: 125-126).

Boşanma sonucunda çocuğun anne ile yaşıyorsa baba çocuk ilişkisi azalmakta baba ile yaşıyorsa anne çocuk ilişkisi azalmaktadır. Ayrıca anne ve baba ile görüşme ve ilişkinin sıklığı anne-baba kabul-ret algı düzeylerini etkilemektedir (Güler, 2014: 103). Kayadibi'nin yaptığı araştırma da bu tezi destekler niteliktedir. Araştırmada parçalanmış aile çocuklarının annelerini kabul ve ret algı düzeyleri ile benlik saygısı düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Elde edilen verilere göre annenin çocuğu kabul etme algısı arttıkça çocuğun özsaygı düzeyi artmakta bu durumda çocuğun kişiliğine ve davranışlarına olumlu yansımaktadır. Ancak annenin çocuğu ret algısı arttıkça çocuğun özsaygı düzeyi azaldığı için kişilik ve davranışları olumsuz etkilendiği tespit edilmiştir (Kayadibi, 2015: 51). Ayrıca başka bir araştırmaya göre boşanmış annenin eğitim düzeyi arttıkça bu duruma paralel olarak çocuğu kabul ve ilgi düzeyi de artmaktadır (Şentürk E., 2019: 77).

Ergenlik döneminde, aile birliğinin, aile iletişiminin ve aile desteğinin çocuklar üzerinde önemli etkisi vardır. Yapılan araştırmada ergen katılımcılara “yaşamda seni en çok etkileyen olumsuz yaşantı nedir” sorusu yöneltilmiş bu soruya ergen katılımcıların birçoğu ailevi sorunlar olarak cevap vermiştir. Aynı katılımcılar ailevi sorunları, aile kavgaları, aileden birinin ölümü, anne ya da babanın evi terk etmesi veya anne ya da baba ile görüşmemek gibi cevaplar vermişlerdir (Çoşkunsever, 2016: 334). Yapılan diğer bir araştırmada ise çocuklara “bu zamana kadar en çok neyin eksikliğini hissettiniz” sorusuna parçalanmış aile çocukları %31,4 ile “aile” ve

%13,4 oranında ise “mutlu ev ortamı” cevabını verirken tam aileye sahip öğrenciler ise %56,9 oranında “hiçbir şeyin” eksikliğini hissetmediklerini ifade etmektedirler (Alkan E. Ö., 2014: 179). Çoşkunsever’in yaptığı araştırmada ergenlere, “her insanın çeşitli sorunları var, senin ne gibi sorunların var” sorusu sorulmuştur. Katılımcıların %44’ü ailevi sorunları olduğunu ifade ederken %19,2’si ise akademik sorunları olduğunu ifade etmiştir (Çoşkunsever, 2016: 334). Yapılan bu araştırma sonuçlarına göre de aile sorunlarının çocukların en önemli ve öncelikli sorunları olduğu görülmektedir.

Yapılan bir araştırmaya göre tam aileye sahip çocukların %76’sı mutlu iken bu oran parçalanmış ailelerde %58,7’dir (Alkan E. Ö., 2014: 185). Parçalanmış aile çocukları tam aileye sahip çocuklara göre mutsuz ve hayat mücadelesinde zorlanmaktadır. Ailenin parçalanması sonrasında anne maddi ve manevi olarak birçok sıkıntı ve zorlukla baş etmeye çalışırken çocuğun bu durumu yakından izlemesi ve elinden bir şey gelmemesi çocukta yetersizlik hissine neden olmaktadır (Öngider, 2006: 146). Bunda dolayı anne ve babası boşanmış çocukların mutsuz olma oranları %81,9’dır. Ayrıca bu çocuklar diğer çocuklara göre %64,3 oranında daha alıngan, %50,8 oranında yaramaz ve %49,7 oranında ise daha kavgacıdır (Turgüt, 2015: 226).

Ailenin yapısı çocuğun benlik kavramını doğrudan etkilemektedir. Aile ilişkileri iyi olan öğrencilerin benlik kavramı yüksek olduğundan başarı durumu da yüksektir. Ailenin olumlu ve olumsuz tutumuna göre başarı ve benlik durumu değişmektedir (İkiz, 2000: 80). Çocuğun anne ve babası arasındaki uyum, ilişki ve davranış algılaması olumlu ise çocuğun benliği ve davranışları da olumlu olmaktadır. Fakat ayrılma ve boşanma durumlarında bu algının olumsuz olmasından dolayı çocukların benlik algıları ve davranışları olumsuz etkilenmektedir. Bundan dolayı anne ve baba arasındaki ilişki çocuğun benlik durumunu doğrudan etkilemektedir (Yılmaz, 2001). Yapılan araştırmaya göre de çocuğun, kendini değerli hissetmesi ve benlik saygı düzeyi anne ve baba ile birlikte olan ilişkisinin kalitesine bağlı iken anne ve babası ayrı olan çocuğun benlik saygı düzeyi anne ve babası birlikte olan çocuğa göre daha düşük olduğu belirtilmektedir (Sarıkaya, 2015: 81). Literatürde yapılan diğer araştırmalar da anne ve babası boşanmış çocukların benlik saygı düzeyleri anne ve babası boşanmamış çocukların benlik saygı düzeylerinden daha düşük olduğu ifade edilmiştir (Sönmez, 2001: 131; Öztürk, 2006: 48-49; Güler, 2014: 105).

Boşanmış aile çocukları ile boşanmamış aile çocukları üzerinde yapılan karşılaştırmalı araştırmaya göre boşanmış anne ve babaya sahip çocukların depresyon puan ortalamaları boşanmamış aileye sahip çocukların depresyon puan ortalamalarından daha yüksektir (Aral, Gürsoy ve Dizman, 2006: 172). Ayrıca depresyonun sosyal beceri düzeyleri ile ilişkili olduğundan depresyon düzeyi çocukların sosyal beceri düzeylerini de olumsuz etkilemektedir. Sosyal beceri düzeyleri düşük olduğu durumda da depresyon ortaya çıkabilmektedir. Aile hayatının bozulması evden bir ebeveyninin ayrılması çocukların düzenlerinin değişmesine neden olurken uyumları ve sosyal becerileri olumsuz etkilenmektedir. Bu durum çocukların depresyon düzeylerini artırmaktadır (Uzun, 2013: 93-98). Yapılan araştırma verilerine göre de anne ve baba ile birlikte yaşayan çocuklar ile anne ve babası boşanmış çocukların depresyon düzeyi arasında anlamlı bir fark çıkmıştır. Anne ve babası boşanmış öğrencinin depresyon düzeyi anne ve baba ile birlikte yaşayan öğrenciye göre 3 kat daha fazladır (Kuru, 2018: 76). Ayrıca Aslıhan'ın 315 tam aileye sahip 317 parçalanmış aile sahip çocuklar ile yaptığı araştırmada öz kavram, depresyon düzeyleri ve akademik başarıları incelenmiştir. Araştırma sonucuna göre parçalanmış aile çocuklarının tam aile çocuklara göre depresyon düzeylerinin daha yüksektir. Depresyon, öz-kavram ve akademik başarı ile ters orantılıdır (Aslıhan, 1998: 40-67).

Yapılan araştırma sonuçlarına göre boşanma sonrası çocukların depresyona girme olasılıklarının artması veya azalması anne ile çocuğun görüşme sıklığına bağlıdır. Anne ile sık görüşen çocukların depresyona girme riskleri azalırken anne ile görüşme sıklığı az olan çocukların depresyona girme riski daha fazladır (Canlı, 2017: 85-86). Yapılan diğer bir araştırma da bu durumu destekler nitelikte, boşanma sonrası çocukların annelerini görme sıklığı arttıkça depresyon ve kaygı içeren değerlendirmelerin azaldığı sonucuna ulaşılmıştır (Şentürk E., 2019: 77).

Aile ortamında huzursuzluk, çatışma, geçimsizlik ve şiddetin olduğu çocuklar olumsuz etkilenmektedirler. Aile ortamında şiddet gören çocukların diğer çocuklara göre okul ortamında daha fazla şiddet eyleminde bulunduğu belirtilirken ayrıca ilgisiz anne ve baba tutumunda çocukların saldırganlık düzeylerinin diğer çocuklara göre daha fazla olduğu belirtilmektedir (Avcı, 2010: 41-42). Yapılan bir araştırmaya göre ergenlerin yaş, cinsiyet, problem çözme, iletişim becerileri, ailenin boşanmış veya boşanmamış değişkenliklerine göre 848 lise öğrencisi üzerinde çalışma

yapılmıştır. Bu çalışmaya göre anne ve babası ile birlikte yaşayan ergenler ebeveyn ilişkilerinde daha az anlaşmazlık ve çatışma yaşarken, anne ve babası ayrı yaşayan ergenlerin daha fazla anlaşmazlık ve çatışma yaşadıkları sonucuna ulaşılmıştır (Dalkılıç, 2006).

Altuntaş'ın yaptığı araştırmaya göre anne ve babası boşanmış ergenlerin anne ve babası boşanmamış ergenlere göre benlik saygısı daha düşük ve anksiyete daha yüksektir. Ayrıca anne ve babası boşanmış ergenlerin sürekli öfke ve dışa vurulmuş öfkeye sahiptirler (Altuntaş, 2012: 155). Yapılan diğer bir araştırmada parçalanmış aile ve tam aileye sahip ergenlerin şiddete yönelik tutamları karşılaştırılmıştır. Parçalanmış aileye sahip ergenlerin saldırganlık ve şiddet gösterme düzeylerinin tam aileye sahip ergenlere göre daha yüksek olduğu belirtilmiştir (Tanrıverdi ve Özgüç, 2019: 170-171). Ayrıca anne ve babası boşanmış öğrenci ile anne ve babası ile birlikte yaşayan öğrencisinin cinsiyet bakımından öfke ifade tarzlarında herhangi bir farklılık olmadığı görülürken anne ve babası boşanmış öğrencide sürekli öfke düzeyi anne ve babası boşanmamış öğrenciye göre daha yüksek olduğu bulgulanmıştır (Fiyakalı, 2008: 87).

2.4.3. Boşanmanın Öğrencinin Sosyal Çevresiyle İlişkilerine Etkisi

Biyolojik, fizyolojik, psikolojik, sosyal ve kültürel gelişim alanlarına sahip bireyin içinde bulunduğu çevreden etkilenmemesi olanaksızdır. Her bireyin çevre şartları ve çevreden etkilenme biçimleri farklıdır. Çünkü her bireyin, yaşantısı, geçmişi, sosyal çevresi, aile ve akraba yapısı farklılık göstermektedir (Güney E. , 2016: 1). Bundan dolayı boşanma sonrası çocuğun sosyal çevresi ile arkadaş ve aile çevresinin değişmesi çocuğun, sosyal uyum ve güven sorunu yaşamasına neden olmaktadır. Bundan dolayı da davranış bozuklukları göstermektedir (Kahraman, 2016: 1).

Anne ve babası boşanmış çocukların aile çevresi, arkadaş çevresi ve sosyal çevresi boşanma ile birlikte değişmektedir. Boşanma sonrası çocuk anne ile yaşamaya devam ediyorsa baba çevresinden uzak kalmakta ya da baba ile yaşıyorsa anne çevresinden uzak kalmaktadır. Bu durum çocuğun sağlıklı bir benlik gelişimini olumsuz etkilemekte ayrıca çocuk, anne ve çevresinin ya da baba ve çevresinin rol modelliğini de alamamaktadır.

Boşanma, ailenin tüm fertlerini ilgilendiren ve etkileyen bir olgudur. Boşanma olgusunun psikolojik, sosyal ve hukuki bir süreci olmasından dolayı eşlerden daha çok çocuklar etkilenmektedir (Uzun, 2013). Ayrıca boşanma ile birlikte çocuklar genelde anne ile birlikte yaşarken baba evden ayrılmaktadır. Bu durum annenin çocuk üzerindeki denetleyici kontrol durumunu artırırken babanın çocuk üzerinde denetleyici kontrol durumunu azaltmaktadır (Öngider, 2006: 145). Yapılan bir araştırmaya göre ise, boşanma sonrası çocuklar daha çok annede kalırken, baba ise evden ayrılmakta ve kendine farklı bir yaşam kurmaktadır. Bundan dolayı çocukların sorunları genelde anneye ve annenin çevresine kalırken baba ve çevresi çocuğun sorunlarına uzak kalmaktadır (Sönmez, 2001: 125). Ayrıca boşanma sonrası çocuk genelde anne ile hayatına devam ederken iletişim devam etse de babanın uzak olması çocuğa olumsuz etki etmektedir (Gregory, 2016: 285-286).

Boşanmanın çocuklar üzerindeki etkilerini en aza indirmek için ebeveynlerin olumlu adımlar atması gerekmektedir. Anne ve baba olarak ebeveynliğe devam etme çabaları ve daha az çatışmaları çocuğun daha az zarar görmesi demektir (Donahy, 2018: 10-11). Ayrıca boşanma sonrasında çocuk baba ile birlikte anne hakkında olumsuz tutum içine girerken anne ile birlikte iken baba hakkında olumsuz tutum içine girmektedir. Anne ve baba çocuğun sevgisini kazanıp kendi taraflarına çekmek kendilerini rahatlatmak için çocuğa para ve hediyeler vererek çocuğun birçok davranışını hoşgörü ile karşılamaktadırlar (Sayiner, Köknel ve Turanlı, 2005: 211). Bu durum çocuğun hem kendi hayatına hem de çevre ile olan ilişkilerine olumsuz etkilemektedir.

Yapılan araştırmaya göre boşanma sonrası çocuğun aile yapısına göre depresyona girme olasılığı değişmektedir. Geniş bir aileye sahip, anne ve babası boşanmış çocukların depresyona girme olasılığının daha düşük olduğu ifade edilirken çekirdek aileye sahip çocukların ise depresyona girme olasılığının daha yüksek olduğu ifade edilmiştir (Canlı, 2017: 85-86). Çünkü geniş aileye sahip bireyler aile üyeleri ile birlikte zaman geçirdikleri için aile aidiyet duygusundan mahrum kalmamış olmaktadır. Fakat çekirdek ailedeki çocuklar aile üyelerinin dağılmasından dolayı aile ortamından mahrum kalmaktadırlar. Örneğin Samsun'da yetiştirme yurtlarında kalan 15-18 yaş aralığındaki öğrenciler ile ailelerinin yanında kalan öğrencilerin kişisel ve sosyal uyumları ile akademik başarı arasındaki ilişki araştırılmıştır. Araştırma sonucuna göre ailelerinin yanında kalan öğrencilerin yetiştirme yurtlarında

kalan öğrencilere göre akademik başarı durumu, sosyal ilişkileri, sosyal uyum ve genel uyum düzeyleri daha yüksek olduğu bulgulanmıştır (Balcı T., 1999: 72). Ayrıca boşanmış aileye sahip bireylerin %49'u daha zor bir çocukluk dönemi geçirdiklerini ifade ederken anne ve baba ile birlikte yaşayan çocuklarda ise bu oranın %14 seviyesindedir (Tolungüç, 2016: 9).

Öğrenciler eğitim hayatı boyunca biyo-psiko-sosyal gelişimleri devam ederken birçok sorunlar yaşamaktadır. Bu sorunların başında olumsuz aile ilişkileri, olumsuz arkadaş ilişkileri, okul ilişkileri, akademik başarı, psikososyal sorunlar ve maddi sorunlar gelmektedir. Buradan hareketle çocuğun biyo-psiko-sosyal gelişimde ailenin önemi her geçen gün daha iyi anlaşılmaktadır. Bu nedenle aile kurumunun sağlıklı işlemesi ve işlevsel olması çocuğun sağlıklı psikososyal gelişimi ve okul yaşamı açısından oldukça önemlidir (Çalış, 2019: 1). Fakat aile ortamında eşler arasında yapılan tartışmanın sert olması ve eşler arasındaki kavgaların artması öğrencilerinin genel sosyal destek düzeylerini düşürmektedir. Sosyal destek düzeyi düşen öğrencinin sosyal çevresi ile ilişkisine olumsuz yansımaktadır (Yıldırım, 2016: 38-39). Aile ortamını dağılması durumunda yapılan araştırmaya göre anne ve babasının boşandığını belirten 36 çocuğun %58,3'ü sorun yaşamadığını belirtirken %41,7'si anne ve babaları boşandıktan sonra sorun yaşadığını belirtmiştir. Sorun yaşayan 15 çocuğun daha çok aile ilişkileri, akademik başarı ve arkadaş çevresi ilişkilerinde sorunları olduğu saptanmıştır (Tolungüç, 2016: 44).

Ergenler üzerinde yapılan araştırmaya göre boşanma olgusu ergenlerin aile ve sosyal ilişkileri ile çevre uyumu ve ruh sağlıklarını önemli derecede etkilediği ifade edilmektedir (Sönmez, 2001: 125). Boşanma sonrası çocukların değişen arkadaş ve aile çevresinden dolayı güven ve bağlanma konusunda sıkıntı yaşadıkları ailesi boşanmış çocukların, samimi arkadaşlık kuramadıkları ve hayata tutunmada diğer çocuklara göre zorlandıkları görülmüştür. Boşanma sonrası araştırmaya katılan 76 öğrencinin 66'sı arkadaşlık ilişkilerinde sıkıntı ve problemler yaşadığı tespit edilmiştir. Ayrıca boşanma olgusu çocukların arkadaş ve çevre ilişkisini olumsuz etkilediği belirtilmiştir (Bilici, 2018: 266). Bundan dolayı çocukların aile durumları ve aile sorunları onları psikolojik, çevresel ve akademik olarak olumsuz etkilediği belirtilmiştir. Ailenin durumu ve aile ortamı çocuğun hayatında ve geleceğinde önemli yeri olduğu sonucuna varılmıştır (Şahin, 2013: 117).

Boşanma sonucunda aile birliğinin dağılması, ihtiyaçlarının karşılanamaması ve kendilerini bir aileye ait görememe duygusu ergenleri olumsuz etkilemektedir. Bundan dolayı ergenler kendini bir aileye ait hissetme duygusundan yoksun kalır (Dursun, 2015: 99). Bu yoksunluğu gidermek için başka yollar arar. Yapılan araştırmaya göre anne ve babası ile ilişkileri “çok iyi ve iyi” olan gençlerin çeteye katılma potansiyelleri anne ve babası ile ilişkileri iyi olmayanlara göre daha düşüktür. Anne ve baba ile ilişkilerinde doyuma ulaşan gençler çeteye katılmayı daha az tercih ederken anne ve baba ile ilişkilerinde doyuma ulaşamayan çocuklar bu doyumu çeteye katılarak gidermeye çalışmaktadırlar (Duman, 2000: 145-155). Bu durum çocukların farklı alanlara yönelmelerine neden olmaktadır. İstanbul ilinde bir meslek lisesinde 170 kişi üzerinde yapılan çalışmada boşanmış aile çocuklarının boşanmamış aile çocuklarına göre daha çok suça eğilimli, suç işleyen ve madde kullanan ergenler olduğu bulgulanmıştır (Sönmez, 2001: 125). Ayrıca boşanmış aileye sahip çocuklar devamlı bir iç çatışma, huzursuzluk, anti sosyallik, kendi sorunlarını çözememek, arkadaş ve aile çevresi ile iletişim kurmaktan kaçınmak, toplumsallaşma görevini yerine getirmekte başarısız olmak gibi olumsuz davranışlar sergilemişlerdir (Uşaklı, 2013: 196).

Anne ve babası boşanmış çocukların anne ve babası boşanmamış çocuklara göre daha fazla problemler yaşadığı belirtilmektedir. Anne ve babası boşanmış çocukların okulda problemler yaşadıkları ve bunları davranışlarına yansıttıkları gözlemlenmiştir. Ayrıca bu çocukların aile ve arkadaş çevresi ile sürekli bir çatışma halinde oldukları ve kendilerini problemlili ve yalnız olarak gördükleri yapılan çalışma da ifade edilmektedir (Amato P. R., 2001: 359-367). Bundan dolayı anne ve babası boşanmış çocuklar üzerinde yapılan diğer bir araştırma verilerine göre ise yakın arkadaş sayısı arttıkça yalnızlık düzeyinde azalma olması beklenmektedir. Ancak yalnızlık düzeyinde düşme olmazsa arkadaş niteliği ve sayısı araştırma sonucuna etki etmektedir. Anne ve babası boşanmış çocuğun yalnızlık düzeyi düşmesi arkadaş sayısı ile ters orantılıdır (Altundağ, 2013: 61).

Boşanma sonrası yaşam standartlarındaki düşüş, taşınma, okul değiştirme ve yeni aileye geçiş deneyimleri gibi faktörler ebeveyn ve çocuk ilişkisini olumsuz etkilemektedir (Amato ve James, 2010: 9-10). Bu durum boşanmış anne ve babanın çocuğunun daha çok dış denetimli olduğu ve herhangi bir olay olduğunda bunun sebebini dışsal etkenlere bağlamaktadır. Ayrıca dış denetimli çocuklar işler

istedikleri gibi gitmediği zaman kendi dışında annesini, babasını veya yakın çevresindeki kişileri suçlamaktadırlar. Bundan dolayı çocuk kaygılı, kuşkucu ve saldırgan olduğu gibi başkalarına karşı güven duyguları daha azdır (Alkış, 2016: 98).

2.4.4. Boşanmanın Öğrencinin Akademik Durumuna Etkileri

Ailenin bütünlüğü ve işlevlerini yerine getirmesi çocuklar için çok önemli bir durumdur. Çocukların hayata gözlerini açtıkları aile ortamı aynı zamanda çocukların hayata ve topluma ait teorik ve pratik bilgileri öğrendiği ilk yerdir. Aile ortamı çocuğun yetişmesi ve bireysel ihtiyaçlarının karşılanması ile birlikte çocuğun kişilik ve kimlik kazanması ile sosyalleşmesi ve topluma uyum sağlaması bakımından önemlidir (Alkan E. ö., 2018: 169). Ayrıca ailenin çocuğa vereceği ilk eğitimin niteliği ve kalitesi çocuğun gelecek yaşantısında okul ve meslek hayatını etkilediği gibi aile ve toplumsal hayatını da etkilemektedir. Bundan dolayı çocuğun ilk eğitim yeri olan ailenin doğru ve bilimsel bir eğitim vermesi birey, aile ve toplum için elzemdir (Binbaşoğlu, 2000: 37).

Literatürdeki birçok araştırmaya göre çocuğun eğitimi ve akademik başarısı üzerinde aile faktörü çok etkili olmaktadır. Anne ve baba ile olumlu ilişkisi olan öğrencilerin akademik başarı durumunun iyi olduğu belirtilirken anne ve baba ile olumsuz ilişkisi olan öğrencilerin akademik başarı durumunun düşük olduğu belirtilmiştir (Dalkılıç, 2006: 114). Bu duruma göre okulda başarısız olan 7 ve 17 yaşları arasında toplam 50 öğrenci üzerinde gerçekleştirilen araştırma verilerine bakıldığında %66 sınıf babaları çocuklarına zaman ayırmadığı, %44 nün ise ailesinde anne ve baba ilişkilerinin kötü olduğu görülmektedir (Akça, 1997: 35-73). Yapılan başka bir araştırma da ise ailenin çocuğun eğitiminde ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Araştırmaya katılan 14-19 yaş aralığında, anne ve babası ile birlikte yaşayan öğrencilerin okula isteyerek gitme oranı %96,47 iken anne ve babası ayrı olan öğrencilerde bu oranın %60.00 olduğu belirtilmektedir (Sönmez, 2001: 52).

Aile faktörünün çocuk eğitimi üzerindeki önemini gösteren başka bir araştırmada aile parçalanması ile akademik başarı arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu bulgulanmıştır. Geçen dönem not ortalamalarına göre tam aileye sahip öğrencilerin %76,3 oranında “iyi” ve “pekiyi” iken parçalanmış aileye sahip öğrencilerde bu oran %35,4’dür. Ayrıca karnedeki zayıf oranına göre tam aileye sahip öğrencilerin

karnesinde hiç “zayıf” olmayan oranı %77,4 iken parçalanmış aile sahip öğrencilerde bu oran %55,1 olduğu görülmektedir. Aile faktörünün çocukların başarısında çok önemli rol oynadığı bu araştırma verileri ile de desteklenmektedir (Alkan E. Ö., 2014: 178).

Ailenin parçalanması çocuğun eğitim hayatına olumsuz yansımaktadır. Parçalanmış ailede çocuk, iyi bir ilişkiden, iletişimden, dayanışmadan, paylaşmadan ve sevgiden yoksun olan çocuğun akademik başarı durumu olumsuz etkilenmektedir (Şentürk Ü., 2012: 106). Bundan dolayı parçalanmış aileye sahip çocuklar kendilerini çoğunlukla “bazen başarılı” ya da “başarısız” görmektedir. Fakat tam aileye sahip çocuklar ise kendilerini daha çok başarılı görmektedir. Bunun nedeni olarak ailenin çocuğa verdiği destek ve aidiyet duygusu çocukta, olumlu düşünce ve kendini başarılı görme duygusunu pekiştirmektedir (Özsoy, 2014: 92).

Parçalanmış veya tam aileye sahip çocukların öz kavram ve akademik başarıları üzerinde yapılan araştırmaya göre, öz kavram ve akademik başarı arasında paralel bir ilişki olduğu ifade edilmektedir (Aslıhan, 1998: 65). Boşanma sonrası çocuklar anne ve baba gözetimi, takibi, yardımı ve desteklerinde azalma olduğundan dolayı çocuklarda, bu durum akademik başarısızlığa, benlik saygısının düşmesine ve kötü davranışların artmasına neden olur. Ayrıca anne ve baba arasında boşanma öncesi ve sürecinde yaşanan kriz ve çatışmalar çocuklar üzerinde kısa ve uzun vadeli ciddi sorunlara neden olmaktadır (Amato ve Keith, 1991: 27). Bu sorunların başında davranış bozuklukları ve akademik başarısızlıklar gelmektedir (Kahraman, 2016: 1). Yapılan başka bir araştırma verilerine göre ise anne ve babası boşanmış ergenlerin öz saygılarının düşmesi, kaygı ve öfke düzeylerinin artması akademik başarılarının düşmesine ve daha fazla sınıf tekrarı yapmalarına neden olmaktadır (Altuntaş, 2012: 155). Kısaca aile yapısı ve eşler arasındaki tartışma ve kavgalar öğrencinin akademik durumuna olumsuz etki etmektedir (Yıldırım, 2016: 38-39).

Aslıhan’ın yaptığı araştırma verilerine göre tam aileye sahip çocukların parçalanmış aileye sahip çocuklara göre akademik başarı durumlarının daha yüksek olduğu görülmüştür (Aslıhan, 1998: 57-58). Ortaokul ve lise son sınıfta okumakta olan ailesi ayrı 280 öğrenci ile ailesi ile birlikte yaşayan 280 öğrenci toplam 560 öğrenci üzerinde karşılaştırmalı bir araştırma yapılmıştır. Araştırmaya göre alınan son karneye göre, karnesinde hiç zayıf olmayanların %42,5’inin annesi sağ, %31’nin annesi boşanmış ve %16,3’nün annesi vefat etmiştir. Karnesinde hiç zayıf olmayan

öğrencilerin %42,4'ünün babası sağ, %31'inin babası boşanmış ve %32,4'ünün babası vefat etmiştir. Yapılan araştırma verilerine göre en son karnesinde üç ve daha fazla zayıfı olanların %21,1'inin annesi sağ, %32,6'nın annesi boşanmış ve %46,5'inin annesi vefat etmiştir. Karnesinde üç ve daha fazla zayıfı olanların %22,3'ünün babası sağ, %32,6'nın babası boşanmış ve %27,8'inin babası vefat etmiştir. Yukarıdaki verilerde görüldüğü gibi 3 ve daha fazla zayıfı olan öğrenciler, boşanma ve ölüm nedeni ile parçalanmış aile çocuklarıdır. Kısaca bu araştırma da gösteriyor ki anne ve babası sağ olan öğrencilerin başarı durumu yüksek iken anne ve babası boşanmış veya vefat etmiş öğrencilerin başarı durumu düşüktür (Şentürk Ü., 2006: 143-144).

Yıldırım'ın lise ikinci sınıfta okuyan 280 kız öğrenci ile 265 erkek öğrenci toplam 545 lise öğrencisi üzerinde yapılan araştırmada elde edilen verilerine göre “öğretmen”, “sınav kaygısı”, “yalnızlık” ve “aile” değişkenleri tek başına birinin öğrencinin akademik başarısını etkilediği görülmektedir. Öğrencilerin akademik başarısı üzerinde birinci sırada öğretmen, gelirken ikinci sırada aile, üçüncü sırada yalnızlık ve son sırada sınav kaygısı olduğu belirtilmektedir. Ailenin lise öğrencisinin başarısı üzerinde ne kadar önemli olduğu bu araştırmada kanıtlanmıştır (Yıldırım, 2000: 173-174). Ayrıca Yozgat ilinde ilköğretim öğrencilerinin okul başarısını etkileyen faktörler üzerinde yapılan araştırmaya katılan 202 öğretmen, 330 öğrenci ve 203 veli toplam 779 örneklem üzerinde yapılan anket verilerine göre öğrencilerin başarılarını etkileyen en önemli nedenler psikolojik ve aile kaynaklı anne ve baba tutumları olduğu ifade edilmektedir (Şerefli, 2003).

Alkan'ın yaptığı 283'ü parçalanmış aile ve 283'ü tam aileye sahip toplam 566 çocuk üzerinde yapılan araştırmada ailenin parçalanması çocuğun akademik durumuna olumsuz yönde etki ettiği ortaya çıkarılmıştır. Bütün aileye sahip öğrencilerin “pekiyi” ve “iyi” not alma oranları %76,3 iken parçalanmış aileye sahip öğrenciler ise %57,3 seviyesinde “geçer” ve “orta” notta yoğunlaşmıştır (Alkan E. ö., 2018: 219). Ailesi boşanmış çocukların, okula kızgın, kafası karışık, üzgün ve odaklanamamış bir şekilde geldiği için okula uyum problemleri yaşadığı gözlemlenmiştir. Araştırmaya katılan toplam 76 öğrencinin 67'sinin derslerinde başarısız “zayıf” ve “çok kötü” olduğu bulgulanmıştır (Bilici, 2018: 265-266). Ayrıca yapılan diğer bir araştırmaya göre okul idaresinden ceza veya uyarı alan öğrencilerin %10'unun anne ve baba ile yaşayan olduğu, %24,4'ünün sadece anne ile

yaşayan, %8'inin baba ile yaşayan çocuklar olduğu belirtilmektedir (Şentürk Ü., 2012: 315).

Öğrencinin akademik başarısında okul içi ve okul dışı birçok faktör etkili olmaktadır. Bu faktörleri aşağıdaki gibi sıralanabilir (Taşpınar, 2014: 45).

1. Aile, çocuğun eğitimi, sosyalleşmesi ve okul başarısında önemli rol oynamaktadır.
2. Fiziksel, psikolojik ve sosyal faktörler çocuğun okul başarısında önemli rol oynamaktadır.
3. Öğrencinin kişilik ve gelişim özellikleri okul başarısında önemli rol oynamaktadır.
4. Öğrencinin akademik başarısında okul yönetimi ve uygulamalardaki tutum politikaları önemli rol oynamaktadır.
5. Öğretmenlerin öğrencilere karşı olumlu ve demokratik tutum ve davranışları öğrenci başarısında önemli rol oynamaktadır.
6. Ailenin yapısı, sosyal ekonomik durumu, aile içi ilişkileri, ailenin boşanma ve ölüm gibi durumlarda dağılması öğrencinin akademik başarısında önemli rol oynamaktadır.
7. Öğrencinin başarısında okul çevresi ve arkadaş çevresi ile ailenin yaşadığı çevrenin akademik başarısında önemli rol oynamaktadır.

Dünyada ve Türkiye'de yapılan birçok araştırma verilerine göre öğrencinin akademik başarısında aile faktörünün önemli bir rolü olduğu vurgulanmıştır (Sağlam, 2016: 96). Ancak boşanmış aileye sahip her çocuk başarısız olacak diye bir varsayım doğru değildir. Anne ve babası boşanmış bazı çocuklar kişisel sorumluluklarının arttığı düşüncesi ile daha erken yaşta kişisel ve ailevi sorumluluklar üstlenmektedir. Bu da onların özgüven duygusunu artırarak onların daha sosyal, daha sorumluluk sahibi ve daha olgun bir birey haline getirebilir (Emery, 2013: 62). Özcan'ın ergenler üzerine yaptığı araştırma verilerine göre ergenlerin anne ve babası evli ya da boşanmış olmasının ergenin sosyal destek puanlarını, öz yeterlilik ve başarı puanlarını değiştirmede bulunmuştur. Bu araştırmada ergenlerin akademik durumu anne ve babanın eğitimi, gelir durumu ve ayrılık süresinin etkili olduğu ifade edilmektedir (Özcan U., 2018). Ayrıca her boşanma kendine özel ve farklı niteliktedir. Bundan dolayı ailenin boşanma şekli ve biçimi, çocuğun yaşı, cinsiyeti, ailenin eğitim durumu çocuğa etki boyutunu belirler (Şentürk Ü., 2012: 124). Ek olarak anne ve

babanın bakımı, ilgisi, şefkati, koruyuculuğu ve eğitimde destekleyici tutumları öğrencinin okul başarı düzeyini doğrudan etkilediği ifade edilmektedir (Çelenk, 2003: 32).

2.5. Boşanma Sürecinde Ekolojik Sistem Perspektifinden Okul Sosyal Hizmetinin Önemi

Bu başlık altında öğrenci, aile, okul sistemleri ile sosyal hizmet disiplininin ilişkisi ve bu sistemlerin ekolojik perspektiften ele alınması üzerinde durulacaktır. Birinci başlıkta sosyal hizmet mesleğinin bir uygulama alanı olan okul sosyal hizmetinin tanım, kapsam görev ve önemi üzerinde durulacaktır. İkinci başlıkta aile kaynaklı sorunların çözümünde okul sosyal hizmet uygulamasının önemi ve son olarak ekolojik sistem yaklaşımının teorik zemini ile uygulamadaki pratik yönüne vurgu yapılarak ekolojik perspektiften okul sosyal hizmet uygulamasının “*çevresi içinde birey*” mantığı ile süreç ve çözüm odaklı önemi ve uygulaması üzerinde durulacaktır.

2.5.1. Sosyal Hizmet Mesleğinin Bir Uygulama Alanı Olarak Okul Sosyal Hizmeti

Sosyal hizmet, birey ve grupların sorunlarına bilimsel ilke, yöntem ve teknikler ile gereken yardım ve dayanışmayla çözüm bularak birey ve grupları toplumla barıştırma, bütünleştirme ve sosyal işlevsellik kapasitelerini geliştirmek amacıyla olan bir bilim olarak ifade edilmektedir (Tomanbay, 2012: 13; Duyan V., 2014: 8; Zastrow, 2015). Farklı bir tanımda ise Sosyal hizmet, birey, aile, grup ve toplulukların toplumsal hayatta karşılaştıkları eşitsizlik ve adaletsizlik gibi sorunların üstesinde gelebilmeleri ve toplumsal işlevselliklerini kazanabilmeleri için iyilik hallerinin artırılması olarak tanımlanır (Yolcuoğlu, 2014: 14-18).

Sosyal hizmet, yoksulluk, engellilik, yaşlılık, suçluluk, eğitim, aile ve çocuk refahı gibi birçok mikro, mezzo ve makro alanlarda çalışma ve uygulama yapan bir disiplindir. Okul sosyal hizmeti ise bu disiplinin okullarda uygulaması yapılan özel bir alanıdır. Buradan hareketle Yeşilkayalı'nın (2021:29) ifadesine göre okul sosyal hizmeti hiçbir ayırım gözetmeksizin tüm öğrencilerin eğitim potansiyellerini en iyi şekilde kullanabilmeleri için önlerindeki her türlü engel ve sorun alanlarına çeşitli

düzeylelerde müdahale ederek öğrencinin aile ve okul yaşamına destek sağlayan disiplinler arası bir uygulamadır.

Okul sosyal hizmeti, öğrencilerin içinde buldukları gelişim dönemine ait sorunların, psikososyal sorunların, aile, çevre ve yaşam koşulları ile yaşadığı sorunların çözümünde öğrenciye destek olarak ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlar (Özbeşler ve Duyan, 2009: 17). Ayrıca okul sosyal hizmeti, ilköğretim ve ortaöğretim okullarında eğitim gören öğrencilerin sağlıklı bir şekilde eğitim ve öğretim etkinliklerini yürütebilir hale gelmesine destek ve yardımcı olan bir uygulamadır (Duman, 2000: 35).

Okul Sosyal hizmet uzmanları risk altında olan öğrenci ve ailelerine gerekli desteği sağlayarak okul, aile ve öğrenci arasındaki iletişimi geliştirmekte ve sorunların çözümüne yardımcı olmaktadır. Çözemediği veya farklı bir destek durumunda öğrenci ve ailenin hizmet alacağı kurumlara yönlendirmesini yaparak hizmetle buluşturur. Okul sosyal hizmet uzmanları öğrenci davranışları öğrenci başarısı, öğrenci motivasyonu, aile, okul ve sosyal çevre sorunları gibi birçok konuda etkili görev yaparak gerekli durumlarda aile, okul yönetimi ve öğretmenleri ile toplantılar yaparak öğrenci hakkında onlara bilgi vermektedir (Duyan ve Diğerleri, 2008: 32).

Okul sosyal hizmeti, ilk olarak Amerika’da göçmen çocuklara ve yoksul aile çocuklarına destek olmak, onların problemlerini gidermek ve topluma uyumlu bireyler olmalarını sağlamak amacı ile uygulamaya konulmuş bir disiplindir. Bu uygulamada ilk çalışan kişiler “ziyaretçi öğrenmenler” olarak görev almışlardır. Ziyaretçi öğretmenler, çocukların bireysel problemleri yerine daha çok çevresel problemler üzerinde yoğunlaşmışlardır. Birinci dünya savaşından sonra 1965 yılına kadar okul sosyal hizmet uygulamasında profesyonel öğretmenlere geçilerek ziyaretçi öğretmen yerine devamlı çalışan profesyonel sosyal hizmet uzmanları bu görevi sürdürmüştür (Sedlak, 1981: 2-3) .

Dünya genelinde okul sosyal hizmet uygulamasının tarihi seyrine bakılacak olursa ABD ve İngiltere’de bir asırdır uygulanmaktadır. Diğer batılı birçok ülkede ise yarım asırdan fazla bir süredir okul sosyal hizmet uygulamasının olduğu ilgili literatürden anlaşılmaktadır. Ancak Akdeniz ve Ortadoğu’da bazı ülkelerde okul sosyal hizmet uygulaması planlama aşamasındadır. Türkiye’de ise planlama aşamasında olup uygulamaya geçmeyen ülkeler arasındadır (Aktan, 2016: 65).

Dünyadaki geçmişi yüz yıl öncesine dayanan ve halen 49 ülkede uygulanan okul sosyal hizmeti Türkiye’de 2013 yılında resmi gazetede yayınlanan “Ulusal Çocuk Hakları Strateji Belgesi Eylem Planı”nda yer alan hedeflerden biridir. Bu hedefe göre, okullarda öğrenci, aile ve okul yönetimi arasında gerekli iş birliği ve koordinasyonun sağlanarak çocuklara psikososyal yönden destek olunması için 2016 yılına kadar okul sosyal hizmet uygulamasının okul sistemi içinde kurulmasına karar verilmiştir (Yeşilkayalı, 2016: 136). Fakat Türkiye’de okul sosyal hizmet uygulamasının başlamamış olmasının birçok nedeni olabilir. Bunların başında sosyal, politik ve ekonomik nedenler olacağı gibi mevcut sistemde görev yapan öğretmenlerin öğrencilere rehber öğretmen gibi danışmalık yapacakları düşüncesi de olabilir (Özkan ve Selcik, 2016: 1281). Bundan dolayı okul sosyal hizmet uygulaması henüz uygulamaya geçmediğinden “iyileştirici” etkisinden söz etmek mümkün değildir (Aktan, 2016: 251). Ancak Türkiye’de eğitim ve öğretim kurumlarında birçok mevcut sorunun çözümünde etkili olacağı gibi çıkması olası sorunları da önleyici işleve sahiptir. Bundan dolayı gelişmiş birçok toplumda uygulanan okul sosyal hizmeti uygulaması Türkiye’deki eğitim kademelerinde de ivedilikle uygulanmalıdır (Reçber, 2020: 33).

2.5.1.1. Okul Sosyal Hizmet Uzmanının Görev ve Sorumlulukları

Okul sosyal hizmeti, sosyal hizmetin özel alanlarından biridir. Okul sosyal hizmet uzmanları, kendine has bilgi ve becerilerini okul ortamlarında kullanarak okulun misyonunu ileriye taşıma konusunda çalışmalar yaparlar. Okul sosyal hizmet uzmanlarını diğer görevlilerden ayıran en önemli özellikleri ev, okul ve toplum iş birliği ve koordinasyonunda önemli görevler üstlenmeleri ve ayrıca mikro, mezo ve makro düzeylerde toplumun faydası ve geleceği için politika geliştirme sürecine katkı sunmalarıdır (Özkan ve Selcik, 2016: 432).

Okul ortamında öğrencilerin sorunları daha çok psikososyal kaynaklı olacağı gibi kültürel uyum ve ekonomik kaynaklı da olabilir. Bu durumda öğrencinin içinde bulunduğu sorunu gelişim dönemi özelliklerini ve aile koşullarını göz önünde bulundurarak yaşadığı sorunların çözümüne yardımcı olmak ve gerekli hizmetlerden yararlandırılarak öğrencinin eğitim etkinliklerini başarılı bir şekilde sürdürülmesini

sağlamak okul sosyal hizmet uzmanının en önemli görevlerinden biridir (Şeker, 2009: 224).

Okul sosyal hizmet uzmanının görevleri aşağıdaki gibi sıralanabilir (Kılıç ve Özkan, 2015: 173-175; Özbeşler ve Duyan, 2009: 22).

1. Öğrencilerle çalışmalarında; kendine ve çevreye zarar verme, davranış bozukluğu, depresyon, okulu reddetme, devamsızlık yapma, sınav kaygısı, dikkat eksikliği gibi konularda öğrencilerle görüşmeler yaparak sorunlarını psikososyal açıdan değerlendirip çözüm üretmek.

2. Ekolojik bakış açısı ile öğrencilerin sorunlarına etki eden faktörleri çok boyutlu bir şekilde değerlendirmek. Aile, okul ve toplum kaynaklı sorunları ortamında değerlendirme yaparak sorunun analiz ve çözümünü yapmak.

3. Aile kaynaklı, çatışmaların ve sorunların kaynağını bularak aile üyeleri ile görüşme planları oluşturup ve tespit edilen sorunların çözümüne aileyi de dahil etmek.

4. Okulda öğrencinin arkadaş çevresiyle ve öğretmenleriyle yaşadığı problemleri kaynağı bulmak ve çözüm için müdahalede bulunmak.

5. Çocuklar ve aileleri ile ortak sorun (davranış bozukluğu gibi) ve problemlerin çözümü için sosyal grup çalışmaları düzenlemek.

6. Öğrencinin okul başarısı önündeki engellerin belirlenmesi ve kaldırılması için müdahale planı oluşturmak.

7. Aile ve okul iş birliği ve koordinasyonunda koruyucu, önleyici ve destekleyici rolleriyle ihtiyaç ve sorunları önceden tespit ederek sorunlar çıkmadan müdahale etmek.

8. Okulda, okul idaresi, öğretmen, rehber psikolog ve danışman psikolog ile iş birliği içinde çalışmalar yaparak öğrencilerin duygusal ve öğrenim ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlamak.

9. Okuldaki öğrenci ve aile kaynaklı (boşanma, akran grup çeteleşmesi, kriz durumları, madde bağımlılığı vb.) sorunların öğrenci davranışlarına yansıdığı durumda öğrenci ve ailenin ihtiyaçları doğrultusunda kamu ve toplum kuruluşlarına yönlendirme yapılarak onları kaynaklarla buluşturmak.

Yukarıda sıralanan görevleri özet olarak kapsayacak ve daha geniş bağlamda okul sosyal hizmet uzmanının sahip olduğu görevleri 7 başlık halinde sıralanabilir (Özbeşler ve Duyan , 2009: 23-24; Zastrow, 2015: 494-504).

1) *Öğrencinin Gereksinimlerini Değerlendirme*

2) *Program Planlama ve Değerlendirme*

3) *Direkt Hizmet Etme*

4) *Savunuculuk*

5) *Konsültasyon/Liyazon*

6) *Koordinasyon ve İş birliği*

7) *Yönetim/Organizasyon*

2.5.2. Öğrencilerin Aileden Kaynaklı Sorunlarının Çözümünde Okul Sosyal Hizmetinin Önemi

Aile, okul ve toplum birbirini etkileyen yapılardır. Çünkü çocuğun okul ve toplum ortamında gösterdiği şiddet veya başka sorunların kökeninde aile ortamında yaşanan sıkıntı vardır. Şiddetin olduğu aile ortamlarında büyüyen çocuklar gelecekte aile ve toplum ortamında şiddet uygulayan yetişkinler olmaktadır. Bundan dolayı toplumun en savunmasız bireyleri olan çocukların ihtiyaçlarının sağlıklı bir aile ortamında karşılanmalıdır (Bilgin, 2008: 50). Bu bağlamda sağlıklı ve başarılı bireylerin yetişmesinde aile ortamı, anne ve baba önemli bir faktördür. Çünkü anne ve babanın birbirlerine ve çocuklarına karşı tutum ve davranışlarının niteliği çocuklara yansımaktadır. Anne ve babanın problemleri iletişim, çatışmaları ve geçimsizlikleri çocukların genel yetenek ve akademik başarılarına olumsuz etki etmektedir (Gök, 2010: 73-74). Ancak sağlıklı aile ortamında büyüyen çocuklar kendilerini rahatça ifade eden, yapıcı, üretken, iş birliği yapan, karşılaştığı sorunların üstesinden gelen olumlu bir kişilik yapısına sahip ve sosyal işlevselliği yüksek olan kişilerdir (Erürker, 2007: 2).

Aile, okul ve öğrenci arasındaki iletişim ve ilişkinin niteliği öğrencinin psikososyal gelişimini ve akademik başarısını etkilemektedir (Babahanoğlu ve Başer, 2017: 655). Çünkü çocuğun eğitimi ailede başlayıp okul ortamında devam etmektedir. Yapılan

araştırmalara göre ailenin çocuğuyla yeterli ve nitelikli zaman geçirmesi onun psikososyal gelişimi, okul başarısı ve toplumsal uyumu açısından önemlidir. Bu yüzden aile ve okul ğrenci üzerindeki ilgi ve etkinliğini arttırmalıdır (Ereş, 2009: 94). Çünkü okul ortamında öğrencilerin sosyal ilişki ve işlevselliklerini aile ortamındaki ilişki biçimi ve ailenin okul işlevselliği belirlemektedir. Olumsuz aile ilişkilerinden gelen öğrencinin sosyal ilişki düzeyleri daha düşüktür. Ancak okula yönelik başarı ve motivasyonu iyi olan öğrencilerin aile ilişkileri ve aile işlevsellik durumları daha iyidir. Bundan dolayı okul ve ailenin öğrenciyle ilişki niteliği ğrenci üzerindeki etkisi bakımından önemlidir (alış, 2019: 188-189). Buradan hareketle çocuğun kişiliğinin oluşması ve hayata bakış açısının biçimlenmesinde aile ve okul vazgeçilmez iki temel unsurdur. Çünkü ocuğun zamanının büyük bir kısmı aile ve okul ortamında geçmektedir. Bundan dolayı aile ve okul ortamında öğrencinin psikolojik ve sosyal sorunlarının aile ve okul iş birliğiyle çözülmesi onun olumlu bir benlik ve kişilik kazanması açısından önemlidir (İkiz, 2000: 87).

Okul ve aile arasında sağlıklı bir ilişki ve köprünün olması öğrencinin psikososyal ve akademik durumuna olumlu bir şekilde etki etmektedir (Karakaya S., 2012: 1). Öğrencinin eğitiminde okul ekibinin ve aile iş birliğinin olması, okul ve aile iletişim kanallarının devamlı işlevsel olması ğrenci sorunlarının çözümünde ve öğrencinin iyi bir eğitim alabilmesi açısından önemlidir (Yıldırım ve Dönmez, 2008: 113-114). Ayrıca yapılan çalışmalara göre de ğrenci, aile ve okul arasındaki iş birliği ve koordinasyonun sağlıklı bir şekilde işlenmesi öğrencinin, okul başarısının ön koşulu olduğu vurgulanmaktadır (elenk, 2003: 28; Yıldız, 2017: 107-108).

Aile, evde ve okulda öğrencinin eğitimine destek ve katılım sağlaması durumunda öğrencinin ruhsal, fiziksel ve akademik durumuna olumlu yönde etki ettiğini yapılan birçok araştırma göstermektedir (Karakaya S., 2012: 1). Öğrencinin psikososyal ve akademik sorunlarının çözümünde aile ve okul iş birliği yapmalıdır. Bu iş birliği ve koordinasyonun okul sosyal hizmeti temelinde yürütülmesi ğrenci sorunlarına kısa sürede çözüm bulunması bakımından önemlidir (Gökgöz E. A., 2014: 108; Acar, 2004: 194-197). Çünkü bazı istenmeyen davranışlar okul içinde ve dışında eğitimi aksatabilir. Bu davranışlar daha ileri boyutlara ulaşmadan mikro düzeyde ğrenci açısından, mezzo düzeyde aile ve okul açısından, makro düzeyde ise sosyal evre açısından nlem almak gereklidir (Aktan, 2016: 41). Bu bağlamda okul sosyal hizmeti, öğrencinin okul ve çevresine uyumunu sağlar, öğrencinin okuldan

kaçmasını, şiddet ve saldırganlık davranışlarını önlemeye çalışır. Ayrıca okul sosyal hizmeti, öğrenci, aile ve öğretmenlere sosyal işlevsellik kazandırarak öğrenci, okul, aile ve toplum güç dengelerinin iyi bir şekilde koordinasyonunun sağlanması görevini üstlenmektedir (Aykara, 2010: 67).

Okul sosyal hizmeti, ailenin ve çocuğun eğitim ve okul yaşamında daha aktif yer alabilmesi için ailenin bilgi ve bilinç düzeyi yükseltilerek ailelerin sorunlarının çözülmesi ve engellerin kaldırılmasına çalışmaktadır. Okul sosyal hizmet ilişkisine yönelik araştırma sonuçlarına göre aile ve okul arasındaki ilişkinin geliştirilmesine vurgu yapılarak okul temelli psikososyal hizmetlerin aile, okul ve diğer kurumlar ile ilişki ve iş birliği kurularak çözüm sunulması önemlidir (Çalış, 2019: 191-192).

Okullarda görev yapan okul sosyal hizmet uzmanları odaklarına öğrenci, anne ve babayı alarak çalışmalar yaparlar. Okul sosyal hizmet uzmanı, anne ve babaya gerekli destek ve hizmetleri sunarak öğrencinin yetiştirilmesine ve sosyal işlevlerinin geliştirilmesine katkı sunar. Öğrenci ve aile ile birlikte çalışmadaki amaç çocuğun okul disiplinini ve okula devamını sağlayarak akademik başarısını arttırmaktır (Turner, 2005: 331). Okul sosyal hizmet uzmanlarının mikro, mezo ve makro düzeydeki çalışmaları, öğrencinin akademik başarı ile sosyal işlevselliğini kazandırma ve öğrenci, okul ve aile arasındaki ortak anlayış ve iş birliğinin geliştirilmesi açısından önemlidir (Aykara, 2011: 81). Yapılan araştırmaya göre sosyal hizmet uzmanlarının aile-okul-toplum sistemleri ile çalışabilme becerileri %94,4 oranında çalışma yeterlilik düzeyine sahip oldukları bulunmuştur. Araştırmanın bir diğer sonucuna göre sosyal hizmet uzmanlarının çocuk, aile, okul ve toplum iş birliği ve koordinasyonun sağlanmasında önemli görev ve sorumlulukları olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Özkan ve Kılıç, 2014: 408-410).

Türkiye'deki okullarda her geçen gün artan ve çeşitlenen okul problemlerine mevcut sistem içindeki görevlilerin cevap vermesi zor olmakta bundan dolayı bu sorunların çözümünde önemli bir araç olan okul sosyal hizmet uygulamasının okul sistemine dahil edilmesi gerekmektedir (A.g.e.: 411). Yapılan çalışma sonucuna göre okul ortamında öğrencinin, arkadaş, çevre, ekonomik, sosyal, göç ve kültürel kaynaklı sorunların üstesinde gelme konusunda mevcut sistem yetersizdir. Bu alanlarda destek verecek personelin olmaması elde edilen verilere göre %80,50 oranında okul sosyal hizmet uzmanının eksikliği ve ihtiyaç olduğu anlaşılmaktadır (Babahanoğlu ve Başer, 2017: 654).

Okul ortamında öğrencinin bireysel problemleri rehber öğretmenler tarafından çözümlenirken aile bağlantılı sorunların çözümünde eksik kalınmaktadır. Bundan dolayı okul sosyal hizmet uzmanının aile ve çevre kaynaklı problemlerin çözümünde yardımcı olacağı düşünülmektedir. Okul sosyal hizmet uzmanı aile ve okul arasında adeta köprü görevi görerek nitelikli ilişki, iş birliği ve koordinasyonun sağlıklı olmasını sağlar ayrıca öğrencinin okula ve çevreye oryantasyonunda önemli bir görev üstlenir. Bu durum da bireyin başarı ve geleceğine olumlu etki etmektedir (Babahanoğlu ve Başer, 2017: 655). Yapılan araştırma sonucuna göre okul rehber öğretmenlerinin sosyal hizmet hakkında bilgi sahibi oldukları fakat okul sosyal hizmeti hakkında daha az bilgiye sahip oldukları belirtilmiştir. Ayrıca okul ortamında karşılaşılan birçok sorunda rehber öğretmenlerin kendilerini yetersiz hissettiği ve okul sosyal hizmeti disiplinine ihtiyaç olduğu vurgulanmıştır. Rehber öğretmenler daha çok öğrencilerin bireysel sorunları üzerinde durduklarını, ailevi ve çevresel sorunlarda yetersiz kaldıkları okul sosyal hizmetinin ise öğrenci, okul ve aile arasında bir köprü görevi görerek sorunların çözümünde daha etkin olduğu vurgulanmıştır (Kuli, 2018: 114-117).

Öğretmenler üzerinde yapılan araştırmaya göre okullarda, okul sosyal hizmet uzmanının gerekliliğine yönelik olumlu görüş bildirirken, öğretmenler, öğrenci, veli ve okul yönetimi arasındaki birçok problemin çözümünde yetersiz kaldıkları ifade edilmektedir. Okul sosyal hizmet uzmanının olması öğrenci, veli, okul yönetimi ve öğretmen arasında iş birliği ve koordinasyonu sağlayıp sorunların zaman kaybetmeden çözüme ulaşmasını sağlar. Ayrıca veliler birçok konuda eğitici bilgi vererek okul ve aile arasında köprü olarak önleyici hizmet sunmuş olur (Akyüz, 2018: 99).

Okul sosyal hizmet uzmanları anne- baba, öğretmenler ve okul yönetimi ile beraber çalışarak öğrencinin çevresel sorunlarının akademik ve psikososyal sorunlarının çözümünde okul ve aile arasında gerekli iletişim ve bağlantıyı kurarak mevcut olumsuz durumun iyileşmesine katkı sunar (Karakaya S., 2012: 14). Bu bağlamda bir öğrencinin okul uyumunu ve akademik başarısını artırılması için öncelikle çocuğun psikososyal problemleri çözümlenmelidir. Problemlerin sağlıklı çözülebilmesi için öğrenci, öğretmen, aile ve okul iş birliğinin olması gerekmektedir. Bu iş birliğinin sağlanması ve problemin çok yönlü değerlendirilmesi için okul sosyal hizmet uzmanının sürece dahil olması gerekmektedir (Gökgöz ve Kesgin, 2017: 197).

Okullarda çalışacak sosyal hizmet uzmanı ile rehberlik servisinde çalışan rehber öğretmenlerin etkili ve verimli çalışabilmesi ve mesleki çatışmanın olmaması için görev tanımlarının açık ve net bir biçimde olması gerekmektedir (Abay ve Keleşoğlu, 2014: 22). Bu bağlamda okullarda disiplinler arası iş birliğine yönelik çalışmalar yapacak bir psikososyal ekip kurulmalıdır. Bu ekibin görev tanımı şöyle olacak; psikolojik danışman ve rehberlik uzmanları, öğrencilere, akademik danışmanlık ve kariyer planlamaları hizmeti verecek. Psikologlar, psikometrik test uygulayarak öğrencileri uygun mesleklere yönlendirme yapacak. Okul sosyal hizmet uzmanları ise okul-aile-toplum odaklı çalışmalarını koruyucu, önleyici ve iyileştirici müdahaleler ile aile ve ergen ile doğrudan hizmet sunarak çalışacaktır (Ceyhan, 2018: 223).

Sonuç olarak öğrenci, bireysel ve sosyal sorunları ve özellikle boşanma gibi aile yapısını değiştiren sorunlar ile başa çıkmak ve bu değişime uyum sağlayabilmek için desteğe ihtiyaç duyar (Karakaya Ş., 2018: 158). Bu bağlamda öğrencinin bireysel ve sosyal sorunları okul ortamında sosyal ilişkilerini ve ders başarısını olumsuz etkilemektedir. Okul sosyal hizmet uzmanı, öğrenci, öğrencinin arkadaş çevresi ve ailesi ile ilgili gerekli çalışmaları yaparak öğrencinin okula uyumu için psikososyal sorunları (stres, kaygı, davranış bozuklukları, akran ve arkadaş vb.), okul sorunları (okula uyum, akademik başarı, devam sorunu vb.), aile sorunları (boşanma, aile içi şiddet, ekonomik vb.) ve diğer sorunların (sağlık, fiziksel sorunlar, kötü alışkanlık vb.) çözümünü için doğrudan hizmet sunmaktadır. Okul sosyal hizmet uzmanları öğrenciyi korumak, savunmak, destek olmak ve riskleri önlemek adına aile, öğretmen, okul yönetimi ve okuldaki danışmanlar ile uyum ve iş birliği içinde çalışma ve erken müdahale görevi yaparlar. Bundan dolayı okul sosyal hizmet uygulaması öğrenci, aile ve okul bağlantılı hizmetlerde gerekli olan bir uygulamadır (Yeşilkayalı, 2017:182-183; Şeker, 2009: 225; Arslan, 2018: 45-48; Özkan ve Selcik, 2016: 1280).

2.5.3. Okul Ortamlarında Sosyal Hizmet Uygulamasında Ekolojik Sistem Perspektifi ve Önemi

Ekolojik yaklaşım, okul sosyal hizmet uygulamasında çocuk, aile ve çevreyi birlikte ele alıp birey ve çevre arasındaki ilişkinin önemine vurgu yapan en geçerli

yaklaşımıdır (Karakaya S., 2012: 20). Bu yaklaşım ilk defa 1978'de çocuk, aile ve çevre arasındaki ilişkinin önemine vurgu yapan Bronfenbrenner tarafından ortaya çıkarılmıştır (Pınar, 2006: 77). Ekolojik sistem yaklaşımı, birey ve çevre arasındaki ilişki ile bağımlı sistemlerden meydana gelmektedir. Bütün sistemler kendilerinden küçük alt sistemlerden oluşmaktadır ve üst sistemler alt sistemleri kapsamaktadır. Bu yaklaşım çevre üzerinde durarak birey ve çevre arasındaki karşılıklı ilişki üzerine vurgu yapmaktadır. Ayrıca birey ve çevreyi ayrı ayrı değil çevresi içinde birey ve çevre etkileşimi ile bir bütün olarak ele alır. Bireyi hem içsel hem de dışsal bütün faktörleri ile mikro, mezo ve makro düzeyde değerlendirir (Duyan, 2014: 174-178).

Sosyal hizmet uygulamalarında ilk zamanlar ruhsal rahatsızlıkların olduğu düşüncesi ile psikanalitik görüş hakim iken ekolojik yaklaşımın kullanılması ile sorunların hem içsel hem de dışsal faktörlerden kaynaklı olduğu görülmüştür. Bundan dolayı sosyal hizmet uzmanları insanların birbiriyle ve çevresi ile olan ilişkilerini ekolojik yaklaşımı kullanarak anlamaya ve sorunlarına profesyonel çözüm bulmaya çalışmaktadır (Özkan ve Kılıç 2014: 75; Duyan, 2014: 174). Ayrıca sosyal hizmet uygulamalarında sık kullanılan ekolojik yaklaşım modeli her hangi bir parça, sistem veya öğrenci durumundan çok bireyin çevresi ve onu çevreleyen sistemlerin (öğrenci, aile, okul, toplum ve çevresi) tümüne odaklanır. Farklı çevreler ile bunların etkileşim ve işleyişi üzerine yoğunlaşır (Yeşilkayalı, 2016: 141).

İnsan içinde bulunduğu çevreden ayrı düşünülemez çevreden etkilenir ve çevreyi etkiler. Örneğin insanın yaşadığı şehir, mahalle, köy ve apartman sosyal hayatının gelişimi ve oluşumu üzerinde oldukça etkidir (Kahraman, 2016: 7). Bundan dolayı bir birey dünyaya biyolojik bir varlık olarak gelir. Ancak zamanla biyolojik ve sosyal bir varlık haline dönüşür. Sosyal bir varlık olan birey çevre sistemi ile devamlı etkileşim içindedir (Güney S., 2008: 38).

Ekolojik yaklaşım çevresi ile dinamik bir ilişki içinde olan bireye çevre ile birlikte odaklanır. Bu bakış açısıyla sosyal hizmet uzmanları sorunlara yönelik hizmet planını oluştururken, ilk olarak bireye odaklanarak bireyin problemini çözme ve problemle baş etme kapasitesini artırır. İkinci olarak çevre sistemleri arasındaki ilişkiye odaklanarak kaynak ve hizmetler bireylerle buluşturulur. Son olarak sistemler doğrultusunda bireyin gereksinimlerinin daha iyi karşılanabilmesi için değişim yolları araştırılır (Zastrow, 2015: 16-17). Bu bağlamda sosyal hizmet uzmanları ekolojik yaklaşım çerçevesinde çalışmalarında *savunuculuk*,

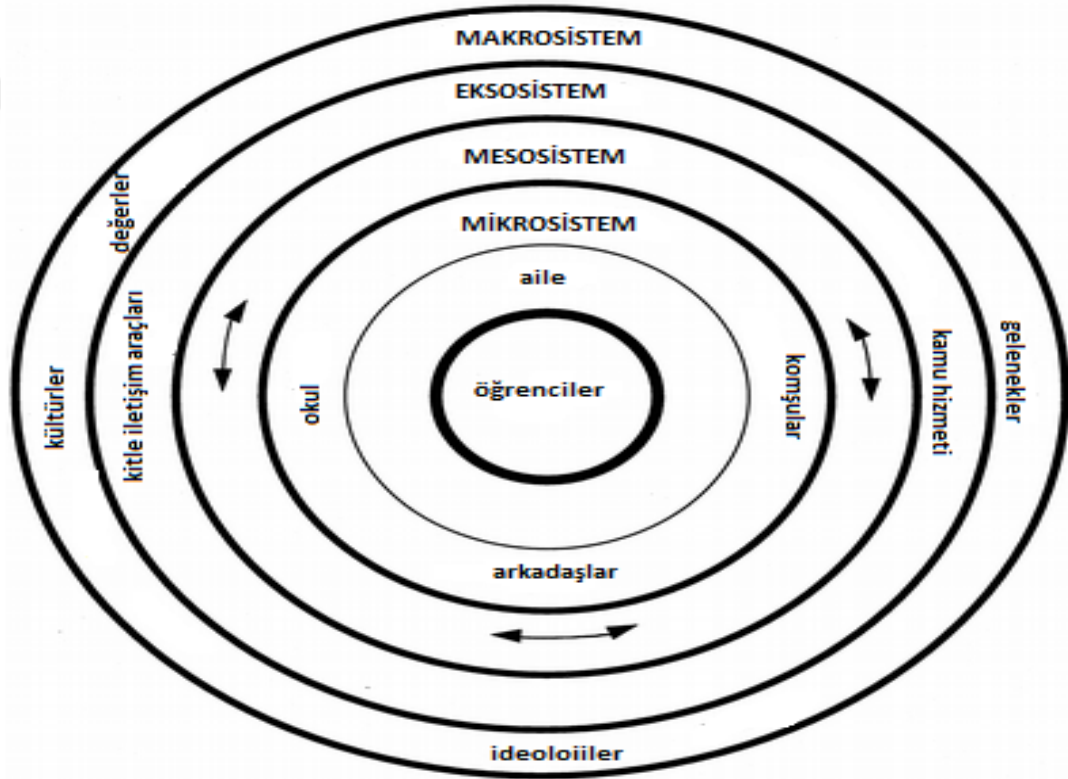
organizatörlük ve arabuluculuk görevlerini üstlenerek bireyin çevresi ile uyumlu ve etkileşimli iletişim kurmasını sağlamaktadır (Özkan ve Kılıç, 2014: 75-76).

Ekolojik yaklaşım çerçevesinde okul sosyal hizmet uzmanları öncelikli olarak öğrencinin davranış, öğrenme ve psikososyal sorunlarına çözüm bulmaya ve bu sorunlar ile başa çıkmayı geliştirmeye çalışmaktadır. Sonra öğrencinin okul, aile, arkadaş çevre sistemlerinden kaynaklı sorunları çözmek ve bu sistemler üzerinden değişim oluşturmayı hedeflemektedir (Özkan ve Kılıç, 2014: 76-77). Ayrıca okul sosyal hizmet uzmanları ekolojik perspektiften öğrenciyi içinde bulunduğu ev, aile, okul ve toplum ile birlikte ele alarak ev, okul ve toplum arasında iş birliği, köprü ve koordinasyon sağlamaktadır (Yeşilkayalı ve Bölükbaşı, 2017: 257-258).

Öğrencilerin devamsızlık yapma veya okuldan kaçma davranışlarında öğrencinin çevresi önemli bir faktördür. Öğrenci, arkadaş, aile okul çevresinden etkilenmekte ve etkilenmektedir. Bundan dolayı öğrenciyi okuldan uzaklaştıran içsel (bireysel sorunlar, okul fobisi, öğrenme engelleri) ve dışsal (aile, öğretmen baskısı) faktörler olabileceği gibi olumsuz aile, öğretmen iletişimi ile olumsuz okul kültürü ve iklimi de etkili olabilmektedir (Dağ, 2018: 176-177). Bu bağlamda okul sosyal hizmeti, okul ortamında öğrencilerin akademik başarısı ve okul düzenine engel teşkil eden risk ve karşılaştığı sorunları tek boyutlu değil çok boyutlu ekolojik perspektiften ele alan bir uygulamadır. Öğrencinin sorunlarını öğretmen, psikolojik danışman, aile, okul yönetimi ile iş birliği yaparak çözüm üretmeye çalışır. Sorunun boyutuna göre okul dışı kurumlarla da iş birliği yaparak öğrencinin sorunları çözüme kavuşturur. Okul sosyal hizmetinin amacı da öğrencinin psikososyal ve eğitsel performansının iyi olması ve okul hizmetlerinden maksimum düzeyde yararlanmasıdır (Özbeşler ve Duyan, 2009: 24). Bundan dolayı okul sosyal hizmeti, öğrencinin okul yaşantısını, okula uyumunu, okula devamını, eğitimine ve akademik başarısına engel olan sorunları ele almaktadır. Bu sorunları “çevresi içinde birey ve çevresi mantığı” ile çok yönlü değerlendirip ihtiyaçları belirleyerek mikro, mezo ve makro düzeyde ekip çalışması ile müdahalede bulunmaktır (Yeşilkayalı ve Meydan, 2017: 216).

Okullarda, sosyal hizmet uzmanları psikososyal çalışma ekiplerinin önemli bir parçasıdır. Sosyal hizmet uzmanları sorunun ana kaynağı sadece öğrenci değil çevresel etkenlerden kaynaklı ya da öğrenci ile çevre sistemleri arasındaki uyumsuzluklardan kaynaklı olduğu bilincindedir. Bundan dolayı okul sosyal hizmet uzmanları “çevresi içindeki birey” bağlamında sistem ve ekolojik yaklaşım ile

hareket ederek soruna çok boyutlu bakıp sorunu analiz etmektedir (Özkan ve Kılıç, 2014: 399). Bu bağlamda ekolojik sistem bakış açısına göre öğrenci sorunlarını çözebilmek için öğrencinin içinde bulunduğu çevre ile toplumu bir bütün olarak ele almak gerekmektedir. Ayrıca öğrencilerin mikro, mezzo ve makro düzeydeki sorunlarının çözülmesi için çok yönlü iş birliği yapılması gerekmektedir. Okullar, sivil toplum kuruluşları, kamu kurumları ve yerel yönetimlerinde dâhil olduğu geniş yelpazeli bir çalışma grubu kurulması okul sosyal hizmet alanının iş birliği yönüne vurgu yapmaktadır (Yeşilkayalı, 2017: 171).

Şekil 2. 1: Ekolojik Okul Sosyal Hizmeti

Kaynak: (Patrikakou, 1996 Akt. Karakaya, S. 2012: 22)

Bu araştırmada şekil 2. 2.'deki ekolojik okul sosyal hizmet modelinin mikrosistem ve mesosistem kapsamında araştırma ve değerlendirme yapılmıştır. Diğer sistemlerle ilgili alanlar bu araştırma kapsamında yer almamaktadır.

Ekolojik sistem yaklaşımına göre her bir sistem bir sonraki sistem tarafından kapsamakta ve iç içe geçmiş yapılardan oluşmaktadır. Bu sistemler aşağıdaki gibi

açıklanmaktadır (Johnson, 2008: 2-3; Eslek ve Yılmaz Irmak, 2018: 349-353; Saçan, 2010: 26-27).

Mikrosistem: Birey, aile, okul, arkadaş ve komşularından oluşan yakın çevresi ile sadece biri ile kurduğu ilişkiler bileşimidir. Kişinin etkilendiği ve etkilediği alan mikrosistemdir.

Mezosistem: Gelişim içindeki bireyi içeren ortamlar arasındaki etkileşimdir. Basitçe mikrosistemler arasındaki ilişki bileşenleri mezosistemi oluşturmaktadır. Örnek: öğrencinin aile, okul ve arkadaş mikrosistemleri ile olan ilişkileridir.

Ekzosistem: Öğrencinin doğrudan ilişkisi olmayıp ancak yakın çevresine etki eden mikrosistemdeki kişiler aracılığıyla resmi ve gayri resmi kararların olumlu ya da olumsuz etki eden sistemlerdir. Örnek olarak eğitim sistemi, babanın işi vb.

Makrosistem: Öğrencinin içinde yaşadığı ekonomik, politik, kültür, inanç, değer, kanun, eğitim, sosyal yaşam tarzlarını içeren en üsteki veya en dış tabakanın olduğu kurumsal örüntülerdir.

Kronosistem: Bir öğrencinin çevresi ile ilgili zaman içerisinde oluşan değişim boyutunun gelişim üzerindeki etkilerini kapsayan sistemdir. Normatif değişimler okula başlamak, yeni bir kardeş olması ve ergenliğe geçiş iken normatif olmayan değişimler ise göç ve boşanma olguları sayılabilir.

Okul temelli ve okul bağlantılı sosyal hizmetler temelde aile, okul ve toplum ekosistemleri arasındaki etkileşim ve ilişki süreçlerini içeren mezzosistemlere de vurgu yapan temelde okul toplum yaklaşımıdır (Yeşilkayalı, 2017: 182). Bu yaklaşıma göre öğrencilerin yaşadığı sorunlara çözüm aramada sosyal hizmet ontolojisi gereği bireyi çevresi ile birlikte ele alan ekolojik yaklaşım modelinden faydalanmaktadır. Bu yönüyle okul sosyal hizmeti “çevresi içinde birey” çalışma mantığı ile adeta yaraya merhem niteliğindedir (Aktan, 2016: 251).

Sosyal hizmet uzmanı öğrenci, aile, öğretmen, rehber öğretmen, okul idaresi ve öğrencinin sosyal çevresi ile eğitim sistemi içerisinde sorunun bir bütün olarak ele alınmasını savunur. Okul ortamında yaşanan veya yaşanacak pek çok sorunun çözümü ve önlenmesi, öğrenci huzur ve başarının artması için okul sosyal hizmet uygulaması önemlidir (Özada, 2017: 611). Bu bağlamda okul sosyal hizmet uygulamasında ekolojik perspektif doğrultusunda uzmanın yapacağı çalışma,

değerlendirme ve müdahale planı yedi aşamadan oluşmaktadır. Bunlar aşağıdaki gibi sıralanabilir (Nadir, 2011: 166-167).

1. *Sisteme giriş (İlk görüşmelerin yapılması, güven ilişkisinin kurulması ve ilk etaptaki gerekli bilgilerin toplanması),*
2. *Ekolojik haritanın çıkartılması (Bireyin hayatında rolü olan tüm sistemlerin bireyle ilişkisi ve kendi aralarındaki ilişkiler göz önüne alınarak irdelenmesi ve bir harita çıkartılması),*
3. *Ekolojik haritanın değerlendirilmesi (İşlevlerini yerine getiren ve getiremeyen sistemlerin tespiti),*
4. *Değişim vizyonunun yaratılması (İhtiyaçların belirlenmesi, müdahale planının aile ile birlikte hazırlanması),*
5. *Koordinasyon ve iletişim (Çıkarılan ekolojik harita ve müdahale planı doğrultusunda gerekli müdahalelerin aile ile birlikte hayata geçirilmesi),*
6. *Değerlendirme (Süreç içerisinde yapılacak değerlendirmeler),*
7. *Sonlandırma (Belirlenen hedeflere ulaşıldığında çalışmanın sonlandırılması) olarak karşımıza çıkmaktadır.*

Sonuç olarak okullarda yaşanan birçok sorunda hızlı ve etkili çözümler bulma noktasında öğretmenler, rehber öğretmen ve okul idaresinin yetersiz olduğu birçok araştırma sonucunda belirtilmiştir. Okulda karşılaşılan sorunların çözümünde “çevresi içinde birey” mantığı ile sorunlara bütüncül bir bakış açısıyla bakıp çözüm üretecek sosyal hizmet uzmanlarına ihtiyaç olduğu birçok araştırmada vurgulanmıştır (Özada, 2017: 611). Bu bağlamda okul sosyal hizmet uzmanının problemleri bir öğrenci ile çalışmasında ekolojik yaklaşımı kullanması ona çok önemli bir teorik zemin oluşturduğu gibi pratikte de kolaylık sağlamaktadır. Örneğin vaka çalışmalarında okul ekolojik sistemine birey, aile ve çevre dahil edilmesi önemli bir avantaj sağlamaktadır (Nadir, 2011: 174). Ayrıca okul sosyal hizmet uygulamasında ekolojik yaklaşımın kullanılması üç bakımdan önemlidir. Birincisi bu yaklaşım bireyin davranış dinamiklerini anlama ve tüm yönleri ile değerlendirme bakımından genel bir bakış açısı sunar. İkinci olarak birey, aile, grup ve toplum arasında oluşan ilişki ve etkileşim ağını görmemizi sağlar. Üçüncü olarak birey, problemleri ile baş etme ve uyum kapasitesi arttırılarak bireyin kendi sorunlarını çözme sorumluluğu arttırılır (Danış, 2006: 53).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli

Bu araştırmada amaca hizmet edecek şekilde nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırmalar sosyal bilimler söz konusu olduğunda psikolojik ve sosyal olgularla ilgili daha detaylı bilgi sağlaması ve geleneksel yöntemlerle zor sorulara cevap bulmak bakımından nicel araştırmalara göre öncelikli bir yöntemdir. Bu durum nitel araştırmanın nicel araştırmalara göre daha bilimsel olduğu anlamına gelmez çünkü her iki araştırmanın da güçlü ve zayıf yönleri vardır (Büyüköztürk ve Ark., 2020: 252).

Araştırmanın amacına uygun olarak nitel araştırma desenlerinden çoklu durum çalışma deseni tercih edilmiştir. Durum çalışmaları (case studies) birey ve grubun, bir veya daha fazla olgunun, programın, olayın, ortamın, sosyal durumun ve süreçlerin incelenmesi veya birbiri ile bağlantılı program ve sistemlerin derinlemesine inceleme yapıldığı araştırmalardır (Büyüköztürk ve Diğerleri, 2020: 24; Türk Kurtça ve Ekşi, 2021: 69-70). Buradan hareketle bu araştırma boşanma olgusunun üç farklı sürecinde çocuklar üzerindeki psikolojik, sosyal ve akademik durumlarına etkileri ve bu durumların birbirleri ile olan ilişkilerinin incelenmesinden oluşmaktadır.

Araştırma çoklu durum çalışması deseni olmasından dolayı boşanma olgusunun farklı süreçlerinin öğrenci üzerindeki psikolojik, sosyal çevresiyle ilişki ve akademik durumlarına etkilerini iki farklı görüşme formu ile öğrenci ve anne verileri kullanılarak araştırma yapılmıştır. Bu bağlamda çoklu durum çalışmalarında zengin ve çeşitli verilere ulaşmak ve verileri birbiri ile teyit edebilmek amacıyla veri toplama kaynağı genellikle birden fazla olmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 83). Bundan dolayı boşanma olgusunun öğrenci üzerindeki etkilerinin daha detaylı ve farklı bakış açıları ile aktarımı yapılarak verileri birbiri ile karşılaştırarak benzerlik ve farklılıklara vurgu yapılmıştır. Ayrıca Kurtça ve Ekşi'nin (2021: 83) çoklu durum çalışmasında araştırmacı, her durumu kendi içerisinde veri analizini yapabileceği gibi

durumlar arası veri analizi de yapabilir ve durumlar arası ilişkileri de ortaya çıkarabilir şekilde ifade edilmesi bu durumu desteklemektedir.

3.2. Katılımcıların Belirlenmesi ve Çalışma Grubu

“Sosyal Hizmet Perspektifinden Boşanmanın Öğrenci Tutumlarına Etkisinin İncelenmesi” başlıklı araştırmaya katılım tamamen gönüllük esasına göre belirlenmiştir. Öncelikle Sabahattin Zaim Üniversitesi Etik Kuruludan 23.10.2020 tarihinde onay alınarak sonrasında ek dosyalar ile birlikte İstanbul Milli Eğitim Müdürlüğünden izin talep edilmiştir. İstanbul Milli Eğitim Müdürlüğünün 16.12.2020 tarihli izni ve yönlendirmesinden sonra, alt ve orta sosyo-ekonomik düzeylerdeki çevrelerde bulunan resmi okullardaki liselerin müdürleri ile iletişime geçilerek çalışma için okullardan izin talep edilmiştir. Bu bağlamda İstanbul’daki alt ve orta sosyo-ekonomik düzeydeki ilçelerden ve rehber öğretmenleri olan okulların seçilmesine özen gösterilmiştir. Araştırma sürecinde belirlenen bazı okulların yönetimi konunun mahremiyetinden dolayı çalışmaya izin vermemiştir. Bazı okulların yönetimi ise izin vermesine rağmen rehber öğretmenin böyle bir çalışma içine girmek istememesinden dolayı veya rehber öğretmenin boşanma vakası çalışmamış olmasından dolayı o okullarda çalışma yapılamamıştır. Ayrıca okul yönetimi ve rehber öğretmenin iznine rağmen bazı veli ve öğrencilerin konunun mahremiyetinden dolayı çalışmaya katılmak istememelerinden dolayı o okullarda da çalışma yapılamamıştır. Bundan dolayı birçok okul ile iletişime geçilerek yeterli katılımcıya ulaşılmaya çalışılmıştır. Araştırma için izin verilen okulların rehber öğretmenleri aracılığıyla ulaşılan ve katılma konusunda gönüllü olan 10 anne ve 10 öğrenci ile mülakatlar gerçekleştirilmiştir.

Araştırmada evren ve örneklem yerine çalışma grubu belirlenmiştir. Çalışma grubu İstanbul’daki devlet liselerinde öğrenim gören anne ve babası boşanmış 10 öğrenci ve onların annelerinden oluşmaktadır.

3.3. Veri Toplama Aracı

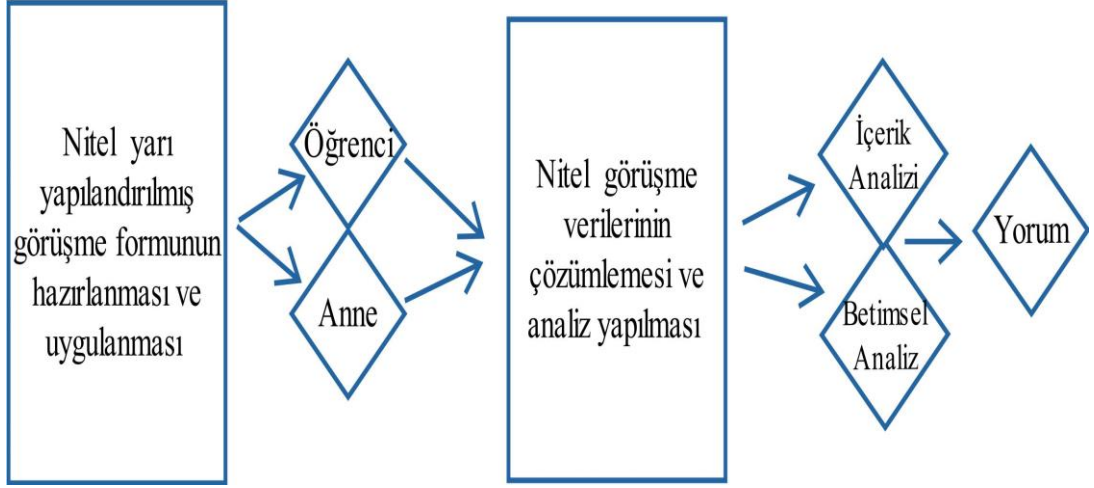
Nitel araştırma yönteminde veri toplama aracı olarak en çok kullanılan tekniklerden biri olan mülakat tekniği tercih edilmiştir. Mülakat tekniklerinden yarı yapılandırılmış mülakat tekniğinin tercih edilmesinin nedeni katılımcılardan

derinlemesine bilgi alınması, serbest bir sohbet ortamının oluşması, doğru ve tam cevap alınabilmesi, sosyal istek ve cevap verme güdülenmesinin artırılması, olumsuzlukları bertaraf ederek katılımcının ilgi ve görüşlerinin sağlıklı bir şekilde ortaya çıkarılması içindir (Balcı A., 2001: 180). Mülakat tekniği ilk etapta karşılıklı iletişime bağlı olarak kolay bir veri toplama aracı olarak görülse de karşılıklı anlayış, saygı, hoşgörü ve sağlıklı bir ilişki olmadığı durumlarda araştırmacı ve katılımcı arasında iletişim kopukluğuna, anlaşmazlığa, anlam kargaşasına ve olumsuz bir ilişkiye dönüşmesinden dolayı amacına hizmet etmeyen bir iletişim kirliliği haline de gelebilmektedir (Çiçekli, 2019: 83).

Yukarıda da ifade edildiği gibi tercih edilen mülakat tekniğinin özelliğinden dolayı mülakat soruları dikkatli bir şekilde ve üç farklı uzmanın(sosyolog, psikolog ve eğitimci) görüşü ve kontrolleri sonucunda oluşturuldu. Daha sonra deneme mülakatları 27 sorudan oluşan iki farklı görüşme formu şeklinde hazırlanmıştır. Bu iki form eşinden boşanmış iki anne ile anne ve babası boşanmış iki öğrenci üzerinden görüşmeler yapılarak soruların niteliği, güvenilirliği ve geçerliği kontrol edilmiştir. Ön görüşme sonrası bazı soruların niteliği geliştirilerek boşanma öncesi, boşanma süreci ve boşanma sonrası olmak üzere her süreç için katılımcılara dokuzar sorudan toplam 27 soru sorulacak şekilde ve iki farklı “yarı yapılandırılmış öğrenci görüşme formu” ve “yarı yapılandırılmış anne görüşme formu” form hazırlanarak tekrar uzman kontrolünden geçtikten sonra görüşmeler yapılmıştır.

3.4. Verilerin Analizi ve Yorumlanması

Nitel araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanarak gönüllü 10 öğrenci ve bu öğrencilerin anneleri ile mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Daha sonra görüşme verilerinin çözümlemesi yapılarak verilerin düzenlemesi ve sınıflandırılması yapılmıştır. Literatür ve araştırma soruları doğrultusunda genel bir çerçeve oluşturularak her süreç için tema ve altında kategoriler bunların altında kod-alt kodlar MAXQDA nitel veri analiz programına kodlanmıştır. Daha sonra bu veriler MAXQDA programında çalışma yapılarak Word belgesine aktarılmıştır. MAXQDA programından elde edilen sonuçların içerik ve betimsel analizleri yapılarak yorumlanmıştır.

Şekil 3. 1: Araştırmada İzlenen Yol

Nitel araştırmalarda verilerin analizinde genelde iki analiz yöntemi kullanılmaktadır. Bunların ilki betimsel analiz ikincisi ise içerik analizidir. Betimsel analizde araştırmada elde edilen veriler daha önceden belirlenen tema ve kategorilere göre düzenlenir ve yorumlanır. Betimsel analizde, katılımcıların görüşlerini çarpıcı bir şekilde aktarmak için doğrudan alıntılara sık sık yer verilmektedir. Betimsel analizlerde araştırma bulguları belirli bir sistematik, düzen ve açıklık içinde aktarılarak yapılmaktadır. Daha sonra bu betimlemelerin açıklaması ve yorumlanması yapıp sebep-sonuç ilişkisi sorgulanarak birtakım sonuçlara ulaşılır (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 256-259). Tüm bunların yapılmasındaki amaç ise açıklanmış ve yorumlanmış bir şekilde, araştırma sonuçlarını anlaşılır bir biçimde okuyucuya sunmaktır. Betimsel analizde veriler özetlenmiş ve yorumlanmış iken içerik analizinde ise veriler derin bir analize tabi tutularak farklı tema ve kavramlara ulaşılmaya çalışılır. Bu analiz türünde ise temel amaç araştırma verilerinin açıklanmasına yardımcı olacak başka kavramlara ve farklı ilişkilere ulaşmaktır. İçerik analizinde amaç birbirine benzer verileri bir takım kavram ve temalar halinde belirli bir biçimde düzenleyerek okuyucunun anlayacağı şekilde yorumlamak ve aktarmaktır (Baltacı, 2019: 377-378).

Araştırmada yarı yapılandırılmış mülakat görüşme formu 12 öğrenci ve 12 anne olmak üzere toplam 24 kişiye uygulanmıştır. Bazı görüşmeler değerlendirme dışında bırakılmıştır. Değerlendirme dışında kalan katılımcılardan bir öğrenci baba ile yaşadığı için anne ile görüşme yapılmadığından diğeri ise öğrencinin anne ve babasının boşanma süreçleri hakkında yeterli bilgi alınamamasından dolayı iki öğrenci değerlendirme dışında bırakılmıştır. Bir anne ile görüşme yapıldı. Fakat

çocuğu sonra görüşme talebini reddettiği için anne de görüşme dışında tutulmuştur. Bundan dolayı araştırmada 10 öğrenci ve bu öğrencilerin anneleri ile yapılan görüşme verileri değerlendirilmiştir.

3.5. Güvenirlik ve Geçerlik

Nitel araştırma aşamasında detaylı alan ve katılımcı kayıtlarının alınması, yapılan görüşmelerde ses kaydı tutulması ve alıntıların doğrudan aktararak ekleme yapılmaması güvenirliliği arttırmaktadır. Ayrıca alınan notların ve ses kayıtlarının katılımcılar tarafından doğruluğunun onaylanması, araştırmada izlenen yolun kapsamlı tanıtılması güvenirliliği artıran önemli bir yoldur (Büyüköztürk ve Diğerleri, 2020: 264). Bu bağlamda araştırma boyunca görüşme yapılırken katılımcıların izni ile ses kayıtları alınmış ve ara ara verdikleri cevapların doğruluğu katılımcı tarafından teyit edilerek notlar alınmıştır. Ayrıca araştırmada izlenen yolun detaylı ve açık bir şekilde ifade edilmesi, katılımcıların detaylı bir şekilde tanıtılması ve verdikleri cevapların doğrudan “betimsel analiz” tekniği ile aktarılması yapılan araştırmanın güvenirliliğini artıran önemli bir husustur.

Nitel araştırmalarda geçerlik için araştırmacı araştırdığı olguyu mümkün olduğunca yansız araştırmalı ayrıca araştırdığı olay ve olguları bütüncül bir resim oluşturmasına yardımcı olacak şekilde verilenlerin ve araştırma sonuçlarının teyit edilebilmesi için ilaveten meslektaş ve katılımcı teyidi ile çeşitleme yöntemleri kullanmalıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 289-290). Buradan hareketle araştırmada geçerlik için tarafsız bir şekilde katılımcıların verdikleri bilgilerin ses kaydı alınarak daha sonra çözümlenmesi yapılmıştır. Çözümleme sonrası araştırmanın doğrudan, anlaşılır ve sade bir ifade tarzı ile aktarımı sağlanmıştır. Katılımcıların verdikleri bilgilerin doğruluğu için mülakat sırasında ara ara teyit edilerek notlar alınmıştır. Ayrıca araştırma olgusunun öğrenci ve anne katılımı ile yapılması katılımcı çeşitlemesi açısından önemlidir.

Araştırma bulgularını tekrar tekrar okuyarak belirli tema, kategori ve kodlar ile yapılan yorumların doğruluğu test edilmiştir. Ayrıca araştırma bulguları ile yapılan analiz ve yorumların bağımsız birkaç araştırmacı tarafından okunarak gözden geçirilmesi, tarafsız bir göz ile incelendiği için geçerlik ve güvenirlilik açısından önemlidir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

Bu başlık altında boşanmanın öğrencinin psikolojik durumuna, sosyal çevresiyle ilişki durumuna ve akademik durumuna etkilerine ilişkin araştırma bulguları yer almaktadır. İlk olarak araştırmaya katılan öğrenci ve annenin tanıtıcı bilgilerine yer verilmektedir. Ardından araştırma soruları çerçevesinde bulguların belirli tema, kategori, kodlar ve alt kodlar halinde betimsel ve içerik analizi yapılmaktadır. Ayrıca analizlerin sonunda şekil ve tablolar halinde araştırma bulgularının benzerlik ve farklılıklarına vurgu yapılmaktadır.

4.1. Katılımcı Öğrenci ve Anne Profilleri

İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı farklı liselerde okuyan anne ve babası boşanmış 10 öğrenci ve bu öğrencilerin anneleri ile yapılan yarı yapılandırılmış mülakat sonuçları analiz edilerek boşanmanın öğrencinin psikolojik durumuna, sosyal çevresiyle ilişki durumuna ve akademik durumuna etkileri üç dönemde üç farklı durum ile geniş bir perspektiften ortaya konulmaktadır. Araştırmaya katılan katılımcıların bilgilerinin gizliliğinden dolayı isim yerine kodlama yöntemi kullanılmaktadır.

Araştırmanın veri analizlerine geçmeden önce yarı yapılandırılmış mülakat görüşmesi gerçekleştirilen katılımcıların demografik bilgileri analiz edilmektedir. Bu doğrultuda katılımcı öğrencilerin yaşadığı ilçe, cinsiyeti, yaşı, sınıfı, kardeş sayısı ve alanı gibi demografik bilgileri analiz edilmektedir (Tablo 4.1.). Daha sonra katılımcı annelerin yaşadığı ilçe, mezuniyet, yaşı, çocuk sayısı, meslek ve çalışma durumları ile sosyal ve ekonomik durum analiz bilgileri yer almaktadır (Tablo 4.2.). Annelerin boşanma sonrası maddi olarak yaşadığı zorluklar, birden fazla işte çalışma ve ev sahibi olup olmaması gibi durumlara göre sosyal ve ekonomik durumu belirlenmiştir. Ayrıca bu katılımcı demografik bilgilerinin analizi araştırma verilerinin sağlıklı bir şekilde analiz edilmesine zemin hazırlamaktadır.

Görüşmeye katılan öğrencilerin lise dönemi öğrencileri olmalarına ve İstanbul’da bir okulda okumalarına, annelerin ise lisede okuyan çocuğunun olmasına dikkat edilerek katılımcılar belirlenmiştir.

Tablo 4. 1: Katılımcı Öğrenci Bilgileri¹

	Kod	İlçe	Cinsiyet	Yaş	Sınıf	Kardeş Sayısı	Alan
Katılımcı 1	KÖ1	Ataşehir	Kadın	18	12	1	Sayısal
Katılımcı 2	KÖ2	Zeytinburnu	Kadın	17	12	2	Eşit Ağırlık
Katılımcı 3	KÖ3	Bahçelievler	Kadın	17	12	1	Sayısal
Katılımcı 4	KÖ4	Güngören	Kadın	16	11	1	Sayısal
Katılımcı 5	KÖ5	Bakırköy	Kadın	15	9	1	Eşit Ağırlık
Katılımcı 6	EÖ6	Tuzla	Erkek	18	12	1	Eşit Ağırlık
Katılımcı 7	EÖ7	Kadıköy	Erkek	17	12	2	Eşit Ağırlık
Katılımcı 8	EÖ8	Eyüp	Erkek	17	12	-	Sayısal
Katılımcı 9	EÖ9	Esenler	Erkek	16	11	2	Eşit Ağırlık
Katılımcı 10	EÖ10	Pendik	Erkek	16	10	1	Sayısal

Araştırmaya katılan katılımcı öğrencilerin kız ve erkek olarak eşit dağılımına dikkat edilerek araştırmanın cinsiyet farklılıklarından ortaya çıkacak etkilerine vurgu yapılmaktadır. Ayrıca katılımcı öğrencilerin ergenlik döneminde olmaları boşanmanın ergen öğrenciler üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerinin de irdelenmesi açısından önem arz etmektedir.

¹ Kız öğrenciler; KÖ1, KÖ2, KÖ3, KÖ4, KÖ5 olarak kodlanırken erkek öğrenciler ise EÖ6, EÖ7, EÖ8, EÖ9, EÖ10 olarak kodlanmaktadır.

Tablo 4. 2:Katılımcı Anne Bilgileri ²

	Kod	İlçe	Mezuniyet	Yaş	Çocuk Sayısı	Meslek	Çalışma Durumu	Sosyal Ekonomik Durum
Katılımcı 1	A1	Ataşehir	Lise	40	2	Ev Hanımı	Çalışmıyor	Orta
Katılımcı 2	A2	Zeytinburnu	İlköğretim	40	3	Pasta Ustası	Çalışıyor	Alt
Katılımcı 3	A3	Bahçelievler	Lise	39	2	İşletmeci	Çalışıyor	Orta
Katılımcı 4	A4	Güngören	Lise	39	2	Muhasebe	Çalışıyor	Alt
Katılımcı 5	A5	Bakırköy	İlköğretim	34	1	Mağazacı	Çalışıyor	Orta
Katılımcı 6	A6	Tuzla	Lise	43	2	İşletmeci	Çalışıyor	Orta
Katılımcı 7	A7	Kadıköy	Üniversite	42	3	Öğretmen	Çalışıyor	Orta
Katılımcı 8	A8	Eyüp	Lise	41	1	Kreş Çalışanı	Çalışmıyor	Alt
Katılımcı 9	A9	Esenler	İlköğretim	45	2	Temizlikçi	Çalışıyor	Alt
Katılımcı 10	A10	Pendik	Lise Terk	40	2	Ev hanımı	Çalışmıyor	Alt

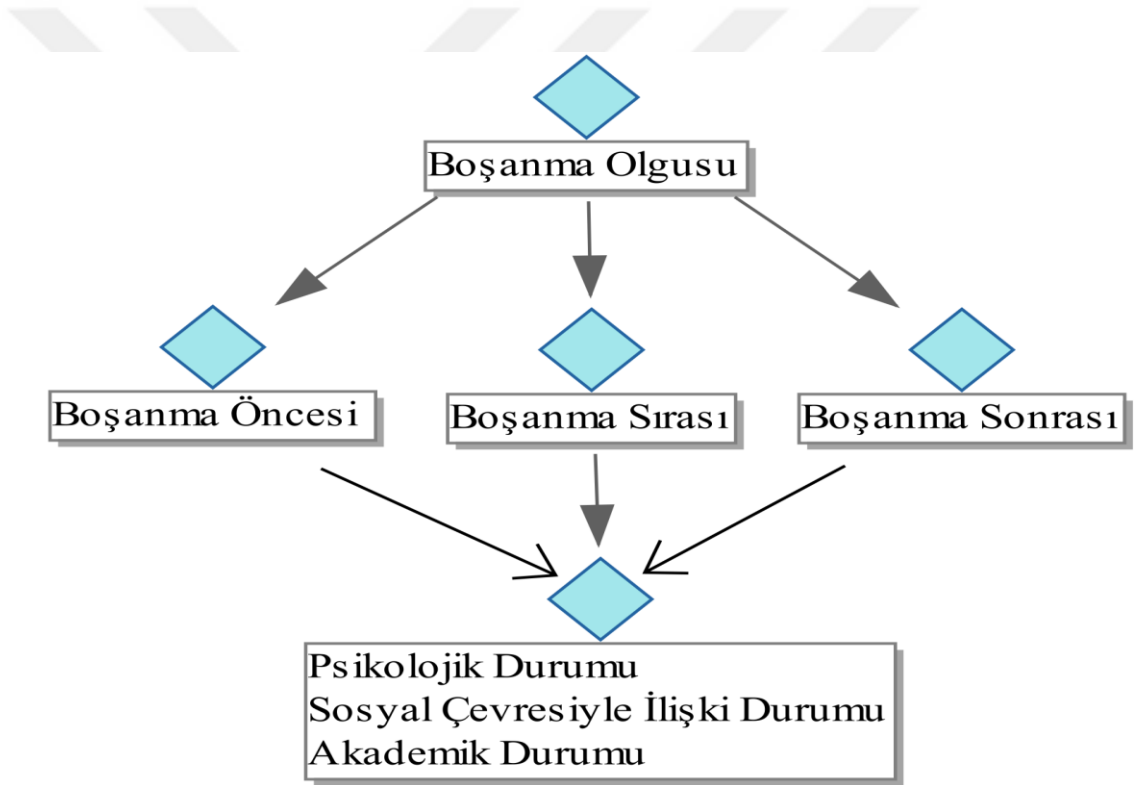
Annenin çocuğu doğrudan gözlemleyen kişi olması ve süreci çocuk ile birlikte yaşamasından dolayı çocuk hakkındaki bilgi ve gözlemleri önemlidir. Ayrıca boşanma sonrasında çocuklar genelde anne ile birlikte yaşadıklarından anne, araştırma açısından da önem arz etmektedir. Buradan hareketle annenin evlilik sürecindeki sosyal ve ekonomik durumu ile boşandıktan sonraki sosyal ve ekonomik durumu çocuk sayısı ve çalışma durumu çocuklar üzerindeki olumlu/olumsuz etkilerinin irdelenmesi açısından önemlidir.

² Anne katılımcılar; A1, A2, A3...A10 şeklinde kodlanmıştır.

4.2. Boşanma Olgusu ve Süreçleri

Yapılan araştırmada elde edilen bulgular “Boşanmanın öğrencinin psikolojik durumuna, sosyal çevresiyle ilişki durumuna ve akademik durumuna etkilerini” üç ana başlık altında:

- boşanma öncesi,
- boşanma sırası ve
- boşanma sonrası olmak üzere; bu üç aşamada öğrenciye etkileri analiz edilmektedir.

Şekil 4. 1: Boşanma Süreçleri ve Etki Alanları

Boşanma olgusu tek boyutlu bir olgu değil birçok etki boyutu olan karmaşık ve zorlu bir olgudur. Karmaşık ve zorlu bir olgu olan boşanma hiç kuşkusuz çocukların psikolojik durumuna, sosyal çevresiyle ilişki durumuna ve akademik durumuna olumlu/olumsuz etki etmektedir. Bundan dolayı öğrencinin bu alanlarda yaşadıkları ve annenin çocuk üzerindeki görüş ve gözlemleri analiz edilmektedir.

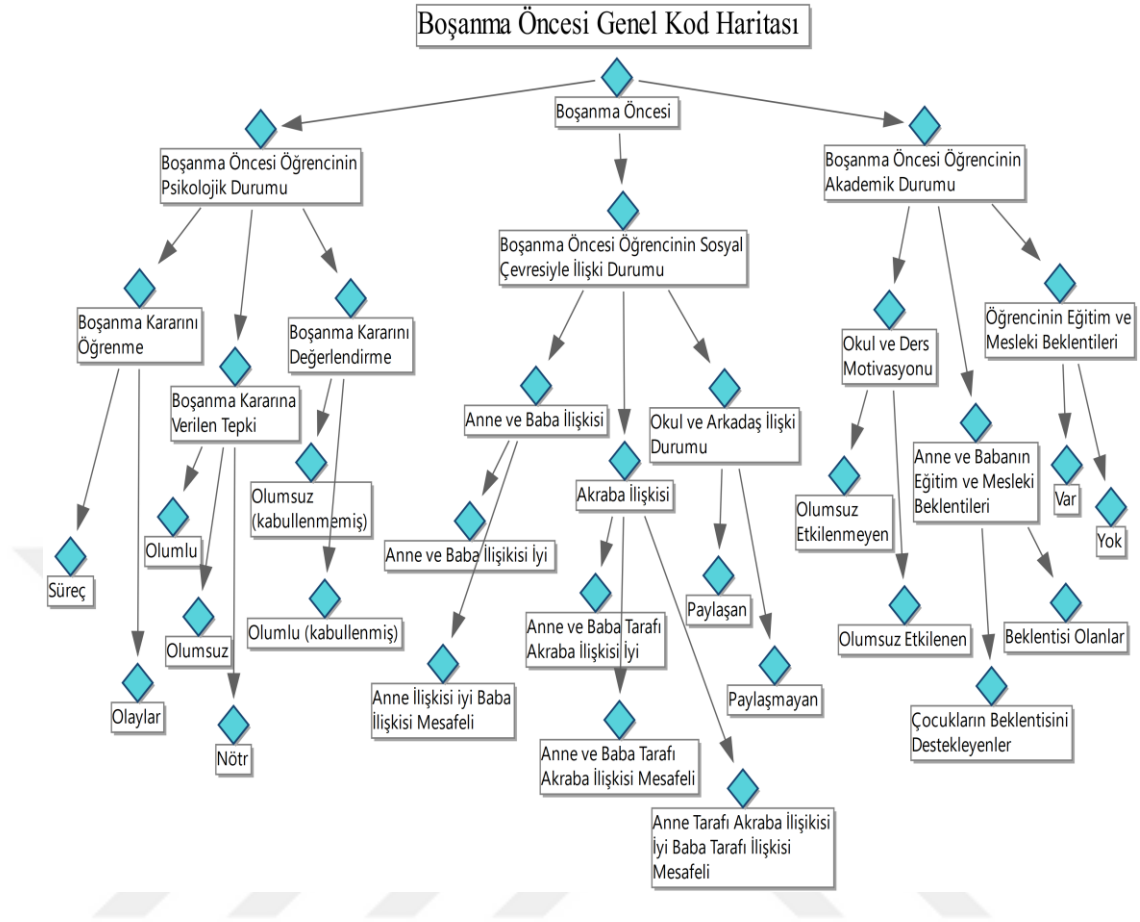
Tablo 4. 3: Genel Kod Haritası

Te ma	Kategori	Kod	Alt kod
Boşanma Öncesi	Psikolojik Durum	Boşanma kararını öğrenme	Süreç / Olaylar
		Boşanma kararına verilen tepki	Olumlu / Olumsuz / Nötr
		Boşanma kararını değerlendirme	Olumlu (Kabullenmiş) / Olumsuz (Kabullenmemiş)
	Sosyal Çevresiyle İlişki Durumu	Anne ve baba ilişkisi	Anne ve baba ilişkisi iyi / Anne ilişkisi iyi baba ilişkisi mesafeli
		Akraba ilişkisi	Anne ve baba tarafı akraba ilişkisi iyi / Anne tarafı akraba ilişkisi iyi baba tarafı ilişkisi mesafeli /Anne ve baba tarafı akraba ilişkisi mesafeli
		Okul ve arkadaşları ile aile durumunu	Paylaşan / Paylaşmayan
	Akademik Durum	Okul ve ders motivasyonu	Olumsuz etkilenmeyen / Olumsuz etkilenen
		Anne ve babanın eğitim ve mesleki beklentisi	Beklentisi Olanlar / Çocukların beklentisini destekleyenler
		Öğrencinin eğitim ve mesleki beklentisi	Var / Yok
	Boşanma Sırası	Psikolojik Durum	Süreçte rol durumları
Sürecin olumsuz etkileri			Ebeveyn eksikliği /Kavga ve şiddet/ Çevre değişikliği
Süreçte problem durumları			Baba kaynaklı problemler / Boşanmayı kabullenmeme / Diğer problemler
Sosyal Çevresiyle İlişki Durumu		Anne ve baba ilişki durumu	Anne ve baba ilişkisi iyi/Anne ilişkisi iyi baba ilişkisi mesafeli/Anne ve baba ilişkisi mesafeli
		Akraba ilişki durumu	Anne ve baba tarafı akraba ilişkisi iyi / Anne tarafı akraba ilişkisi iyi baba tarafı akraba ilişkisi mesafeli / Anne ve baba tarafı akraba ilişkisi mesafeli
		Okul ve arkadaşları ile aile durumunu	Paylaşan /Paylaşmayan
Akademik Durum		Okul ve ders motivasyonu	Olumsuz etkilenmeyen / Olumsuz etkilenen
		Anne ve babanın eğitim ve mesleki beklentileri	Beklentisi olanlar/Çocukların beklentisini destekleyenler
		Öğrencinin eğitim ve mesleki beklentilerinde değişiklik	Var /Yok

Tablo 4. 4: Genel Kod Haritası (Devamı)

Te ma	Kategori	Kod	Alt Kod
Boşanma Sonrası	Psikolojik Durum	Boşanma kavramı	Normal/Eksiklik/Kurtuluş
		Yaşam algısı	Olumlu /Olumsuz
		Yaşam zorlukları	Maddi /Manevi
	Sosyal Çevreyle İlişki Durumu	Anne ve baba ilişki durumu	Anne ilişkisi iyi baba ilişkisi mesafeli / Anne ve baba ilişkisi iyi
		Anne ve babanın evlenmesine bakış	Olumlu /Olumsuz
		Akraba ilişki durumu	Anne tarafı akraba ilişkisi iyi baba tarafı akraba ilişkisi mesafeli/Anne ve baba tarafı akraba ilişkisi iyi
		Okul ve arkadaş çevresiyle ilişki durumu	Etkilenmeyen/Etkilenen
	Akademik Durum	Okul ve ders motivasyonu	Olumsuz etkilenmeyen/Olumsuz etkilenen
		Anne ve babanın eğitim ve mesleki beklentisi	Beklentisi olanlar/Çocukların beklentisini destekleyenler
		Öğrencinin eğitim ve mesleki beklentisi	Beklentisi olanlar /Beklentisi olmayanlar

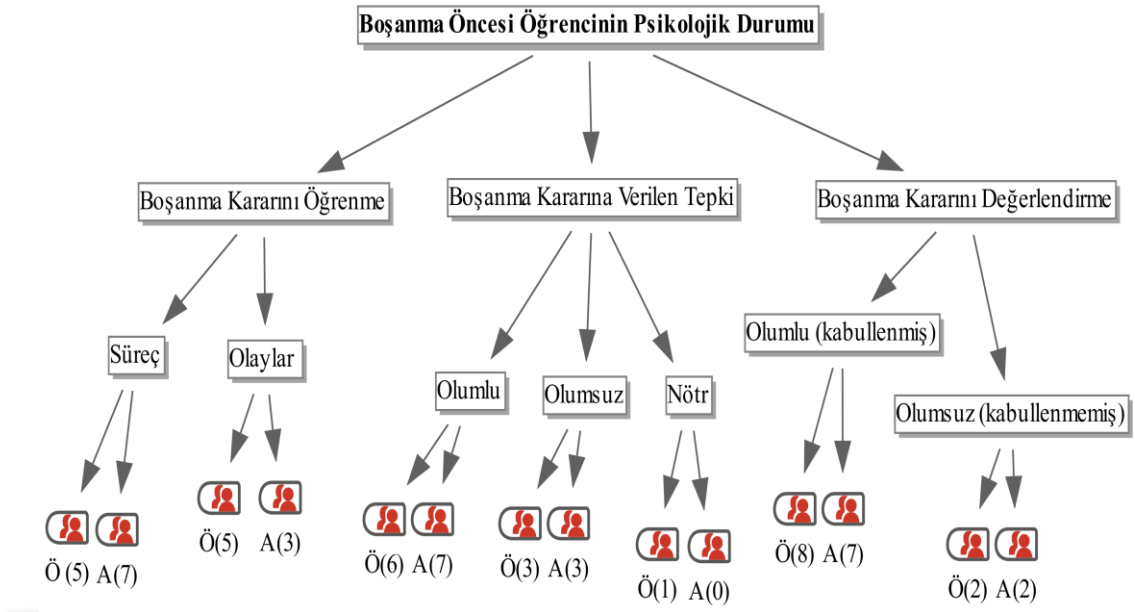
Araştırmanın genel kod haritası üç ana tema başlığı altında kategoriler, kod ve alt kodlar yer almaktadır. 1. Tema başlığı altında üç kategori, 9 kod ve 20 alt kod yer almaktadır. 2. Tema başlığı altında ise üç kategori, 9 kod ve 22 alt kod yer almaktadır. Son olarak 3. Tema başlığı altında ise üç kategori, 9 kod ve 21 alt kod yer almaktadır.

Şekil 4. 2: Boşanma Öncesi Genel Kod Haritası

4.2.1. Boşanma Öncesi Öğrencinin Psikolojik Durumu

Boşanma öncesi süreçte anne ve baba arasındaki sorunlar, kavgalar tartışmalar, huzursuzluklar aile ortamını ve tüm aile üyelerini olumsuz etkilemektedir. Ayrıca boşanma öncesi sağlıklı bir aile ortamı eksikliği ve ebeveynlerin sağlıklı iletişimden dolayı çocuklar yaşadıkları ve gözlemledikleri olaylardan psikolojik olarak olumsuz etkilenmişlerdir.

Şekil 4. 3: Boşanma Öncesi Öğrencinin Psikolojik Durumu

4.2.1.1.Boşanma Kararını Öğrenme

Araştırma verilerine göre boşanma kararını çocuklar genelde aile ortamındaki huzursuzluk ve kavgalardan ya da bu olayların bir anda daha büyük bir olay ile dışarıya yansması ile öğrendikleri görülmektedir.

a) Süreç

Anne ve baba arasında yaşanan kavgalar, tartışmalar, huzursuzluklar ve iletişimsizlik gibi olaylara şahit olan çocuklar boşanma kararını süreçten ve sürecin bir sonucu olarak anneden öğrenmektedirler. Ayrıca anne ve babasının boşanma olayını çocuklar beklenen bir durum olduğu şeklinde ifade etmektedirler.

Anne ve babamın boşanacağını ben ilk annemden öğrendim. Zaten durum ortadaydı. Aslında bekliyordum da buna çoğu kez adım atılmıştı. Fakat anneannem ve dedem istemediği için anneme; 'aileni bozma yuvanı bozma' gibisinde birçok kez boşanmadan vazgeçirmişlerdi. Ya zaten ben böyle bir şey olacağı az çok bekliyordum.(KÖ1)

Anne ve babamın benle konuşması ile öğrendim zaten süreç belli idi. Aralarında sıkıntılar vardı. Ani beklenmeyen şok olacak bir durum yoktu.

Tahmin edebileceğim bir süreçti. Onların oturup benle konuştukları bir süreç olmadı.(EÖ8)

Şöyle bir durum vardı zaten evlilik hayatımız çok normal değildi. O böyle bir ortamın içinde doğup ve büyümüştü. Olayın farkındaydı, ben karşıma alıp boşanacağımızı söyledim.(A5)

Yaşadığımız problemleri zaten görüyordu tartışmaları falan etkileniyordu. Boşanma kararı aldığımızda oğlumuz sınava hazırlanıyordu. Anne ve babası olarak karşıma alıp konuştuk. (A8)

Ben söyledim. Huzursuz aile ortamı olduğu için çocuklar baya bir şey yaşadıkten sonra baktık olmuyor çok şey denedik baktık yine olmuyor. Ben önce çocuklarımla bu konuyu oturup konuşup hemfikir olduktan sonra konuyu ben babaya açtım.(A9)

Aslında hiçbir şey bir günde olmuyor. Halattan her gün ince ince kopmalar oluyor. Bazen büyük kopmalar oluyor. Herkes görüyor çocuklarda görüyor bu halat bir gün kopacak diye. Bizim 17 yıllık evlilik sürecimiz oldu son 7 yılı eşimin bağımlılığa başlaması ile başka biri ile başka şekilde mücadele ettik. Bu süreç herkesi yıprattı ve sonunda baktık olmuyor ve bitirdik. Çocuklarımızla konuştuk 'siz kimde kalmak isterseniz' diye sonra da bu süreci hep beraber yürüttük.(A10)

Araştırma verileri de göstermektedir ki anne ve baba arasındaki sorunlar tüm aileyi etkilemektedir. Bu sorunların merkezinde olan çocuklar yaşananların en yakın tanığı olduklarından dolayı bu sorunlar onları daha çok etkilemektedir. Anne ve babanın boşanma kararı almaları ve bunu çocuklarına bildirmeleri çocuklar için beklenmeyen bir durum değil tam aksine beklenenin gerçekleşmesi olarak ifade edilmektedir. Ayrıca süreç içinde yaşananlara tanık oldukları için bu kararı her an bekleme duygusu içerisinde oldukları da görülmektedir. Bundan dolayı da çocuklar anne ve babasının boşanmalarını aralarında yaşanan sıkıntılı sürecin bir sonucu olarak görmektedirler. Katılımcıların birçoğu anne ve babasının boşanacağını süreçten tahmin etmekle birlikte genellikle bu durumun annenin konuşması ile de netlik kazandığı görülmektedir.

b) Olaylar

Katılımcı verilerine göre bazı çocuklar anne ve babasının boşanacağını süreç içinde yaşananlardan daha çok tanık oldukları olaylar sonucunda öğrenmektedirler. Bu durumda olan çocuklar anne ve baba arasındaki problemlerden habersiz ve boşanma gibi bir durum beklemediklerini ifade etmektedir. Fakat aile arasındaki sorunların bir anda büyük bir olay ile dışarıya taşması ve boşanma kararına dönüşmesiyle çocuklar beklenmedik bir şekilde anne ve babasının boşanacağını öğrenmekte oldukları görülmektedir. Bu durum onların psikolojik durumuna olumsuz etki ettiği anlaşılmaktadır.

10. sınıftaydım o süreçte zaten şiddetli bir geçimsizlik vardı. Bir gece de bu zirve noktaya çıktı. Ev içerisinde de bir takım olaylar oldu. Annem normalde yapmazdı ama polisi aramış. Babamın da haberi yok böyle bir şey yapmaz diye. Polisler kapıya geldi. Bende anlamadım. İlk defa böyle oluyor. Yarım saat sonra polisler ben hariç babamı, kardeşimi ve annemi götürdü. Ben hala ne olduğunu anlamamıştım hatta sabaha kadar çok üzüldüm ve ağladım. O süreçte polisler anneme sormuş annem de boşanmak istediğini söylemiş sonra da ben annemden öğrendim.(ÖE6)

Aslında bizim öğrenme aşaması biraz sıkıntılı oldu çünkü orada biraz baba devreye girdi. Benden daha eğitilmiş ama düşünce yapısı okumayla olmuyor. Yani babası direk bavulları alıp çocukların kıyafetlerini toparlayıp babaannesine götürdü. Çocuklar o şekilde haberdar oldular.(A3)

Biz mahkeme hakkında konuşurken kızım duyup anladı, biz kendisine söylemedik. Ancak evde tartışma olduğu için ve çocukların ihtiyacını karşılamadığı için çok sorun yaşırdık. Bu sorunlara çocuklarımızda şahit olurdu.(A4)

Biz aramızdaki sorunları çocuklardan sakladığımız için çocuklar bu süreçten haberdar değildi. Eşim sorumluluktan kaçıyordu. Bir gün eşim beni aradı; 'ben gidiyorum evi terk ediyorum ben bu evliliği yürütmek istemiyorum' dedi. Çocuklar evde yokken eşim bütün eşyalarını toplamış bende gittim valizler hazır gidiyor. Sonra ben şok oldum. Sonrasında çocuklarıma söylemek için büyük kızımı okuldan aldım arabada söyledim. Küçük kızım yaşından dolayı ona söylemedim. Sonra oğlum eve gitmesin

diye hocalarına haber verdim. Ona da uygun bir şekilde anlatım. O gün çocuklarım ile akşama kadar mutlu zaman geçirmelerine dikkat ettim.(A7)

Katılımcı bilgileri doğrultusunda anne ve babanın kavga etmeleri veya problemlili bir olayın sonucunda çocukların sürece dahil oldukları ve böylece boşanma olayını öğrendikleri görülmektedir. Çocuklar, o anki şok ile bu durumu tam anlamlandıramadıklarını üzüntü ve korkuya kapıldıklarını ifade etmekte. Ayrıca anne ve baba arasında hızlı gelişen kopmanın çocuklara yansması o an korkutucu boyutta ve güven zedelenmesine neden olmakla birlikte birçok bilinmezliğe de yol açtığı görülmektedir. Bundan dolayı araştırma verilerinde de görüldüğü gibi anne ve baba arasındaki problem ve sıkıntılı durumlarda genelde çocuklar ikinci planda kalmaktadır. Aile içinde yaşanan sıkıntıların zirve noktaya ulaşarak dışarıya taşması ve bu sürecin getirdiği bilinmezlik çocuklar üzerinde endişe, kaygı, üzüntü, güven eksikliği, yalnızlık ve korkuya sebep olmaktadır. Bu durum da çocukların psikolojik durumuna olumsuz yansımaktadır.

4.2.1.2. Boşanma Kararına Verilen Tepki

Araştırma verilerine göre anne ve babanın boşanma kararları çocuklar üzerinde üzüntü ve kırgınlığa sebep olup olmaması aile ortamına bağlı olmaktadır. Anne ve baba arasında şiddetli geçimsizlik, huzursuzluk varsa çocuklar bu durumdan olumsuz etkilenmektedir. Bundan dolayı boşanma kararını olumlu karşılarken geçimsizliklere şahit olmayan çocukların ise boşanma kararını olumsuz olarak karşıladıkları görülmektedir.

a) Olumlu Tepki

Anne ve babası arasındaki problemleri bilen ve bu problemlerden dolayı anne ve babasının boşanmasını doğru olduğunu düşünen çocukların olumlu tepki verdikleri görülmektedir. Ayrıca çocuklar huzursuz aile ortamından memnun olmadıkları için boşanma olayını daha iyi bir hayat beklentisi için kurtuluş yolu olarak gördükleri anlaşılmaktadır.

Açıkçası kızgınlık veya kırgınlık hissetmedim mutlu olmuştum çünkü böyle daha güzel ve daha iyi olacağını düşünmüştüm. (EÖ7)

Zaten kavga ortamından dolayı böyle bir şey bekliyordum ve istiyordum. Belki böyle daha normal olacağını düşünmüştüm. (KÖ3)

Ama deseniz ki aynı evin içindeyken mi daha iyi sonradan mı? Sonradan daha iyiydi. Çocukların yanında tartışmalar çok iyi olmadı. Psikolojileri çok daha kötü etkileniyordu. O yüzden ayrı olmanın daha huzurlu bir ortam olduğunu düşünüyorum. Bundan dolayı çocuklarımda her hangi bir kırgınlık ve kızgınlık oluşmadı.(A3)

Çocuklarımda ne kırgınlık ne de kızgınlık olmadı. Normal karşıladılar anne sen nasıl istiyorsan biz senin yanındayız. Onlar daha çok babalarında ayrılmak istiyorlardı. Ben zaten çalışan bir anneyim baba ile birlikte kaldıklarından babanın huzursuz biri olduğunu biliyorlardı. Bizim boşanmamız çocukları hiç etkilemedi tam tersi daha çok olumlu oldu. (A9)

Katılımcıların verdikleri cevaplardan anlaşılacağı gibi anne ve baba ile birlikte huzursuz bir yaşam sürmektense tek ebeveynli huzurlu bir aile ile yaşamı tercih ettikleri görülmektedir. Ayrıca aile ortamındaki huzurun çocukların psikolojik durumları ile doğrudan bağlantılı olduğu ve bundan dolayı da huzurlu ve mutlu bir aile ortamı beklentisi içerisinde olan çocukların anne ve babasının boşanmasına olumlu baktığı görülmektedir.

b) Olumsuz Tepki

Çocuklar yaşadıkları aile ortamının dağılmasından veya aile huzurunun bozulmasından kimi sorumlu tutuyorsa ona karşı olumsuz tutum içerisine girmektedir.

Anneme çok kızgın değildim daha çok babama kızgınlık vardı. Çünkü ben annemin huzurlu olduğunu düşünmüyordum. Açıkçası bundan sonra yeni bir hayat sonuçta annem ve dedemi çok sevdiğim için anneannemlerde yaşayacak farklı bir hayat olacağını düşünüyordum.(KÖ1)

Elbette üzülüyor insan ama benim çok kırgınlığım olmadı. O süreçte ben o konu ile çok ilgilenmedim ben daha çok farklı şeylere ve derslerime odaklanmaya çalıştım. Çok düşünmemeye çalıştım. Anne ve babamda bu

konuda fazla etkilenmemem için ellerinden geleni yapmışlardı. Bende biraz üzıldüm tabi sonuçta annen ve baban boşanıyor. (EÖ8)

Ben çocuğumdan bekledim vursun kırsın bağırsın çağırsın fakat oğlum son derece sakin olgun bir şekilde karşıladı. Bana değil fakat babasına konuşmadan gittiği için kızgındı.(A7)

Araştırma verilerinden yukarıda birkaç örnekte görüldüğü gibi anne ve babanın boşanma olayında çocukların anne ile ilişkisi zarar görmezken baba ile olan ilişkilerinin olumsuz etkilendiği ifade edilmektedir. Ayrıca araştırma verilerinde genelde boşanma olayına giden yolun sebebi baba olduğu görülmektedir. Bundan dolayı çocukların baba ile daha mesafeli bir ilişki boyutuna geçtikleri görülmektedir. Ayrıca aile huzurunun bozulmasının ve yaşadıkları sıkıntının kaynağı olarak genelde babayı görmekteler. Bu durumdan çocuklar anneyi korumaya alırken babaya karşı mesafeli oldukları görülmektedir.

Boşanacaklarını öğrenince bu durum beni baya gerilettili. İlk yıllar üzerimde yoğun bir etki oluştururdu. Bu etki 3-4 sene boyunca yoğun bir şekilde devam etti. Kendimi buna hiç alıştıramadım. Bu olay çok kafama takıldı. (EÖ9)

Diğer verilerden farklı olarak bu katılımcı boşanma olayından daha fazla etkilendiğini ifade etmektedir. Çocuk anne ve babasının boşanma olayına alışamadığı gibi uzun zaman boşanmanın etkisinden de kurtulamadığını belirtmektedir. Buradan hareketle boşanma olayının her çocukta farklı şekilde tepki ve etkiye sebep olduğu görülmektedir. Ayrıca boşanmanın uzun zamanlı etkilerine örnek teşkil etmesi açısından önemli bir veridir.

4.2.1.3. Boşanma Kararını Değerlendirme

Boşanma olayını sebep-sonuç ilişkisi içerisinde değerlendiren çocuklar boşanmaya sebep olan olayları bilmeleri durumunda olayın sonucu konusunda ebeveynlerine hak vermektedirler. Ancak sürecin içinde yer almayan veya boşanma sebepleri hakkında fazla bilgiye sahip olmayan çocukların ise sonuç konusunda tatmin olmadıkları görülmektedir.

a) Olumlu (kabullenmiş)

Çocuklar, aile ortamında anne ve baba arasındaki sorunlara süreç içerisinde tanık olduklarından boşanma olayı onlar için bir sürpriz değil beklenen bir durum olduğundan olumlu değerlendirmekteler.

Birtakım olaylardan dolayı ayrılacaklarını bekliyorduk. Ancak babam eve sevgilisini getirdiği an belli oldu. Bundan dolayı zaten boşanmaları gerekiyordu. (KÖ2)

Boşanma konusu tabii ki tatmin ediciydi. Yıllardır konuşulan konulardı ve bu konu bir yerde biteceğini biliyordum. (EÖ7)

Boşanma nedenleri beni tatmin etti çünkü kavga ediyorlardı. Küçüklüğümden beri kavga ediyorlardı. Bu sürecin içinde gören biri olduğum için tatmin etti. (EÖ8)

Açıkçası 7 yaşında bir insanın bunu idrak etmesi zor ben o an ayrılacaklar kavga bitecek diye mutluydum ama ya anneden ya babadan mahrum kalacağını o an anlayamıyorsun. Boşanma sebepleri gayet makuldü çünkü anlamıyorlardı. Bunun sonucu bize de kendilerine de yansıyor. Şuan anne ve babamla huzurlu bir hayat yaşayabiliyorsam belki de boşanma sayesinde oldu.(EÖ10)

Ben iki çocuğum olduğu için önce boşanmadım. Üç yıl sonra kendisinin başka birinden çocuğu olduğunu öğrendiğimde boşandım. Kızım, hem bu durumu hem de anlamadığımızı bildiğinden ve bu süreçlere şahit olduğundan boşanma konusunda tatmin oldu. (A4)

Babasının benden boşanmak istediğini oğluma söylediğimde oğlumda da iyi olmuş dedi. Zaten hiçbir zaman hayatımızda olmadı. Kalmasındansa gitmesi daha iyi olmuş dedi. (A7)

Çocuklar zaten biliyordu. Ayrılında bu adam eve gelmesin artık. Biz zaten biliyorduk durumundaydılar. (A10)

Anne ve baba arasında yaşanan kavga, çatışma ve diğer sorunlardan dolayı çocukların çok huzursuz olduğu ve bu huzursuzluğun onları olumsuz etkilediği ifade edilmektedir. Kavga ve şiddet gibi olumsuz durumların olduğu aile ortamında büyüyen ve bu duruma tanık olan çocukların anne ve babasının boşanması ile bu

durumun biteceği beklentisi içine girdikleri görülmektedir. Bundan dolayı sorunun çözümünü anne ve babanın boşanması olarak görmektedirler. Huzursuz aile ortamının bir an önce son bulması ve huzurlu bir aile ortamına kavuşmak için anne ve babasının aldığı boşanma kararını olumlu ve yerinde bulduklarını ifade etmekteiler.

b) Olumsuz (Kabullenmemiş)

Yukarıdaki verilerin aksine anne ve babasının boşanma kararını doğru bulmayan ve boşanma konusunda ikna olmayan çocukların olduğu da görülmektedir. Bunun nedeni olarak boşanma sebepleri hakkında yeterli bilgiye sahip olmamalarıdır. Anne ve baba aralarında yaşanan sorunların çocukları olumsuz etkilememesi için anlatmayı tercih etmedikleri görülmektedir. Bundan dolayı çocuklar anne ve baba arasında yaşanan problemlerin tamamı hakkında bilgi sahibi olmadıkları için boşanma konusunu kabullenmekte zorlanmaktalar.

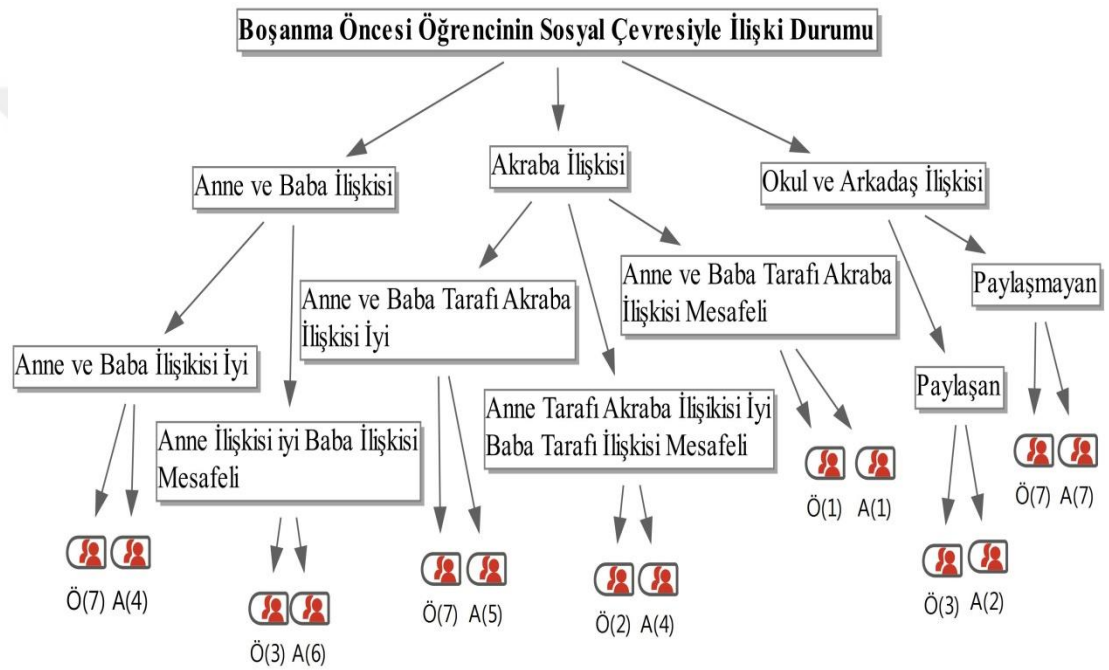
Boşanma sebeplerini size söyleyeyim. Bir anlık kızgınlıkları yani evde olan tartişmaları, dövüşleri ve kavgaları yani bunları bence büyütecek hiç Şey değil bunların hepsi unutulacak Şeyler ama onlar abartıp boşandı. Bunlar beni tatmin etmedi. Aslında Şu anda barışsalar çok iyi olur ama barışmasalar da bu sürece alıştık artık. (E9)

Bizim boşanma kararımız oğlumunu tatmin etmedi. Anlaşmazlıklarımızı dzeltebileceğimizi düşündü. Benim çok fazla mücadele etmediğimi düşündü. Belki de onunla paylaşmadığımız Şeyler sebebiyledir. (A8)

Katılımcı verilerinden hareketle anne ve baba arasında yaşanan problemlerin çocuklar tarafından bilinmediği veya çocukların o problemlere tanık olmadıkları durumlarda anne ve babasının boşanmasını doğru bulmadıkları gibi bu durumu kabullenmekte istemedikleri görülmektedir. Anne ve babanın çocukları ile boşanma konusunu yeterince konuşmadıkları da anlaşılmaktadır. Ayrıca anne ve baba çocuklarını bu sürecin dışında tutmaya çalışsalar da çocukların bu durumdan olumsuz etkilediği görülmektedir.

4.2.2. Boşanma Öncesi Öğrencinin Sosyal Çevresiyle İlişki Durumu

Aile, çocuklar için sosyalleşmenin ve ilişki kurmanın ilk ve en önemli merkezidir. Bundan dolayı sağlıklı ailelerde aile üyeleri arasındaki ilişki çocukların sosyal gelişimine katkı yaparken sağlıklı aile ortamı ile anne ve baba arasındaki problemler çocukların sosyal durumunu ve sosyal çevreyle iletişimini olumsuz etkilemektedir. Ayrıca aile ve akraba üyeleri arasındaki ilişki çocukların sosyal çevre ile ilişkilerini ve sosyal çevre ile uyumlarını olumlu/olumsuz yönde etkilemesi açısından önemlidir.

Şekil 4. 4: Boşanma Öncesi Öğrencinin Sosyal Çevresiyle İlişki Durumu

4.2.2.1. Anne ve Baba İlişki Durumu

Araştırma verilerine göre anne ve baba arasındaki kavga ve tartışmalara çocukların dahil olmadığı durumlarda anne ve baba ile çocuk ilişkisinin sağlıklı olduğu görülmektedir. Ancak anne ve baba arasındaki problemlere çocukların dahil olması durumunda ebeveyn çocuk ilişkisi olumsuz etkilenmektedir. Bu durumda çocuklar anne ya da babadan biri ile ilişkilerini güçlendirirken diğer ebeveyn ile ilişkisi zayıflamaktadır.

Boşanma öncesi araştırma verilerine göre çocukların anne ve babası ile ilişkilerinin iyi olduğu ancak sadece anne ve baba arasındaki sorunlardan dolayı rahatsız olduklarını görülmektedir.

a) Anne ve baba ilişkisi iyi

Babamla da annemle de iyiydi. Sadece annemle babam arasındaki iletişimsizlik beni rahatsız ediyordu. Anne ve babamla olan iletişim asla kötü değildi. (KÖ1)

Ailenin tek çocuğu olduğum için annem ve babam ile ilişkim çok iyiydi. (EÖ8)

Boşanmadan önce çocuklarına düşkün bir babaydı. Evlilik sürecinde özellikle askerden sonra alır çocukları parka götürür gezdirirdi. O zamanlar çocukları ile ilişkisi güzeldi. (A1)

Yukarıdaki verilerden farklı olarak çocukların anne ve baba ile ilişkilerinin iyi olduğu örnekler de araştırma bulgularında yer almaktadır. Bu tür örneklerde anne ve babanın aralarındaki problemleri çocuklara yansıtmadıkları görülmektedir. Bundan dolayı anne ve baba ile çocuk ilişkisi zarar görmemektedir. Ayrıca çocuklar bu durumu sadece anne ve baba arasındaki iletişimsizlik ve ayrılık olarak görmektedir.

b) Anne ilişkisi iyi baba ilişkisi mesafeli

Çocukların bu tercihi yaparken daha çok zayıf olan ve mağdur olan tarafı tercih ettikleri görülmektedir. Buradan hareketle zayıf ve mağdur olan, şiddet gören genelde anne olduğu için çocuklar, anneyi korumacı refleksi ile korumaya alırken çocukların baba ile olan ilişkisi her geçen gün azalmakta ve kopma aşamasına gelmektedir.

Babamla görüşmüyorduk çünkü babam o zamanlar eve gelmiyordu. Sürekli ikisi birlikte olunca kavga ettikleri için babam eve gelmiyordu. Babamla ilişkim yoktu. Annemle iyiydi. (KÖ4)

Babamla o kadar ilişkim yoktu ama annemle ilişkim gayet iyiydi. (EÖ7)

Benim çocuklar ile ilişkim güzeldi ama babanın varlığı belli değildi. Baba olmasa da onlar için sorun olmuyordu. (A2)

Benimle ilişkisi normaldi. Babası eve pek gelmezdi. Ben o zamanlar çalışmıyordum. Çocuklarımın başındaydım hem annelik hem babalık yapmaya çalışıyordum. (A4)

Babası ile ilişkisi zayıftı çünkü baba çocukları yalnız bırakırdı. Her şeyi ile ben ilgilenirdim. Baba sürekli eleştiren bir yapıda olduğu için çokta iyi bir ilişkisi yoktu. (A7)

Babaları çok ilgili bir baba değildi. Bana olan sinirini intikam olarak çocuklar üzerinden çıkarmaya çalışırdı. Ben güçlü ve ayakları üzerinde duran bir anneyim. Baktı ki bana bir şey yapamıyor çocuklardan intikam almak istedi. Çocukları ile ilgilenmedi onları dinlemeden bağırarak ön yargılı bir baba idi. Sofra kurulurdu yemek yiyemiyorduk aç yatıyorduk sofrada kavga gürültü eksik olmuyordu. Ben çocuklarımı dinlerim onlar ile empati yapan biriyim baba öyle değil kestirip atardı. (A9)

Araştırma verilerinden birkaç örnekte yukarıda belirtildiği gibi boşanma öncesi anne ve baba arasında ilişki durumu çocukları ile olan ilişki durumunu da etkilediği görülmektedir. Anne ve baba arasındaki ilişkinin bozulması veya babanın sorumluluklarını yerine getirmemesinden dolayı çocukların anne ile ilişkilerinin niteliği artarken baba ile olan ilişkinin mesafeli olduğu görülmektedir.

4.2.2.2. Akraba İlişki Durumu

Çocukların akrabaları ile olan ilişkisi anne ve babasının kendi aileleri ile olan ilişkisi ile doğrudan bağlantılıdır. Anne veya babanın kendi anne ve babası ile sağlıklı bir ilişkisi yoksa bu durum kurduğu aile üyelerinin de ilişki durumunu olumsuz etkilemektedir.

a) Anne ve baba tarafı akraba ilişkisi iyi

Anne ve baba kendi aileleri ile ilişkileri iyi ve evlenince de akrabalık ilişkilerini sağlıklı bir şekilde yürütmeleri durumunda çocuklarının da iki tarafın akrabaları ile sağlıklı bir ilişki kurdukları görülmektedir. Ayrıca anne ve babanın akraba ya da aynı

memleketli olduğu ebeveyn çocuklarının iki akraba tarafı ile sıkı bir ilişki kurdukları bulgusu edinilmiştir.

Akrabalarımınla aram iyiydi, boşanmanın da bir etkisi olmadı zaten annemle babam akrabaydılar amca çocukları idi. (EÖ9)

Hiçbir akrabamla çok şükür bir problem olmadı özellikle halalarım çok destek oldular anneme karşı tavırlarını bilemem ama anne tarafımda genel olarak bana destek oldu. O olumsuz havayı bana yansıtmadılar. (EÖ10)

Eşler evlendiklerinde sülalesi genişler güçlü hisseder. İnsan kökleri ile var olur diye düşünüyorum. Bundan dolayı bizim akraba ilişkilerimiz çok iyiydi. (A10)

Boşanma öncesi süreçte sağlıklı bir aile ilişkisi var ise boşanma süreçlerinde de bu durumun devam ettiği bundan dolayı da çocukların akrabaları ile ilişkilerinin olumsuz etkilenmediği görülmektedir. Ayrıca akraba ilişkileri iyi olan anne ve baba çocuklarının iki tarafın akrabaları ile ilişkilerinin devam ettiği bulgusu edinilmiştir.

b) Anne tarafı akraba ilişkisi iyi baba tarafı akraba ilişkisi mesafeli

Evlenme aşamasında eşlerin anne ve babasının karşı çıktığı bir evlilik yapılması durumunda da aile ilişkileri olumsuz etkilenmektedir. Bundan dolayı kurulan ailenin tek taraflı akraba ile ilişkisi olmaktadır. Bu yüzden çocuklar böyle bir durumda tek tarafın akrabaları ile ilişki kurdukları ve bu ilişkinin de genelde anne tarafı ile kurulduğu görülmektedir.

Baba tarafı ile hiç görüşmüyorduk. Babamla bile çok zor görüşüyorduk. Babaannem bile babamı hiç sevmiyordu. Annemin babası olan dedemle falan aram iyiydi. (KÖ4)

Evli iken baba tarafı çok gelmezdi. Baba ile ailesi arasında sıkıntı olduğu için çok görüşmedik. Bundan dolayı çok fazla bir ilişki yoktu. (A7)

Anne tarafıyla daha iyiydi. Baba tarafıyla çok görüşemiyordu. Babası evli iken kendi ailesi ile arası iyi değildi. (A8)

Araştırma verilerine göre anne ve babanın evlenme aşamasından başlayarak süreçte devam eden ebeveyn ilişki durumlarına göre ve eşlerin aralarındaki problem durumlarına göre çocuklarında akrabaları ile ilişki durumu belirlendiği saptanmıştır.

c) Anne ve baba tarafı akraba ilişkisi mesafeli

Anne ve babanın kendi aralarındaki ilişki ve aileleri ile olan ilişkinin olumsuz olmasından dolayı çocukların her iki akraba tarafı ile ilişkilerinin olmadığı durumlardır.

Baba tarafı ilişkilerimiz kötüydü. Anne tarafıyla görüşmemizi de babam engellediği için kötüydü. Sahip çıksalar bile izin vermiyorlardı. (KÖ2)

Anne tarafı kol kanat oldu. Baba tarafını toplayan, organize eden kişi de bendim. Ne olursa olsun ailedir derdim. Baba tarafının hiç desteği olmadı ama benim tarafım elinden geleni yaptı, maddi olarak değil de manevi olarak destek oldular. Babam bana dokunmayın tipi bir baba, annemse ben gibi anaçtır. İki taraftan da maddi destek yok. Anneanneleri bazen arar, çocuklarla konuşur. Dedeleri bizi olduğu gibi onları da hırpalılar. Dayılarıyla da çok görüşemezler, teyzeleri de bayramdan bayrama. Yani akraba ilişkileri iki tarafla da çok az. (A6)

Katılımcı verileri de göstermektedir ki özellikle akraba ilişkilerini şekillendiren anne ve babanın kendi ailesi ile olan ilişkileridir. Bundan dolayı evlilik süreci içerisinde çocukların da akrabalarla olan ilişkilerinin bu doğrultuda şekillendiği görülmektedir. Ayrıca anne ve baba boşanmadan önce akraba ilişkileri mesafeli olan çocukların boşanma ile birlikte akraba ile olan ilişkilerinin ya çok azaldığı ya da tamamen koptuğu görülmektedir.

4.2.2.3. Okul ve Arkadaş İlişki Durumu

Çocuklar anne ve babasının boşanma olayını genelde okul ve arkadaş çevresinden gizlemeyi tercih etmektedirler. Çocukların bu şekilde bir yönelim içine girmelerinin nedeni anne ve babasının boşanma olayını kendi özel meselesi olması, eksiklik addetmeleri ve arkadaşlarının anormal karşılayabileceği gibi düşüncelerden dolayı paylaşmaktan kaçındıkları bulgusu edinilmiştir.

a) Paylaşan

Anne ve babası boşanmış veya boşanma aşamasında olan çocuklar bu durumu çok yakın ve samimi kişiler ile paylaştıkları görülmektedir.

Sınıftaydım annesi ve babası boşanma sürecinde olan çok yakın bir arkadaşım vardı. O bana anne ve babasının boşanacağını söyledi ondan aldığım özgüvenle dedim ki biliyor musun aslında benimkilerde ayrı diye ilk ona anlattım. Lisede birbirimizin ailesi hakkında konuşurken işte bende annem ve babam ayrı dedim. Ortaokuldayken bu durum çok olmuyordu ama lisede büyüdük ve daha olgun olduğumuz için bu tarz konuşmalar oluyordu. (KÖ1)

Evet paylaştım ilk sınıf arkadaşım ile paylaşmıştım zaten, tepkileri normaldi. Çok şaşırılmışlardı bana çünkü hiç belli etmiyorum baba eksikliği hissi hiç yoktu. Görünce dersiniz ya aa babası mı yok üzülüyor mu diye ama bende hiç yoktu. (KÖ2)

İlk başlarda paylaştığını duymadım. Daha sonra oğlum, sadece yakın arkadaşlarına anlatmış. Kendine yakın ya da anne ve babası boşanmış arkadaşları ile benzer duyguları taşıdıkları için demek ki. (A6)

Araştırma verilerine göre anne ve babası boşanmış veya boşanma aşamasında olan çocukların arkadaş ve okul çevresiyle bu durumu sadece yakın ve samimi kişiler ile paylaştıkları görülmektedir.

b) Paylaşmayan

Çocuklar anne ve babasının boşanma durumunu genelde gizlemeyi tercih ettikleri görülmektedir. Bu dönemde çocukluk döneminden gençlik dönemine geçiş süreci olduğu için arkadaşlar arasında alay etme ve birbirlerini rencide etme olayları yaşanmaktadır. Bundan dolayı çocuklar lise ve lise öncesi dönemde boşanma olayını paylaşmaktan kaçınmaktadır.

Bu konu hakkında arkadaşlarıma bahsettiğim biri olmadı. Galiba gerek duymadım. O yüzden çok bir tepkilerini görmedim. Sadece öğretmenim güzel karşılamıştı. (EÖ10)

İlk etapta kimse ile paylaşmadım ama ev değiştirdiğim için öğrenmiş oldular. Bir arkadaşımın annesi kalsaydın falan dedi ama arkadaşlarım üzüldüğümü bildiklerini için bu konuyu çok açmazdı zaten. (KÖ3)

Hiç kimseyle paylaşmadım kendi içimde yaşadım. Paylaşmamamın bir nedeni yoktu. (KÖ4)

Kimseyle paylaşmadım o süreçte yani şunu hatırlıyor gibiyim. Bana birisi akıl vermişti sanki bu tarz durumları kimseyle paylaşma seni başka yöne çekerler böyle insanları zayıf görürler gibi bu tarz bir laf vardı. O yüzden kimseye söylememiştim. (EÖ6)

Lise öncesi kimse ile paylaşmadım. Çünkü gereksiz bir konu ve pek muhabbetini açmazdım. Lise döneminde yakın arkadaşlarım ile muhabbet ederken arkadaş ortamında muhabbet ortamında paylaştım. Rahatsız edici bir durum olmadığı için hocalarım ile de paylaştım. Bazı arkadaşlarımın ailemin ayrı olmasına şaşırıp kalıyordu. (EÖ8)

Hayır paylaşmadılar hep çekindiler. Büyük kızım utantıyorum ben demişti. Çok samimi arkadaşlarıyla konuştular sadece. (A2)

Hayır, çok anlatan biri değil zaten. Bildiğim kadarıyla sadece en yakın arkadaşı biliyor. (A8)

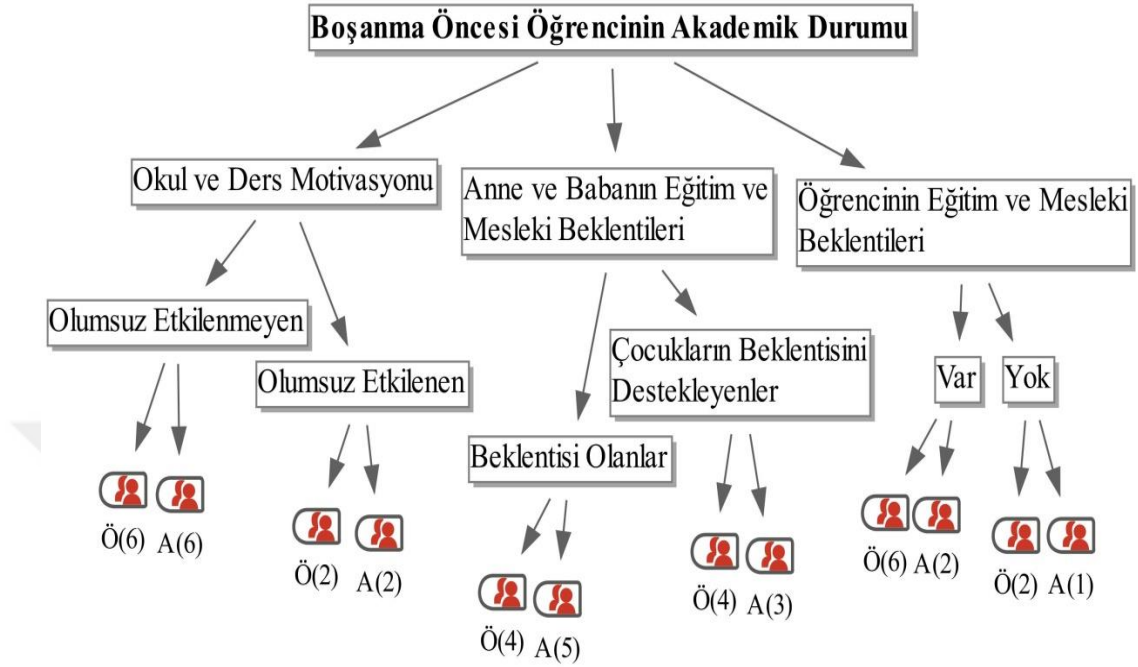
Çocuklarım dışarda evin içerisinde olanları çok konuşmazlar. Ya da sizinle konuştu diyelim dışardan birine bahsetmezler sizinle onun arasında kalır. (A10)

Katılımcıların verdikleri bilgilere göre genelde çocukların anne ve babasının boşanma olayını arkadaş ve okul çevrelerinden gizlemeyi tercih ettikleri görülmektedir. Ayrıca bazı katılımcılar anne ve babasının boşanma olayının başkaları tarafından bilinmesinin gerekli olmadığını düşünürken bazı katılımcılar ise başlarına olumsuz bir şey gelmemesi için paylaşmaktan kaçınmışlardır.

4.2.3. Boşanma Öncesi Öğrencinin Akademik Durumu

Boşanma öncesi dönemde anne ve baba arasındaki problem ve sıkıntılar aile ortamını huzursuz ettiği için çocuklar bu durumdan akademik olarak olumsuz etkilenmektedir. Ailedeki huzursuzluklar çocukları da etkilediğinden yeteri kadar okul ve derslerine

motive olamayan öğrenciler ders çalışma konusunda zorlanmakta bundan dolayı okul ve ders durumu olumsuz etkilenmektedir.

Şekil 4. 5: Boşanma Öncesi Öğrencinin Akademik Durumu

4.2.3.1. Okul ve Ders Motivasyon Durumu

Aile ortamındaki huzursuzluk çocukların okul motivasyonu ve ders başarısında önemli rol oynamaktadır. Bundan dolayı çocukların ders çalışabilmeleri için huzurlu bir aile ortamının olması önemlidir.

a) Olumsuz etkilenmeyen

Aile huzuru olmayan veya boşanma durumu olan aile çocuklarının okul motivasyonu ve dersleri kötü olacak tezi doğru değildir. Buradan hareketle evdeki şiddet ve çatışma ortamından kaçarak adeta güvenli liman olarak gördükleri okula sığınan çocukların okul motivasyonunu ve ders başarılarını arttırdıkları görülmektedir.

Derslerim ve motivasyonum gayet iyiydi boşanma ile de bir değişiklik olmadı. (EÖ7)

Etkilemiyordu iyiydi. Zaten ben bir şey yaparken babayı düşünmediğim için çok sorun olmadı. (KÖ2)

10. sınıfta bu olay olmuştu. Benim 11 ve 12. sınıfta etkilenmem gerekiyordu. 9 ve 10'da birinci idim zaten işte o olay olduktan sonra 1-2 ay etkilendim ama oda öyle derslerimi etkileyecek seviyede değildi. (EÖ6)

O zaman 7 veya 8. sınıfa gidiyordu. O zamanda herhangi bir sıkıntı yaşamadık ders ve okul başarısı gayet iyiydi. (A3)

Araştırma bulgularına göre anne ve babanın boşanma konusu, genelde çocukların okul ve ders başarı durumunda fazla olumsuz etkiye neden olmadığı görülmektedir. Ayrıca bazı katılımcıların verilerine göre boşanma durumundan dolayı çocuklar daha fazla ders çalışmaya yöneldikleri bulgusu edinilmiştir.

b) Olumsuz Etkilenen

Aile ortamında anne ve baba arasında yaşanan sıkıntıdan dolayı aile ortamındaki huzursuzluklar çocukların ders ve başarı durumuna olumsuz etki etmektedir.

Normaldi çalışıyordum ama evde sürekli çok kavga olduğu için verimli bir şekilde çalışamıyordum. Bundan dolayı okul motivasyonum düşüktü. (KÖ4)

Derslerim baya baya iyiydi. O süreçte yavaş yavaş düştü bunun anne ve babamın boşanması ile alakası var mı? Olabilir fakat emin değilim. (EÖ8)

Büyük oğlumu sabah kaldırıp dersin başına dikmezsem derslere katılmıyor yani ders motivasyonu yüksek değil, benim iteklememle oluyor. Baba ailede güveni sağlıyormuş. (A6)

Aile ortamında kavga, huzursuzluk, anlaşmazlıklar ve olumsuz davranışlarından dolayı çocukların ders çalışma durumu ve okul motivasyonu olumsuz etkilendiği ifade edilmektedir.

4.2.3.2. Anne ve Babanın Eğitim ve Mesleki Beklentileri

Anne ve babaların çocuklarının eğitim ve meslek hayatlarına dair beklentilerinin merkezinde kendi karşılaştıkları sıkıntıları çocuklarının yaşamaması düşüncesi yer almaktadır.

a) Beklentisi Olanlar

Çocuklar ve anneler eğitim ve meslek beklentilerini hayatta yaşadıkları zorluklardan yola çıkarak şekillendirmişler veya günümüz popüler mesleklerinden tercih etmişlerdir.

Annem başarılı olmamız daha iyi okumamız konusunda, iyi bir meslek sahibi olmamız konusunda tavsiyelerde bulunuyordu ama babam çok karışmıyordu, beklentisi yoktu. Annem de meslek olarak söylemiyordu ama para kazandıracak bir meslek sahibi olmamı istiyordu. (KÖ3)

Boşanmadan önce oğlumun avukat olmasını istiyordum ama kızlarım daha küçüktü öyle bir düşüncem yoktu. (A2)

Ben gerçekçi yaklaşıyordum. Kızım iyi bir çocuk, akıllı bir çocuk iyi bir yere geleceğini düşünüyorum kendi hedefleri yeterince büyük benim için okusunlar. Kendi ayakları üzerinde durmaları önemli öyle direk bir meslek adı yok. Şunu okuyun bunu okuyun gibi meslek benim için gözle görülür, zorlanmayacakları, para kazanacakları bir meslekleri olması yeterlidir. (A3)

Üzerinde baskımız oldu. Ben doktor olmasını istemiştım mesela. Şu an oğlumı kendi haline bıraktım. Fakat o boşanma döneminde çok baskı yaptım. (A8)

Büyük oğlumun üniversite okuyacağını çok düşünmüyordum. Ben o yüzden meslek lisesine yönelsin istedim. Sağlık alanında da bir şeyler öğrensin bir insana faydası olsun diye sağlık meslek lisesine yönlendirdim. Bu oğlumdan biraz daha umutluyum. Algılaması öğrenmesi anlaması daha iyi ne olmak isterse kendisi bilir. Fakat ben bir şeyler yazsın topluma faydası olsun. Bizim gibi bir iz bırakmadan kimseye faydası olmadan yaşamasını istemiyorum. Çünkü benim imkanım yoktu ama onun var. (A10)

Araştırma bulgularından hareketle katılımcı annelerin kendi yaşadıkları problemlerden dolayı çocuklarının güçlü ve yüksek gelirli meslekleri seçmeleri yönünde tavsiyelerde buldukları görülmektedir. Çocukların babalarından

bazılarının beklentisi varken genelinin ise ilgisiz ve beklentisi olmadığı belirtilmektedir.

b) Çocukların beklentisini destekleyenler

Bazı anne ve babalar çocuklarının aldıkları eğitim ve meslek kararlarını destekleyerek onlara güvendiklerini ve inandıklarını göstermektedirler.

Bana bırakmıştı kuaför olacağım demiştim sürekli saçımı kesiyordum. Saygı duymuştu. Şu an çok farklı düşünüyorum. (KÖ4)

Genelde annem ve babam bana bir şey söylemezdi bana bırakırlardı. (KÖ5)

Babamın o konudaki düşüncesi sen illaki bir şey yaparsın sana güveniyorum. Benim güzel bir meslek sahibi olacağımı biliyordu çünkü okuldaki durumlarımı biliyordu. Çok okul değiştirmeme rağmen çok hızlı uyum sağladığım için onun kafasında beklentisi böyleydi. Sen bir şey olursun ben sana güveniyorum. (EÖ6)

O konuda bana saygı duyuyorlardı. Ne istiyorsan onu ol dediler benim de sürekli hayallerim değişiyordu. İşte pilot olmak, doktor olmak gibi genelde ne dediysem tamam dediler. Genelde yönlendirme olmadı ama arada babam kulağıma çınlatırdı benim oğlum siyasetçi olacak diye onun dışında hiçbir zorlama olmadı. (EÖ10)

Benim bir beklentim yok. Her zaman ona söylediğim. Sadece iyi bir insan olup ekonomik olarak kendisine yetebileceği bir meslek olması yeterlidir. Ben her zaman onun yanındayım, alınması gereken kitaplar ve öğretmenlerinin tavsiyelerini yerine getirmek için elimden geleni yapıyordum. (A5)

Araştırma verilerine göre ebeveyn ve çocuk ilişkisi iyi olanlar gelecekteki eğitim ve meslek seçiminde çocuklarına güvendiklerini, onları desteklediklerini ve onların başaracaklarına inançlarının tam olduğunu belirtmektedirler. Ayrıca ebeveynler çocuklarının kapasitesi doğrultusunda onların başarılı olacakları ve çok iyi yerlere geleceğinden emin olmakla birlikte zaman zaman tavsiye de buldukları görülmektedir.

4.2.3.3. Öğrencinin Eğitim ve Mesleki Beklentileri

Çocukların gelecekteki eğitim ve mesleki beklentilerinin irdelendiği bu soruda ise bazı çocuklar gerçekçi hedefler doğrultusunda ilerlerken bazı çocukların ise gerçekçi olmayan hedefleri oldukları görülmektedir.

a) Var

Boşanma öncesi dönemde çocukların yaşı, anne ve babanın eğitimi, ailenin sosyal ve ekonomik durumu gibi faktörlerin çocukların gelecekteki eğitim ve meslek seçiminde önemli rol oynadığı görülmektedir.

Gerçekçi hedeflerim vardı. Başarı durumuna uygun meslek seçimi mevcut ve o şekilde ilerliyordum. (KÖ4)

Benim hayalim şuydu 1. olabileceğimi 11. sınıfta gördüm. O yüzden onu hiç bırakmadım ki oldum. Beklentimde şuydu hukuk fakültesine gidip hakim olabilmektir. (EÖ6)

Güzel bir üniversite okumak güzel bir işe girip hayatımda Kendi ayaklarım üzerinde durabilmek. (EÖ7)

Cumhurbaşkanlığı gibi yüksek hedeflerim vardı ama ailemden manevi destek alamayınca hevesim söndü şu an devlet memuru olmayı düşünüyorum. (EÖ9)

Oğlum boşanmadan önce avukatlık falan düşünüyordu. (A6)

Yukarıdaki cevaplar göstermektedir ki öğrenciler gelecekte gerçekçi hedefler doğrultusunda eğitim ve meslek tercihinde bulunmakla birlikte anne ve baba desteğinin önemine de vurgu yapmaktadırlar.

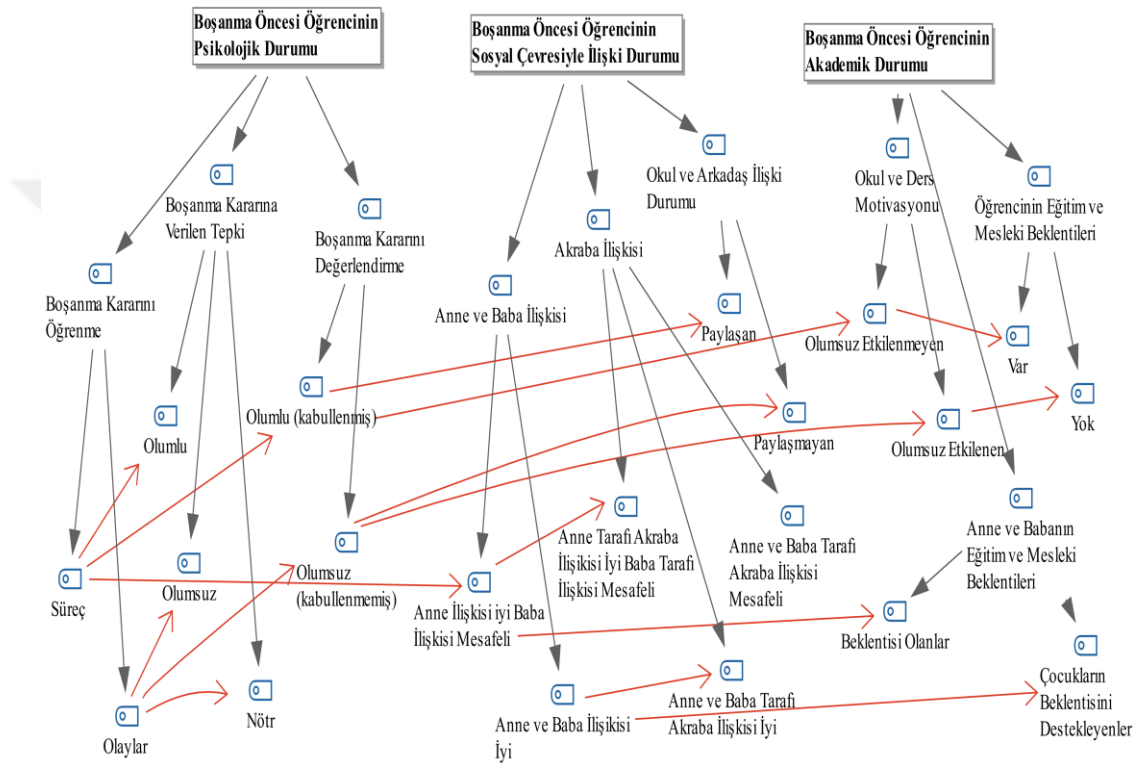
b) Yok

Bazı katılımcıların cevaplarına göre çocukların eğitim ve mesleki konusunda kararsız oldukları veya gerçekçi eğitim ve meslek tercihleri olmadıkları görülmektedir.

Ben öğretmen olmak istiyordum. Bazen de şarkıcı filan olmak istiyordum. (KÖ5)

Kızım o konuda çok kararsızdı. Daha yeni yeni üniversiteye hazırlanıyor bu sene son senesi lisede daha yeni yeni kafasında oturuyor 2-3 aydır ne olmak istediği ile ilgili daha yeni duyuyorum daha öncesinde böyle bir kararı hayali mesleği yoktu. (A3)

Çocukların bu süreçte yaşadıklarından veya yaşlarının küçük olmasından dolayı eğitim ve meslek seçimi konusunda net bir kararları olmadığı görülmektedir.

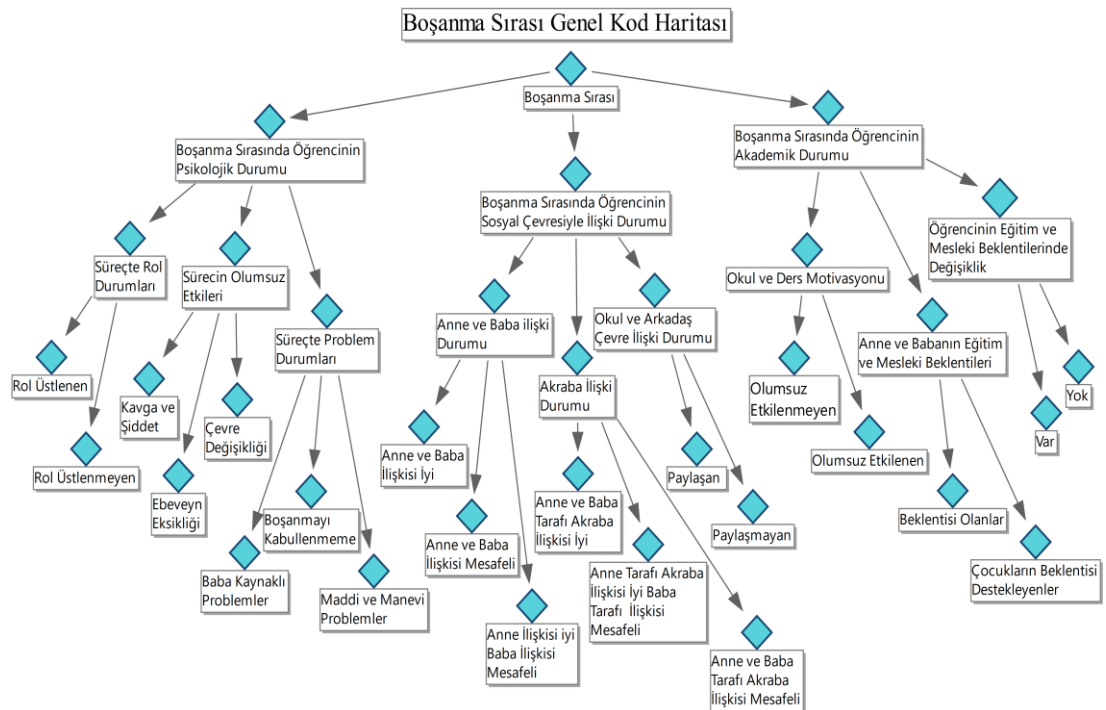
Şekil 4. 6: Boşanma Öncesi Durumlar Arası İlişki

Boşanma öncesi süreçte öğrencinin psikolojik durumu, sosyal çevresiyle ilişki durumunu ve akademik durumu arasında ilişki bulunmuştur. Öğrenci sürece tanık olmuş ise boşanma kararına olumlu bakmakta ve boşanma olayını kabullenmektedir. Ayrıca boşanma olgusuna olumlu bakan öğrencilerin sosyal çevreleri ile ilişkileri iyi olduğu ve ders motivasyonlarının olumsuz etkilenmediği görülmektedir. Ancak boşanma sürecine tanık olmayan ve sürecin dışında olan öğrenci, boşanma olayına olumsuz bakmakta ve boşanmayı kabullenmemektedir. Ayrıca sağlıklı bir boşanma süreci olduğunda öğrencinin psikolojik durumu olumsuz etkilendiği için sosyal çevresiyle ilişki durumu ve akademik durumu da olumsuz etkilediği anlaşılmaktadır.

Çocuk boşanma kararını süreç ve anneden öğrenmiş ise boşanma kararına “olumlu” tepki vermekte ve boşanma kararını da “olumlu” değerlendirmektedir. Boşanma olgusuna olumlu bakan çocukların okul ve arkadaş çevreleri ile bu durumu paylaştıkları ve ilişkilerinin iyi olduğu görülmektedir. Ayrıca okul ve ders motivasyonlarının olumlu eğitim ve mesleki beklentisinin de olumlu olduğu anlaşılmaktadır.

Boşanma kararına olumlu bakan çocukların anne ilişkisi iyi baba ilişkisi mesafeli iken anne tarafı akraba ilişkileri iyi baba tarafı akraba ilişkileri mesafelidir. Ayrıca bu durumda çocukların eğitim ve meslek konusunda ebeveynlerin bir beklentisi olduğu görülmektedir. Ayrıca anne ve baba ilişkisi iyi olanların her iki akraba tarafı ile ilişkileri iyi olduğu ve ebeveynlerin eğitim ve mesleki konuda çocuklarının beklentilerini destekledikleri anlaşılmaktadır

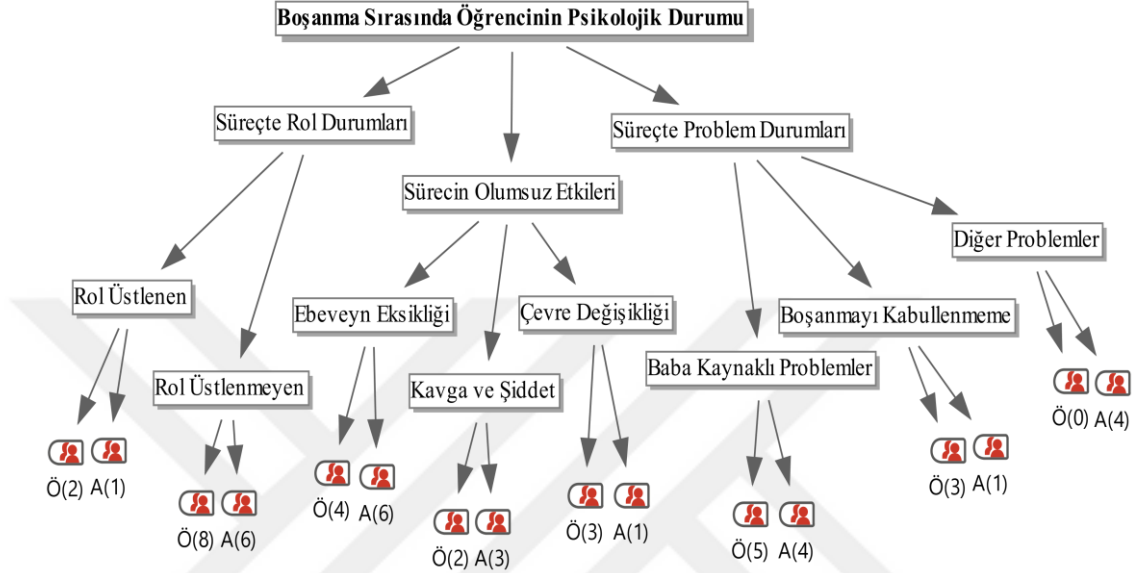
Boşanma süreçlerini sağlıklı geçiren ve boşanma kararını “olaylar ve diğer” şekilde öğrenen çocuklar boşanma kararına “olumsuz” tepki vermekte ve boşanma kararını “olumsuz” değerlendirmektedir. Boşanma olgusunu olumsuz değerlendiren çocukların anne ve baba ilişkisi mesafeli olduğu gibi akraba ilişkileri de olumsuz etkilenmektedir. Çocukların okul ve arkadaş çevreleri ile boşanma konusunu paylaşmazken bu durum onların okul ve ders motivasyonlarını da olumsuz etkilediği görülmektedir.

Şekil 4. 7: Boşanma Sırası Genel Kod Haritası

4.2.4 Boşanma Sırasında Öğrencinin Psikolojik Durumu

Bu süreç aile üyeleri tarafından bir önceki süreçte alınan kararların hayata geçirilmeye başlandığı hassas ve belirsizlikler içeren bir süreçtir. Bu süreçte aile içinde yaşanan olayların aile dışına çıkarak üçüncü şahıslar ve kurumların olaylara müdahil olduğu ve çocukların psikolojik durumlarının en çok etkilendiği süreçtir.

Şekil 4. 8: Boşanma Sırasında Öğrencinin Psikolojik Durumu

4.2.4.1. Süreçte Rol Durumları

Boşanma sürecinin çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak için anne ve babanın bu süreçte çocukları birbirlerine karşı kullanmaktan ziyade çocukları ile sağlıklı bir iletişim kurarak bu süreci sağlıklı yürütmeleri gerekmektedir. Bu durumda çocukların psikolojileri daha az olumsuz etkilenecektir.

a) Rol üstlenen

Anne veya baba boşanma sürecinde çocuklar üzerinden birbirlerinden intikam alma veya olumsuz olayların içine çocukları dahil etmeleri durumunda çocuklar psikolojik ve fiziksel olarak zarar görmektedirler.

Babam abimi tehdit ettiği için mahkemede 'benim adımlı söyleyeceksin' demiş abim de korktuğu için ve babamın adını söylediği için iki sene babamla kaldık. Çok zorlu bir süreci babam, bizi annemle görüştürmüyor annem de bizi almak için çabalıyordu. (KÖ2)

Annemin ve babamın tarafı bana çok baskı yaptılar hani barıştırın siz yaparsınız gibi... Fakat anlara da söyledim. Ben barışmalarını istemiyorum bundan dolayı hiçbir şey yapmadım. (KÖ3)

Genelde bizim bir çabamız olmadı. Fakat bu konuda babaannem biraz telkinde bulundu. (KÖ5)

Akrabalar oğluma baskı yaptı annene sahip çık. Sen evin erkeğisin gibi fakat ben onlarla konuştum böyle yapmayın diye. (A7)

Araştırma verilerine göre boşanma sürecinde bazı anne veya babaların çocukları kendi taraflarına çekme ve yönlendirme eğiliminde oldukları anlaşılmaktadır. Bu süreçte çocukları yönlendirme veya çocuklara ağır sorumluluklar yüklemek onların psikolojik durumuna olumsuz etki etmekte ve sürecin sağlıklı bir şekilde yürütülmesine engel olmaktadır. Böyle durumlarda ebeveyn ve çocuk ilişkisi olumsuz etkilenmekte ve sıkıntılar yaşanmaktadır. Ayrıca aile veya yakın çevreden çocukların bir rol üstlenmeleri için çocuklara baskı yapılmaktadır. Fakat böyle durumda sürecin aile bireyleri ve çocuklar açısından daha sıkıntılı geçtiği anlaşılmaktadır.

b) Rol üstlenmeyen

Yukarıdaki verilerden farklı olarak anne ve babanın boşanma sürecinde olayların dışında kalarak sonucu bekleyen veya zaten sonuç belli diyen çocukların, süreçte bir rol ve sorumluluk üstlenmediği görülmektedir.

Tam 10. sınıftayım ve derslerime odaklıyım o anda yani ne yapabileceğimi çok bilmiyordum. Babama ya da başka birilerine ulaşayım iletişim kurayım bir aracı olsun diye bir şey yapamadım çok ortada kaldım engelleyemedim. Belki de annem çok haklı olduğu için bir şey yapmak istemedim. (EÖ6)

Ben boşanma döneminde uzak kaldım. O Sürece ben çok müdahil olmadım. Ben daha çok o dönemde sınavlarıma odaklandım bütün ilgimi sınavlarıma verdiğim için bu olaylar beni çok etkilemedi. (EÖ8)

Çocuklarım bu süreçte bir rol üstlenmedi. İçlerine kapandılar. Üstlenmediler, içlerine kapanıktılar. Konu hakkında konuşmamayı tercih

ediyorlardı. Kızlar küçüktüler, oğlum da sessiz kalmayı tercih ederdi. Soruları cevaplamamayı oturup sohbet etmemeyi tercih etti. (A2)

Herhangi bir rol üstlenmemişler yaşları küçük olduğu için sadece izlemeye kalmışlar. (ER8)

Katılımcıların verdikleri bilgilere göre çocukların bu süreçte daha çok olayların dışında kaldıkları görülmektedir. Bundan dolayı bu zorlu ve sıkıntılı süreçte çocukların susmayı, içine kapanmayı, ders çalışmayı ve pasif kalmayı tercih ettikleri anlaşılmaktadır. Bu kategorideki çocuklar anne ve babanın boşanmasını yerinde buldukları için anne destekli olarak sürecin bir an önce son bulmasını bekledikleri anlaşılmaktadır. Ayrıca bu tür katılımcılar boşanmayı destekledikleri gibi katılımcıların yaşadıkları korku ve belirsizlikler de böyle davranmalarına neden olmuş olabilir.

4.2.4.2. Sürecin Olumsuz Etkileri

Boşanma çocuklar için çok kırılğan bir süreç olduğundan sağlıklı yürütülmesi gerekmektedir. Boşanma ile anne ve babanın birbirlerine karşı eşlik görevleri son bulmakta ancak çocuklarına karşı ebeveynlik görevleri devam etmektedir. Bundan dolayı anne veya babanın boşanma sürecinde yapacakları olumsuz bir davranış çocukların psikolojik durumuna olumsuz etki etmektedir.

a) Ebeveyn eksikliği

Araştırma verilerine göre boşanma sürecinde çocukları en çok etkileyen olayların başında aile birlikteliği eksikliği gelmektedir. Buradan hareketle ailenin dağılması ile bazı çocuklar ebeveyn eksikliği yaşarken bazıları ise babada kaldığı için anne özlemi, annede kaldığı zaman ise baba özlemi çektikleri görülmektedir.

Bu süreçte beni en çok etkileyen anne özlemiydi. Çünkü babam bizi annemle görüştürmüyordu. (KÖ2)

Babamda kaldığım yıllar annemi çok özliyordum geceleri ağlayarak kalkıp annemi arıyordum. (KÖ5)

Yurttan izne çıkıyordum. Herkesin anne babası birlikte gelip çocuklarını seviyorlardı. Ben eve tek gidiyordum. Kendime artık buna alış senin hayatın böyle dedim. En çok bana bu dokundu. Ailemin yanımda durmasını isterdim. Babam gelmezdi, annem 1-2 ayda bir gelirdi. (EÖ9)

Dönem dönem babasının davranışları çocuklarımı olumsuz etkiliyordu. Mesela babası o kadınla kavga edip bize gelince çocuklarla ilgileniyordu. Fakat o kadınla barışınca çocuklarımı atıp hiçbir şey olmamış gibi o kadınla yaşamına devam ediyordu. Bu durum çocuklarımı çok kötü etkiliyordu. (A4)

Hiç etkilenmedi diyemeyiz. Bir dönem gelse bir dönem gelmese bile babasının eve gelmemesini sorguladılar. Baba üzüntüsü en çok etkiledi. Ama bir sakinlik bir huzur da geldi bununda farkına vardılar. (A10)

Katılımcıların verdikleri bilgilere göre çocukları, en çok etkileyen durumun anne ve babası ile birlikte artık yaşayamayacak olmasıdır. Ailenin dağılması ile çocuklar güven duygusunu kaybetmekte ve belirsizlikler de çocuklarda korku ve endişeye neden olmaktadır. Ayrıca boşanma sonucu anne ve baba ile bir daha aynı şekilde bir yaşamları olmayacak düşüncesi çocuklar üzerinde olumsuz etkiye neden olmaktadır.

b) Çevre Değişikliği

Boşanma olgusunun doğal bir sonucu olarak aile üyelerinin oturduğu ev, çevre, semt okul veya şehir değişikliği gibi durumların ortaya çıkması çocukları etkilemektedir.

Bu süreçte beni en çok etkileyen devamlı arkadaş ortamım değişiyor olması ile sık sık ev ve annemin iş adres değiştiği olması idi. (EÖ7)

Ev ve okul değiştirme beni etkilemişti. Ayrıca annemden ayrılıp ilk babamla gitmiştik. Bir de babam sonuçta boşanmayı istemeyen taraf olduğu için biraz daha bize agresif yaklaşıyordu bu da beni rahatsız ediyordu. (KÖ3)

Çevre değişikliği beni de çocuğumu da çok etkiledi, halen alışamadık. Biz Çengelköy'den Esenyurt'a taşındık ve burayı bir türlü benimseyemedik. Eski okulundaki arkadaşları ile bağlantıları kesmedim. Hala gider gelir görüşür onlarla. Henüz burada bir arkadaş çevresi olmadı. (A5)

Çocukların bu sürecin bir sonucu olarak sosyal çevresi, arkadaş çevresi, okul çevresi ve aile çevresi bir anda değişmektedir. Bundan dolayı çocukların psikolojik durumu olumlu/olumsuz şekilde etkilenmektedir.

c) Kavga ve şiddet

Anne ve baba arasında yaşanan şiddet olaylarına şahit olan çocuklar olumsuz etkilenmektedir. Ayrıca bazı çocuklar şiddet olayına müdahil olmaları onları daha fazla olumsuz etkilemektedir.

Beni en çok etkileyen dedemin amcamlarla kavga etmesidir. Dedem zaten rol model aldığım birisidir. Amcam polisti dedeme karşı tehditkâr konuşuyordu. O tarz olaylar beni çok etkiledi. Bir de kaçırma olayları vardı o zaman ya beni kaçırırlarsa korkusu vardı. Hep içimde kardeşimle bizi kaçırırlarsa annemden uzakta kalırız korkusu vardır. (KÖ1)

Çocuklarım babanın şiddet olaylarına şahit oldukları için en çok bu durum onları olumsuz etkiledi. Bunun dışında etkilendikleri başka bir şey olduğunu sanmıyorum. (A1)

Katılımcıların verdikleri cevaplar da göstermektedir ki çocuklar hassas bir süreçten geçmektedirler. Çocukların yaşam alışkanlıkları ve düzenlerinin bir anda alt üst olduğu bu süreçte yaşadıkları ve şahit oldukları olaylar onları olumsuz etkilemektedir.

4.2.4.3. Süreçte Problem Durumları

Boşanma sırasında katılımcılar birçok problemle karşılaştıkları görülmektedir. Özellikle katılımcıların geriye dönük pişmanlıklarının olduğu ve o süreçte yapılan hatalardan dolayı çocukların daha çok olumsuz etkilendiği anlaşılmaktadır.

a) Baba kaynaklı problemler

Bu hassas süreçte ebeveynlerin süreci sağlıklı bir şekilde yönetememesi ve özellikle babanın yaptıkları ve sürecin uzun sürmesi gibi durumlar çocukların psikolojisine olumsuz etki etmektedir.

Keşke babam iyi olsaydı da insan olsaydı da bize sahip çıksaydı. Çünkü şu anda da sahip çıkmıyor. (KÖ2)

Babam keşke o tarz davranacak işlerde olmasaydı ya da aile bağı biraz daha sıkı olsaydı da babamı yönlendirenler olsaydı ya da babamın sabit bir mesleği olsaydı da o duruma gelmeseydik. (EÖ6)

Babamın biraz daha düşünmesini ve ona göre davranmasını arzu ederdim. (EÖ7)

Madem anlayamıyorsun neden boşanmıyorsun çünkü annemi mahkemede süründürmüştü bu olaylar keşke yaşanmasaydı. Ayrıca babam keşke başka biri ile evlenmeseydi çünkü babamın biraz daha anlayışlı olmasını beklerdim ve isterdim. (KÖ1)

Yani bu süreçte anne ve baba rolü bitmiyor ben babanın daha bilinçli olmasını isterdim. Hala çocuklara bile baskı kuruyor. Anneniz geldi mi, nerde gibi bu konuda daha bilinçli olmasını isterdim. Keşke daha düzgün iletişim kurabilseydi. (A3)

Ben çocuklarımı alıp kaçırdım. Babası küçüğü götürdü, karakollara düştük. Çocuklarım bu yaşananları ve babalarının tehditlerini duymamasını isterdim. Çünkü yatarken sabaha çıkacağım belli değildi, kelime-i şehadet getirerek yatarım. Bunlar çocukları olumsuz etkiledi. (A1)

Babanın bağımlılık meselesini öğrenip öğrenmez bırakmalıydım 7 yıl boşuna gitti. Bağımlılıktan kurtuldu normale döndü deseler bile inanmam şu an o derece. Bu konu okul ve arkadaş çevresine aksettirildi. (A10)

Katılımcıların verilerine göre bu süreçte çocukları en çok babalarının olumsuz davranışları etkilemiştir. Sürecin bu şekilde olmasının, aile düzenin bozulmasının ve sürecin çekişmeli hale gelmesinin sebebi baba olarak görülmektedir. Ayrıca bu yaşananların sorumlusu olan babaya karşı 'keşke' sözcüğünün katılımcılar tarafından çokça kullanıldığı görülmektedir.

b) Boşanmayı Kabullenmeme

Boşanma süreci ebeveyn ve çocukların hayatlarında köklü değişikliklere neden olmaktadır. Bu değişikliklerin başında ise anne ve baba ile birlikte bir yaşam ve aile birliğinin olmayacağıdır.

Keşke anne ve babam daha iyi geçinselerdi böyle olmasaydı. Boşanma nedenleri bu kadar büyütülecek bir konu gibi durmuyor. (EÖ8)

Keşke annemden büyük olan dayılarım ve teyzelerim yardım edip anne babamla konuşup ayrılmamalarını sağlasalardı, anneme söz geçirselerdi. Bizim aklımız ermiyordu çocuktuk ama onlar 40 50 yaşında insanlardı. (EÖ9)

Keşke anlaşabilselerdi ama anlaşamadılar boşandılar. Hayırlısı neyse o olsun. (EÖ10)

Bazı katılımcıların anne ve babanın boşanma olayını kabullenmekte zorlandıkları ve aralarında boşanacak kadar büyük bir problem olduğunu düşünmedikleri görülmektedir. Ayrıca anne ve babasının ayrılmasını kabullenmeyen çocuklar bu durumu keşke birileri araya girseydi ve boşanmalarına engel olsalardı şeklinde ifade etmektedirler.

c) Diğer Problemler

Boşanma sürecinde veya sonrasında annenin çocukların nafakasını temini, babanın ise bu sorumluluktan kaçması gibi olumsuz sonuçlar da görülmüştür. Ayrıca boşanma sonrası hem maddi hem manevi olarak çocukları ile tek başına geçiren annelerin bundan dolayı pişmanlık içinde oldukları da ortaya çıkmıştır.

Her şeyi kendim üstlendim. Ben çocuğum mahkeme döneminde yıpranmasın diye anlaşmalı ve hiçbir şey almadan boşandım. Onun için iyilik yaptığımı düşündüm fakat şimdi aklı başında düşününce çocuğumun daha iyi şartlarda yaşayabilmesi için keşke bir şeyler alsaydım diyorum. Ben evden hiçbir şey almadan çıktım ve sıfırdan bir hayat kurdum. Bu hayatı kurarken de çocuğum yıprandı. Mantıklı bir karar vermemişim, o süreçte birine danışılabilirdi, fikir alınabilirdi. (A5)

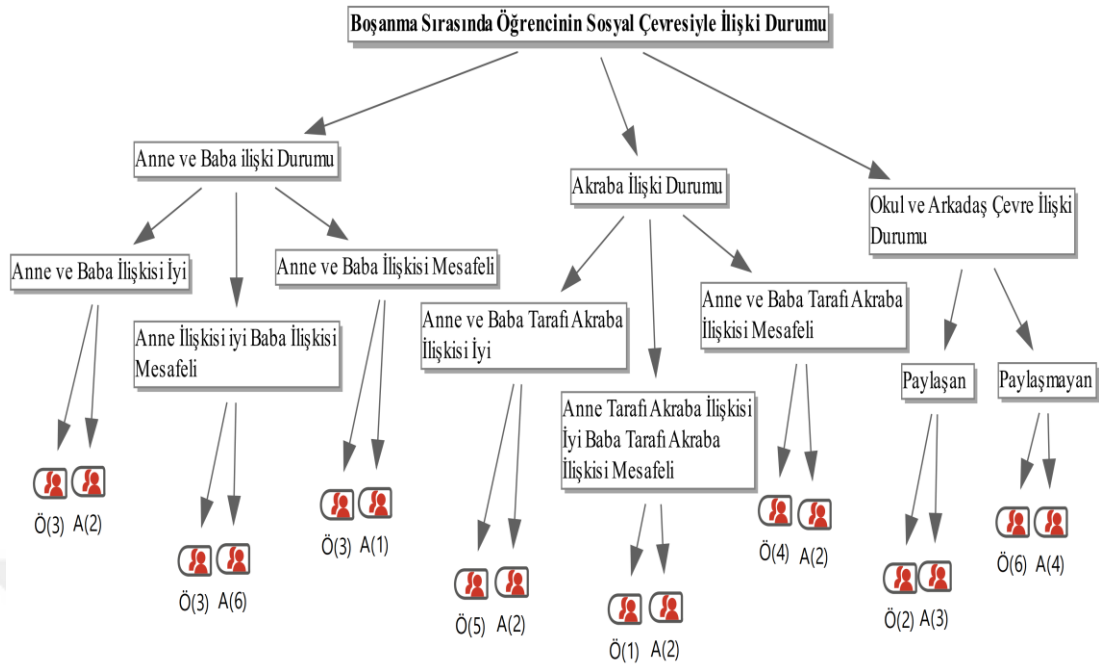
Keşke kazandığım nafaka ve tazminattan çocuklarımı esirgemeseydim. Vermediği için avukatı devreye soksaydım. Belki hapse girip akıllanırdı da nafakayı verirdi. Çocuklarımın hak ettikleri şeyi almak için çabalasaydım, onları sadece benim maaşım ile kısıtlamasaydım. Ben sıfırdan başladım çünkü sadece üstümdeki pardösüyle evden çıktım. Günde 18 saat çalışıyordum. 12 normal saat, 6 saat de mesai. Böylece ben tam bir baba oldum ve annelik görevimi yerine getiremedim. Keşke dava açsaydım da annelik yapmamı artırsaydım, anneliğin lezzetine varamadım. Çünkü yetemedim çocuklarıma mecbursun, annesin, bunları yapmak zorundasın tepkileriyle karşılaştım ve bunun pişmanlığı var üzerimde. (A2)

Keşke daha önce evliliği bitirseydim. Sıkıntılı evlilik uzayınca aileyi daha çok yıpratıyor. Bizimki kangren olmuştu birinin bu kangrenli kolu kesip atması lazımdı. Onda da o güç yoktu boşayacak yürek yoktu sadece lafta idi. Aynı iş yerinde çalışıyorduk fakat biz bir sofrada yemek yiyemiyorduk tencereler havada uçuşuyordu. Boşanınca baskı kurdular beni işten çıkardılar. (A9)

Boşanma sürecinde özellikle anne katılımcıların kısa yoldan boşanma yolunu tercih ederek mücadele etmedikleri için pişman oldukları görülmektedir. Bundan dolayı çocukları için gerekli maddi desteği babadan alamadıklarından çocukların yaşamlarının olumsuz etkilendiğini ifade etmektedirler. Ayrıca anne ve baba arasında yaşanan sıkıntı ve problemlere çocukların tanık olması çocukları olumsuz etkilemiştir.

4.2.5 Boşanma Sırasında Öğrencinin Sosyal Çevresiyle İlişki Durumu

Sosyal çevre ile ilişki durumu çocukların sosyal beceri ve sosyal ilişki alanlarının gelişmesi açısından önemlidir. Buradan hareketle çocukların sosyal beceri ve sosyal ilişki geliştirdikleri en iyi ortam hiç kuşkusuz aile ortamıdır. Fakat ailenin dağılması ile çocukların sosyal gelişimleri zarar görmektedir. Ayrıca anne ve babanın boşanması ile birlikte akrabaların boşanması da çocukların sosyal ilişki ağına ve sosyal gelişmesine olumsuz etki etmektedir. Bundan dolayı bu olumsuz durumu en aza indirmek için boşanma sürecinde ebeveyn ve ebeveyn akrabalarının çocuklara karşı daha dikkatli davranmaları gerekmektedir.

Şekil 4. 9: Boşanma Sırasında Öğrencinin Sosyal Çevresiyle İlişki Durumu

4.2.5.1. Anne ve Baba İlişki Durumu

Aile ortamı çocukların sosyalleştiği ve iletişim kurduğu ilk yerdir. Fakat boşanma olgusu ile birlikte ailenin dağılması sonucu çocukların sosyal ve iletişim durumları olumsuz etkilenmektedir. Bundan dolayı çocukların anne ve baba ile doğrudan sosyalleştiği ve ilişki kurdukları durumun değişerek uzaktan ilişki kurmaya başladıkları veya ilişkinin azaldığı bir sürece girdikleri görülmektedir.

a) Anne ve baba ilişkisi iyi

Her iki ebeveynin bu süreci sağlıklı bir şekilde yürütmeleri durumunda çocuklar ile ebeveyn ilişkisinin iyi olduğu ve ayrıca çocukların bu süreci daha sağlıklı geçirdikleri anlaşılmaktadır.

O süreçte annem ile devamlı görüşüyordum fakat babam ile haftada bir görüşüyordum. (EÖ8)

İletişim hiç kopmadı, sistemi oturtmuştuk. Hafta içi babamda hafta sonu annemde kalıyorduk, olay bizi çok etkilemedi, onlarla muhabbetimizde

değişiklik olmadı. Herhalde herkes önceden böyle bir şey olacağına hazırlıklıydı. (KÖ3)

Her şey gözümüzün önünde oldu ama bize yansımaları çok olmadı. Kendi aralarında boşanma süreci oldubitti. Benim babam ve annem ile ilişkim iyiydi ve devamlı ikisi de destek oldu. (EÖ6)

Çocuklarla ilişkimiz çok güzeldi ve sorunsuzdu. (A2)

Anneannelerinde kalmalarına rağmen yani baba kontrolünde olmalarına rağmen bütün işlerini ben hallettim herhangi bir aksaklık sıkıntı yaşanmadı anne baba rolümüzü devam ettirdik. (A3)

Katılımcı verilerine göre anne ve babanın süreci sağlıklı yürütmeleri durumunda çocukların her iki ebeveynle ilişkisinin sağlıklı bir şekilde devam ettiği görülmektedir.

b) Anne ilişkisi iyi baba ilişkisi mesafeli

Araştırma verilerine göre boşanma dönemindeki ebeveyn çocuk ilişkisinin bir önceki boşanma öncesi dönemdeki ebeveyn çocuk ilişkisinin devamı olduğu görülmektedir. Bir önceki dönemde çocuğun, anne ile ilişki durumu iyi ancak baba ile normal bir ilişkisi varken bu dönemde anne ile daha yakın bir ilişki kurarken baba ile olan ilişkisinin azaldığı veya koptuğu görülmektedir.

Annemle aramız daha iyiydi bizi korurdu. Babam daha saldırgandı. Alırım kaçıırım yaparım ederim gibi aslında babamın sorunu bizle değil annemleydi. Annemi kızdırmaya yönelik neler yapabilirim diye düşünüp bize zarar vermek kaçırmak gibi tehditleri oluyordu. Biz bunları duyuyorduk bazen şahit oluyorduk bu yüzden iletişimimiz iyi değildi korkuyorduk. (KÖ1)

Annemle ilişkimiz gayet güzeldi ama babam da öyle diyemem zaten hala de bozuk olmaya devam ediyor. (EÖ7)

Baba ile ilişki koptu bana iyice yaklaştılar. Biz bu süreçte birbirimize iyice kenetlendik, baba eksikliği hissettirmemeye çalıştım. (A7)

Anne ve babalık yapmayı hedefliyordum ama böyle bir şeyin olmasının mümkün olmadığını defalarca gördüm. Geçenlerde babamla yaşadığım bir şeyden bahsederken çocuğum ağlamaya başladı. (A1)

Araştırma verilerine göre babanın anneye ve çocuklara karşı olumsuz davranışlarından dolayı çocuklar, anneye karşı daha yakın ve korumacı bir ilişki kurarken babaya karşı ise daha mesafeli bir ilişki kurdukları anlaşılmaktadır.

c) Anne ve baba ilişkisi mesafeli

Boşanma sürecini sağlıksız geçiren çocukların anne ve baba ilişkisi olumsuz etkilenmektedir.

Annemle de çok görüşüyor sayılmazdık o süreçte annemle de çok içli dışlı değildik. (KÖ4)

Hep babamda kalıyorduk ama babamda evde olmazdı. Bir sene boyunca annemi hiç görememiştik. (KÖ2)

Hem annelik hem babalık yapmaya çalıştım. Olmadı. Keşke onlarla daha fazla ilgilenebilseydim. Çocuklarımı anneme ve babama bırakmak zorunda kalıyordum, işe giderek hayatımı devam ettirmeye çalıştım. (A4)

Katılımcıların verdikleri bilgilere göre her iki ebeveynle ilişkileri problemlili olan çocukların süreçte olayların içine dahil edildiği ve ilişkilerinin zarar gördüğü anlaşılmaktadır. Bundan dolayı anne ve baba bu süreçte çocukları aralarında bir çatışma aracı veya çatışmanın tarafı haline getirmeye çalıştıkları için çocukların, iki taraf ile de kendilerini iletişime kapattığı ve ebeveyn, çocuk ilişkisinin olumsuz etkilendiği görülmektedir.

4.2.5.2. Akraba İlişki Durumu

Boşanma öncesi dönemde eşlerin anne-baba ve akrabaları ile sağlıklı bir ilişki ve iletişimi var ise boşanma durumunda ve sonrasında bu ilişki ve iletişim devam etmektedir. Fakat eşlerin anne-baba ve aileleri ile aralarında problem varsa ve ilişkileri “*pamuk ipliğine bağlı*” deyimi gibi bir akrabalık ilişkisi ise boşanma sürecinde bu ilişkilerinin zarar gördüğü ve sonrasında tamamen bittiği görülmektedir.

a) Anne ve baba tarafı akraba ilişkisi iyi

Ancak eşlerin aile ve akraba ilişkisi sağlıklı ise ya da akraba evliliği yapılmışsa eşlerin boşanması durumunda çocukların her iki tarafın akrabaları ile ilişkilerine devam ettiği görülmektedir. Bu yüzden anne ve baba sadece boşanmış oluyor.

Kardeş ve akrabalarımızla ilişkimiz çok iyiydi onlar her zaman bize yardım etmeye çalışırlar çünkü benim yaşım daha küçük olduğu için beni bu konularda uzak tutmaya çalışıyorlardı. Tabii aile ve akrabalarım her zaman bana destek verdi. Hani bu zamanları atlatmak için her zaman destek oldular. (EÖ7)

Bu süreçte akrabalarım destek oluyorlardı. Manevi olarak pek desteğe ihtiyaç duymadık. Ayrıca aile içinde bu konu pek açılmıyordu oldu bitti bu kadar, eskiden akrabalarımın nasıldaymış yine aynı idi. (KÖ5)

Baba tarafında büyük amcam dedemle sorun yaşasa bile bize destek oldu. Dedem çok oldu hala da olur yine anneannem destek oldu tabii uzak çevrem uzakta olduğu için çok olmadı daha çok İstanbul'daki çevrem destek oldu. Babamın tarafından amcam çok destek oldu. Dedem ve nenem her zaman destek oldu. Yakın çevrem çok destek oldu. (KÖ1)

Hiç kısıtlamadım biletlerini bile ben alıyorum gidip geliyorlar. Akrabalarımızla devamlı görüşüyorlar. Bizim oralarda öyle dede nene çok destek olmaz bize sıkıntı çıkarmasın da kendi nasıl bakıyorsa baksın kafasındalar. (A9)

Biz hala akrabalarıyla görüşürüz sadece babaları ile sorun yaşadık. Çocuklarımla ayrı geçirdiğim dönemde özellikle görümcelerim çok yardımcı oldu. Onlar muhacir zaten hiçbir sorun yaşamadık. Eşimin bağımlılığı ile beraber psikolojik durumlarına yönelik durumlarından dolayı beni bu alana iletti. Her şeyde tam olamayacağımın farkına vardım. Babaları kötü biri değil yanlış bir yol seçtiği için ayrıldık. 3-4 yıl eşim psikolojik destek aldı. Ona bağımlılıktan nasıl kurtulacağını bana da bağımlı insanı topluma nasıl kazandıracağını anlattılar. (A10)

Katılımcıların verdikleri bilgiler doğrultusunda anne ve babanın boşanması ile sadece anne ve babanın arasındaki bağ koptuğu ifade edilmektedir. Fakat akrabalar ile olan ilişkinin devam ettiği ayrıca böyle durumlarda çocukların her iki tarafın akrabaları ile

ilişki ve iletişim kurmaya devam ettiği görülmektedir. Araştırma veri örneklerinden hareketle anne ile yaşayan çocuklar dede ve dayıyı rol model olarak görüp baba boşluğunu onlarla doldururken baba ile yaşayan çocuklar ise hala anne yerini doldurmaya çalışmışlardır. Bundan dolayı çocukların sosyal çevreyle iletişim bağları gelişmekte ve bu durum onların sosyal destek düzeylerine olumlu yansımaktadır.

b) Anne tarafı akraba ilişkisi iyi baba tarafı akraba ilişkisi mesafeli

Sağlıklı bir akraba ilişkisi olmayan anne ve babanın boşanması ile akrabaların da boşandığı anlaşılmaktadır. Buradan hareketle çocukların tek ebeveynli hayata devam etmeleri gerektiği gibi tek taraflı akrabalık ilişkileri ile hayata devam ettikleri görülmektedir.

Anne tarafı çok destek oldu baba tarafı hiç destek olmadı. Çünkü baba tarafı köstektir. Bekli de boşanma sebebi baba tarafıydı. Babaannem olsun dedem olsun hep babamı destekledikleri, babam annemi aldatılabirdi, onların oğlu olduğu için bu çok normaldi. Bundan dolayı ilişkimiz hiç iyi değildi. (KÖ2)

Kardeşleriyle arası iyiydi. Ailemin çocuklarıma desteği zaten beraber yaşadığımız için tamdı. Baba tarafı da maddi manevi ilişkiyi kestiler. Hala aynı mahallede oturmamıza rağmen gelip de biz dedeyiz veya amcayız demediler. Eskiden bunu rahatlık olarak görüyorlar sanıyordum. Nafakayı ödememek için gelmiyorlardı, ben de ne güzel rahatsız etmiyorlar diyordum. Fakat şimdi de keşke onları da sürece dahil ettirseymişim diyorum. (A2)

Anne ve babanın boşanması ile birlikte akrabaların da boşandığı durumlar olmaktadır. Böyle durumlarda çocukların akraba çevreleri ile ilişkisi ve sosyal çevre ile ilişkisi olumsuz etkilenmektedir. Özellikle anne ve baba ile birlikte artık yaşamayacak olan çocuklar bu süreçte babanın veya annenin yerine akrabalarından birini koyarak anne ve baba eksikliğini tamamlamaya çocukların çalıştıkları görülmektedir. Anne ve babanın ayrılması sonrası babanın çok ilgili olmadığı durumlarda amcanın çocuğa destek olduğu görülmektedir. Ayrıca anne tarafının bu süreçte çocuklara destek olup onlara yardım ederken baba tarafının ilişkiyi kestiği ve çocuklara karşı ilgisiz olduğu görülmektedir.

c) Anne ve baba tarafı akraba ilişkisi mesafeli

Araştırma verilerine göre eşler problemlili bir boşanma sürecindeyse ve sağlıklı bir akraba ilişkileri yok ise boşanma ile birlikte akraba ilişkileri de kopmaktadır. Bundan dolayı çocukların her iki tarafın akrabaları ile görüşemedikleri anlaşılmaktadır.

Bu süreçte akraba çevremden bir destek olmadı daha çok acıma duygusu ile bana yaklaştılar. (EÖ8)

Akraba çevrem ile bir görüşme olmuyordu. Bir üst komşumuz vardı kavgaları duyup o gelip alıyordu. Anne ve babam aşağıda kavga ediyorlardı. (KÖ4)

Boşanma esnasında mahkeme uzadı erkek kardeşim çocuklarımla beni eve kabul etmedi. Erkek kardeşim; ‘ancak çocukları bırakırsan öyle eve gelebilirsin’ dedi. Bu süreçte akrabalarından ve aileden pek bir destek görmedik. (A4)

Herkes ortada bir şey yokmuş gibi davrandı, kimse destek olmadı. Herkes gözünü kulağını kapattı hala da öyle o süreçte de kimse yardımcı olmadı. Kimse destekte olmadı. (A5)

Yukarıdaki araştırma verilerine göre anne ve babanın boşanması ile birlikte iki tarafın akrabaları arasındaki ilişkinin koptuğu görülmektedir. Bazı ailelerde hem anne tarafı ile hem de baba tarafı ile çocukların ilişkisinin koptuğu ve iki tarafın da çocuklara destek olmadıkları ifade edilmektedir. Ayrıca iki akraba tarafından destek olmadığı durumlarda çocukların aile ve akraba ilişki bağı ve akraba aidiyet duygusunun ya gelişmediği ya da olumsuz etkilendiği anlaşılmaktadır.

4.2.5.3. Okul ve Arkadaş Çevre İlişki Durumu

Boşanma sürecinde araştırma verilerine göre çocukların boşanma öncesi dönemdeki gibi genelde aile içi problemleri okul ve arkadaş çevresi ile paylaşmayı tercih etmedikleri görülmektedir.

a) Paylaşan

Bu süreçte çocuklar anne ve babasının boşanma konusunu güvendiği bir öğretmeni veya yakın arkadaş çevresi ile paylaşmaktadırlar.

Yurtta kaldığım zamanda yönetici kadrosu beni severdi. Okulda ve yurtta bir arkadaş çevrem vardı. Sosyal olarak destek oldular yani o süreci unutmamı sağladılar. (EÖ6)

O süreçte arkadaşlarım ve hocalarım bana maddi manevi eskiden olmadıkları kadar destek oldular. (EÖ9)

Bu konuları manevi olarak arkadaşlarıyla görüşüyordu. Maddi olarak sosyal hizmetlerden yardım alıyorduk. (A4)

Okul döneminde öğretmenleri vardı onlar ile konuştu. Ben okullardaki rehber öğretmenlerine dedim. Evde böyle bir durum var. Rehber hocalar konuştu baya ilgilendiler.(A7)

Katılımcı verilerine göre çocuklar bu süreçte anne ve babasının boşanma konusunu kendilerine güven veren öğretmenleri ve arkadaşları ile paylaştıkları görülmektedir. Ayrıca ailenin okul personeli ile konuyu görüşerek onlardan destek aldıkları anlaşılmaktadır.

b) Paylaşmayan

Çocuklar boşanma konusunu arkadaşları ile paylaşmaktan kaçındıkları görülmektedir. Bundan dolayı da okul ve arkadaş çevresinden anne ve babasının boşanma olayını gizledikleri için bu konuda çevreden bir destek alma söz konusu olmamaktadır.

Zaten çok paylaşmıyordum. Genelde ben konusunu açmadığım için onlarda da açmıyordu. (KÖ3)

Kimse bilmiyordu. Bu konuyu kimseyle görüşmedim. Birileriyle görüşmeyi çok istedim ama yine de kimse ile konuşmadım. (KÖ4)

Anne ve babamın boşanacağını kimse bilmiyordu. Kimse ile paylaşmadım. (EÖ8)

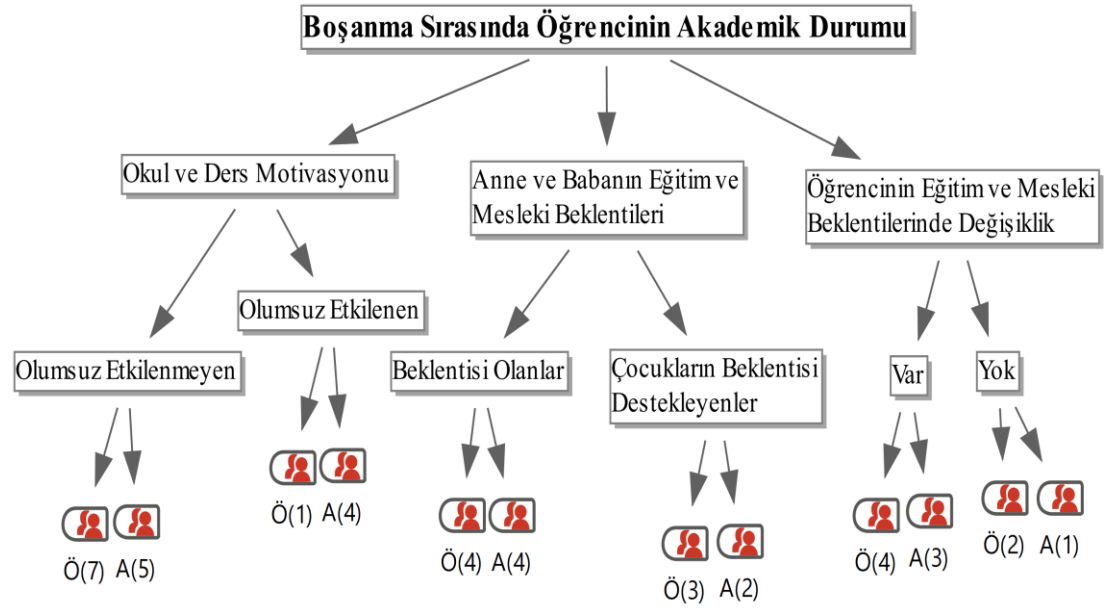
Bende iş ortamından çocuklarım ise okul ve arkadaş ortamından hep sakladık. Herhangi bir sıkıntı olmasın diye. (A9)

Bu süreçte hiç kimse ile paylaşmadıkları için destek alabilecekleri bir durum söz konusu olmadı. (A2)

Katılımcıların verdikleri bilgilerde göstermektedir ki boşanma olayını çocukların okul ve arkadaş ortamından gizlemeyi tercih ettikleri görülmektedir. Ayrıca çocuklar arkadaşları veya başka birileri ile konuşmak isteyip konuşmadıklarını ifade etmektedirler. Ancak boşanma olayının paylaşılması durumunda kendilerinin zarar göreceğini belirtmektedirler..

4.2.6. Boşanma Sırasında Öğrencinin Akademik Durumu

Boşanma sürecinde öğrencilerin anne ve babasının boşanma olayını okul yönetiminden gizlemeyi tercih ettikleri görülmektedir. Ayrıca boşanma ile çocuklar farklı okullara geçtikleri için o okuldaki öğretmen ve okul yönetiminin onu tanıması zaman almaktadır. Bundan dolayı okul idaresi boşanma olayını e-okul üzerinden veya öğrenci tanıma evraklarından öğrenci özeline yönelik bilgilerden öğrenmektedir. Bu yüzden okul yönetiminin öğrenci hakkında bilgi alması zaman aldığı için öğrenciye destek sunması zorlaşmaktadır. Ayrıca bu olay sebebiyle çocukların ders motivasyonlarında bir düşüş olmaması yine çocukların herhangi bir destek talebinde bulunmamlarından okul yönetimi bir şey yapamamaktadır. Ancak problem yaşayan ve destek talebi olan veli ve öğrencilere gerekli destek ve yönlendirme yapılmaktadır. Bu durumda olan öğrencilere yönelik okulun sosyal destek ve eğitim destek konusunda bir rol üstlendiği de görülmektedir.

Şekil 4. 10: Boşanma Sırasında Öğrencinin Akademik Durumu

4.2.6.1. Okul ve Ders Motivasyon Durumu

Bu süreçte çocukların ders ve okul motivasyonunun düşmesi durumunda aileler okul yönetimini bilgilendirerek destek talebinde bulunmaktadırlar. Ayrıca okul yönetiminin boşanma olayını öğrencideki değişiklikleri fark edip veli ile görüşmelerinde öğrendikleri anlaşılmaktadır. Fakat okul ve ders motivasyonu iyi olan öğrencinin ve velilerin bir desteğe ihtiyaç duymadıkları için bu durumu okul yönetimi ile paylaşmayı tercih etmedikleri görülmektedir.

a) Olumsuz etkilenmeyen

Araştırma verilerine göre boşanma sürecinde olan bazı aileler bu durumu okul yönetimi ve rehberliği ile paylaşırken bazı ailelerin bu durumu gizlemeyi tercih ettikleri görülmektedir.

Hiç öyle bir şey olmadı. Konuyu rehberliğe götürmedim. Belki konusu açılmıştır ama bilemiyorum. Okuldan ve rehberlikten herhangi bir destek almadım. (KÖ3)

Daha önce dediğim gibi annem babam boşanmış, bir şeyler olmuş gibi kara kara düşünüyüm gibi, somurtayım başka şeylere yöneleyim gibi bir kafada değildim direk neyse o şekilde derslerime odaklanmaya devam ettim. (EÖ6)

Babaları kaçınıcı sınıfa gittiğini bile bilmezdi hep ben ilgilenirdim. Yine ben başlarındaydım. Bu süreçte etkilenmediler. (A10)

Her sene başarılıydılar. Sadece Hiranur okulda başarılı ama evde bizi şaşırtıyordu.(A2)

Araştırma verilerine göre bu süreçte bazı katılımcılar ders ve okul başarılarının etkilenmediğini ve okuldan destek talebinde bulunmadıklarını ifade etmektedirler.

b) Olumsuz etkilenen

Anne ve babamın boşanması benim derslerimde biraz düşüşe neden oldu. Bir de okul değiştirmeme neden oldu. (EÖ8)

İlk başta bir anda çok etkiledi. İlk matematik sınavından aldığı not beni çok şaşırttı ama sonrasında hızlı toparladı ve ikinci sınavda tekrar yüksek aldı. (A5)

Baba gittikten sonra hiç ders çalışmıyordu. Ödev yapmıyordu. Eve gelip sürekli uyuyordu. Okuldan ders konusunda uyarı geldi. Bende bu durumu okul rehber öğretmenini ile konuştum. Rehber öğretmenleri durumu öğrenince baya ilgilendiler. Bende babası gittiği için hiç baskı yapmadım. (A7)

Bu süreçte öğretmenleriyle iletişim halindeydim, destek oluyorlardı. Anladığım kadarıyla sıkıntısı varsa da okula yansıtmadı. (A8)

Bazı katılımcı anneler çocukların kısa süreli ders düşüşü yaşadıklarını bunun için de okuldan destek aldıklarını belirtmektedirler. Bazı katılımcı öğrenciler de ders düşüşü yaşadıklarını ve okuldan destek aldıklarını belirtmişlerdir.

4.2.6.2. Anne ve Babanın Eğitim ve Mesleki Beklentileri

Anne ve babanın çocuklarının eğitim ve meslek hayatına yönelik beklentileri boşanma sürecinin etkisi ile çok az olmaktadır. Çünkü bu dönemde özellikle anneler çocukları ile birlikte yeni bir düzen kurmaya çalışmaktadır. özellikle annenin yaşadıkları durumlardan dolayı çocukların kendi ayakları üzerinde duracakları bir meslek beklentisi olmaktadır.

a) Beklentisi olanlar

Anne ve baba fazla bir meslek beklentisi olmamakla birlikte çocuklarının kendi ayakları üzerinde durabilecekleri iyi bir meslek sahibi olmalarını istemektedirler.

İkisi de kendimize yetebilecek işlere sahip olmamızı istiyorlardı, kesin olarak söyledikleri bir meslek beklentileri yoktu. Bu süreç farklı bir şey oluşturmadı. (KÖ3)

Meslek seçiminde çok baskı yaptığımı fark ettikten sonra kendi iradesine, düşüncesine bıraktım ve her zaman destekledim. Neyi istiyorsa onu olsun ben onun her zaman yanında olacağımı söyledim. (A8)

*İleride çok iyi yerlerde olmasını isterim babasına muhtaç olmasını istemem.
Bugün ben çalışıyorum yarın ne olur belli değil. (A9)*

Bazı anne ve babalar meslek konusunda çocuklarının iyi yerlere gelmesini istedikleri için bu konu da baskı yaparken bazı ebeveynler ise çocuklarını serbest bıraktıkları görülmektedir. Bazı anneler ise çocuklarının kimseye muhtaç olmaması için iyi yerlere gelmesini ve kendi ayakları üzerinde durmasının beklemektedir.

b) Çocukların beklentisi destekleyenler

Ayrıca ebeveynler bu süreçte kendilerinin beklentilerinden ziyade çocukların beklentilerini desteklediklerini, gelecek eğitim ve meslek konusunda çocuklarına baskı uygulamaktan kaçındıklarını ifade etmektedirler.

Annem bir şey olmamı istemiyor bana bırakmış zaten ben kendi kararımı veriyorum zaten sürekli değiştiriyorum. En son karar kıldığım veterinerlik idi. (KÖ4)

Ben meslek konusunda hiç baskı yapmadım tamamen ona bıraktım. (A7)

Araştırma verileri de göstermektedir ki çocukların eğitimdeki başarı durumları doğrultusunda bir mesleki hedefleri vardır. Bu konuda onlara baskı yapılmadığı ifade edilmektedir.

4.2.6.3. Öğrencinin Eğitim ve Mesleki Beklentilerinde Değişiklik

Araştırma verilerine göre boşanma sürecinde çocukların eğitim ve mesleki tercihlerinde olumlu/olumsuz anlamda bir değişiklik olduğu görülmektedir. Buradan hareketle erkek çocukları ailenin ekonomik durumu kötü ise bir an önce çalışma hayatına atılarak aileye destek olmaya çalışmaktadırlar. Fakat kız çocukların ise okul başarısına odaklandığı görülmektedir. Ayrıca boşanma olayı bazı çocukların okul tercihinde etkili olduğu için bu durumun okul değişikliğine neden olduğu anlaşılmaktadır.

a) Var

Çocukların anne ve babasının boşanma olayından dolayı eğitim ve mesleki beklentilerinde değişiklik olmaktadır.

Ben iyi bir yatılı okula gidecektim. Puanımda yüksekti fakat anne ve babamın boşanmasından dolayı ben bu kararımdan vazgeçtim. Çünkü annem yalnız kalmaması için eve yakın bir okula gittim. (EÖ8)

Bu süreçte oğlum bana 'ben İstanbul'u kazanırsam gönderir misiniz' dedi bende sen nereyi kazanırsan gönderirim dedim. Sanırım bu şehirden uzaklaşmak istediği için böyle bir karar almıştı. (A7)

Bu süreçte büyük oğlumda meslek değişikliği oldu. Normalde üniversiteye gitmeyi düşünüyordu fakat ekonomik sebeplerden dolayı liseyi bitirdi ve çalışmaya başladı. (A10)

Bu süreçte çocukların eğitim ve mesleki beklentilerinde düşüş olmaktadır. Ayrıca anne ve babanın boşanmasından dolayı çocukların eğitim ve mesleki beklentilerinde değişiklikler olduğu görülmektedir.

b) Yok

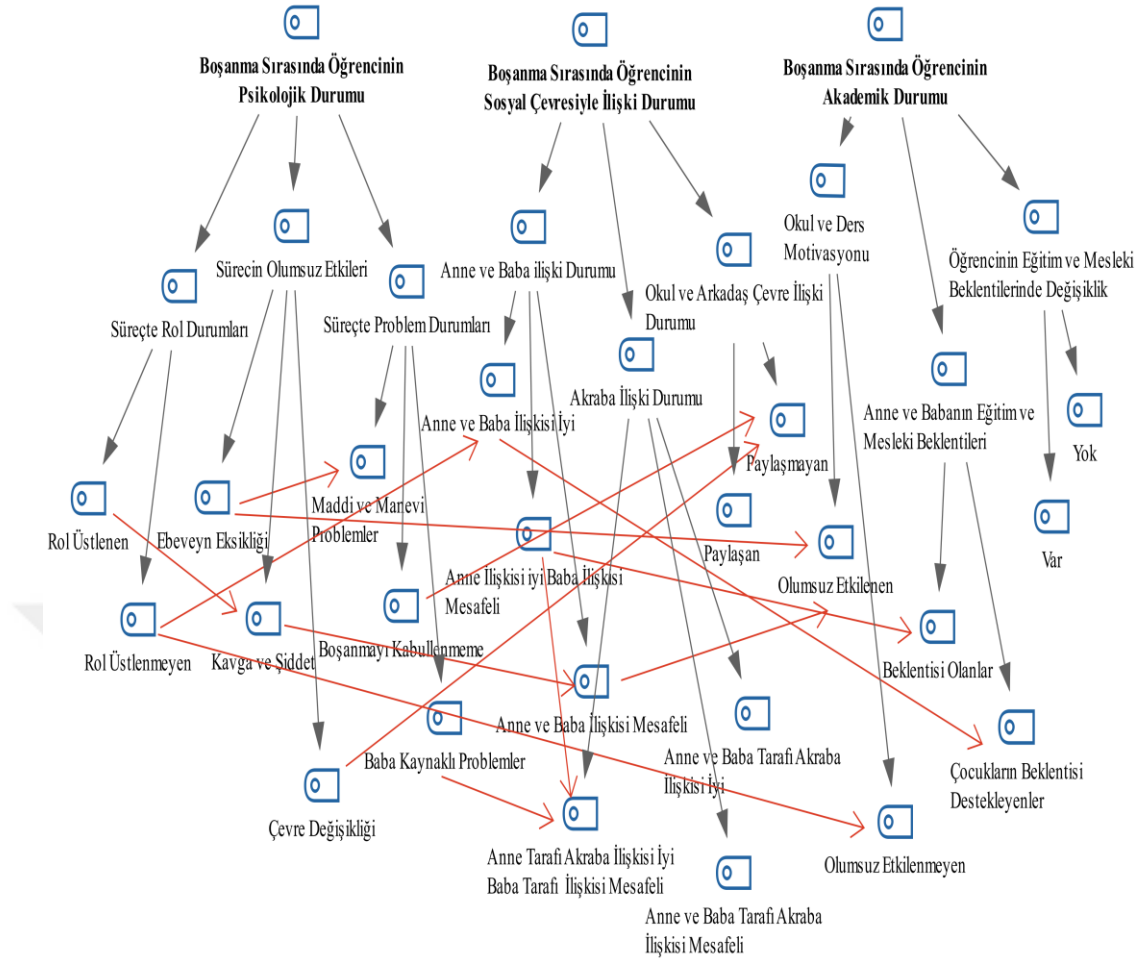
Yukarıda verilen araştırma verilerinin aksine bazı katılımcılar anne ve babasının boşanma sürecinde kendi eğitim ve mesleki beklentileri üzerinde herhangi bir değişiklik olmadığını belirtmektedirler.

Etkisi olmadı. Bu süreçte öyle bir şey düşünmedim. (KÖ3)

Ayrılık mevzusunda çok küçüktüm hayallerim vardı. Ben pilot olmak istiyordum. Anne ve babamın bu konuda bir dahli olmadı ortaokulda da pilot olmak istiyordum. Sonra kitap yazmaya karar verdim ama bitiremedim. Farklı şeyler oldu ama onların ayrılması benim hayallerimi çok etkilemedi. (EÖ10)

Bu sürecin çocukların eğitim ve mesleki düşüncelerinde herhangi bir etkisi olmadı. (A3)

Araştırma verilerine göre anne ve babanın boşanması bazı çocukların eğitim ve mesleki durumları ile alakalı herhangi bir farklılığa sebep olmamıştır.

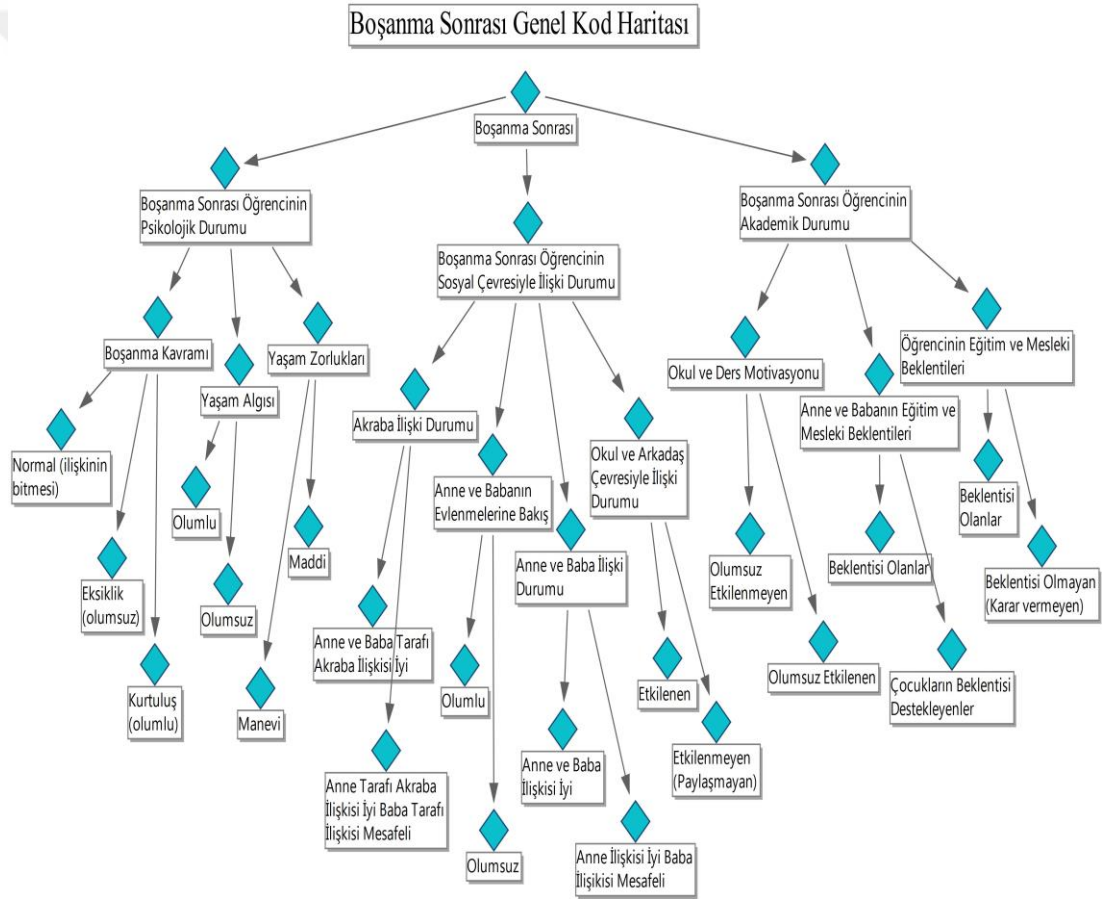
Şekil 4. 11: Boşanma Sırasında Durumlar Arası İlişki

Araştırma verilerine göre boşanma sürecinde öğrencinin psikolojik durumu sosyal çevresiyle ilişki durumunu ve akademik durumu arasında ilişki olduğu bulgusu edinilmiştir. Çocuğun boşanma sürecinde rol üstlenmesi durumunda kavga ve şiddet olaylarına dahil olduğu bundan dolayı anne ve baba ilişkisi mesafeli olduğu ayrıca okul ve arkadaş çevresi ile bu durumu paylaşmazken okul ve ders motivasyon durumu da olumsuz etkilendiği görülmektedir. Fakat süreçte rol üstlenmeyen çocukların anne ve baba ilişkisi iyi olduğu okul ve ders motivasyonu olumsuz etkilenmezken anne ve baba çocuğun eğitim ve mesleki tercihlerini destekledikleri görülmektedir.

Sürecin olumsuz etkilerinden ebeveyn eksikliği yaşayan çocuklar maddi ve manevi problemler yaşamakla birlikte okul ve arkadaşları ile bu durumu paylaşmamaktadırlar. Ayrıca süreçte baba kaynaklı problemler yaşayan çocukların anne ilişkileri iyi baba ilişkileri mesafeli olduğu için anne tarafı akraba ilişkileri iyi

iken baba tarafı akraba ilişkileri mesafeli olduğu bulgusu edinilmiştir. Çocukların okul ve ders motivasyonu olumlu olduğu durumda annenin çocuktan beklentisi varken çocuğun beklentisinde herhangi bir değişiklik olmadığı görülmektedir.

Boşanma sürecinde ebeveyn eksikliği, tek ebeveynlik ve diğer yaşanan olumsuz durumlar çocuğun psikolojik durumuna olumsuz yansıdığından sosyal çevresiyle ilişkisi ve akademik durumu da olumsuz etkilediği görülmektedir. Ancak süreci sağlıklı geçiren ve rol üstlenmeyen çocukların ise psikolojik durumu daha az olumsuz etkilendiği için sosyal çevresiyle ilişkisi ve akademik durumunun da iyi olduğu anlaşılmaktadır.

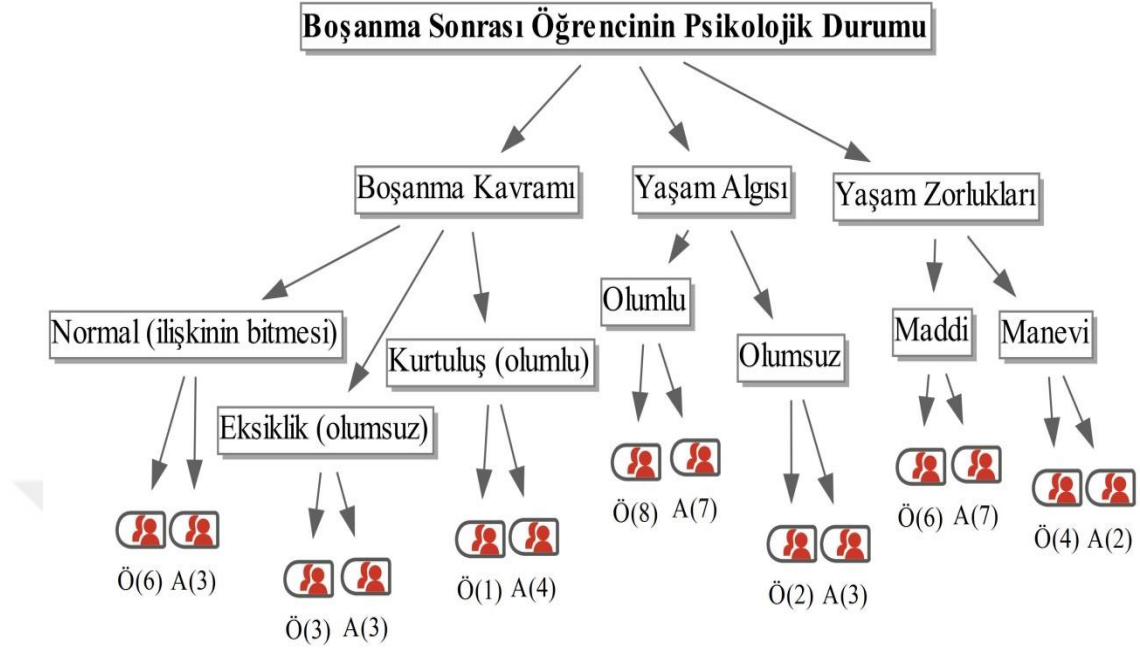

Şekil 4. 12: Boşanma Sonrası Genel Kod Haritası

4.2.7. Boşanma Sonrası Öğrencinin Psikolojik Durumu

Boşanma sonrası ailenin yapısının ve çevresinin değişerek yeniden yapılanma sürecine girdiği bir dönemdir. Bundan dolayı boşanma alışıl gelmiş düzenin

yıkılması ile aile üyelerinin farklı çevrelerde ayrı ayrı yeni düzen kurmaya çalıştıkları maddi ve manevi birçok zorluğun olduğu bir dönemdir.

Şekil 4. 13: Boşanma Sonrası Öğrencinin Psikolojik Durumu

4.2.7.1. Boşanma Kavramı

Bu başlık altında anne ve babanın boşanma öncesi ve sonrası süreçlerine tanık olan çocukların algısından boşanma kavramı irdelenmektedir. Buradan hareketle literatürde evlilik kadar doğal ve normal olarak tanımlanan boşanma olgusunun çocuklar tarafından nasıl tanımlandığı ifade edilmektedir.

a) Normal (ilişkinin bitmesi)

Boşanma olgusu genelde anne ve baba arasındaki olumsuz durumun son bulması ve normal bir durum olarak görülmektedir.

İki insanın evlenmesi çok büyük bir olaydır. Evlendiklerinde uzun bir süreç geçer ve insanların duyguları, fikirleri değişebilir, insanlar da boşanabilir. Doğal ve normal bir durum olarak görüyorum. (KÖ3)

İki bireyin anlaşamayıp yollarını ayırmaları olarak tanımlıyorum. (KÖ4)

Anne ve babamın ayrılması birbirlerinden kopması olarak tanımlarım. Hala o benim annem ve hala o benim babam sadece aralarındaki ilişki bitmiştir. (EÖ8)

Boşanma bence sadece karı ve kocanın kendi ilişkilerini kopardığı eğer evlatları varsa onlarla ilişkilerini koparmadığı bir olaydır. Tabii bunun yanlış örnekleri var, babanın anneye annenin babaya verdiği çocuklar var, çocuğun mal gibi ortada kaldığı olaylar da var. Çok şükür ben öyle bir olay yaşamadım. Babam da annem de sürekli onlarla kalmamı istiyorlardı. Boşanma sürecinde aileler çok mantıklı hareket ederse çocuklar sorun yaşamadan kendileri bağlarını koparır evlatlarla bağlantıyı çok güzel devam ettirebilirler. (EÖ10)

Küçük kızımda net bir cevap yok ama büyük kızım çok olgun bir şekilde doğal bir durum şeklinde ifade etmişti. (A3)

Evlilik hayatını idame ettiremeyen insanların anlaşamadıklarında boşanırlar. Yani anlaşmazlık ve normal bir şey olarak tanımlıyor. (A4)

Araştırma verilerine göre çocuklar anne ve babasının boşanma olayını iki kişinin birtakım sebeplerden dolayı anlaşamayıp aralarındaki ilişkinin kopması olarak tanımlamaktadırlar. Ayrıca anne ve babalık rollerinin devam ettiği ve kendileri açısından anne ve babalık rollerinde bir değişiklik olmadığı şeklinde ifade etmektedirler.

b) Kurtuluş (olumlu)

Boşanma olgusu aile üyelerinin sonu değil tam aksine aile üyeleri için yeni bir başlangıç, yeni bir düzen ve yeni bir hayat olarak görülmektedir. Ayrıca boşanma sonrası dönem, dağılan ailenin ve çevrenin yerine yeni aile düzeni ve yeni bir çevrenin kurulduğu bir dönemdir.

Boşanma güzel bir seçenek. Evlerin içinde oluşan kavgalar falan son noktasına ulaşmadan bitirilmesi güzel bir şey yani tabii ki bu boşanma çift taraflı olacak. (EÖ7)

Bir kurtuluş olarak tanımlıyor. İyi bir sonuç olarak görüyor. Babasına karşı öfkeli olduğu için iyi ki kurtulduk diyor. (A5)

Problemlı bir baba olduğu için iyi ki ayrıldınız diyorlar. Olumlu görüyorlar. Çocuklar niye ayrıldın babamdan demiyorlar. Başka çocuklar boşanmaya olumsuz bakabilir ama çocuklarım problemlı baba sebebiyle olumlu bakıyor. Çocuklar eğer beraber olsaydık biz bu şekilde yetişmezdik diyorlar.
(A1)

Yukarıda katılımcıların verdikleri cevaplara göre boşanma olgusu anne ve babanın arasındaki anlaşmazlık sonucu aralarındaki ilişkinin bitmesi açısından güzel bir durum olarak ifade edilmektedir. Ayrıca çocuklar boşanma olgusunu olumsuz giden yolun bitişı ve bir kurtuluş olarak gördüklerini ifade etmektedirler.

c) Eksiklik (olumsuz)

Yukarıdaki verilerin aksine boşanma olgusu; bölünmüş aile, yıkım, yok oluş, eksiklik ve üzülecek bir olay olarak tanımlanmaktadır.

Bence boşanma bölünmüş aile demektir (üzüldü, sesi titredi). (KÖ2)

Tamamen her şey bitecek. Anne ve baba artık yok. Her şey daha kötü olacak. Biz biteceğiz. Yani biteceğiz derken tamamen boşluğa düşeceğiz gibi tamamen yıkım gibi kötü duygular yani. (EÖ6)

Üzülecek bir şey olarak görüyor ve üzüliyor. Sonuçta anne ve babasının ayrılışı söz konusu idi. (A8)

Anne ve babasının boşanma olayını 'eksiklik' olarak tanımlamaktadır.
(A10)

Boşanma olgusu her çocukta yaşadıkları süreçten ve farklı durumlardan dolayı farklı etkilere neden olmaktadır. Bazı çocuklar için boşanma olgusu kurtuluş ve normal bir durum olarak ifade edilirken bazı çocuklara göre ise eksiklik ve yok oluş olarak tanımlanmaktadır.

4.2.7.2. Yaşam Algısı

Boşanma ile eski düzenleri ve çevreleri bir anda değişen çocuklar yeni aile düzeni ve çevre oluşturma sürecinde psikolojik olarak olumlu/olumsuz yönden

etkilenmektedirler. Bu etkilenmenin boyutu boşanma sonrası yaşadıkları ile doğrudan bağlantılıdır.

a) Olumlu

Boşanma sonrası çocuklar genelde anne ve anne tarafı akrabalar ile yaşamaktadır. Bundan dolayı boşanma sonrası çocukların ihtiyaçları genelde anne tarafından karşılanmaktadır.

Babamın yanında yaşasam ne akademik başarı ne ahlaki yönden başarılı olacağımı düşünmüyorum. Çünkü babamın ilgisizliği ve dünya görüşü biraz daha farklı olduğu için annemin yanında olduğum için çok mutluyum. Mesele annem her şeye karşı saygı duyuyor sadece bana değil diğer insanlara karşı da. Ne diyeyim yani annem beni bir birey olarak görüyor ama babam hala çocuksun yapamazsın edemezsin demektedir. Fakat annem olgun bir birey gibi davranır çocukluğumdan beri saygı duyar ve güvenir hala öyledir. (KÖ1)

Annem ile beraber kalıyorum. Şükürler olsun çok güzel babam olsaydı bu kadar sevecen ve özgür olmazdım. (KÖ2)

Annem çalıştığı için kendi işimi kendim yapıyorum. Bu durum kendimi büyük hissetmeme neden oluyor. Kendi ayaklarım üzerinde duruyorum bu da hoş bir şey ayrıca güzel bir his olarak bana dönüyor. Annemin yanında kendimi rahat hissediyorum babamın olmayışı beni çok mutlu ediyor. Ayrıca kız kıza yaşıyoruz hep annemde kaldık bu duruma alıştık normalimiz oldu bundan dolayı, babam ile yaşasaydım bu kadar rahat olmazdım. (KÖ5)

Benle beraber kalıyor. İyi bir hayatı var ama ergenlikten kaynaklı olarak zaman zaman sorunlar yaşıyoruz. (A4)

Benle beraber kalıyor. Bazen soruyorum. Keyfim yerinde diyor. Ben de fark ettirmeden de inceliyorum gerçekten de mutlu çünkü anneanne ve dedeyle çok iyi anlaşılıyor. Onlar da her şeyi yapıyorlar mutlu olması için. Şu anlık bir sıkıntısı yok ve şu an yaşadığı yerden mutlu. (A5)

Katılımcıların verdikleri bilgilere göre, çocuklar anneleri ile birlikte yaşamakta ve bu durumdan memnun oldukları belirtilmektedir. Yukarıdaki verilerden de anlaşılacağı

gibi boşanma sonrası durumun çocuklara olumlu yönde etki ettiği görülmektedir. Bundan dolayı da çocukların psikolojik durumuna olumlu yönde etkilemektedir. Ayrıca bu dönemde anne ile yaşayan kız çocuklarının anne ile yaşadıkları için çok mutlu oldukları görülmektedir. Buradan hareketle bu durum kız çocukların anne ile iyi anlaşmaları, hemcins olmaları ve kız çocuklarının ergenlik döneminde kendilerini anneye daha yakın hissetmelerinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca bütün katılımcı verilerine göre erkek çocuklara göre kız çocukları anne ile daha yakın ilişki kurup arkadaş gibi iken erkek çocukların ise biraz daha anne ile mesafeli bir ilişki kurdukları anlaşılmaktadır.

b) Olumsuz

Boşanma sonrası süreçte anne ve babanın boşanmasının etkileri birçok çocukta azaldığı için yaşam algısı olumlu olurken bazı çocukların yaşadıklarından dolayı olumsuz bir yaşam algısına sahip oldukları görülmektedir.

Annemle normal bir yaşam sürüyorum. Çok ihtişamlı filan değil. Hayatım sürekli yatarak geçiyor. Arkadaşlarımla arada buluşuyorum öyle diğer zamanlar sürekli yatarak geçiyor. (KÖ4)

Aslında mutlu değilim. Normal bir baba figürü olsa daha mutlu olurlardı. Ufak tefek şeyleri sorun yapan bir aile değildik. (A6)

Benimle yaşıyorlar. Baba eksikliği hissettirmediyimi düşünüyordum ama hissediıyorlar. Hem de büyük bir şekilde hissediıyorlar. Bunu eksikliğini çok hissediıyorlar. Önceden bunu dile getirmeseler bile şu anda getiriyorlar. (A2)

Katılımcıların çoğunluğunun verdiği yanıtlardan farklı olarak bazı çocukların boşanma olgusundan olumsuz etkilendiği görülmektedir. Buradan hareketle çocukların baba eksikliğinden ve yaşadıkları diğer sıkıntılardan dolayı mutsuz oldukları anlaşılmaktadır.

4.2.7.3. Yaşam Zorlukları

Boşanma sonrası, anne ve babanın kendilerine yeni hayatlar ve yeni düzenler kurmaya, çocukların da bu yeni düzen ve hayata ayak uydurmaya çalıştıkları bir

dönemdir. Bundan dolayı boşanma sonrası dönemde çocukların ve annenin yaşadığı birçok maddi ve manevi zorluk olmaktadır.

a) Maddi

Boşanma sonrası özellikle boşanmanın ilk başlarında dağılan aile üyeleri maddi olarak olumsuz etkilenmektedir. Ayrıca boşanma ile birlikte dağılan düzenin yeniden tesis edilmesi noktasında maddi olarak birçok sıkıntı ile karşılaşmaktadır.

Boşanmadan önce de sonra da hep maddi ve manevi bir zorluk vardı. Boşanmadan önce babam ekmek bile vermiyordu. Evde peynir bile zor görürdük zaten babam evde değildi. Annemde sürekli bize ekmek verirdi aç kalırız diye korkuyordu. Babamın eve ekmek getirmediği zamanları hatırlıyorum o süreçte çok sıkıntılar yaşadık. (KÖ4)

Boşanma sonrası annem, kardeşim ve ben yaşıyoruz. Maddi sıkıntı yaşadık sadece hayatımıza devam ediyorduk. Annem misal kaymakamlığa gidip yardım talebinde bulunuyordu. Gece konu gibi bir evde kalıyorduk annem temizliğe giderdi ben de kafelere falan çalışmaya gidiyordum. Boşandıktan sonra geçim derdine düşmüştük yani annem de biz de çalışmaya başladık. Fakat şuan durumumuz iyi bir sıkıntı yok. (EÖ6)

Maddi olarak çok zorluk çektik. Çocukların her istedikleri alınmadı. Ama alamadık dediğimde anlayış gösteriyorlardı. İdareli kullanmayı bilen çocuklarım var. Hala market market bakıp ucuz olanından alırlar. (A1)

Maddi olarak çocukların her istediğini alamıyorduk. Yapmamız gereken şeyleri bazen yapamıyorduk. Ev konusunda hala sıkıntılar yaşıyoruz arkadaşımın evinde kalıyoruz bütün eşyalar da onun her insan gibi dönem dönem sıkıntılar yaşadık. (A4)

Sıfırdan başladım, tabi annemin babamın yanına geldim ama çok fazla dışarda kaldım çevremi tanımiyorum onlar beni tanımiyor. Yanlışlar yaptım farklı düşünseydim çocuğuma daha faydalı olabilirdim. Tabi maddi sıkıntılar yaşadık. Boşanırken bir şeyler alsaydım onu daha rahat ettirebilirdim. (A5)

Ben eşimin açtığı okulda çalışıyordum. Ayrılınca beni işten çıkardılar. Ben işsiz kaldım o süreçte beni baya zorladı. Sonrasında işe girince kısarak harcama yapıyoruz. Çocuklarda bir şey almamı istemiyor. Benim zorlandığımı görünce Çocuklarda maddi konu da bana destek oluyorlar. (A7)

Hem benim ailem hem onun ailesi iş yerime baskı yaptılar işten çıkarıldım boşanma süreci avukatlık parası filan baya sıkıntı çektim. Onların istediği beni muhtaç edip boşanmadan vazgeçirmektir ailem boşanacağı için bir kalemde beni sildi. Karşı tarafa destek verdi. Maddi durumdan dolayı çocuklarımın sosyal hayatı durdu. Bu süreç yaklaşık bir yıl sürdü. (A9)

Katılımcıların verdikleri bilgiler de göstermektedir ki boşanma sonrası anne ve çocuklar maddi olarak birçok zorluk yaşamaktadır. Boşanma sonrası ailenin ihtiyaçlarını karşılamak için anne iş yaşamına atılmaktadır. Bazı katılımcı anneler ise boşanma sonrası baba tarafının baskısı sonucu işini kaybettiğini belirtmektedir. Tabii bu durumlar anne ve çocukları olumsuz etkilemektedir. Bu süreçte annenin, hem baba rolünde hem anne rolünde çocukların ihtiyaçlarını karşılamak için mücadele ettiği görülürken çocukların da bu durumdan psikolojik olarak olumsuz etkilendiği anlaşılmaktadır.

b) Manevi

Yukarıdaki verilerin aksine bazı katılımcılar maddi değil daha çok manevi bir zorluk yaşadıklarını ifade etmektedir. Bu durumda olan aileler çocuklarının maddi ihtiyaçlarını karşılamaktalar fakat bu ailelerin tek ebeveynlik ve aile ortamı eksikliğinin oluşturduğu manevi ihtiyaçları karşılamakta çaresiz kaldıkları görülmektedir.

Manevi olarak ilk başlarda bir problem yoktu çünkü hem annemi hem babamı görebiliyordum maddi olarak da yoktu. Annem Hatay'da çalışıyordu ve hayat ucuzdu. Daha sonra annem İstanbul'a gitti çalışmak için bende babamla kalmak zorunda kaldım. Babamla kalırken maddi olarak değil ama manevi olarak bir burukluk yaşadım. Anne merhameti ve şefkatinden uzak kaldım bu da çocukluğuma denk geldiği için içimde bir burukluk oldu. (EÖ10)

İlk önce insan anne ve babaya alışkanlıkları olduğundan dolayı sonra öyle bir duruma düşünce biraz alışma süreci gerekiyor. Tabii insan başta iki tarafın da birlikte olmasını istiyor fakat bunun onlar için anlamını düşününce çok da etkilemiyor. Evler ayrıldıktan sonra alışana kadar zorlanabiliyoruz ama alışınca benimsiyorsunuz ve normal hayatımıza devam ediyoruz. Maddi olarak benim için çok bir şey değişmedi, bir şey lazım olunca iki taraf da destek veriyor fakat manevi olarak sadece birlik olmamak etkilemişti. (KÖ3)

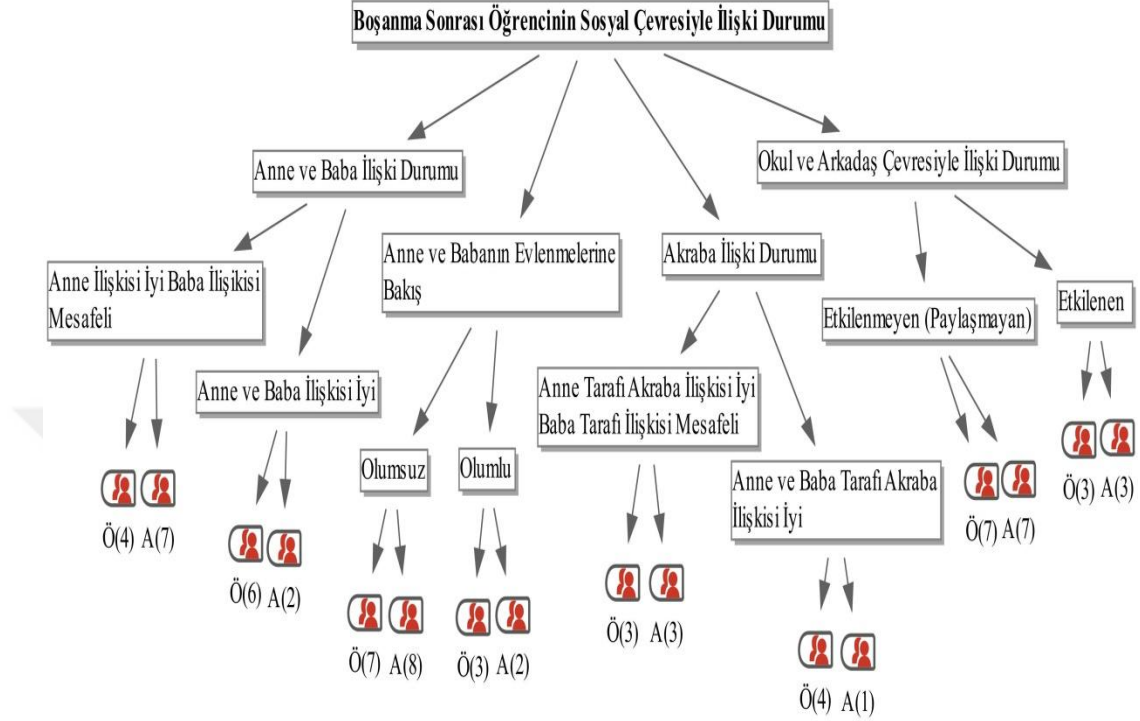
Manevi olarak annelik yapamadım, onların büyüdüklarını göremedim. Gün içinde çok fazla saat mesai yapıyordum çocuklarım daha iyi bir ortamda yaşasın ve okusunlar diye. Hiçbir anneye nafaka almamayı asla tavsiye etmiyorum. Daha önce böyle düşünemiyordum. Maddi olarak zorluklar yaşasam da bir noktaya kadar karşılayabildim fakat ortada manevi boşluk oluştu. (A2)

Araştırma verilerine göre boşanma sonrası tüm aile üyeleri maddi ve manevi olarak etkilenmektedir. Ancak anne ve çocukların bu durumdan daha fazla etkilendiği görülmektedir. Çünkü boşanma ile birlikte çocukların ihtiyaçlarının karşılanması için anne çalışma hayatına atılarak hem annelik hem babalık rolünü üstlenmektedir. Fakat anne bu süreçte çocukların maddi ihtiyaçlarını karşılamak için mücadele ederken manevi ihtiyaçları konusunda yetersiz kalmıştır.

4.2.8. Boşanma Sonrası Öğrencinin Sosyal Çevresiyle İlişki Durumu

Anne ve babanın boşanması ile çocukların aile, akraba, okul, arkadaş ve sosyal çevreleri de değişmektedir. Çünkü boşanma olayı sonrası anne ya da babanın yeni bir düzen kurması çocukların hayatlarında değişikliklere neden olmaktadır. Bundan dolayı bu değişiklikler çocukları olumlu/olumsuz olarak etkilemektedir. Ayrıca aile, akraba, okul ve arkadaş çevresinin değişmesi çocukların sosyal çevre ve sosyal ilişkisine olumsuz etki etmektedir. Buradan hareketle her boşanma olayı kendine has durumlar içerdiği için her çocuğun bu durumdan etkilenme biçimleri farklılık göstermektedir. Örneğin bazı çocukları ailenin dağılması ve akraba ilişkilerinin kopması etkilerken bazı çocukları ise arkadaş ve okul çevresinin değişmesi

etkilemiştir. Bu yüzden boşanma ile anne ya da baba eksikliği, akraba ve sosyal çevre değişikliği çocukların sosyal çevreyle ilişki durumuna olumsuz etki etmektedir.

Şekil 4. 14: Boşanma Sonrası Öğrencinin Sosyal Çevresiyle İlişki Durumu

4.2.8.1. Anne ve Baba İlişki Durumu

Araştırma verilerine göre boşanma sonrası süreçte anne, baba ve çocuk arasındaki ilişkinin önceki süreçlerdeki ilişkilerden farklı olduğu anlaşılmaktadır. Bu dönemde anne ve baba farklı hayatlar kurduğu ayrıca bu dönemde çocukların anne ve baba ile ilişkisinin önceki dönemlere göre daha oturmuş hale geldiği görülmektedir.

a) Anne ilişkisi iyi baba ilişkisi mesafeli

Boşanma sonrası anne ve baba yeni hayatlar ve yeni düzenler kurmaya çalışırken çocuklar ise bu duruma alışmaya çalışmaktadırlar. Ayrıca anne ve baba ilişkilerinde anne ile ilişki daha yakın iken baba ilişkisi mesafeli olduğu görülmektedir.

Annemle anne kız gibi değil kardeş gibiyiz. Çünkü annem çok genç babamla görüşmüyorum görüşmek de istemiyorum. Babam başka biri ile evli iki çocuğu var. (KÖ2)

Babamla yılda bir kere falan görüşüyorum annem çok görüşmemi istemiyor. Zaten babam farklı ilde yaşıyor. (KÖ4)

Annem şiddet gördüğü için ve ekonomik zorluklardan dolayı annem ile bağlılık, korumacılık vardı ve birbirimize karşı kenetlenmiştik. Birlikte bir şeyleri yapmak için olsun daha sıkıydık. Babam ortada olmadığı için o bağ biraz kopmaya başlamıştı tabi süreçten ve bize yaşattıklarından dolayı öfke de vardı. Ben etkilenmemiştim ama kardeşimin psikolojisi baya bozulmuştu. Kopukluk olduğu için çok fazla ilişkimiz yoktu. (EÖ6)

Babasıyla bir ilişkisi yok, ne yaparsa yapsın, beni hiç alakadar etmez, beni aramasa daha iyi olur diyor. (A5)

Benle ilişkileri iyi. Babalarıyla da nadiren konuşuyorlar, mesajlaşıyorlar. Bazen büyük oğlum mesaj atıyormuş, babası iki gün cevap vermiyormuş, görüldü atıyormuş. Yani kopuk bir iletişim var. Giresun'a gitmeyi düşünüyormuş babaları. Yani keşke gitse de en azından deriz uzakta da görüşemiyorlar. (A6)

Araştırma verilerine göre bu süreçte çocukların anne ile ilişkileri daha yakın iken baba ile olan ilişkilerinin mesafeli olduğu görülmektedir. Ayrıca babanın başka biri ile evlenmesi veya farklı bir şehre yerleşmesinden dolayı çocukları ile olan iletişiminin ve ilişkisinin yok denecek kadar az olduğu bulgusu edinilmiştir.

b) Anne ve baba ilişkisi iyi

Boşan süreçlerini sağlıklı yürüten anne ve babanın boşanma sonrası çocukları ile iletişim ve ilişkileri devam etmektedir.

Boşandıktan sonra annem ve babam ile ilişkim iyi ikisi ile de görüşüyorum. (KÖ3)

Şu an hem annem ile hem de babam ile aram iyi. (EÖ8)

Anne ve babamla ilişkim sanki ayrı değillermiş gibi. Her ikisiyle de görüşüyorum. (EÖ9)

Boşanma süreçlerinde çocukları işe karıştırmadığımız için kızlarımın benle ve babalarıyla ilişkileri çok iyi. (A3)

Araştırma verilerine göre boşanma sonrası anne ve baba ile ilişkisi devam eden çocuk sayısı çok azdır. Boşanma süreçlerinin sağlıklı yürütülmesi ve babanın başka biri ile evlenmemesi durumunda anne ile yakın ilişki kuran çocuklar baba ile de ilişkilerine devam ettiği anlaşılmaktadır.

4.2.8.2. Anne ve Babanın Evlenmelerine Bakış

Boşanma sonrası çocukların anne ve baba ile ilişkisinin niteliği ile çocukların anne ve babasının yeniden evlenmelerine bakışları aktarılmaktadır.

a) Olumsuz

Boşanma sonrası süreçte çocuklar anne ve babalarının evlenmelerine genelde olumsuz yaklaştıkları görülmektedir. Bu durumunun kendilerini ve annelerini koruma nedeniyle yaptıkları anlaşılmaktadır.

Annem evlenmesin çünkü biz büyüdük baba gelmesi kötü olur. Çünkü biz babayla büyümedik. Mesela bir erkek gelince bize karışacağı için bir anne ile baba bir evde nasıl yaşar görmediğimiz için bize çok tuhaf geldiği için istemiyoruz. (KÖ2)

Yeniden evlenmelerine çok ihtimal de vermiyorum ama diyelim oldu, ben karşı çıkardım diye düşünüyorum bu kararlarına çünkü önceden denenip yapılamamış bir şey olduğu için tekrar denenmesinin aynı şekilde sonuçlanabileceğini düşündüğüm için karşı çıkardım ben. Ebeveynlerimin başkaları ile evlenmelerinde herhalde sıkıntı olmazdı. Ama başkalarıyla evlenmelerine bir şey demezdim, kendi kararları. (KÖ3)

Ben desteklemiyorum. Farklı karakterde oldukları için hem de kız kızı yaşamak çok güzel, babam biraz daha tutarlı insan ne zaman neye kızacağı belli olmaz bir şey için ondan izin almak çok zor. Annemden daha kolay başka biri ile evlenmeleri ikisi açısından bence sıkıntı yok ama gerek var mı

üvey anneye ya da üvey babaya bilmiyorum bence gerek yok olsa çok hoşuma gideceğini sanmıyorum. Kim evlense ondan soğuyacağımı düşünüyorum. (KÖ5)

Annem ve babam hala bekarlar ikisi de evlenmedi Yani eğer öyle bir şey olursa ben ayrılmaya çalışırım. Demek ki onlar başka bir hayat istiyorlar ve yeni bir hayata başlamak istiyorlar o yüzden bizim o hayatın içinde yerimiz yok. (EÖ7)

Anlaşamadıkları için ayrılmışlar bir daha evlenmeleri garip bir durum olur. Pek olacak gibi değil. Babamın evlenmesi başka bir hala veya teyze ile ya da annemin bir amca ile evlenmesi garip bir durum olurdu. (EÖ8)

Babam zaten dünden razı da annem kabul etmiyor. Annem başkasıyla evlenmez, bunca yıl çektiğim erkek dırdırı yeter dedi. Annem olmayınca babam başka bir kadınla evlenmeyi düşündü ama olmadı. İki sene önce babamın evlenmesini istemedim. Annemle konuştuk kendisinin hayatı ne yapabilirsin oğlum dedi. İlk başta babama karşı çıktım ama artık fark etmez. Annem başkasıyla evlenirse tepki gösteririm çünkü bize kim bakacak, ortada kalırız. (EÖ9)

Çocuklarla aram iyi, her şeyi birbirimizle paylaşıyoruz. Babası evleneceğini söylediğinde oğlum stresten zona hastalığı geçirdi. Biz o süreçte anlamadık ama doktor stresten dedi. Kızım da ilk başta olumlu karşıladı ama sonra babasının ilgisi azalınca, senede 1-2 kez ilgilenmeye başlayınca keşke evlenmeseydi dedi. (A1)

Biz istesek bile onlar istemezler. Çocuklar başkası ile evlenmemi istemiyor. Bazen babaları ile ilgili söylemde bulunuyorum ama anne saçmalama gibi tepki veriyorlar karşı çıkıyorlar. (A3)

Babası ilgili beni ilgilendirmez isterse evlensin diyor fakat bana gelince, kesinlikle evlenemezsin diyor. Tekrar aynı sıkıntıları yaşamamdan korkuyor ve kendince beni koruyor. (A5)

Eski eşim bana mesaj attı tekrar birleşmek için bende oğluma söyledim. Oğlum; 'anne sakın öyle bir hata yapma lütfen babam aynıdır değişmez yine sıkıntı sen yaşarsın' dedi. Oğlum benim başka biri ile evlenmeme gıcık

oluyor. Büyük kızım evlenmemi söylüyor fakat oğlum ona da sinir oluyor. Babası evlenirse onla asla konuşmam ve evine de gitmem diyordu. (A7)

Babası evlenmek istedi oğlum bu duruma karşı çıktı. Oğlum; 'ben babamı vuracağım' dedi. Bende oğlum olmaz dedim baban genç adam evlenmesi normal dedim oğlum öyle yatıştırdım. Sen çile çekerken o evlenmez dedi. (A9)

Araştırma verilerine göre, çocukların anne ve babasının tekrar evlenmelerini istemedikleri görülmektedir. Ayrıca anne ve babanın başka biri ile evlenme olayına da çocukların karşı çıktığı anlaşılmaktadır. Buradan hareketle çocukların, evlenen veya evlenmeyi düşünen anne ve baba ile ilişkilerinin azalacağı görülmektedir. Ayrıca çocukların anne ve babasının tekrar evlenmelerine karşı olmalarının nedeni ise daha çok anneyi ve kendi düzenlerini korumak olduğu anlaşılmaktadır.

b) Olumlu

Anne ve babanın boşanma sonrası başka biri ile evlenmelerine genel de çocukların karşı oldukları yukarıda ifade edilse bu duruma olumlu bakan çocukların olduğu görülmektedir.

Babam zaten şuan başka biriyle evli hiç ters karşılamadım çünkü ikisinin de tekrardan evlenme hakkı var. Ayrıca ikisi de bu konuda benim çok hoşuma giden bir davranış sergiledi önce evlatlarını düşündüklerini söylediler. Annem hiç evlenmedi ama evlense eminim önce evlatlarım derdi, babam evlendi ama evlenirken evlatlarım benimle yaşar gibi şart koştu. o kadında çok samimi bir insan kendisini çok severim. Babamın evlenme hakkı olduğu gibi annemin de hakkı var kendisi olgun bir insan benim için doğru kişiyi seçtiği sürece çok bir sıkıntı yok. (EÖ10)

Anne ve babamın yeniden evlenmesini normal karşılarım ama zaten babamın yapacağını çok sanmıyorum. Babam zaten yapıyor yapacağını annemi de çok normal karşılarım. Babam sorar nasıl karşılayacağımı bildiği için devam eder bildiğini okur. (KÖ4)

Ben o zaman da şunu düşünüyordum her zaman herkesin kendi hayatı birilerinin biriyle evlenmesi çok normal anemin de babamın da evlenmesini

normal görüyordum hatta babam evleneceği kişiyi tanıştırdı ama evlendikten sonra öyle olmadığını gördüm. O zaman normal diye düşündüm hatta evlenince uzaklaşır bize karışmaz diye düşünmüştüm. (KÖ1)

Kızım ve oğlum diyor senin de bir arkadaşın olsun evlen diye fakat benim omuzlarımda güç kalmadı bir evlilik daha yapacak gücüm yok. Çocuklarım istiyor benimde mutlu olmamı yüzümün gülmesini fakat ben kendimi çocuklarıma adadım. Çocuklarıma üvey baba gözü ile baktırmamak için söz verdim. (A9)

Araştırma verilerine göre çocukların anne ve babasının tekrar evlenmelerine olumlu bakmaktadır. Hatta baba genelde evlenmiş oluyor çocuklar annelerinin de bir arkadaşı olsun evlensin gibi söylemlerde buldukları anlaşılmaktadır. Ayrıca çocuklar anne ve babasının evlenme durumunda fikirlerinin alınmasını önemsedikleri görülmektedir.

4.2.8.3. Akraba İlişki Durumu

Araştırma bulgularına göre boşanma öncesi ve sürecindeki akraba çevre ilişkilerinin bu süreçte daha durağan ve mesafeli olduğu görülmektedir. Bu dönemde anne ve baba yeni yaşamlar kurdukları için çocuklar hangisi ile yaşıyorsa o tarafın akrabaları ile yakın bir ilişki içinde olduğu anlaşılmaktadır.

a) Anne tarafı akraba ilişkisi iyi baba tarafı akraba ilişkisi mesafeli

Akraba ilişkileri boşanma süreci ile birlikte kopma aşamasına gelen çocuklar bu dönemde tek ebeveynli bir yaşama devam etmek zorunda kalmaktadırlar. Tek taraflı akraba ilişkisi kuran çocukların sosyal çevre ile ilişkisinin olumsuz etkilendiği görülmektedir.

Anne tarafı ile çok iyi baba tarafıyla hiç görüşmüyorum. Amcalarımın eşi annemi çok severmiş arada sadece onlardan haber gelir. KÖ2)

Anne tarafı ile ilişkim iyi baba tarafı ile çok görüşmüyorum. (EÖ8)

Anne tarafımla gayet iyi anlaşabiliyor, eğlenebiliyorlar. Fakat diğer tarafla görüşmüyorlar. (A2)

Yukarıda birkaç örnek verilen araştırma bulgularında da görüldüğü gibi çocuk ve akraba ilişkilerinde benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Anne ve babanın boşanması ile birlikte çocukların tek taraflı akraba ilişkisi ile yaşamlarına devam ettiği görülmektedir. Genelde iletişim ve ilişkinin devam ettiği akraba tarafının ise anne tarafı olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca çocuklar önceki dönemlerde sıkıntılı olan akraba ilişkilerinin bu dönemde daha mesafeli ve durağan olduğu görülmektedir.

b) Anne ve baba tarafı akraba ilişkisi iyi

Araştırmaya katılanların verdikleri bilgiler doğrultusunda anne ve babanın boşanması onların arasındaki ilişkinin bittiğini göstermektedir. Ancak anne ve baba tarafı akraba ilişkileri devam etmektedir.

Hem anne hem baba tarafıyla akrabalık ilişkilerim iyidir. Ama baba tarafıyla biraz daha geliştirdim. Annem İstanbul'a gittiği zaman babamla yaşarken halam bana kendi evladıymış gibi bakıyordu. İkinci annem diyebilirim. Babamdan daha yakındı bana, babamın kötü olmasından değil her olumsuz olayda yanımda olurdu. İnsanın kendisine karşı yapılanları küçükken yaşamış olsa bile büyüyünce idrak edebiliyor. Anne tarafıyla da keza öyle oraya gittiğim zaman sürekli kuzenlerim falan arayıp beni davet ederdi. (EÖ10)

Herkesle aram çok iyi, muhtemelen anne ve babam amca çocukları oldukları için kan bağıyla akraba olduğumuzdan dolaydır. (EÖ9)

Kardeşimle de akrabalarımın da ilişkimde herhangi bir değişiklik yok, aynı yani sadece anne ve babam arasındaki ilişki bitti. (KÖ3)

Hiçbir sıkıntıları yok akrabaları ile biz de sürekli görüşürüz çocuklar da görüşür. Hiçbir kavgamızın içerisine sokmadık. Hiçbir zaman onları aramıza sokmadım. Akrabaları ile görüşmelerine hiçbir engelde bulunmadık. Bu konuda başarılı olduğumuzu düşünüyorum. (A3)

Yukarıdaki araştırma verilerinin çocukların iki akraba tarafı ile ilişkisinin devam ettiği görülmektedir. Bunun nedeni boşanmadan önce aile ve akraba ilişkileri iyi olan ailelerin çocuklarının boşanma sonrası da akraba ilişkilerini sağlıklı bir şekilde devam ettirmeleridir. Ayrıca boşanan çiftlerin aynı memleketli veya akraba olmaları

durumunda da çocukların iki tarafın akrabaları ile ilişkilerinin devam ettiği görülmektedir.

4.2.8.4. Okul ve Arkadaş İlişki Durumu

Araştırma verilerine göre çocukların boşanma sürecinde olduğu gibi boşanma sonrası süreçte de aile içi özel konuları arkadaşları ile paylaşmadıkları, aile hakkındaki konuları okul ve arkadaş çevreleri ile konuşmayı tercih etmedikleri görülmektedir.

a) Etkilenmeyen (paylaşmayan)

Bu süreçte çocukların boşanma konusunu arkadaş ve okul çevrelerinden genelde gizledikleri görülmektedir. Çocuklar arkadaşlarından gizledikleri için onların tepkisi ve bu konudaki yaklaşımları hakkında fazla bilgi alınamamaktadır.

Ailemizin içinde olan bir durum olduğu için paylaşmadım bundan dolayı arkadaşların fazla bir etkisi olmadı. (EÖ7)

İlkokul ve ortaokulda olduğu gibi arkadaşlarımdan çoğu bilmez öğretmenlerim bilir. Arkadaşlarım bu konuyla ilgili konuşmuyorlar. Zaten çok konusu geçmiyor konusunun geçmesi gerektiğini de düşünmüyorum, bana yardım etmeleri gerektiğini de düşünmüyorum. Genellikle muhabbeti olmuyor. Bu durum beni çok etkilemedi. (EÖ10)

Daha önce dediğim gibi ben söylemem lazım kafasında olduğum için bilmiyorlardı. Eğer söylersem beni zayıf görürler kötü yola düşebilirler gibi düşünüyordum birinden öyle öğüt almıştım o kafadaydım. Etkilerini hissettirmedikleri için normal bir şekilde devam ettirdim. (EÖ6)

Arkadaş ve okul çevrem birkaç kere değiştiği için anne ve babamın boşanması arkadaş çevreme herhangi bir etkisi olmadı. Çok açtığım bir konu değil açınca da onlar saygı gösteriyor. Biri ile konuşurken bu konuyu açtığım pek konu değil. Bu durum arkadaş ilişkilerimde bir sıkıntı oluşturmuyor. (KÖ3)

Çok dile getirmediikleri için ilişkilerini çok etkilemiyor. Şu ana kadar da okuldan öğrencinizin motivasyonu düşük gibi bir uyarı hiç almadım. Ne kendilerini ne başkasını etkiledikleri bir şey duymadım. (A2)

Arkadaşlarına söylemek istemiyor gibime geliyor. Yani bunu rahatça paylaşmıyor. İlişkilerini etkilemiyor, sosyal bir çocuk. İnsanlarla iletişim kurmada sorun yaşamıyor. Fakat bu konuyu pek paylaşmıyor.(A7)

Katılımcıların verdikleri bilgilere göre çocukların boşanma konusunu arkadaşları ile paylaşmaktan kaçındıkları görülmektedir. Çevre değişikliği, kendilerini zayıf gösterecek bir durum olması ve kendilerine zarar getirecek düşüncesi gibi nedenlerden dolayı paylaşmaktan kaçındıkları anlaşılmaktadır.

b) Etkilenen (paylaşan)

Boşanma sonrası süreçte çocukların okul ve arkadaş çevreleri ile anne ve babasının ayrılması konusu paylaştıkları görülmektedir. Ayrıca paylaşma sonrasında ve çevre değişikliği durumunda çocuklar etkilenmektedirler.

Arkadaşlarım anne ve babamın ayrı olduğunu biliyorlar birkaç ailesi ayrı olanlar var onlar da normal karşılıyor. Arkadaş seçiminde aile değil kişinin eğlenceli olmasına bakıyorum aile yapısına bakmıyorum. (KÖ4)

Ben lisede biraz daha açık konuşmuştum tabi bu insanlar tarafından bana karşı biraz acıma duygusu bakışı gördüm ve bunu hissettim. Ben de bundan hiç hoşlanmadım keşke demeseydim dedim bu bakışlardan hiç hoşlanmadım. Sonrasında aileden yakın arkadaşlarım da beni hiç yadırgamadılar. Uzak olanlarında benim hakkımda ne düşündüğü çok umurumda olmadı. (KÖ1)

Arkadaş çevremi olumlu etkiledi hala da iyi etkiliyor hamdolsun. Ama onları aileleriyle giderken görünce ailemin gelip beni almamasına üzülüyordum. (EÖ9)

İlkokulda kimseye söylemiyorlar. Ortaokulda yakın arkadaşlarına söylüyorlar. Lisede herkese söylüyorlar. Çünkü çekiniyor ilerde olgunlaşmış olunca söylüyorlar. Küçükken çekiniyorlar, öğretmenlere bile söylemiyorlar. (A1)

Okul arkadaşlarıyla muhabbet etmekten mutluluk duyuyor. Arkadaşlarıyla birkaç defa konuşmuş. Annemler anlaşılamadı ayrıldı demiş. Boşanmamızı paylaştığı arkadaşlarından biri "yani bu annenin en doğal hakkı" demiş.

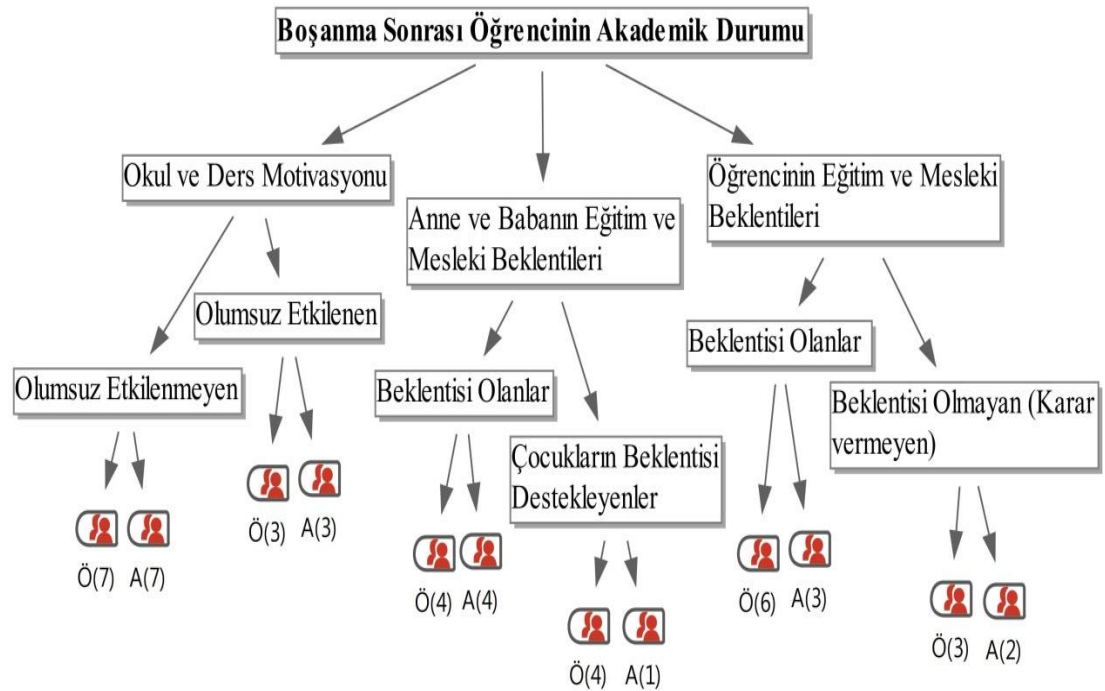
Ben arkadaşlarıyla ilişkilerine çok girmiyorum. Gelip giden birkaç arkadaşı boşanmayı normal karşıyorlar. (A4)

Çevre değişikliği beni de çocuğumu da çok etkiledi, halen alışamadık. Biz taşındık ve burayı bir türlü benimseyemedik. Eski okulundaki arkadaşları ile bağlantıları kesmedim. Hala gider gelir görüşür onlarla. Henüz burada bir arkadaş çevresi olmadı. (A5)

Araştırma verilerine göre boşanma konusunu bazı çocukların yakın arkadaşları ile paylaşmayı tercih ettikleri görülmektedir. Ayrıca yaşları ilerledikçe özellikle ergenlik döneminde yakın arkadaşları ile bu konuyu paylaştıklarını anlaşılmaktadır

4.2.9. Boşanma Sonrası Öğrencinin Akademik Durumu

Bu süreçte öğrencinin ders ve okul motivasyonunu etkileyen dış kaynaklı problemler değil daha çok içsel problemler ile ergenlik dönemi problemlerinin olduğu anlaşılmaktadır. Buradan hareketle bu süreç çocukların ders başarısının veya başarısızlığının üzerinde anne ve babanın boşanma etkisinin kaybolduğu ya da çok az hissedildiği bir dönemdir. Bundan dolayı çocukların ders, okul ve akademik durumunun olumlu ya da olumsuz etkilenmesi anne ya da baba eksikliğinden kaynaklanmamaktadır.

Şekil 4. 15: Boşanma Sonrası Öğrencinin Akademik Durumu

4.2.9.1. Okul ve Ders Motivasyonu

Boşanma sonrası süreçte çocukların yeni yaşam düzenleri, okul ve sosyal çevreleri belirgin hale gelmektedir. Ayrıca bu süreçte çocuklar üzerinde etkilerinin en aza indiği, okul ve ders motivasyonlarının daha iyi olduğu bir dönemdir.

a) Olumsuz etkilenmeyen

Boşanma sonrası süreçte çocukların okul ve ders motivasyonlarına olumsuz etkilerinin kaybolduğu veya en aza indiği bir dönemdir. Boşanma sürecinden sonra çocukların kendine olan güveninde ve yaşamlarında olumlu yönde bir gelişme olup bu durum da okul başarısına yansımaktadır.

Ders başarıımı ailem etkilemiyor. Zaten ben buna alıştım. Çalıştığımda güzel notlar alıyorum. Derslerim şu an çok iyi. (EÖ9)

Ders başarıım iyi ortalamam da iyi biraz motivasyonum düştü. Fakat anne ve babanın boşanması ile ders başarıımın pek bir alakası yok. (KÖ3)

Annem babam boşanmış, bir şeyler olmuş gibi kara kara düşünüyüm gibi somurtayım başka şeylere yöneleyim gibi bir kafada değildim direk neyse o şekilde derslerime odaklanmaya devam ettim başarı da geldi zaten. (EÖ6)

Üniversite sınavına hazırlanıyorum. Çalışabiliyorum ama keşke lisede daha çok çalışsaydım. Çok motiveyim hep pozitifim. Hep negatifleri üzerimden atıyorum ama bunun acısı çıkıyor hep başkalarından çıkarıyorum. (KÖ2)

Ben hiç şöyle düşünmedim ve etrafımda öyle örnek de yoktu. Hiç aklıma dahi olumsuzluk gelmedi. Bununla alakalı hep annemle görüştüm dedim beni dershaneye yazdır hep kendi ve annemin çabalarıyla bir şeyler yaptık bir yerlere geldik ailemin boşanma olayı benim okul ve ders durumumu hiç etkilediğini düşünemedim. (KÖ)

Çocuklarımı tanıdığım kadarıyla akıllı ve düzenli çocuklar ikisi de kendi sorumluluklarını biliyorlar motivasyonları iyi daha ben bugüne kadar onları bu konuda zorlamadım. (A3)

Şu anda iyi eğitimler çevrimiçi olduğu için sabahtan akşama kadar evde derse giriyor. Derse katıldığını görüyorum. Eğer başarısı düşükse de kapasitesi bu kadardır çünkü derse güzel bir şekilde katıldığını görüyorum.
(A5)

Araştırma sonuçlarına göre bu dönemde çocuklar üzerinde anne ve babanın boşanma olayı etkilerinin olmadığı görülmektedir. Ayrıca anne ve babanın boşanması ile çocuğun ders durumunun olumsuz etkilenmediği belirtilmektedir. İlaveten çocukların bu dönemde ders başarılarının ve okul motivasyonlarının iyi olduğu ifade edilmektedir.

b) Olumsuz etkilenen

Boşanma sonrası süreçte çocukların okul ve ders durumunda anne ve babasının boşanma olayının etkileri kaybolmaktadır. Ancak bazı çocuklarda anne ve babanın boşanması veya farklı nedenlerden dolayı okul ve ders durumu olumsuz etkilenmektedir.

Şuan bazen derslerimde zorlanıyorum bunun onların boşanması ile ilgisi var mı bilmiyorum. (EÖ8)

Her öğrencide olduğu gibi biraz derslerde sıkılmam var ama okulumu gerçekten çok seviyorum. Öğretmenlerimi de çok seviyorum çok güzel insanlar. Ders motivasyonunu çok etkiliyor öğretmenlerin güzel olması. Edebiyatı hiç sevmeyen biriyken çok güzel şiirlerle cümleler kuran bir hoca sayesinde edebiyatı sevmeye başladım. (EÖ10)

Şu an 11.sınıf. Geçen sene dersleri daha yüksekti ama şu an ergenlik sebebiyle olsa gerek "ben yaparım, ben hallederim" diyor. Dersleri biraz bozuldu. (A4)

Aslında başarılı ama sınavlara çok yansıtamıyor. Derslere kendini çok veremiyor. Dikkat dağınıklığı var ama çalışıyor. Sınavları bu yüzden o kadar iyi geçmiyor. (A8)

Ders başarısı şuan o kadar iyi değil biraz zayıf daha iyi olabilirdi. (A9)

Araştırma verilerine göre bazı çocukların okul ve ders motivasyonlarının düşük olduğu görülmektedir. Bu durumun anne ve babanın boşanma olayından çok farklı nedenlerden kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

4.2.9.2. Anne ve Babanın Eğitim ve Mesleki Beklentisi

Boşanma sonrası süreçte anne ve baba genelde çocuklarının başarıları doğrultusunda ilerlemelerini beklemektedirler. Ayrıca bazı anne ve baba çocukların kendi istedikleri alanları desteklerken bazı anne ve baba da kendi istediği alanlara çocuklarının yönelmesini istemektedirler.

a) Çocuklarının beklentisi destekleyenler

Eğitim ve mesleki konularda genelde anne ve babalar çocukların başarıları doğrultusunda onların kendi istedikleri eğitim ve mesleki tercihlerini desteklemektedirler.

Annem her zaman nerde mutlu olmak istiyorsam orda olmamı ister. Anneme başka meslekte söylesem ona da okey der. Yani sen kendini nerde mutlu görmek istiyorsan orda ol. Fakat babama bakarsanız ben genetik mühendisliği düşündüğüm için babama kalsa yapamam edemem. Zaten babam hep karşı ne yapmak istersem isteyeyim. (KÖ1)

Zaten benim istediğim bölümü bildikleri için beni destekliyorlar ve iyi bir üniversiteye gitmemi istiyorlar. (KÖ3)

Annem ve babamda benim şuan düşündüğüm mesleğin bana yakışacağını söylüyorlar. Annem benim çok ikna edici biri olduğumu bildiği için özellikle bu meslek iyi olur diyor. İkisi de destekliyor. (KÖ5)

Bir meslek lisesinde okumasını istemiştim ama kendisi Anadolu lisesinde okumak istedi. Ben de kendisine çizmek istediği yolu destekliyorum. (A4)

İlla şu meslek olsun diye bir baskımız yok. Yaşı ilerledikçe de kendini derslere daha çok vermeye başladı daha ileriki yaşlarda derslerine daha çok vereceğini ona göre de meslek seçeceğini düşünüyorum. (A5)

Boşanma sonrası dönemde çocuklar genelde anne ile birlikte yaşadıkları için anne, çocuklara destek sunmakta ve onun düşüncelerini desteklemektedir. Baba bu süreçte çocukların hayatında olmadığı için o da uzaktan desteklemektedir. Çocukların bu süreçte genelde ebeveyn baskısına maruz kalmadan ve ebeveyn destekleri ile eğitim ve mesleki düşünceleri doğrultusunda ilerlemeye çalıştıkları görülmektedir. Ayrıca annelerin meslek seçimini çocuklarına bıraktıkları ve onların düşüncelerini önemsedikleri görülmektedir.

b) Beklentisi olanlar

Boşanma sonrası anne ve babanın çocuklarından beklentisi olmaktadır. Özellikle annelerin kendi yaşadıkları sıkıntıları çocuklarının yaşamaması için onların güçlü ve kendine yetebilen bireyler olmasını istemektedirler.

Babamın düşüncesi sen kesinlikle okulu bırakma. Maddi desteğini devam ettiriyor çünkü sen okulu bırakma yani boşanma dönemindeki sürece kadar sende bir ışık var. Sen devam et veya ben seni bir şekilde devam ettireceğim kafasında annem ise sen illaki yaparsın biliyorum sen başaracaksın düşüncesi var. İkisi de eğitim konusunda destekliyor. (EÖ6)

Babam iyi bir üniversite kazanmamı istiyor annem daha çok bana bırakıyor. (EÖ8)

Annem 4 yıl okuma diyor hemen 2 yıllık oku çok güzel meslekler var hemen iş hayatına atıl diyor. Bir de annemin şöyle bir gayesi var çocuklarıma ev alayım eşlerine muhtaç olmasınlar diyor çünkü annem yoksul bir ailede doğup büyüdüğü için babama muhtaçlık vardı. (KÖ2)

Babam hala siyaset diye dillendiriyor. Ama annem bana bir şey demiyor ama hala ne iş yaparsan yap yazarlığa yönel diyor. Kitabın olsun düşüncelerini aktar. Hiç kimse okumasa bile bazen canın sıkıldığında açıp okuyabileceğin kendini bulabileceğin bir kitabın olsun diyor. (EÖ10)

Ben hala avukatlık okumasını isterdim ama o, belki anne mesleği olduğundan belki de hevesli olduğundan gastronomi okumayı tercih etti. Çok yorucu olduğu için gastronomi okumasını hiç istemiyordum. Zeki ve çalışkan birisi olduğu için hukuk okumasını isterdim. (A2)

Matematik zekası da sosyal zekası da çok iyi. Sürekli tarih okuyor. Ben onu akademisyen bir tarihçi olarak ya da çok merhametli bir doktor olarak hayal ediyorum. (A7)

Bürokrat olmasını isterim. Üst düzey bir rolde olsun. Kendi kendine yaşayan değil de birilerine faydalı olan güçlü bir insan olsun istiyorum. (A10)

Çocuklarından beklentisi olan ebeveynlerin ve özellikle annelerin, çocukları daha çok kendi ayakları üzerinde durmayı ve iyi bir gelecek sağlayacak meslekleri tercih etmeleri yönünde beklentisi olduğu görülmektedir. Annelerin ayrıca kendi yaşadıkları sıkıntıları yaşamaması için kolay iş bulabileceği veya yüksek gelirli güçlü mesleklere çocuklarını yönlendirdikleri görülmektedir. Araştırma verilerinden anlaşılacağı gibi özellikle boşanma süreci ve sonrası maddi ve manevi zorluk yaşayan anneler çocuklarının güçlü olmalarını, bol kazançlı meslek seçmelerini ve kendi ayakları üzerinde durmaları istedikleri anlaşılmaktadır.

4.2.9.3. Öğrencinin Eğitim ve Mesleki Beklentileri

Boşanma sonrası dönemde boşanma olayının etkileri azaldığı için çocukların daha çok kendi eğitim ve meslek hayatlarına odaklandıkları görülmektedir. Ayrıca çocukların bu dönemde eğitim konusunda istekli ve başarılı olmalarının nedeninin anne ile birlikte yaşadıkları zorluklar ve kısa zamanda aileye destek olma düşüncesi olduğu anlaşılmaktadır.

a) Beklentisi olanlar çocuklar

Araştırma verilerine göre çocuklar anne ve babasının boşanma olayına alıştıkları ve bu durumun onların ders çalışmalarına engel olmadığını ifade etmektedirler. Ayrıca çocukların yaşadıklarını geride bırakarak kendi başarılarına odaklandıkları ve başarılı olmak için motive bir şekilde çalıştıkları görülmektedir.

Çok araştırdım ve düşüncem genetik mühendisi olmak. Gelecekte bilim insanı olup insanlar adına güzel şeyler yapmak istiyorum insanların hayatına dokunabilecek onlara faydalı olabilecek işler yapmak istiyorum. (KÖ1)

Kimya mühendisliği istiyorum. (KÖ3)

Şuan savcı olmak istiyorum. Dava konularını seviyorum insanlara yardımcı olmak ve ikna edici bir yönüm var. (KÖ5)

İlk hedefim hukuk fakültesini kazanmak ama olmadı çeşitli sebeplerden dolayı diyelim. O zaman kendimde yöneticilik vasfı var bende hukuk olmadı kamu yönetimine giderim orda kaymakamlık var şuan böyle düşünüyorum. (EÖ6)

Okulu bitirip ve güzel bir işe girebilmektir şu an düşüncem bu yani başka bir beklentim yok. (EÖ7)

İnşallah ben akademisyen olmak istiyorum. Kafamda birkaç bölüm var bunlardan biri sosyoloji diğeri de kimya bu bölümlerden birinde akademisyen olmak istiyorum. (EÖ8).

Ben memuriyete girmek istiyorum. Annem bayağıdır yoruldu, yıllardır yükümüz onda. Bir an önce memur olup eve destek vermek istiyorum. (EÖ9)

Kızım savcı ya da psikolog olmak istiyor. Psikolog olmak ile ilgili bir görüşmem olmadı. (A3)

Psikolog ya da veteriner olmak istiyor. (A4)

Katılımcıların verdikleri bilgilere göre öğrencilerin tercihleri sosyal bilimlerde hukuk, kamu yönetimi ve psikoloji alanında yoğunlaşırken sayısal alanda mühendisliğin ağırlıkta olduğu görülmektedir. Ayrıca öğrencilerin boşanmanın olumsuz etkilerinden kurtulup başarıya ve kendi geleceklerine odaklandığı görülmektedir.

b) Beklentisi olmayan (karar vermeyen)

Anne ve babası boşanmış bazı çocukların eğitim ve mesleki konuda tercih belirlemedikleri ya da sıklıkla karar değiştirdikleri görülmektedir.

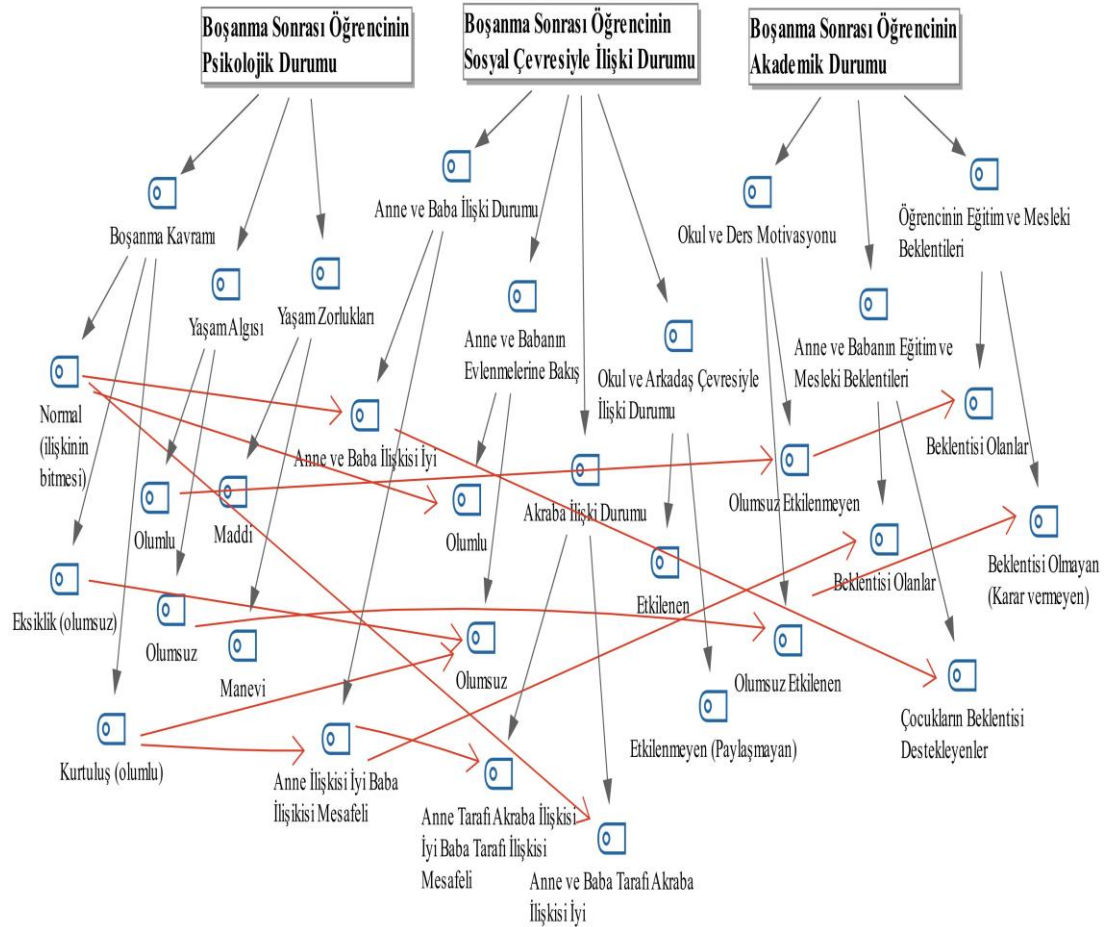
Pilotluk hayalim askeri pilotluğa dönüştü daha sonra düztaban olunca o hayalim suya düştü. Şu an araştırıyorum daha karar vermedim. (EÖ10)

Benim beklentim liseyi bitirip güzel bir işe girebilmektir. Şu an düşüncem bu yani başka bir düşüncem ve beklentim yok. (EÖ7)

Büyüdükçe daha yeni yeni ders çalışmanın önemli olduğunu farkına vardığını fark ettim. Ben okumasından yanayım. Okuması için elimden geleni yapıyorum. Kendisi de kendini geliştirmek için okuması gerektiğini biliyor. Şu meslek bu meslek diye bir baskımız yok onun da karar verdiği bir meslek yok. (A5)

Oğlum sen ne düşünüyorsun diye bunu konuştum. Henüz karar vermediğini söyledi. Ben de hayat zor deyip ona tıptan bahsettim. Biraz materyalistçe oldu ama erkenden kesin maaş almaya başlayacağın iş bu. Tıbbı biraz araştır dedim. O da sonra bana geldi dedi ki anne araştırdım ama içim tıbbı hiç elvermiyor, çok zormuş gibi geliyor dedi. Ben de peki ne olacağını dedim onu da bilmiyor. (A7)

Araştırma verilerine göre çocukların eğitim ve mesleki konuda bir yol haritası belirlemedikleri ve karar veremedikleri görülmektedir. Bu durumda olan çocuklara annelerinin eğitim ve mesleki konularda bazı mesleki telkinlerde buldukları anlaşılmaktadır.

Şekil 4. 16: Boşanma Sonrası Durumlar Arası İlişki

Boşanma sonrası süreçte çocuğun psikolojik durumu ile sosyal çevresiyle ilişki durumu ve akademik durumu arasında ilişki bulunmuştur. Bu süreçte çocuğun psikolojik durumu, onun sosyal çevresi ile ilişki durumunu ve akademik durumunu olumlu/olumsuz yönde etkilediği görülmektedir.

Boşanma olgusunu “normal” olarak tanımlayan çocuklar bu durumu anne ve babası arasındaki ilişkinin bitmesi şeklinde ifade etmektedir. Ayrıca boşanma olgusunu “normal” olarak tanımlayan çocukların anne ve baba ilişkisi iyi, anne ve babalarının tekrar evlenmelerine olumlu bakarken anne ve baba tarafı akraba ilişkileri de iyi olduğu görülmektedir. Bu çocukların okul ve ders motivasyonları olumsuz etkilenmezken çocuklarının kendi beklentileri olmakla birlikte anneleri ise bu beklentilerini destekledikleri görülmektedir.

Boşanma olgusunu “kurtuluş” olarak tanımlayan çocukların anne ilişkisi ve anne tarafı akraba ilişkisi iyi ancak baba ilişkisi mesafeli olduğu için baba tarafı akraba ilişkisinin mesafeli olduğu görülmektedir. Bu çocukların eğitim ve mesleki beklentileri olmakla birlikte özellikle annelerinin onların eğitim ve mesleki beklentileri destekledikleri anlaşılmaktadır.

Boşanmayı kurtuluş olarak gören çocukların anne ve babasının tekrar evlenmesine olumsuz baktıkları gibi anne ve babasının başka birileri ile evlenmelerine de karşı çıktıkları görülmektedir. Ayrıca annenin tekrar aynı sıkıntıları yaşamamasından veya kendi düzenlerinin bozulmasından dolayı karşı çıktıkları anlaşılmaktadır.

Boşanma olgusunu “eksiklik” olarak tanımlayan çocukların yaşam algıları olumsuz olduğu anne ve baba tarafı ilişkilerinin de sıkıntılı olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca bu çocukların okul ve ders motivasyonları olumsuz etkilendiği için eğitim ve mesleki beklentilerinde düşüş olduğu görülmektedir.

Araştırma verilerine göre boşanma sonrası süreçte çocuğun boşanma kavramına yaklaşımı ve yaşam algısı olumlu ise psikolojik durumunun olumlu olduğu görülmektedir. Bundan dolayı da sosyal çevresiyle ilişki durumu ve akademik durumunun da olumlu olduğu ve psikolojik durumla diğer durumlar arasında paralel bir ilişki olduğu anlaşılmaktadır. Ancak boşanma kavramına yaklaşımı ve yaşam algısı olumsuz olan çocukların ise sosyal çevresiyle ilişki durumu ve akademik durumunun olumsuz olduğu sonucuna varılmaktadır.

4.3. Nitel Verilerin Karşılaştırmalı Analizi

Yukarıdaki bölümlerde katılımcıların araştırmaya sorularına verdikleri cevaplar analizler edilerek boşanmanın çocuk üzerindeki etkileri doğrudan ve tablolar şeklinde aktarılmıştır. Bu bölümde ise yine katılımcıların verdikleri cevaplar analiz edilerek tüm boşanma süreçlerinde öğrencinin psikolojik, sosyal çevre ilişkisi ve akademik durumu ile ilgili en çok verilen cevaplar analiz edilerek tablolar şeklinde ve karşılaştırmalı olarak aktarılmıştır. Bu aktarım ile veriler kategorik olarak gruplandırılmış ve karşılaştırma yoluyla benzerlik ve farklılıklar irdelenmeye çalışılmıştır.

Tablo 4. 5:Boşanma Süreçlerinde Öğrencinin Psikolojik Durumu

	Konu	Öğrenci	Anne	
Psikolojik Durum	Boşanma Öncesi	Boşanmayı öğrenme	Süreç ve anneden	
		Boşanmaya verilen tepki	Olumlu (kırgınlık ve kızgınlık yok)	Olumlu (sadece babaya karşı kırgınlık var)
		Boşanma kararını değerlendirme	Sorunlardan dolayı olumlu değerlendirme	Sorunlardan dolayı olumlu değerlendirme
	Boşanma Sırası	Bu süreçte rol durumu	Rol üstlenmemiş	Rol üstlenmemiş
		Etkilendiği olaylar	Ebeveyn eksikliği, tek ebeveynlik, çevre değişikliği	Aile ortamı eksikliği, tek ebeveynlik, kavgalar
		Problem Durumları	Baba kaynaklı davranışlar ve boşanmaya itiraz	Baba kaynaklı davranışlar ve nafaka problemi
	Boşanma Sonrası	Boşanma Kavram algısı	Normal ve eksiklik olarak tanımlıyorlar.	Kurtuluş, eksiklik ve normal olarak
		Yaşam algısı	Mutlu ve olumlu yaşam algısı var.	Mutlu ancak baba eksiliği var.
		Yaşam zorlukları	Maddi ve manevi sıkıntı var	Genelde maddi sıkıntı var

Araştırma verilerine göre boşanma öncesi süreçte aile ortamında anne ve baba arasındaki anlaşmazlıklar, kavgalar, geçimsizlikler ve iletişimsizlikler çocukları psikolojik yönden olumsuz etkilemektedir. Bundan dolayı çocuklar anne ve baba arasında yaşananlara tanık oldukları için anne ve babanın boşanma kararına tepkili değil tam aksine kararı olumlu karşıladıkları ve beklenenin olduğu şeklinde ifade etmektedirler. Ayrıca katılımcılar birinci ve üçüncü soruya benzer cevaplar verirken ikinci soruda farklılaşma olduğu görülmektedir. Genelde öğrenci ve anne katılımcılar boşanma olayını olumlu ifade etmektedir.

Araştırma verilerine göre boşanma sırasında aile yakınları çocuklara baskı yaparak çocukların rol üstlenmesini talep etseler de katılımcı verileri de göstermektedir ki çocuklar bu süreçte pasif kalmayı tercih etmişlerdir. Yapılan mülakatlarda birinci ve ikinci soruda öğrenci ve annenin aynı /benzer cevaplar vermesi araştırmanın farklı bakış açılarıyla olayın doğrulanması şeklinde de yorumlanabilir. Ayrıca son soruya verilen cevapların küçük farklılıklarla birlikte genelde birbirine yakın olduğu görülmektedir.

Araştırma verilerine göre boşanma sonrası süreçte çocukların psikolojik yönden önceki süreçlere göre daha iyi durumda oldukları anlaşılmaktadır. Çünkü boşanma sonrası aile ve çocuklar yeni bir düzen ve yeni bir yaşam kurarak belirsizlikleri ortadan kaldırmışlardır.

Katılımcı cevaplarına göre birinci soruda çocuklar, boşanma olgusunu anne ve baba arasındaki ilişkinin kopması, kurtuluş ve eksiklik olarak tanımlamışlardır. İkinci soruda ise anne ile yaşadıklarını, mutlu olduklarını ve bazı sıkıntılarının da olduğu belirtmişlerdir. Üçüncü soruda ise katılımcılar boşanma sonrası genelde maddi ve manevi zorluklar yaşandığı maddi sorunların zamanla çözüldüğünü ancak manevi sorunların devam ettiğini ifade etmişlerdir.

Tablo 4. 6: Boşanma Süreçlerinde Öğrencinin Sosyal Çevresiyle İlişki Durumu

		Konu	Öğrenci	Anne
Sosyal Çevresiyle İlişki Durumu	Boşanma Öncesi	Anne ve baba İlişki durumu	Anne ve baba ilişkisi iyi	Anne ilişkisi iyi baba ilişkisi mesafeli
		Akraba ilişki durumu	Anne ve baba tarafı akraba ilişkisi iyi	Anne ve baba tarafı akraba ilişkisi iyi
		Okul ve arkadaş ilişki durumu	Başlangıçta paylaşmıyor	Hiç paylaşmıyor
	Boşanma Sırası	Anne ve baba İlişki durumu	Anne ilişkisi iyi baba ilişkisi mesafeli	Anne ilişkisi iyi baba ilişkisi mesafeli
		Akraba ilişki durumu	İki taraf akraba ilişkisi iyi bazılarında baba tarafı mesafeli	Anne tarafı akraba ilişkisi iyi ancak baba tarafı mesafeli
		Okul ve arkadaş ilişki durumu	Paylaşmıyor	Paylaşmıyor sadece yakın arkadaşları ile paylaşıyor.
Boşanma Sonrası	Anne ve baba İlişkisi ve evlenme durumu	Ebeveyn ilişkisi iyi evlenmelerine karşılar	Anne ilişkisi iyi baba ilişkisi mesafeli ve yeniden evlenmeye karşılar	
	Akraba ilişki durumu	İki taraf ile de ilişkileri iyi fakat bazılarında anne tarafı iyi bazılarında iki taraf ile de mesafeli	İki taraf akraba ilişkisi iyi ancak bazılarında iki taraf ilişkisi mesafeli	
	Okul ve arkadaş ilişki durumu	Aile özeli olduğu için paylaşmıyor	Paylaşmıyor çok yakın arkadaşı ile paylaşıyor	

Boşanma öncesi süreçte çocukların sosyal çevresiyle ilişki verileri ile annelerin verileri birbirini doğrular niteliktedir. Anne ve baba ilişkisinde genelde problem kaynağı baba olduğu için baba ile çocukların ilişkisinin mesafeli olduğu bulgusu edinilmiştir. Ayrıca ikinci soruda cevaplar birinci sorunun sonucu olarak görülmektedir. Çünkü baba ve anne ile sağlıklı ilişki olduğu durumlarda iki tarafın akrabalar ile de ilişki sağlıklı iken diğer durumlarda ilişki mesafeli olduğu görülmektedir. Son sorudaki bulgularda ise çocukların aile özellerini okul ve arkadaş çevresinden gizlemeyi tercih ettikleri anlaşılmaktadır. Ancak zamanla bazı çocukların bu durumu çok yakın arkadaşları ile paylaştıkları görülmektedir.

Boşanma sırasında çocukların sosyal çevre ile ilişki durumuna bakıldığında verilere göre anne ile çok sıkı bir ilişki varken baba ile ilişkinin mesafeli olduğu

anlaşılmaktadır. Katılımcı öğrenci ve annenin birbirine yakın ve benzer cevaplar verdikleri görülmektedir. Ayrıca araştırmanın birinci sorusunun cevabı ikinci sorunun cevabına da kaynaklık etmektedir. Çünkü anne ile iyi olan ilişki anne tarafına olumlu ilişki olarak yansırken baba ile olan ilişkinin de baba tarafı ile olan ilişkiye olumlu/olumsuz yansımaktadır. Son soruda ise öğrenci ve annenin aynı cevaplar verdikleri görülmekte olup çocukların kendi aile konularını okul ve arkadaş çevrelerinden gizlemeyi tercih ettikleri görülmektedir.

Boşanma sonrası çocukların sosyal çevre ile olan ilişki verilerine göre çocukların anne ve anne tarafı ile yakın ilişki içinde oldukları baba ile mesafeli bir ilişki kurdukları için baba tarafı ile ilişkinin az olduğu bulgusu edinilmiştir. Çocukların anne ve babasının birbirleriyle veya başka biri ile evlenmelerine ise kesinlikle karşı oldukları görülmektedir. Çocukların bu süreçte genelde önceki süreçlerde olduğu gibi aile içi konuları okul ve arkadaş çevrelerinden gizledikleri bulgusu edinilmiştir. Ayrıca üç soruda da katılımcıların verdikleri cevaplar birbirlerine yakın olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle üçüncü soruda öğrenci ve anne cevapları birbirini doğrulamaktadır.

Tablo 4. 7: Boşanma Süreçlerinde Öğrencinin Akademik Durumu

		Konu	Öğrenci	Anne
Akademik Durum	Bosanma Öncesi	Okul ve ders motivasyon durumu	Okul motivasyonu ve ders durumu iyiydi	Okul motivasyonu ve ders başarısı iyiydi
		Anne ve babanın eğitim ve meslek beklentisi	Ailenin beklentisi var. Çocukların beklentisini destekliyorlar.	Beklenti var bazıları da beklentisini destekliyor.
		Öğrencilerin Eğitim ve Mesleki Beklentileri	Öğrencilerin farklı meslek beklentileri var	Daha tam bir meslek beklentisi yok
	Bosanma Sonrası	Okul ve ders motivasyon durumu	Okul ve ders durumu olumsuz etkilenmemiş	Bazıları kısa süreli olumsuz etkilenirken bazıları etkilenmemiştir
		Anne ve babanın eğitim ve meslek beklentisi	Bazı aileler beklentisi varken bazıları öğrenciye bırakmış	Beklentisi olanlar var ancak çocuğu destekleyenler de var
		Öğrencilerin Eğitim ve Mesleki beklentileri	Okul ve eğitim beklentisinde değişiklik var	Olumlu/olumsuz şekilde değişiklik olmuş

Tablo 4. 8: Boşanma Süreçlerinde Öğrencinin Akademik Durumu (Devamı)

	Konu	Öğrenci	Anne
Boşanma Sonrası	Okul ve ders motivasyon durumu	Okul motivasyonu ve ders başarısı iyi	Okul motivasyonu ve ders başarısı iyi
	Anne ve babanın eğitim ve meslek beklentisi	Bazı ailelerin beklentisi var bazıları çocuklara bırakmış	İyi bir bölüm okuyup meslek sahibi olmaları istiyorlar
	Öğrencilerin Eğitim ve Mesleki Beklentileri	Başarıları doğrultusunda beklentileri var	Bazıları kararsız olmakla birlikte beklentisi var

Boşanma öncesi evrede katılımcıların verdikleri bilgilere göre öğrencilerin başarı durumu ve okul motivasyonlarının iyi olduğu görülmektedir. Ayrıca bu dönemde çocukları ile ilgili olan ebeveynler çocuklarının kapasiteleri doğrultusunda çok iyi yerlere gelmelerini istediklerini ifade etmektedirler. Ancak çocuklar ise bu süreçte bazı meslekleri düşündüklerini belirtmekle birlikte anneler ise genelde çocukların kararsız olduklarını ifade etmişlerdir.

Boşanma sırasında öğrenci katılımcılar okul ve ders motivasyonlarının etkilenmediğini ifade ederken bazı anneler ise akademik başarıda düşüş olduğunu belirtmektedir. Ayrıca bu süreçte öğrenci ve anne genelde okuldan destek almadıklarını ifade etmektedirler. İkinci soru verilerinde anne ve babanın düşüncelerinde çok değişiklik olmadığı, eğitim ve meslek konusunda çocuklarını destekledikleri görülmektedir. Ayrıca son soruda boşanma ile birlikte çocukların eğitim ve meslek tercihlerinde değişiklik olduğu anlaşılmaktadır.

Boşanma sonrası süreç çocuklar üzerindeki akademik etkilerinin en az olduğu dönem olarak görülmektedir. Çünkü çocuk ve anne artık yeni bir düzen ve yeni bir çevre oluşturmuştur. Bundan dolayı çocukların okul motivasyonunun ve ders başarısının genelde iyi olduğu görülmektedir. Akademik düşüşlerin anne ve babanın boşanmaları ile ilgili olmadığı farklı sebeplerden olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca anne ve baba çocuklarını desteklemekle birlikte özellikle annelerin, çocuklarının kendi ayakları üzerinde durmaları ve güçlü olmaları beklentisinde oldukları ifade edilmektedir. Bulgulara göre öğrencilerin başarıları doğrultusunda meslek beklentisi içerisinde oldukları ve bazılarının kararsız olduğu belirtilmektedir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ, DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER

Bu bölümde boşanmanın öğrenciler üzerindeki psikolojik, sosyal ve akademik etkilerine yönelik sonuçlar ayrı ayrı verilerek ilgili literatür doğrultusunda ve okul sosyal hizmeti temelinde değerlendirilmiştir. Daha sonra araştırma sonuçları bağlamında uygulayıcılara ve araştırmacılara yönelik öneriler verilmiştir.

5.1. Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışmada, anne ve babası boşanmış lisede öğrenim gören öğrencilerin boşanma öncesi, boşanma sırası ve boşanma sonrası süreçleri üç ana tema ve bu temaların altında öğrencinin psikolojik, sosyal ilişki ve akademik durumu incelenmektedir.

Bu çalışmada amacına uygun olarak sosyal bilimlerde çokça tercih edilen nitel araştırma yöntemi ve yarı yapılandırılmış mülakat tekniği kullanılmıştır. Ayrıca çalışmada çoklu durum çalışma deseni tercih edilerek boşanma öncesi, boşanma sırası ve boşanma sonrası süreçlerinde öğrencinin psikolojik durumu, sosyal çevresiyle ilişki durumu ve akademik durumu öğrenci ve anne bakış açıları ile incelenmiştir. Bu doğrultuda araştırma verileri belirli tema, kategori ve kodlar halinde içerik ve betimsel analizleri yapılarak benzerlik ve farklılıklara vurgu yapılmıştır.

Boşanma olgusu uzun ve zorlu bir süreç olmasından dolayı (Uzun, 2013: 20-21; Geniş, Toker ve Şakiroğlu, 2019: 196-197; Günen, 2017: 92; Akyüz E., 1978: 3) hiç kuşkusuz aile üyelerini psikolojik, sosyal ve ekonomik (Tatlıoğlu & Demirel, 2016: 59) olarak etkilemektedir. Buradan hareketle literatür verileri ve araştırma sonuçları da göstermektedir ki bu durum en çok çocuklara (Uzun, 2013: 20-21; Geniş, Toker ve Şakiroğlu, 2019: 196-197; Tüzün, 2004) etki etmektedir. Boşanmanın özellikle çocukların psikolojik durumunu, sosyal çevresiyle ilişki durumunu ve akademik durumunu olumlu/olumsuz yönde etkilemektedir. Ayrıca boşanmanın sonucu olarak aile ortamının dağılması ve aile üyelerinin farklı yaşam ve çevre kurmaya çalışırken maddi ve manevi yönden birçok zorlukla mücadele etmektedirler. Bu mücadelenin

boyutu aile üyelerinin sosyal ve ekonomik durumları ile boşanma süreçlerinin sağlıklı/sağlıksız yürütülmesiyle de doğrudan bağlantılıdır.

Araştırmanın boşanma öncesi sonuçlarına göre, aile ortamında anne ve baba arasında kavga, çatışma ve şiddet gibi sorunlar çocukların psikolojik durumuna olumsuz etki ettiği görülmektedir. Bu süreçte anne ve baba arasındaki sorunlara tanık olan ve süreci sağlıklı geçiren çocuklar anne ve babasının boşanma kararını olumlu karşılarken sürece tanık olmayan, sürecin dışında olan veya süreci sağlıksız geçiren çocuklar bu kararı olumsuz karşılamaktadır. Ayrıca sürece tanık olan ve süreci sağlıklı geçiren çocuklar anne ve babasının boşanma olayını olumlu değerlendirip “beklenen, tahmin edilen ve olması gereken oldu” şeklinde ifade ederken sürece tanık olmayan ve süreci sağlıksız geçiren çocuklar bu olayı “üzüntü, korku ve bilinmezlik” şeklinde ifade etmişler ve boşanma olayını kabullenmemişlerdir.

Araştırmanın boşanma sırası verilerine göre çocukların boşanma olayında genellikle bir rol üstlenmediği ancak bazı çocukların ebeveyn ve çevre baskısı ile boşanma olayına müdahil oldukları ve süreçte rol üstlendikleri görülmektedir. Boşanma sırasında çocukların ebeveyn eksikliği, çevre değişikliği, kavga ve şiddet gibi yaşadığı ve şahit olduğu olumsuzluklar onları etkilemektedir. Ayrıca çocuklar yaşadıkları olumsuzlukların ve sorunların kaynağı olarak gördükleri babaya karşı tepkilidirler.

Araştırma verilerine göre, boşanma sonrası süreçte çocukların psikolojik durumları, genel olarak boşanmayı nasıl algıladıklarına göre değişmektedir. Örneğin boşanmayı “eksiklik, yok oluş ve yıkım” olarak tanımlayan çocukların psikolojik olarak boşanma olayından çok etkilendikleri anlaşılmaktadır. Ancak boşanmayı “kurtuluş ve normal” olarak tanımlayan çocukların ise psikolojik olarak daha az olumsuz etkilendiği anlaşılmaktadır. Ayrıca şu an ki yaşam algıları olumlu olan çocuklar boşanma kavramını “normal ve kurtuluş” olarak tanımlayanlardır. Fakat boşanma kavramını “yıkım ve eksiklik” olarak tanımlayan çocuklar ise şuan ki yaşam algısı olumsuz olanlardır.

Araştırma verilerine göre boşanmanın tüm süreçlerinde öğrencinin psikolojik durumuna etkileri değerlendirildiğinde iki önemli durum ortaya çıkmaktadır. Bunlardan ilki boşanma süreçlerinde anne, baba ve çevrenin çocukla sağlıklı iletişim ile ilişki kurması ve süreçleri sağlıklı bir şekilde yürütmeleri durumunda çocuğun

psikolojik olarak daha az olumsuz etkilendiği görülmektedir. Çiftçi Arıdağ ve Ünsal Seydooğulları'nın (2019) yaptığı araştırmada aile üyeleri arasında sağlıklı iletişim ve ilişkinin olduğu durumlarda çocukların psikolojik olarak kendilerini daha iyi hissettiği bulgusu ile Kaya'nın (1997: 193-196) araştırmasındaki anne ve babanın çocuklarıyla olumlu ve sağlıklı ilişki kurmaları çocuklara olumlu yansıdığı bulgusu bu sonucu desteklemektedir. Diğerleri ise boşanma süreçlerinde anne ve baba arasında kavga, şiddet, huzursuzluk, çevre baskısı ve boşanma süreçlerinin sağlıklı yürütülmesi durumunda çocuğun psikolojik olarak daha çok olumsuz etkilendiği bulgusu edinilmiştir. Çelikoğlu'nun (1997: 1) aile üyeleri arasındaki huzursuzluklar ve iletişimsizlikler çocuklara olumsuz etki ettiği bulgusu ile Karaaslan'ın (2010: 16) ve Bilici'nin (2018: 266) kavga, şiddet ve boşanma gibi olumsuz durumların çocukların psikolojik durumuna olumsuz etki ettiği araştırma bulgusu bu sonucu desteklemektedir. Sonuç olarak araştırma bulguları ve literatüre göre boşanma süreçlerinin sağlıklı/sağlıksız yürütülmesi durumuna göre çocuğun psikolojik durumu olumlu/olumsuz olarak etkilenmektedir.

Araştırma verilerine göre boşanma öncesi süreçte çocukların anne ve baba ile ilişkileri genelde iyi olduğu ancak bazılarında anne ile yakın bir ilişki varken yaşadıkları sorunların kaynağı olarak gördükleri baba ile ilişkilerinin mesafeli olduğu görülmektedir. Ayrıca bu süreçte çocuklar yaşanan problemlerden dolayı baba ve baba çevresi ile mesafeli bir ilişki olduğu görülürken anne ve anne çevresiyle sıkı bir ilişki içinde olduğu bulgusu edinilmiştir. Bundan dolayı anne ve babanın çocukları ile ilişkisi, kendi ailesi ve akrabaları ile ilişkisi çocukların da akraba ilişki durumunu olumlu/olumsuz olarak etkilediği görülmektedir.

Boşanma sırasında bazı çocukların anne ve baba ile ilişkileri iyi ancak bazı çocukların ise anne ile ilişkileri iyi baba ile ilişkileri mesafeli olduğu görülürken bazı çocukların ise hem anne ile hem de baba ile ilişkilerinin mesafeli olduğu bulgusu edinilmiştir. Ayrıca boşanma sırasında anne ile ilişkileri iyi olan bazı çocukların anne tarafı akraba ilişkileri iyi olduğu görülmektedir. Ancak babaya karşı mesafeli ve tepkili olan bazı çocukların ise baba tarafı akraba ilişkilerinin mesafeli olduğu bu yüzden bazı çocukların tek taraflı akrabaları ile ilişki kurdukları ve sosyalleştikleri görülmektedir.

Araştırma verilerine göre boşanma sonrası süreçte genelde çocukların anne ve baba ile ilişkilerinin iyi olduğu fakat bazı çocukların baba ilişkisinin mesafeli olduğu

bulgusu edinilmiştir. Özellikle babanın başka biri ile evlenmesi ile baba ve çocuk ilişkisinin azaldığı görülmektedir. Bundan dolayı genelde çocuklar anne ve babasının tekrar evlenmelerine karşı oldukları anlaşılmaktadır.

Boşanma sonrası süreçte çocukların anne tarafı akraba ilişkisi iyi ancak baba ile ilişki azaldığı için baba tarafı akrabalar ile ilişkinin mesafeli olduğu görülmektedir. Bundan dolayı genelde çocukların tek ebeveynli ve tek taraflı akrabalar ile ilişkilerinin devam ettiği bulgusu edinilmiştir. Fakat süreci sağlıklı yürüten aileler ile akraba ve aynı memleketli olan ebeveyn çocuklarının her iki akraba tarafı ile ilişkiye devam ettikleri görülmektedir.

Boşanmanın tüm süreçlerinde çocuklar, anne ve babasının boşanma olayını okul ve arkadaş çevrelerinden genelde gizledikleri bulgusu edinilmiştir. Ancak bazı çocuklar güvendiği öğretmenleri ve arkadaşlarıyla bu durumu paylaştıkları görülmektedir.

Araştırma bulgularına göre boşanmanın tüm süreçlerinde öğrencinin sosyal çevresiyle ilişki durumu üç şekilde belirlenmektedir. Bunlardan ilki ebeveynlerin kendi aileleri ve çocukları ile ilişkileri olumlu/olumsuz durumuna göre çocuklarında ebeveyn ve akraba ilişki durumu belirlenmektedir. Bu tezi Korap'ın (2013: 139) ailenin çocuğa karşı tutumu çocukların da sosyal çevresiyle ilişki tutumlarını etkilediği bulgusu desteklemektedir. Diğeri ise boşanma süreçlerinde ebeveyn ve çevresinin süreçleri sağlıklı/sağlıksız yürütmeleri durumuna göre çocukların ebeveyn ve akraba ilişkileri belirlenmektedir. Bu tezi Sönmez (2001: 125) araştırmasında belirttiği çocukların boşanma durumuna bağlı olarak akraba ve sosyal çevreye yönelik tutumlarının değiştiği bulgusu desteklemektedir. Son olarak anne ve babanın boşanma süreçlerinden bağımsız olarak ebeveynlerin akraba evliliği yapmış olması veya aynı memleketli olmaları durumunda ise çocukların her iki akraba tarafı ile ilişkilerinin devam ettiği bulgusu edinilmiştir.

Boşanmanın çocukların sosyal çevresiyle ilişki durumunu anne ve babanın evlenme aşamasında ve sonraki aşamada her iki akraba tarafıyla olan ilişkisi belirlemektedir. Bu ilişki sağlıklı ise boşanma sürecinde ve sonrasında çocukların akrabaları ile ilişkilerinin devam ettiği anlaşılmaktadır. Bundan dolayı çocukların akrabaları ile ilişkilerinin devam etmesi onların sosyal ilişki durumuna olumlu yansımakla birlikte sosyal desteklerinin artmasına neden olduğu için boşanma sürecini daha sağlıklı geçirdikleri görülmektedir. Fakat akraba ilişkisinin sağlıksız olması ve boşanma

süreçlerinin de sağlıklı yürütülmesi durumunda ise bu ilişkisinin mesafeli olduğu görülmektedir. Bundan dolayı boşanmaya bağlı olarak çocuklar bir tarafın akrabaları ile sıkı bir ilişki kurarken diğer tarafın akrabaları ile mesafeli ilişki kurmaktadır. Bu durum da çocukların tek taraflı akraba ilişkilerine neden olduğu için onların sosyal çevresiyle ilişki durumuna olumsuz yansımaktadır. Bu durumu Sönmez'in (2001) araştırmasındaki boşanmaya bağlı olarak çocukların sosyal çevreye karşı tutumlarının değişmesi tezi desteklemektedir. Buradan hareketle bir anlamda Karakaya S., (2012: 20) ve Yeşilkayalı'nında (2016: 141) ifade ettiği üzere ekolojik sistem kuramına göre "çevresi içinde birey" mantığı ile anne ve babanın çevreyle ilişki durumu çocuğunda çevreyle ilişki durumunu belirlediği ve etkilediği sonucuna varılmaktadır.

Araştırma bulgularına göre boşanma öncesi süreçte çocukların okul ve ders motivasyonlarının genelde olumsuz etkilendiği ancak bazı katılımcıların ailedeki huzursuzluktan dolayı olumsuz etkilendiği anlaşılmaktadır. Bu süreçte genelde ebeveynlerin çocuklarının gelecekteki eğitim ve mesleki beklentilerinin olmadığını eğitim ve meslek seçimini çocuklara bıraktıklarını ifade etmektedirler. Ayrıca çocuklardan bazıları başarıları doğrultusunda eğitim ve mesleki beklentileri varken bazı çocukların ise bu dönemde böyle bir düşüncelerinin olmadığını görülmektedir.

Boşanma sırası verilerine göre çocukların okul ve ders motivasyonunun genelde iyi olduğu bulgusu edinilmiştir. Ancak bazı çocukların yaşadıkları durumlardan dolayı okul ve ders motivasyonunun olumsuz etkilendiği anlaşılmaktadır. Bu süreçte bazı anne ve babanın çocuklarının gelecekteki eğitim ve meslek konusunda beklentisi varken bazı ebeveynlerin ise çocukların tercihine bıraktıkları ve çocukların aldıkları kararları destekledikleri anlaşılmaktadır. Ayrıca çocukların ise genelde başarıları doğrultusunda mesleki tercihte buldukları fakat bazı çocukların ise kararsız oldukları görülmektedir.

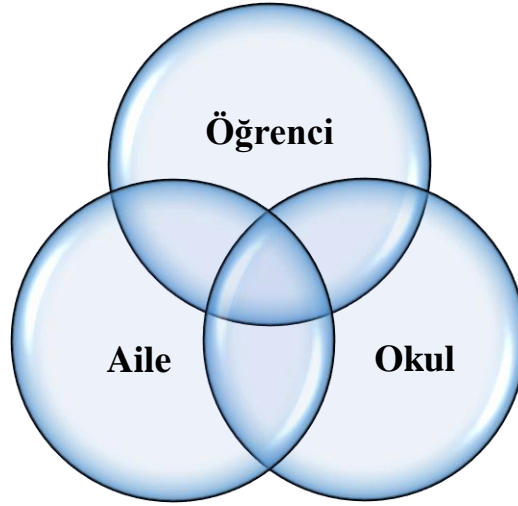
Boşanma sonrası süreçte ise çocukların yaşamlarındaki olumsuz durumların en aza inmesinden dolayı okul ve ders motivasyonlarının genelde iyi olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca genelde anne ve baba çocuklarının başarıları doğrultusunda beklentisi olduğu ve özellikle anneler yaşadıklarından dolayı çocuklarının iyi yerlere gelmesi için destek verirken çocuklar ise başarıları doğrultusunda gelecekteki eğitim ve mesleki beklentileri olduğu görülmektedir.

Araştırma bulgularına göre boşanmanın tüm süreçlerinde öğrencinin akademik durumuna etkileri kısa zamanlı, uzun zamanlı ve olumlu olmak üzere üç şekilde olmaktadır. Bu durumu Amato & Keith (1991: 27) boşanma öncesi ve sürecinde yaşanan kriz ve sorunlardan dolayı boşanmanın çocuklar üzerinde kısa ve uzun zamanlı etkileri olduğu bulgusu da desteklemektedir. Kısa zamanlı etkileri öğrencinin boşanma öncesi ve boşanma sürecinde okul ve ders motivasyonunun kısa zamanlı etkilenmesidir. Bu durumu Emery'nin (2013: 44-68) "akademik yeterlilik" kavramı ifadesi desteklemektedir. Boşanma olgusunun kısa süreli etkileri boşanma süreçleri sağlıklı bir şekilde yürütülmediği durumlarda çocukların okul ve ders motivasyonlarının kısa zamanlı etkilenmesidir. Bu etkileri belirli bir zaman sonra çocukların anne ve babasının boşanma olayını kabullenmesi ve çevrenin desteği ile ortadan kalkmaktadır. Ayrıca boşanma öncesi ve boşanma sırasında çocukların kısa süreli okul ve ders motivasyonları olumsuz etkilenirken boşanma sonrasında ise öğrencinin okul ve ders motivasyonunun olumsuz etkilenmediği bulgusu edinilmiştir. Boşanmaya bağlı olarak yaşanan durumlardan dolayı öğrencinin eğitim ve mesleki hayatına yönelik uzun zamanlı etkileri olmaktadır. Bu durumda anne ve babanın boşanmasından dolayı çocukların ve annenin yaşadığı sosyal ve ekonomik zorluklar çocukların eğitim ve meslek hayatlarında önemli değişikliklere neden olmaktadır. Örneğin annenin yaşadığı zorluklardan dolayı çocuğun erken yaşlarda işe başlaması, annenin baskısı ile daha kolay ve daha fazla para kazanacağı mesleklere çocukların yönlendirilmesi ve annenin ya da babanın yanında kalmak için okul ve şehir değişikliklerine maruz kalması gibi sebepler çocukların eğitim ve mesleki geleceklerinde önemli değişikliklere neden olmaktadır. Bu durumu Kahraman'ın (2016) yaptığı araştırmasındaki boşanma olayının çocukların akademik yönden olumsuz etkilemesi durumu desteklemektedir. Boşanma süreçlerini sağlıklı bir şekilde geçiren veya sağlıklı bir aile ortamından sağlıklı bir aile ortamına geçen çocukların ders başarılarının çok daha iyi olduğu anlaşılmaktadır. Yıldırım'ın (2016: 38-39) yaptığı çalışmada aile ortamı ve eşler arasındaki huzursuzluklar çocukların akademik durumuna olumsuz etki etmektedir bulgusu bu tezi desteklemektedir. Çünkü çocukların huzursuz bir aile ortamında okul ve ders motivasyonuna odaklanması zor olmaktadır. Ancak huzursuz aile ortamından huzurlu aile ortamına kavuşan çocukların okul ve ders motivasyonlarının daha iyi olduğu bulgusu edinilmiştir. Ayrıca Emery'nin (2013: 62) yaptığı çalışmaya göre de anne ve babası boşanmış her çocuk akademik yönden başarısız olacak diye bir varsayım söz

konusu değildir. Çünkü bu durumda bazı çocukların kişisel ve ailevi sorumlulukları arttığı için onlar için olumlu yönde bir gelişme olduğu tezi bu sonucu desteklemektedir. Ancak Bilici'nin (2018: 265-266) yaptığı araştırmada ise anne ve babası boşanmış çocukların okulda sorunlar yaşayarak akademik yönden başarısız oldukları tezinden bu araştırma sonucu farklı çıkmıştır. Çünkü Şentürk Ü.'ün (2012: 12) de ifade ettiği gibi her boşanma kendine özel ve farklı niteliklerde olduğu için çocukların etkilenme boyutu farklılaşmaktadır.

Literatürdeki araştırmalara (Aslıhan, 1998: 40-67; Uzun, 2013: 93-98; Kuru, 2018: 76; Aral, Gürsoy ve Dizman, 2006: 172) göre boşanma çocuklar açısından genelde olumsuz bir durum olarak ifade edilirken bu araştırmaya göre ise boşanma süreçlerinin sağlıklı/sağlıksız yürütülmesi durumuna göre çocukların olumlu/olumsuz yönde etkilendikleri sonucu çıkmaktadır. Bundan dolayı da süreçlerin sağlıklı bir şekilde yönetilmesi için sosyal hizmet uzmanından destek alınması önem arz etmektedir. Çünkü sürecin sağlıksız ve uzman desteğinden uzak olduğu durumlarda çocukların psikolojik, sosyal ve akademik durumu olumsuz etkilendiği görülmektedir.

Ekolojik boyutu ve etki boyutu geniş bir olgu olan boşanmanın literatür analizi ve araştırma bulguları göz önünde alındığında ekolojik kuram perspektifinden okul sosyal hizmeti uygulamasının önemi ortaya çıkmaktadır. Çünkü ekolojik kuram perspektifinden okul sosyal hizmet uygulaması, öğrenci, aile ve okul arasındaki ilişki ve koordinasyon kurulması, birçok olgu, olay ve problemin sağlıklı bir şekilde çözülmesi için okul sosyal hizmet uygulamasına gerek duyulmaktadır. Şeker (2009: 225) ve Arslan' da (2018: 45-48) uygulamanın gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Ayrıca Reçber'in (2020: 33) yaptığı araştırmada birçok ülkede uygulanan okul sosyal hizmetinin Türkiye'de de ivedilikle uygulanması ifadesi bu durumu desteklemektedir.

Şekil 5. 1: Ekolojik perspektiften Öğrenci, Aile, Okul ilişkisi ve Okul Sosyal Hizmet Uygulamasının Önemi Gösteren İlişki Sarmalı

Okul sosyal hizmeti, öğrenci, aile ve okul ilişkisinin şekil 5.1.’deki gibi merkez kesişim noktasında bulunmaktadır. Bu sistemler arasında ilişki ve bağlantının merkezinde olması okul sosyal hizmet uygulamasının önemli bir disiplin olduğunu göstermektedir. Yeşilkayalı ve Bölükbaşı’nın (2017: 257-258) öğrenci, aile, okul ve toplum arasında iş birliği ve koordinasyonun merkezine okul sosyal hizmetini koymaları bu durumu desteklemektedir. Ayrıca okul sosyal hizmet uygulaması ekolojik kuramın “çevresi içinde birey” mantığı ile de örtüşmektedir. Çünkü öğrenci, aile ve okul üçlemesinde ilişki ve koordinasyon kurularak destek sunulmaktadır. Bundan dolayı okullardaki sorunların Özkan ve Kılıç’ında (2014: 399) ifade ettiği gibi birçok boyutu ile ele alınması ve sorunların sağlıklı bir şekilde çözülmesi için bütüncül bir yaklaşım olmalıdır Bu yaklaşım da ancak ekolojik perspektiften okul sosyal hizmet disiplini ile mümkün olmaktadır.

Boşanma süreçlerinde öğrencinin yaşadığı psikososyal, aile, çevre ve yaşam koşulları sorunlarına (Özbeşler ve Duyan, 2009: 17) okul sosyal hizmet uzmanı, ekolojik bakış açısı ile çok boyutlu bir şekilde bakarak değerlendirmesini yapar. Sonra bu sorunları öğrencinin rehber öğretmeni, öğretmenleri, arkadaşları, okul yönetimi ve aile ile görüşmeler yaparak sorunların çözümü için planlı bir yol haritası hazırlar. Daha sonra aile ve okul çevresiyle koordinasyon ve iş birliği kurarak sosyal hizmetin koruyucu, önleyici ve destekleyici rolleriyle müdahale eder. Bu doğrultuda okul idaresi, öğretmen, rehber öğretmen ve aile ile iş birliği içinde çalışmalar yaparak

öğrencilerin sorunlarına çözüm üretmeye çalışır (Duyan ve Diğerleri, 2008: 32). Buradaki amaç ise Duman'ında (2000: 35) ifade ettiği gibi öğrencinin eğitim ve öğretimini sağlıklı bir şekilde yürütmesine destek olmaktır. Ancak okul sosyal hizmet uzmanı öğrencinin sorunlarını çözme konusunda yetersiz kaldığı durumlarda kamu ve toplum kuruluşlarının ilgili bölümlerinden destek alarak veya oralara yönlendirme yaparak da sorunların çözümüne kaynaklık etmektedir. Bu doğrultuda Yeşilkayalı'nın (2021: 31-33), SSWAA (2006) aktardığına göre okul sosyal hizmet uzmanlarının görevlerini altı madde şeklinde ifade etmektedir. Bu maddeleri bu araştırma ile bağdaştırdığımızda aşağıdaki gibi bir durum ortaya çıkmaktadır.

- a) *Öğrenci hizmetleri*: Boşanma sürecinde çocukların yaşadığı kriz, öfke ve çatışma gibi durumlarda öğrenciye destek olarak kendi durumunu kabul ettirmek. Sonrasında sosyal uyum sorunlarına çözüm bularak akademik başarısını arttıracak müdahale planları geliştirmek.
- b) *Ebeveyn/öğrenci hizmetleri*: Öğrencinin özel ve diğer problemlerden dolayı okul ortamında yaşadığı engellerin ortadan kaldırılması için aile merkezli çalışmalar yürütmek.
- c) *Okul personeli hizmetleri*: Boşanmaya bağlı olarak öğrencinin motivasyon ve davranışlarını etkileyen durumların okul personeli tarafından anlaşılabilmesi için okul personeline bilgi ve eğitim vererek destek sağlamak.
- d) *Okul ve toplum hizmetleri*: Öğrenci ve aile ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için toplum kaynaklarını koordine etmek ve ihtiyaçların etkin bir şekilde çözümüne yardım etmek.
- e) *Bölge hizmetleri*: Öğrencinin yaşadığı sorunların çözümü için eğitim ve alternatif programlar geliştirilmesi ve uygulanmasına destek olmak. Bu doğrultuda politikalara görüş bildirmek.

Yukarıda ifade edildiği gibi ekolojik perspektiften okul sosyal hizmeti öğrenci, aile, okul ve toplum arasında koordinasyon ve iş birliği (Özkan ve Selcık, 2016: 432; Özkan ve Kılıç, 2014: 408-410) yaparak gerekli hizmetleri geniş bir perspektiften sunmaktadır. Ancak sorunların çözümünde yetersiz kalındığında ise farklı kurumlara yönlendirme yaparak sorunların çözümüne kaynaklık etmektedir.

Sonuç olarak sosyal hizmet ve okul sosyal hizmeti alanında yapılan çalışmalar analiz edildiğinde özellikle okullarda sosyal hizmet uygulamasının gerekliliği vurgulanmaktadır. Okullarda yönetim, öğretmen ve rehber öğretmenlerin iş yükü ve

sorumlulukları fazla olduğu için aile, okul ve öğrenci arasındaki ilişki ve koordinasyon konusunda eksik kaldığı birçok araştırmada belirtilmektedir. Sonuç olarak yapılan literatür analizleri ve bu araştırma bulgularına göre boşanma süreçlerinin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi için okullarda okul sosyal hizmet uygulamasının gerekli olduğu açıkça görülmektedir.

5.2. Öneriler

Boşanma süreçlerinin sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için okullarda ekip çalışması önemlidir. Okul sosyal hizmet uzmanları, uygulama temellerinin ekolojik sistem bakış üzerine temellenmesi ve bütüncül bakış açıları ve uygulamaları nedeni ile bu ekibin önemli bir üyesi olmalıdır. Çünkü öğrencinin yaşadığı olumsuzluklar aile ve okul sistemleri ile sağlıklı bir ilişki sürdürmesine olumsuz etki etmektedir. Bundan dolayı anne ve babası boşanma aşamasında, boşanma sırasında veya boşanma sonrasındaki çocukların okul sosyal hizmet uzmanı tarafından tespit edilerek gerekli psikososyal ve akademik desteklerin mikro, mezo ve makro boyutta verilmesi boşanma süreçlerinde yaşanacak olumsuzlukların en aza indirgenmesi bakımından önemlidir. Bu doğrultuda, Türkiye’de okullarda henüz sosyal hizmet birimleri kurulmamış olsa da, aşağıda özellikle uygulayıcılara yönelik olan öneriler, okullarda sosyal hizmet uzmanlarının görev alması halinde yapabilecekleri katkılar göz önüne alınarak sunulmuştur.

Uygulayıcılara Yönelik Öneriler

- Okullarda görev alacak sosyal çalışmacılar aile, öğrenci ve öğretmenler ve okul arasında köprü görevi göreceği için, ebeveynlerinin boşanma kararı aldığı bilinen öğrenciler ve ebeveynleri ile mikro düzeyde çalışmalar gerçekleştirmelidir. Bu çalışmalarda, ebeveynlerin boşanma kararını çocuklarına doğru zamanda nasıl açıklamaları ve bu süreci nasıl yönetmeleri gerektiği hakkında rehberlik yapılmalıdır. Öğrencilere psiko-sosyal destek vermenin yanı sıra, bir gruba aidiyet duygusu daha da önemli hale geldiği için ilgi duydukları sosyal faaliyetlere katılımları teşvik edilmelidir.
- Aile ve çocukla yapılan mikro düzeydeki çalışmalarda, güçleri ve sosyal destek kaynakları belirlenmeli ve bu kaynaklardan yararlanılmalıdır. Bu

araştırmanın sonuçları akraba desteği alan çocukların bu süreci daha sorunsuz geçirdiklerini gösterdiği için özellikle olumlu akrabalık ilişkilerine önem verilmesi gerektiği vurgulanmalıdır. Mümkünse çocukla zaman geçirebileceği ve olumlu etkilendiği bilinen akrabaların bu süreçte görev alması sağlanmalıdır.

- Mezzo düzeydeki mesleki müdahalelerde, boşanma sonrasında yaşanan ekonomik sorunların çözümünde sosyal çalışmacılar, aileye kaynak aktarılmasını sağlayacak kurum ve kuruluşlarla iletişim kurarak hem bağlantı kuruculuk hem de kaynak sağlayıcılık rollerini üstlenmelidir. Bu roller yerine getirilerken, sadece ekonomik destek sağlamada değil, aynı zamanda gerektiğinde ücretsiz hukuksal danışmanlık, ücretsiz psikiyatrik destek sağlama ve öğrencinin okul dışındaki sosyal faaliyetlere ücretsiz katılımı sağlamada da yerine getirilmelidir. Kurum içinde ise, gizlilik konusundaki etik ilkelere dikkat edilerek ve gerekli olduğu hallerde, ebeveynleri boşanma aşamasında olan öğrencilerin öğretmenleri ile görüşülerek belirli sınırlarda bilgi aktarımı yapılmalı, öğrencilerin güçlerini fark etmeleri ve bu güçleri kullanmaları konusunda teşvik etmeleri konusunda rehberlik edilmelidir.
- Türkiye’de 2016 yılına kadar kurulacağı belirtilen okul sosyal hizmeti birimleri halen hayata geçirilememiştir. Dünyadaki çeşitli çalışmalar ile öğrencinin okula devamına ve akademik başarısına engel olan her türlü konu ve sorunu önleme ve çözüme etkili olduğu kanıtlanan okul sosyal hizmetinin, Türkiye’de de hayata geçirilmesini sağlayacak projeler geliştirilmeli ve iyi örneklerin medya yoluyla duyurulması sağlanarak makro düzeyde eğitim politikalarına etki edilmesi sağlanmalıdır.

Araştırmacılara Yönelik Öneriler

- Okul ve okul bağlantılı sistemler üzerinde yeni araştırmalar yapılarak okul sosyal hizmet uygulamasının gerekliliğine vurgu yapılmalıdır.
- Çocukların aile ve okul sistemleri ile ilgili yaşadığı sosyal sıkıntı ve problemlere yönelik yeni araştırmalar yapılarak farkındalık oluşturulmalı, sorunların çözümüne uzmanların katkı yapması sağlanmalıdır.

- Bu araştırma boşanmanın çocuklar üzerindeki etkilerini üç farklı süreç, üç farklı durum ve farklı katılımcılar ile ele alması bakımından yeni yapılacak araştırmalara kaynaklık etmesi beklenmektedir.

KAYNAKÇA

- Abay, A., & Keleşoğlu, F. (2014). Okul Sosyal Hizmeti Perspektifinden Lise Öğrencilerinin Akademik Başarı Düzeylerinin Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Yolova Sosyal Bilimler Dergisi*, (11): 9-24.
- Acar, Y. B. (2004). Cinsel Suçtan Hükümlü Çocukların Yaşam Öyküsü Çalışması ve Grupla Sosyal Hizmet Uygulaması. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Ağdemir, S. (1991). Aile ve Eğitim. *Aile ve Toplum Dergisi*, 1(1): 11-14.
- Akça, Ü. (1997). Aile İçi İletişim ve Eğitime Etkisi. *Milli Eğitim Dergisi*,(35): 73.
- Akdoğan, A. (2002). Geleneksel Geniş Aileden Modern Çekirdek Aileye Geçişte Dini Hayattaki Değişim. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*,(III): 27-72.
- Akdoğan, S. D. (2012). *Anne-Babası Boşanmış ve Boşanmamış Ergenlerin Algılanan Sosyal Destek Düzeylerinin İncelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tez). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Aktan, M. C. (2016). *Türkiye'de Okul Sosyal Hizmetinin Yapılandırılmasına İlişkin Nitel Bir Araştırma: Sorunlar, Gereksinimler ve Çözüm Önerileri* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Aktan, M. C. (2016). Türkiye'de Okullarda Öğrencilerin Karşılaştıkları Problemler ve Okul Sosyal Hizmeti. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 2(1): 244-254.
- Aktaş, Ç. (2018). Boşanmanın Erkekler Üzerindeki Etkisi (İstanbul Örneği), *İmgelem*, (2), 29-56.
- Aktaş, Ö. (2011). *Boşanma Nedenleri ve Boşanma Sonrasında Karşılaşılan Güçlükler* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

- Akyol, S. U. (2013). *Boşanmış ve Boşanmamış Aileye Sahip Ergenlerin Yalnızlık, Yaşam Doyumu, Sosyal Destek ve Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Akyüz, E. (1978). Boşanmanın Çocuk Üzerindeki Etkileri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(1-2): 1-6.
- Akyüz, Z. (2018). *İlköğretim Öğretmenlerinde Sosyal Hizmet Algısı ve Okul Sosyal Hizmeti* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul.
- Alkan, E. Ö. (2014). *Parçalanmış Aile Modelindeki Öğrencilerin Eğitimdeki Başarı Durumları (Trabzon Örneği)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Alkan, E. ö. (2018). Aile Parçalanmasının Çocuğun Okul Başarısına Etkisi (Trabzon Örneği), *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 4(5), 167-225.
- Alkış, L. (2016). *Boşanmış ve Boşanmamış Aileye Sahip Ergenlerde Denetim Odağı ve Öfke İfade Tarzlarının Karşılaştırılması* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul.
- Altundağ, Y. (2013). *Anne-Babası Boşanmış Ergenlerin Psikolojik Dayanıklık Düzeylerinde Yordayıcı Değişkenler Olarak Yaşam Doyumu ve Yalnızlık* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Altuntaş, G. (2012). *Boşanmış Ebeveynler ile Boşanmamış Ebeveynlerin Lise Birinci, İkinci, Üçüncü Sınıflarda Okuyan Çocuklarının Sürekli Öfke ve Öfkeli İfade Tarzı, Benlik Saygısı ve Anksiyete Düzeylerinin Karşılaştırılması* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Amato, P. R. (2001). Children of Divorce in the 1990s: An Update of the Amato And Keith (1991) Meta-Analysis. *Journal Of Family Psychology*, 15(3): 355-370.
- Amato, P., & James, S. (2010). Divorce in Europe and United States: Commonalities and Differences Across Nations . *Family Science* , 1(1): 2-13.
- Amato, P., & Keith , B. (1991). Parental Divorce and the Well-Being of Children : A Meta-Analysis. *Psychological Bulletin*, 110(1): 26-46.

- Aral , N., & Sağlam, M. (2012). Ebeveynleri Boşanma Sürecinde Olan Çocuklar ile Ebeveynleri ile Birlikte Yaşayan Çocukların Duygularının Cinsiyete Göre İncelenmesi. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(2): 71-88.
- Aral, N., Gürsoy, F. ve Dizman, H. (2006). Tam ve Parçalanmış Aileye Sahip Olan Çocukların Depresyon Düzeylerinin İncelenmesi. *küreselleşen Dünyada; Sosyal Hizmetler Konumu Hedefleri ve Geleceği* (s. 159-173). TC Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, Antalya.
- Arslan, S. (2018). *Boşanmanın Lise Öğrencileri Üzerindeki Etkisinin Okul Sosyal Hizmeti Bakış Açısıyla İncelenmesi: Sincan İlçesi Örneği* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Aslan, A. K. (2002). Değişen Toplumda Aile ve Çocuk Eğitiminde Sorunlar. *Ege Eğitim Dergisi*, 1(2): 25-33.
- Aslıhan, M. N. (1998). *Parçalanmış veya Tam Aileye Sahip Çocukların Öz-Kavramı Depresyon Düzeyleri ve Akademik Başarılarının Yaş ve Cinsiyet Yönünden Karşılaştırılması* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Avcı, A. (2010, Haziran). Aile Yapı ve Atmosferinin Okul Şiddetine Etkisi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 8(19): 7-52.
- Aydın , O., & Baran , G. (2010). Toplumsal Değişme Sürecinde Evlenme ve Boşanma. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 2(2): 117-126.
- Aykara, A. (2010). *Kaynaştırma Eğitimi Sürecindeki Bedensel Engelli Öğrencilerin Sosyal Uyumlarını Etkileyen Etmenler ve Okul Sosyal Hizmeti* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Aykara, A. (2011). Kaynaştırma Eğitimi Sürecindeki Bedensel Engelli Öğrencilerin Sosyal Uyumlarını Etkileyen Etmenler ve Okul Sosyal Hizmeti. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 22(1): 63-84.
- Babahanoğlu, R., & Başer , D. (2017). Türkiye'de Okul Sosyal Hizmetinin Önemi ve Gerekliliği (Konya Örneği), *Uluslar Arası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(51), 650-655.

- Balcı, A. (2001). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler*. İstanbul: Pegem Yayıncılık.
- Balcı, T. (1999). *Yetiştirme Yurdu İle Ailesi Yanında Kalan Öğrencilerin Kişisel ve Sosyal Uyum Düzeylerinin Okul Başarısına Etkisi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- Baş, E., & Cengiz, E. (2018). Üniversite Öğrencilerinin Evlilik ve Aileyi Anlamlandırma Biçimleri (Karadeniz Teknik Üniversitesi Örneği), *imgelem*, (2), 5-28.
- Battal, A. (2008). Boşanma Sebepleri. *Aile ve Sosyal Araştırmalar Müdürlüğü ile Akademik Dayanışma ve Geliştirme Vakfı*, İstanbul.
- Bayer, A. (2013). Değişen Toplumsal Yapıda Aile. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(8): 101-126.
- Bilgin, A. (2008). *Okullarda Şiddeti Önlemede Bir Yöntem Çatışma Çözme*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Bilici, A. B. (2018). Hayatı Anlamlandırma Sürecinde Boşanmanın Ortaokul Çocuklarının Üzerindeki Psiko-Sosyal Etkileri (Fevzi Çakmak Ortaokul Örneği), *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(56), 257-269.
- Binbaşıoğlu, C. (2000). *Ailede ve Okulda Eğitim Sorunları*. İstanbul: M.E.B. Yayınları.
- Boyar, G. (2012). *Aileye ve Parçalanmış Aileye Sahip Ergenlerin Dini Tutum ve Davranışları Üzerine Bir Araştırma* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş.
- Bozkurt, V. (2005). *Değişen Dünyada Sosyoloji, Temeller-Kavramlar-Kuramlar*. İstanbul: Aktüel Yayınları.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2020). *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. İstanbul: Pegem Akademi.
- Büyükşahin, G. (2009, Mayıs). *Boşanmış ve Boşanmamış (Tam) Ailelerden Gelen 11-13 Yaş Arası Çocukların Anne ve Baba Tutumlarını Algılama Biçimlerinin*

Sosyal Uyum Düzeyleri İle İlişkisi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
Maltepe Üniversitesi, İstanbul.

Canatan, K., & Yıldırım, E. (2013). *Aile Sosyolojisi*. İstanbul: Açılım kitap.

Canlı, Y. (2017). *Anne-Babası Boşanmış 12-15 Yaşındaki Çocuklar ile Aynı Yaş Grubundaki Anne-Babası Boşanmamış Çocukların Benlik Saygısı ve Depresyon Düzeylerinin Karşılaştırılması* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Arel Üniversitesi, İstanbul.

Ceyhan, E. K. (2018). *Anne Baba Ergen İlişkileri İle Aile İşlevleri Arasındaki İlişkinin Okul Sosyal Hizmeti Açısından İncelenmesi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara.

Cılga, İ. (2004). *Bilim ve Meslek Olarak Türkiye'de Sosyal Hizmet*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmet Yüksekokulu Yayını.

Cüceloğlu, D. (1990). *İnsan ve Davranışı*. İstanbul: Remzi Kitapevi.

Çakın, A. (2007). *Evlilik Birliğinin Temelinden Sarsılması Nedeniyle Boşanma*. Ankara: Bilgeyayınevi.

Çakır, B. (2011). *Modernleşme Sürecinde Türkiye'de Evlilik Kurumunun İşleyişi ve Boşanma Eğilimlerinin Seyri*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Çalış, N. (2019). *Ergenlik Döneminde Bulunan Öğrencilerin Aile İlişkilerinin Okul Yaşamına Yansımaları ve Okul Sosyal Hizmeti*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Çelenk, S. (2003). *Okul Başarısının Ön Koşulu: Okul Aile Dayanışması*. *İlkÖğretim Online E-Dergi*, 2(2): 28-34.

Çelik, Y. (2016). *Hızlı Peygamber Dönemi İnsana Yönelik Sosyal Hizmetler*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.

Çelikoğlu, C. (1997). *Boşanmanın Çocukların Benlik Saygısına Etkisinin İncelenmesi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Çiçekli, A. (2019). *Boşanmalar Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma Van Örneği (2001-2016)*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.

- Çiftçi Arıdağ, N., & Ünsal Seydooğulları, S. (2019). Lise Öğrencilerinin Yaşam Doyumu ve Yılmazlık Düzeylerinin Anne-Baba Tutumlarıyla İlişkisi Açısından İncelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34(4): 1037-1060.
- Çoşkunsever, A. (2016). Sosyal Hizmet Kurumlarında Dini Danışmanlık ve Rehberlik. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Dağ, A. (2018). Okul Sosyal Hizmeti Bağlamında İlkokul Ortaokul ve Lise Öğrencilerinin Devamsızlık Problemleri. *Akademik Hassasiyetler*, 5(9): 171-194.
- Dalgın, N. (2007). *Gündemdeki Tartışmalı Dini Konular*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Dalkılıç, M. (2006). *Lise Öğrencilerinin Ana-Baba ve Ergen İlişkilerinde Algıladıkları Problem Çözme ve İletişim Becerilerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi, İzmir.
- Danış, M. Z. (2006). Davranış Bilimlerinde Ekolojik Sistem Yaklaşımı. *Aile ve Toplum*, 3(9): 45-53.
- Dereboy, İ. F. (1993). *Kimlik Bocalaması: Anlamak, Tanımak, Ele almak*. Malatya: Özmert Ofset.
- Derman, O. (2008). Ergenlerde Psikososyal Gelişim. *Adolesan Sağlığı II*: 19-21.
- Doğan, M. (2009). *Sosyal Hizmete Giriş "Sosyal Hizmet ve ilişkili disiplinler"* (Editör: Yener Şişman). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Doğan, Ş. (2016). Boşanma Nedenlerine Yönelik Tutumlar: Boşanmayı Arttırıcı veya Engelleyici Faktörlere Yönelik Tutum Ölçeği Geliştirme Çalışması. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(4): 991-1011.
- Donahey, K. (2018). Effects of Divorce on Children: The Importance of Intervention. *Intuition: The BYU Undergraduate Journal in Psychology*, 13(1): 21-33.
- Duman, N. (2000, Nisan). Ankara Liselerinde Çeteye Katılma Potansiyeli Olan Öğrenci Grupları ve Okul Sosyal Hizmeti. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

- Dursun, A. (2015). *Anne Babası Boşanmış Ergenlerin Öznel İyi Oluşunu Arttırma Programının Etkililiğinin İncelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi, Eskişehir.
- Duyan, G. Ç. (2011). *Sosyal Dışlanma ve Aile: Sosyal Hizmet Müdahalelerinde Güçlendirme Yaklaşımı* (Edidör: Yasemin Özkan): Parçalanmış Aileler ve Sosyal Hizmet Müdahalesi. Ankara: Maya Akademi.
- Duyan, V. (2014). *Sosyal Hizmet: Temelleri, Yaklaşımları, Müdahale Yöntemleri*. Ankara: Sosyal Çalışma Yayınları.
- Duyan, V., Çamur Duyan , G., Arslan Çifçi, E., Sevin , Ç., Erbay, E., & İkizoğlu, M. (2008). Lisede Okuyan Öğrencilerin Yalnızlık Durumlarına Etki Eden Değişkenlerin İncelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 33(150): 28-41.
- Emery, R. E. (2013). *Evlilik, Boşanma ve Çocukların Uyumunu* (Elif Okan Gezmiş, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ereş, F. (2009). Toplumsal Bir Sorun: Suçlu Çocuklar ve Ailenin Önemi. *Aile ve Toplum Eğitim-Kültür-Araştırma Dergisi*, 88-96.
- Ersanlı, K. (2005). *Davranışlarımız: Gelişim ve Öğrenme*. Samsun: Eser Ofset Matbacılık.
- Erürker, B. (2007). *Aileye ve Parçalanmış Aileye Sahip 5-6 Yaş Çocuklarının Bilişsel İşlevlerinin Karşılaştırılması* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Eslek, D., & Yılmaz Irmak, T. (2018). Ekolojik Sistemler Kuramı Çerçevesinde Göçmen Çocuklar ve Oyunları Üzerine Bir Derleme. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(3): 347-362.
- Fiyakalı, N. C. (2008). *Anne-Babası Boşanmış ve Boşanmamış Lise Öğrencilerinin Sürekli Öfke Düzeyleri ve Öfke İfade Tarzlarının Bazı Değişkenler Açısından Karşılaştırılması* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans). Tezi Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Geniş, M., Toker, B., & Şakiroğlu, M. (2019). Boşanmanın Çocuklara Etkisi, Çocuğa Söylenmesi ve Ebeveyn Yabancılaşması: Derleme Çalışması. *Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 3(3): 190.

- Giddens, A. (2000). *Sosyoloji*, (Hüseyin Özel, Cemal Güzel, Çev.). Ankara: Ayraç Yayınları.
- Gök, D. (2010). *Anne Tutumlarının Öğrencilerin Başarıları ve Yetenekleri üzerindeki Etkisinin İncelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi). İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Gökce, H. (2017). Dünü, Bugünü, Yarını ile Aile. *Sosyoloji Notları*, 1(1): 50-63.
- Gökgöz, E. A. (2014). *İlkokul Eğitiminin Kalitesini Artırmada Okul-Aile İşbirliği ve Okul Sosyal Hizmeti* (Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi). Yalova Üniversitesi, Yalova.
- Gökgöz, E., & Kesgin, B. (2017). İlkokullarda Okul Sosyal Hizmetinin Gerekliliğinin Öğretmen Gözüyle Değerlendirilmesi. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 179-198.
- Gregory, N. Ö. (2016). Boşanma mı Yoksa Çocuk için Evliliği Sürdürmek mi? Çocuğun Psikolojik Uyumu Açısından Önemli Bir Soru. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 8(3): 275-289.
- Guni, Ö. (2017). Sosyal Hizmet Mesleğinin Bilim ve Uygulamadan Gelen Gücü. T. Gencer, & İ. Cılga içinde, *Sosyal Hizmeti Yeniden Düşünmek* (s. 35-47). Ankara: Nika.
- Güler, F. (2014). *Boşanma Sürecinde Çocukların Benlik Saygısı Depresyon ve Kabul Red Algısının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Günen, F. T. (2017). *Kahramanmaraş'ta Boşanma Olgusunun Eğitim Sosyolojisi Açısından İncelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş.
- Güneşlioğlu, F. (2009). *Boşanma ve Boşanmanın Hukuki Sonuçları* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul
- Güney, E. (2016). *Ebeveynleri Boşanmış ve Boşanmamış Olan Lise Öğrencilerinin Yılmazlık Düzeyleri İle Algıladıkları Sosyal Destek Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.

- Güney, S. (2008). *Davranış Bilimleri* (4. Basım b.). Ankara: Nobel Yayınları.
- İkiz, F. E. (2000). *Farklı Liselerdeki Ergenlerin Benlik Saygısı, Akademik Başarı ve Sürekli Kaygı Düzeyi Arasındaki İlişki* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Jarolmen, J. (2017). *Okul Sosyal Hizmeti*. Ankara: Nika.
- Johnson, E. S. (2008). Ecological Systems and Complexity Theory: Toward an Alternative Model of Accountability in Education. *Complicity: An International Journal of Complexity and Education*, 5(1): 1-10.
- Kahraman, S. (2016). *Boşanma Sonrasında Genç-Ebeveyn İlişkilerinin Sürdürülmesi ve Öğrencinin Akademik Başarısına Etkisi (Afyon İli Örneği)* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Kara, K. C. (2019, Mart-Nisan). Boşanmış Aile Çocuklarının Psikolojisi ve Topluma Kazandırmanın Önemi. *Akademik Bakış Dergisi*, (72): 227-236.
- Karaarslan, G. (2010). *Ortaöğretim Kurumlarında Öğrenci Başarısını Etkileyen Faktörlerin İstatistiksel Analizi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Karadağ, Ş. (2015). Evlilik Uyumu İlişkisinde Aile İçi İletişimin Rolü: Konya Örneği. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya
- Karakaya, S. (2012). *İlköğretim Okullarında Ailenin Eğitime Katılımı ve Okul Sosyal Hizmeti* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yalova Üniversitesi, Yalova.
- Karakaya, Ş. (2018). *Boşanmanın Çocukların Benlik Saygısı ve Sosyal Sorun Çözme Becerilerine Etkisi: Denizli Örneğinde Karşılaştırmalı Bir Çalışma* (Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Karakuş, S. (2003). *Anne-Babası Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Depresyon Düzeylerinin İncelenmesi ve Okul Başarısına Yansımaları* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Kasapoğlu, A. (2012). Sosyolojik Yaklaşımlar Temelinde Aile Kuramları. A. Kasapoğlu, & N. Karkıner içinde, *Aile Sosyolojisi* (s. 2-26). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

- Kaslow, F. (1980). Stages of Divorce: A Psychological Perspective. *Villanova Law Review*, 25(4): 718-751.
- Kasuto, M. (2017). *Boşanmış Ailelerin Çocuklarının Boşanmamış Ailelerin Çocuklarına Göre Öz Saygı ve Ruh Sağlığı Değişkenlerinin İncelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Işık Üniversitesi, İstanbul
- Kaya, M. (1997). Ailede Anne-Baba Tutumlarının Çocuğun Kişilik ve Benlik Gelişimdeki Rolü. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (9): 193-204.
- Kayadibi, Y. (2015). *Parçalanmış Ailelerdeki Çocukların Anne Kabul Red Algılama Düzeylerinin Benlik Saygısı Açısından İncelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.
- Keskin, I. (2007). *Boşanmanın Sosyolojik ve Psikolojik Nedenleri ve Boşanmanın Ortaya Çıkardığı Sonuçlar* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Niğde Üniversitesi, Niğde.
- Kılıç , E., & Özkan, Y. (2015). Okul Temelli Aile Danışmanlığında Sosyal Hizmetin Rolü ve Önemi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 19(1): 155-178.
- Kır, i., & Bülbül, Ö. (2012). İslâhiye İlçesinde Boşanma Olgusu Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme. *KSÜ Sosyal Bilimler*, 9(2): 99-122.
- Koçoğlu, S. (2018). *Boşanmanın Çocuk Açısından Sonuçları*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Korap, N. (2013). *Algılanan Anne Baba Tutumlarının Ergenlerin İletişim Becerilerine Etkisi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Korkmaz, Ç. Y. (2014). *Evlilik Birliğinin Temelinden Sarsılması Nedeniyle Boşanma* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Korkut, Y. (2003). Bir Geçiş Krizi Olarak Boşanma. *İstanbul Üniversitesi Psikoloji Çalışmaları Dergisi*, 99-111.
- Kökçen Eryavuz, A., & Üçdoğruk Birecikli, Ş. (2018, 3). Türkiye'de Kadının Boşanması: Yaşam Analizi Modelleri. *Çalışma ve Toplum*, 1227-1251.

- Kuli, G. (2018). *Okul Ortamlarında Sosyal Hizmet uygulaması İhtiyacı: Rehber Öğretmenlerin Okul Sosyal Hizmeti İle İlgili Düşünceleri Üzerine Bir Araştırma* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Manisa.
- Kuru, D. (2018). *Anne-Babası Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Depresyon Belirtilerinin Anne-Baba Tutumları Açısından İncelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Arel Üniversitesi, İstanbul.
- Meriç, B. (2007). *Boşanmış Ailelerdeki Ergenlerin Uyum Düzeylerini ve Sosyal Becerilerini Geliştirmeye Yönelik Bir Grup Rehberliği Çalışmasının Sınanması*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul
- Nadir, U. (2011). *Suçta Yönelen Çocuk ve Ailesi ile Çalışma: Ekolojik Sistem Perspektifi Çerçevesinde Örnek Bir Vaka Sunumu. Toplum ve Sosyal Hizmet*, 22(1): 165-174.
- Opçin, E. (2018). *Tek Ebeveynli Ailelerde Çocuk Yoksulluğu: Tekirdağ ili Alan Araştırması* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kırklareli Üniversitesi, Kırklareli.
- Öngider, N. (2006). *Evli ve Boşanmış Ailelerde Algılanan Ebeveyn Kabul veya Reddinin Çocuğun Psikolojik Uyumunu Üzerindeki Etkileri*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ege Üniversitesi, İzmir.
- Öngider, N. (2013). *Boşanmanın Çocuk Üzerindeki Etkileri. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 5(2): 140-161.
- Öngören, S. (2017). *Boşanma ve Boşanmanın Erken Çocukluk Dönemi Çocuklar Üzerindeki Etkileri. Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, (13): 73-87.
- Öz, İ. (2005). *Çocuk ve Aile*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Özada, A. (2017). *Lise Öğrencilerinin Okula Karşı Tutumları ile Akran Zorbalığı İlişkisi. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (62): 602-613.
- Özbek, S. K. (2019). *Boşanma Sonrası Psikolojik Destek Programının Bireylerin Uyum Düzeylerine Etkisi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.

- Özbeşler, C., & Duyan , V. (2009). Okul Ortamında Sosyal Hizmet. *Eğitim ve Bilim*, 34(154): 17-25.
- Özcan, B. (2005). *Anne-Babaları Boşanmış ve Anne-Babaları Birlikte Olan Lise Öğrencilerinin Yılmazlı Özellikleri ve Koruyucu Faktörler Açısından Karşılaştırılması* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Özcan, U. (2018). *Ebeveynleri Boşanmış ve Boşanmamış Ergenlerin Öz Yeterlik ve Sosyal Destek Düzeylerinin Karşılaştırılması* (Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi). Ordu Üniversitesi, Ordu.
- Özkan, Y., & Kılıç , E. (2014). Okul Sosyal Hizmet Uygulamalarında Ekolojik Yaklaşımın Önemi. V. Işıkhhan içinde, *Sosyal Hizmet ve Toplumla Çalışma*, 74-81). Ankara.
- Özkan, Y., & Kılıç, E. (2014). Çocuk ve Aile Odaklı Sorunların Çözümünde Okul Sosyal Hizmet Uzmanlarının Önemi: Uzmanların Çocuk ve Ailelerle Çalışmada Sahip Oldukları Beceriler. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 18(3): 397-412.
- Özkan, Y., & Selcik, O. (2016). Klinik Çalışmadan Sosyal Politikaya: Sosyal Hizmet Uzmanlarının Roller ve Sorumlulukları. *Uluslar Arası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(46): 431-437.
- Özkan, Y., & Selcik, O. (2016). Okul Sosyal Hizmeti'nin Okul Erken Terki Üzerine Potansiyel Etkisi. *Uluslar Arası Araştırmalar Dergisi*, 9(43): 1275-1281.
- Özsoy, K. (2014). *Parçalanmış Aileye Sahip Üniversite Öğrencilerinin Anne Baba Tutumlarını Algılama Biçimleri ve İlişkilerle İlgili Bilişsel Çarpıtmalar* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Öztürk, S. (2006). *Anne-Babası Boşanmış 9-13 Yaşlarındaki Çocuklar İle Aynı Yaş Grubundaki Anne-Babası Boşanmamış Çocukların Benlik Saygısı ve Kaygı Düzeyleri* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

- Patrikakou, E. (1996). Investigating The Academic Achievement of Adolescents with Learning Disabilities: A Structural Modeling Approach. *Journal of Educationa Psychology*, 3(88): 435-450.
- Pınar, E. S. (2006). Dünyada ve Türkiye'de Erken Çocukluk Özel Eğitiminin Gelişimi ve Erken Çocukluk Özel Eğitim Uygulamaları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 2(7): 71-83.
- Reçber, B. (2020). Türkiye'de Okul Sosyal Hizmetinin Konumu ve Gerekliliği. *TESAM Akademi Dergisi*, 7(1): 11-36.
- Richardson, S., & McCabe, M. (2001). Parental Divorse During Adolescence And Adjustment in Early Adulthood. *Adolescence*, 36(143): 467-489.
- Saçan, S. (2010). Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumunda Koruma Altında İken Aile Yanına Döndürülen 6-18 Yaş Çocuk ve Gençlerin Duygusal ve Davranış Sorunları: Kütahya İli Örneği. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Sağlam, P. (2016). *Ortaokul 8. Sınıf Öğrencilerinin Algıladıkları Ana-Baba Tutumlarının ve Bazı Değişkenler Açısından Aile Faktörünün Akademik Başarıları ve TEOG Sınav Başarıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Sarıkaya, A. (2015). *14-18 Yaş Arası Ergenlerin Benlik Saygısı ve Psikolojik Dayanıklılık Düzeyleri Arasındaki İlişki* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Bilim Üniversitesi, İstanbul.
- Sayın, Ö. (1990). *Aile Sosyolojisi-Ailenin Toplumdaki Yeri*. İzmir: Ege Üniversitesi.
- Sayın, B., Köknel, Ö., & Turanlı, M. (2005). Lise Öğrencilerinde Ana-Baba Tutumunun Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, (21): 193-212.
- Sedlak, M. W. (1981). The Origins and Evolution of Social Work in the Schools-1906-1970. *Annual Meeting Of The American Educational Reserach Association*, 1-10.
- Seyyar, A. (2015). *Tasavvufi Sosyal Hizmet*. İstanbul: Rağbet.

- Seyyar, A., & Genç , Y. (2010). *Sosyal Hizmet Terimleri*. Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Sezal, İ. (1996). *Aile Nedir*. Ankara: Başbakanlık Yayınevi.
- Sheafor, B., & Horejsi, C. (2016). Sosyal Hizmet Mesleğinin Çalışma Alanı . *Sosyal Hizmet Uygulaması Temel Teknikler ve İlkeler*. Ankara: Nika.
- Sönmez, F. (2001). *Anne-Babası Boşanmış Ergenlerle Anne-Babası Boşanmamış Ergenlerin Benlik İmgelerinin Karşılaştırılması* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Şahbaz, Ü. (1994, Kasım-Aralık). Boşanmanın Çocuklar Üzerine Olumsuz Etkileri. *Yaşadıkça Eğitim*,(37): 22-24.
- Şahin, Z. D. (2013). *Parçalanmış Aileye Sahip Çocukların Eğitiminde Sınıf Öğretmenlerinin Karşılaştığı Problemlerin Belirlenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Şeker, A. (2009). *101 Soruda Sosyal Çalışma ve Sosyal Hizmetler*. Ankara: Sabev.
- Şeker, A. (2011). *Sosyal Hizmetlerde Etik*. Ankara: Sabev.
- Şentürk, E. (2019). *Anne Babası Boşanma Aşamasında Olan Çocukların Algıladıkları Anne Baba Tutumları İle Boşanma Sürecine Uyumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Şentürk, Ü. (2006). *Parçalanmış Aile Çocuk İlişkisinin Sebep Olduğu Sosyal Problemler*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Malatya Üniversitesi, Malatya.
- Şentürk, Ü. (2012, Temmuz - Aralık). *Parçalanmış Aile Çocuklarının Eğitimdeki Başarı/Başarısızlık Durumu (Malatya Örneği 2006)*, *Sosyal Politika Çalışmaları* , 7(12), 105-126.
- Şentürk, Ü. (2012). *Sosyolojik Açıdan Parçalanmış Aile ve Çocuk İlişkisi*. İstanbul: Kum Saati Yayınları.
- Şerefli, A. K. (2003). *İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Akademik Başarılarını Etkileyen Zihinsel Olmayan Faktörler* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Niğde Üniversitesi, Niğde.

- Şirin, H. D. (2013). Aile Eğitim Programının Evli Kadınların Eş Tükenmişliği Düzeyine Etkisi. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.
- Şirvanlı Özen, D. (1998). Eşler Arası Çatışma ve Boşanmanın Farklı Yaş ve Cinsiyetteki Çocukların Davranış ve Uyum Problemleri ile Algıladıkları Sosyal Destek Üzerindeki Rolü. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Tanrıverdi, D. ve Özgüç, S. (2019). Parçalanmış ve Tam Aileye Sahip Çocukların/Ergenlerin Şiddete Yönelik Tutumları ve Saldırganlık Davranışlarının Karşılaştırılması. *Psikiyatri Hemşireliği*, 10(3): 165-172.
- Tarhan, N. (2014). *Son Sığınak Aile* (21. Baskı b.). İstanbul: Nesil Yayın Grubu.
- Taşkın, F. K. (2017). Çocuklar için Boşanmaya Uyum Programının Altı Yaş Çocuklarının Benlik Algısı Kavramlarına Etkisi. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Taşpınar, M. (2014). *Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetlerinin Değerlendirilmesi Projesi Araştırma Sonuç Raporu*. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Tatlıoğlu, K. ve Demirel, N. (2016, Mart). Sosyal Bir Gerçeklik Olarak Boşanma Olgusu: Sosyal Psikolojik Bir Değerlendirme. *Akademik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(22): 59-73.
- Tezcan, G. (2017). *Ebeveynleri 18 Yaşından Önce Boşanmış ve Boşanmamış Bireylerin Kişilik Örüntülerinin Karşılaştırılması ve Çeşitli Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Haliç Üniversitesi, İstanbul.
- Thompson, N. (2013). *Kuram ve Uygulamada Sosyal Hizmeti Anlamak*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Tolungüç, N. T. (2016). *Boşanmanın 13-13 Yaş Grubundaki Çocukların Öz Kavramları Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul.

- Tomanbay, İ. (2012). *Sosyal Çalışma ve Sosyal Hizmetlerde Önce Kavram*. Ankara: Sabev.
- Turğut, M. (2014). *Türkiye Aile Yapısı Araştırması Taya 2006*. T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Turğut, M. (2015). *Halkın Boşanmaya İlişkin Tutumları Araştırması 1996*. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Eskişehir.
- Turner, F. J. (2005). *Encyclopedia of Canadian Social Work*. Canada: Wilfrid Laurier University Press.
- TÜİK. (2001-2019). www.tuik.gov.tr.
- Türk Kurtça, T., & Ekşi, H. (2021). *Durum Çalışması*. İstanbul: Edam.
- Türkarlan, N. (2007). Boşanmanın Çocuklar Üzerine Olumsuz Etkileri ve Bunlarla Başetme Yolları. *Aile ve Toplum*, 3(11): 99-108.
- Tüzün, D. (2004). *Boşanmanın Çocuklar Üzerindeki Etkisi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yakın Doğu Üniversitesi, Kıbrıs.
- Uçan, Ö. (2007). Boşanma Sürecinde Kriz Merkezine Başvuran Kadınların Retrospektif Olarak Değerlendirilmesi. *Klinik Psikiyatri*, 38-45.
- Uşaklı, H. (2013). Eşinden Ayrılmış Annelerin Görüşü Açısından Çocuklarının Sorunları . *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 3(2): 195-208.
- Uzun, Ç. (2013). *Anne-Babası Boşanmış ve Boşanmamış Çocuklarda Depresyon ve Sosyal Becerilerin Değerlendirilmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Arel Üniversitesi, İstanbul.
- Ünal, A. (2016). *Sosyal Bir Olgu Olarak Boşanmanın Nedenleri ve Sonuçları* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- Ünal, V. (2013). Geleneksel Geniş Aileden Çekirdek Aileye Geçiş Sürecinde Boşanma Sorunu ve Din. *Uluslar Arası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(26): 589.

- Üreyen, S. (2019). *Ortaöğretim Yönetici ve Öğretmenlerinin Parçalanmış Aile Çocuklarının Eğitiminde Karşılaştığı Sorunlar* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.
- Wallerstein, J., & Johnston, J. (1990). Children Of Divorce: Recent Findings Regarding Long-Term Effects and Recent Studies of Joint and Sole Custody. *Pediatric Review*, 197-203.
- Yanar, K. (2019). *Boşanmış Aile Çocuklarında Boşanmanın Etkileri ve Travma Sonrası Büyüme: Nitel Çalışma* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat.
- Yavuzer, H. (2005). *Çocuk Psikolojisi* (27. Basım b.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yazgan, İnanç, B., Bilgin, M., Atıcı, K., & Meral. (2007). *Gelişim Psikolojisi, Çocuk ve Ergen Gelişimi*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Yeşilkayalı, E. (2016). Okul Sosyal Hizmeti Uygulamasında Yaklaşım ve Model Örnekleri. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(1): 135-152.
- Yeşilkayalı, E. (2017). Okul Sosyal Hizmetinde Okul Bağlantılı Hizmetler. *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(3): 169-188.
- Yeşilkayalı, E., & Bölükbaşı, H. (2017). Özel Eğitim Hizmetlerindeki Ekibinin Bir Parçası Olarak Okul Sosyal Çalışmacılar. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (43): 248-260.
- Yeşilkayalı, E., & Meydan, S. (2017). Bir Ortaokul Özelinde Okul Sosyal Hizmeti İhtiyacının Belirlenmesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (53): 206-221.
- Yeşilkayalı, E., (2021) Okul Sosyal Hizmeti ve Kapsamı, T. Artan (Editör), *Okul Sosyal Hizmeti*, 1-42. Kaynak:
http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/sosyalhizmetlt_a0/okulsosyalhizmeti.pdf
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin.

- Yıldırım, E. (2013). *Dış Göçler Sebebiyle Parçalanmış Aile Çocuklarının Değer Algılarının İncelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Aksaray Üniversitesi, Aksaray.
- Yıldırım, E. (2013). *Aile Sosyolojisi*. (Toplumsal Değişme Sürecinde Aile, K. Canatan, & E. Yıldırım). İstanbul: Açılım Kitap.
- Yıldırım, İ. (2000). Akademik Başarının Yordayıcısı Olarak Yalnızlık, Sınav Kaygısı ve Sosyal Destek. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (18): 167-176.
- Yıldırım, İ. (2016). Akademik Başarı Düzeyleri Farklı Olan Lise Öğrencilerinin Bazı Değişkenlere Göre Sosyal Destek Düzeyleri. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2(10): 33-45.
- Yıldırım, M., & Dönmez, B. (2008). Okul-Aile İşbirliğine İlişkin Bir Araştırma. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(23): 98-115.
- Yıldırım, N. (2004). Türkiye'de Boşanma ve Sebepleri. *Bilig*,(28): 59-81.
- Yıldız, H. (2017). *Öğrencilerin Okul Dışı Vakitlerinin Değerlendirilmesinde Ailelerin Rolü ve Okul Sosyal Hizmeti* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Yılmaz, A. (2001, Eylül - Aralık). Eşler Arasındaki Uyum: Kuramsal Yaklaşımlar ve Görgül Çalışmalar. *Aile ve Toplum*, 1(4).
- Yolcuoğlu, İ. G. (2014). *Bireylerle, Ailelerle, Gruplarla ve Toplumla Sosyal Hizmet*. İstanbul : Nar Yayınları.
- Yörükoğlu, A. (2000). *Çocuk Ruh Sağlığı, Çocuk Yetiştirme Sanatı ve Kişilik Gelişimi*. İstanbul: 24. Basım Özgür Yayınları.
- Yüce, A. (2011). Sosyal Hizmet Etiği. M. S. (editör) içinde, *Sosyal Hizmet Kurumlarında Yönetim* (s. 145-164). Ankara: Nobel.
- Zastrow, C. (2015). *Sosyal Hizmete Giriş*. Ankara: Nika.
- Zastrow, C., & Kirst-Ashman, K. (2017). *İnsan Davranışları ve Sosyal Çevre I Bebeklik-Çocukluk-Ergenlik* (Abdurrahman Aydın, Çev.). Ankara: Nika Yayınevi.

Zengin, O., & Altındağ, Ö. (2016). Bir İnsan Hakları Mesleği Olarak Sosyal Hizmet.
Toplum ve Sosyal Hizmet, 27(1): 179-190.

EKLER

Ek 1: Etik Kurul Onayı

Evrak Tarih ve Sayısı: 13/11/2020-E.3347

 İstanbul Zaim Üniversitesi
ETİK KURULU BAŞKANLIĞI

Sayı : 20292139-050.01.04
Konu : Etik Kurul Kararları

Sayın Yücel KORKMAZ
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sosyal Hizmet Bilim Dalı Doktora Programı Öğrencisi

Kurulumuz 23.10.2020 tarihinde toplanarak, "Sosyal Hizmet Perspektifinden Boşanmanın Öğrenci Tutumlarına Etkisinin İncelenmesi" başlıklı araştırmanızda kullanmak üzere kurula sunmuş olduğunuz Etik Kurul Başvuru Formunuzu onaylayarak imza altına almıştır. Araştırmanızın Etik Kurul Onay Formu ekte yer almaktadır. Bilgilerinizi rica ederim.

e-imzalıdır
Prof. Dr. Nasuh USLU
Kurul Başkanı

Ek: 16-Yücel Korkmaz (3 sayfa)

13/11/2020 Yeminli Katip : Zeyneb Funda TEZ

Devlet Elektronik İmzalar
NASUH USLU (Etik Kurulu Başkanlığı - Kurul Başkanı) 13.11.2020 14:17

Evrakı Doğrulamak İçin : <https://ebys.izu.edu.tr/en/Vision/Dogrula/NDEE4L>
Adres : Halkalı Caddesi No: 281 Küçükçekmece/İstanbul
Telefon No: 444 97 98 Faks No: +90 (212) 693 82 29

Ayrıntılı Bilgi : Zeyneb Funda TEZ
Unvan : Yeminli Katip

Ek 2: Araştırma Onay Yazısı

T.C.
İSTANBUL VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : E.59090411-44-18313992
Konu : Anket Araştırma İzni

23.12.2020

İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE
(Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğü)

İlgi : a) 03.12.2020 tarihli ve 3622 sayılı yazınız.
b) Valilik Makamının 17.12.2020 tarihli ve 18144890 sayılı oluru.

Üniversiteniz Yüksek Doktora Öğrencisi Yücel KORKMAZ'ın "Sosyal Hizmet Perspektifinden Boşanmanın Öğrenci Tutumlarına Etkisinin İncelenmesi " konulu tez araştırma çalışması hakkındaki ilgi (a) yazınız ilgi (b) valilik onayı ile uygun görülmüştür.

Bilgilerinizi ve araştırmacının söz konusu talebi; bilimsel amaç dışında kullanmaması, **uygulama sırasında bir örneği müdürlüğümüzde muhafaza edilen mühürlü ve imzalı veri toplama araçlarının kurumlarımıza araştırmacı tarafından ulaştırılarak uygulanması**, katılımcıların gönüllülük esasına göre seçilmesi, araştırma sonuç raporunun kamuoyuyla paylaşılmaması koşuluyla, gerekli duyurunun araştırmacı tarafından yapılması, okul idarecilerinin denetim, gözetim ve sorumluluğunda, eğitim-öğretimi aksatmayacak şekilde ilgi (b) Valilik Onayı doğrultusunda uygulanması ve işlem bittikten sonra 2 (iki) hafta içinde sonuçtan Müdürlüğümüz Strateji Geliştirme Bölümüne rapor halinde bilgi verilmesini arz ederim.

Levent ÖZİL
İl Millî Eğitim Müdürü a.
Müdür Yardımcısı

Ek:
1- Valilik Onayı
2- Ölçekler

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.
Adres : İstanbul Millî Eğitim Müdürlüğü - Strateji Geliştirme Şb.Md.
Binbirdirek Mh İmran Öktem Cd. No:1 Sultanahmet-Fatih/İstanbul
Telefon No : 0 (212) 384 36 32
E-Posta : ist.sgb34@gmail.com
Kep Adresi : meb@hs01.kep.tr

Belge Doğrulama Adresi : <https://evraksorgu.meb.gov.tr>
Bilgi için: Aykut ÇELİK
Unvan :
İnternet Adresi: istanbul.meb.gov.tr Faks: _____

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden 619d-10b2-3fda-92ed-1ea3 kodu ile teyit edilebilir.

T.C.
İSTANBUL VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : E.59090411-20-18144890
Konu : Anket ve Araştırma İzin Talebi

16/12/2020

VALİLİK MAKAMINA

- İlgi : a) İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesinin 03.12.2020 tarihli ve 3622 sayılı yazısı.
b) Bakanlığımızın 21.01.2020 tarih ve 1563890/ 2020/2 No'lu genelgesi.
c) Müdürlüğümüz Araştırma ve Anket Komisyonunun 15.12.2020 tarihli tutanağı.
d) Bakanlığımız Ortaöğretim Genel Müdürlüğünün 19.11.2020 tarihli ve 16964289 sayılı yazısı.

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Doktora Öğrencisi Yücel KORKMAZ' ın "Sosyal Hizmet Perspektifinden Boşanmanın Öğrenci Tutumlarına Etkisinin İncelenmesi" konulu tezine dair araştırma çalışmasını ilimiz genelinde bulunan liselerde öğrenim gören öğrenci ve velilerine, görevli öğretmenlere yönelik; yarı yapılandırılmış anne görüşme formu, yarı yapılandırılmış rehber öğretmen görüşme formu, yarı yapılandırılmış öğrenci görüşme formu uygulama isteği hakkındaki ilgi (a) yazı ve ekleri müdürlüğümüzce incelenmiştir.

Bakanlığımızın ilgi (d) yazısında **04.01.2021** tarihine kadar uzaktan eğitime devam edileceği belirtilmiştir.

Araştırmacının söz konusu talebi **yüz yüze eğitime geçilmesine müteakiben**, bilimsel amaç dışında kullanılmaması, uygulama sırasında bir örneği müdürlüğümüzde muhafaza edilen mühürlü ve imzalı veri toplama araçlarının kurumlarımıza araştırmacı tarafından ulaştırılarak uygulanması, katılımcıların gönüllülük esasına göre seçilmesi, araştırma sonuç raporunun kamuoyuyla paylaşılmaması koşuluyla, okul idarelerinin denetim, gözetim ve sorumluluğunda, eğitim-öğretimi aksatmayacak şekilde ilgi (b) Bakanlık emri esasları dâhilinde uygulanması, araştırma bittikten sonra 2 (iki) hafta içerisinde araştırma sonuç raporu hakkında Müdürlüğümüz istmemanket@meb.gov.tr adresine mail yoluyla bilgi verilmesi kaydıyla Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görülmesi halinde olurlarınıza arz ederim.

Levent YAZICI
İl Millî Eğitim Müdürü

OLUR
16/12/2020
Dr. Hasan Hüseyin CAN
Vali a.
Vali Yardımcısı

- Ek:
1- Genelge.
2- Komisyon Tutanağı.

Adres: İstanbul Millî Eğitim Müdürlüğü - Strateji Geliştirme Şb.Md.
Binbirdirek Mh. İmran Öktem Cd. No:1 Sultanahmet-Fatih/İstanbul
Elektronik Ağ: istanbul.meb.gov.tr
E-posta: ist.sab34@gmail.com

Bilgi için: Aykut ÇELİK

Tel: 0 (212) 384 384
Faks: 0 ()

ÖZGEÇMİŞ

Yücel KORKMAZ

A. EĞİTİM

Doktora: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı,
2015, İstanbul

Yüksek Lisans: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi ve Marmara Üniversitesi
(Ortak) Eğitim Yönetimi ve Denetimi (Tezli), 2015

Yeditepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı
Öğretmenliği (Tezsiz), 2011

Lisans: İstanbul Kültür Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı, 2007.
Anadolu Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, (Son Sınıf)

B. MESLEKİ DENEYİM

2007 yılından itibaren kamu ve özel eğitim kurumlarında öğretmenlik ve yöneticilik görevim devam etmektedir.